

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Diplomová práce

Bc. Petr Dlouhý

České větve rodu Fictumů na prahu raného novověku

**Czech branches of the Fictum Family on the treshold of the Early
Modern Age**

Praha 2025

Vedoucí práce: prof. PhDr. Lenka Bobková, CSc.

Poděkování

Na tomto místě bych v první řadě rád poděkoval vedoucí mé diplomové práce paní prof. PhDr. Lence Bobkové, CSc. a také PhDr. Janu Zdichyncovi, Ph.D., kterých si velice vážím za jejich odbornou pomoc, ochotu, vstřícnost, trpělivost a cenné rady. Dále bych rád poděkoval Mgr. Lukáši Gavendovi za rady před samotným začátkem sepisování práce, prof. PhDr. Michaele Ottové, Ph.D. a PhDr. Aleši Mudrovi, Ph.D. za odbornou konzultaci. Mgr. Ottovi Chmelíkovi z archivu v Děčíně děkuji za poskytnutí příslušného pramenného materiálu. Též děkuji Mgr. Ladě Hlaváčkové z odboru památkové péče litoměřického biskupství a J.M. can. ICLic. Mgr. Martinu Davídkovi tehdejšímu generálnímu vikáři za povolení pořídit fotografie v klášterním kostele kadaňského františkánského kláštera pro potřeby přílohy této diplomové práce. Děkuji mé kamarádce Kristíně za pomoc a rady při překladu některých latinských listin.

Zejména bych chtěl ovšem poděkovat mým rodičům. I přes těžké období, kterým jsme si prošli, jsme v sobě dokázali najít dostatek sil, abychom se vzájemně podpořili a všechno společně zvládli.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu, a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 2. 5. 2025

.....

Bc. Petr Dlouhý

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá sledováním šumburské a egerberské větve durynského šlechtického rodu Fictumů v období přelomu středověku a raného novověku, kdy na našem trůnu vládne dynastie jagellonská a následně habsburská. Navazuje tak v podstatě na výsledky mé bakalářské práce, v níž jsem se věnoval příchodu rodu na území Koruny české. Diplomová práce je rozčleněna do šesti kapitol. Po rozboru pramenů a literatury následuje symbolický prolog, který slouží k uvedení čtenáře do kontextu. V obecné kapitole se práce zabývá fenoménem tzv. cizí šlechty. Stručně rozebírá proces přijímání cizozemců na českém území. Hlavní část práce je věnována Fictumům především za vlády Jagellonců ale také za vlády Habsburků. Na základě poznatků z literatury a dochovaných zmínek v pramenech sleduje osudy významných i méně významných členů obou rodových větví. Snaží se o doplnění jejich rodokmenu. Zaměřuje se také na rozvoj jejich panství a na vztah, který měli ke klášteru františkánů observantů v Kadani.

Klíčová slova: Fictumové; česká šlechta; cizí šlechta; dvorská kariéra; severozápadní Čechy; Nový Šumburk; Egerberg; klášter františkánů observantů v Kadani; 15.–17. století

Abstract

The diploma thesis deals with the tracing of the Šumburg and Egerberg branches of the Thuringian noble family Fictum in the period of the turn of the Middle Ages and the early modern period, when the Jagiellonian and subsequently the Habsburg dynasty reigned on our throne. It essentially follows on from the results of my bachelor's thesis, in which I focused on the arrival of the family in the territory of the Crown of Bohemia. The diploma thesis is divided into six chapters. The analysis of sources and literature is followed by a symbolic prologue, which serves to put the reader into the context. In the general chapter, the thesis deals with the phenomenon of the so-called foreign nobility. Briefly discusses the process of accepting foreigners on Czech territory. The main part of the thesis is dedicated to the Fictums, especially during the reign of the Jagiellonians, but also during the reign of the Habsburgs. Based on knowledge from the literature and preserved mentions in the sources, it follows the fates of important and less important members of both family branches. It is trying to complete their family tree. It also focuses on the development of their estate and the relationship they had with the Franciscan Observant monastery in Kadaň.

Keywords: Fictums; Bohemian nobility; foreign nobility; court career; northwestern Bohemia; Nový Šumburk; Egerberg; Franciscan Observant monastery Kadaň; 15th–17th century

Obsah

Úvod.....	8
1. Stav bádání.....	10
1.1 „Cizí“ šlechta v hledáčku české historiografie.....	10
1.2 Fictumové v literatuře a pramenech.....	13
2. Symbolický prolog. Fictumové v době poděbradské.....	17
2.1 Oddaní (z)rádci na wettinském dvoře	17
2.2 Oddaní rádci v Čechách	21
3. Cizozemci v zemi dvouocasého lva.....	23
3.1 Mechanismus přijetí cizí šlechty do Koruny české.....	24
3.2 Přijetí Fictumů do země české. „Chráněnci“ Jiřího z Poděbrad?.....	40
4. Urození a stateční rytíři z Fictumu na přelomu dvou epoch.....	44
4.1 Mezi středověkem a novověkem. Doba strýce maršálka a synovce podkomořího.....	53
5. Rod jabloňové větve. Méně známí páni (nejen) Klášterecka a Kadaňska.....	77
5.1 Majetková základna Fictumů na Novém Šumburce	77
5.2 Majetková základna Fictumů na Egerberce	92
6. Fictumové v dějinách kadaňského františkánského kláštera	99
6.1 Kadaňské Vierzeheiligen. Záhadná kapitola z dějin kláštera františkánů observantů	101
6.1.1 Vznik kadaňského poutního místa. Pokus o interpretaci legend a pověstí.....	104
6.1.2 Fictumovské Vierzeheiligen. Řešení záhady?	112
6.2 Františkánský klášter s kostelem Zvěstování Panny Marie a Čtrnácti svatých Pomocníků. Nástupce kadaňského Vierzeheiligen	114
6.2.1 Fictumové v dějinách kláštera Čtrnácti svatých Pomocníků.....	118
6.2.2 Aktivita Fictumů při výstavbě kadaňského kláštera.....	123
6.2.3 Fictumovská nekropole v kostele Zvěstování Panny Marie a Čtrnácti svatých Pomocníků.....	133
Závěr	139
Seznam pramenů a literatury	143
Seznam příloh	155

Seznam zkratek

AČ	Archiv český
AKČ	Archiv Koruny české
AM	Archiv města
APMK	Archiv pražské metropolitní kapituly
CIM	Codex iuris municipalis
CJB	Codex juris Bohemici
ČG-GL	České gubernium - guberniální listiny
FrK	Františkáni Kadaň
FrP	Františkáni Praha
NA	Národní archiv
RAT-H	Rodinný archiv Thun-Hohensteinů
SČ	Sněmy české
SOA	Státní oblastní archiv
SOkA	Státní okresní archiv
ÚDZ-L	Úřad desk zemských-listiny

Úvod

Důvodů, proč jsem se začal zabývat dějinami rodu pánů z Fictumu, by se asi našlo hned několik. Předně je důležité zmínit, že již od dětství jsem se zajímal o historii. Velkou roli sehrály pravděpodobně rodinné dovolené, při nichž jsem s mými rodiči a prarodiči navštěvoval české hrady a zámky. Tehdy jsem si to ještě patrně neuvědomoval, ale vlastně díky tomu se postupně začal formovat i směr mého budoucího zájmu, kterým se staly šlechtické rody.

Proč ale konkrétně Fictumové? Mohl jsem si klidně zvolit jako cíl mého bádání jiný rod. Když nad touto otázkou přemýšlím, tak docházím k názoru, že v tom pravděpodobně mohla sehrát určitou roli i flétna. Když jsem se na ni učil hrát, navštěvoval jsem základní uměleckou školu, která se nachází v části františkánského kláštera Čtrnácti svatých Pomocníků v Kadani, k němuž měl zmíněný rod blízko. Když docházíte na nějaké místo pravidelně každý týden celkem 14 let, vytvoříte si k onomu místu určitý vztah.

Když jsem před pár lety přemýšlel nad svou bakalářskou prací a hledal směr svého budoucího zaměření, hodně jsem tápal. Postupně mi ubýval čas na rozhodování a já stále nevěděl. U tématu, které jsem si nejprve zvolil, jsem zjistil, že už je poměrně hodně probádané. V poslední chvíli jsem si vzpomněl na objevy při rekonstrukci kadaňského františkánského kláštera. V době této rekonstrukce se totiž v prostorách kostela začalo objevovat více odkazů na rod Fictumů.¹ Spojil se ve mně vztah k místu se zájmem poznat nový šlechtický rod. Uvědomil jsem si totiž, že jsem v době před rekonstrukcí kláštera o Fictumech, kteří byli a stále trochu ještě jsou ve stínu slavnějšího rodu Hasištejnských z Lobkovicz, nikdy neslyšel. Zjistil jsem, že nejsem jediný. Dal jsem si proto závazek pokusit se uvést tento cizí rod do všeobecného povědomí. Touha dozvědět se něco nového určila téma mé bakalářské práce, které shodou okolností zapadlo i do dlouhodobého záměru historického semináře paní profesorky Lenky Bobkové, sledovat „cizí“ šlechtické rody, jež se usadily v severních a severozápadních Čechách.

Při seznamování s rodem jsem si ale uvědomil, že fictumovské dějiny jsou natolik složité, že by se do jedné práce zkrátka nevešly. Fascinující příběh příchodu jedné z rodových větví do Čech a jejich přijetí za vlády Jiřího z Poděbrad totiž vydal prakticky na celou bakalářskou

¹ Především nástěnné malby a náhrobky v jižní boční lodi.

práci. Při jejím dopisování tak automaticky vznikl druhý závazek, který má tato diplomová práce za úkol plnit. a to pokračovat ve sledování českých linií Fictumů, větve šumburské a egerberské. Svým obsahem předkládaná diplomová práce v podstatě navazuje na období, v němž jsem durynský rytířský rod v bakalářské práci opustil, tedy po úmrtí husitského krále Jiřího z Poděbrad. Nešťastnou shodou okolností přibližně v téže době umírá také doyen českých větví fictumovského rodu a pomyslné otěže správy vznikajícího českého panství přebírá druhá generace. K jejich počátkům v Čechách se vrací symbolický prolog diplomové práce v podobě kratičkého seznámení nejen s první generací rodu na českém území. Vzhledem k tomu, že Fictumové byli na území Českého království rodem cizím, je hned po prologu věnován malý prostor mechanismu příchodu zahraničních šlechticů do české kotliny, přestože se Fictumové z jistých důvodů, které budou v práci také ozřejměny onomu mechanismu trošičku vymykají.

Následně se práce zaměřuje již na výše uvedený úkol. Naváže na výzkum v rámci mé bakalářské práce a v některých aspektech její závěry doplní či poupraví. Představí obě české linie fictumovského rodu v turbulentním období přelomu středověku a raného novověku, přičemž si neklade za cíl být klasickým biografickým dílem. Není totiž v mých silách a ani v mých možnostech detailně vylíčit osudy všech členů fictumovského rodu, ať už významných či méně významných, ale pouze přispět k bližšímu poznání tohoto pozapomenutého rodu, jehož český příběh se uzavřel v období kolem osudné bitvy na Bílé hoře. Na následujících stránkách se snažím sledovat jejich veřejné i soukromé aktivity, včetně kupříkladu vztahů s okolními šlechtickými rody či otázku náboženské konfese, pouze v takové míře, v jaké mi to historické prameny umožňují. Dále práce podává přehled panství, jež si Fictumové vybudovali v severozápadních Čechách. Dotýká se též vztahu Fictumů k františkánskému klášteru v Kadani, jenž vznikl krátce po jejich usazení v regionu.

Byl bych rád, kdyby se tato diplomová práce o působení Fictumů na severozápadě českého území na přelomu středověku a raného novověku stala dalším dílkem do mozaiky představující příběh rodu pánů z Fictumu v Čechách, a přispěla také obecně k dějinám šlechty působící v pohraničí Českého království ve složitém období předělu zmíněných dvou dějinných epoch.

1. Stav bádání

1.1 „Cizí“ šlechta v hledáčku české historiografie

Sledujeme-li zájem odborné i široké veřejnosti o historii a dějiny, můžeme s určitostí říct, že existuje hned několik témat, které se těší všeobecné oblíbenosti. Mezi ně patří již tradičně líčení života historických osobností nebo kupříkladu v poslední době vypravování tzv. „příběhů naděje“ přeživších z dob holocaustu.²

Vedle výše uvedených témat se na vrchních příčkách žebříčku oblíbenosti drží i sledování osudů šlechtických rodů, ať už ve středověku, umožňují-li to prameny, nebo v raném novověku. K zájmu o šlechtické rody vede celá řada cest. K poznání osudu konkrétního rodu nás může přivést lokalita v níž žijeme, nebo se kterou se pojí nějaká historická událost. Dále také třeba zájem o umění či architekturu. Velkou zásluhu na rozšíření zájmu o šlechtické rody mezi širokou veřejností má, dle mého názoru, i dokumentární cyklus České televize *Modrá krev*.

Důkazem oblíbenosti bádání o šlechtických rodech je existence nepřeborného množství publikací na toto téma. V jednotlivých nakladatelstvích dokonce vznikají samostatné edice, jež se šlechtickým rodům věnují. Uvedme například edici *Šlechtické rody* v nakladatelství Universum. Pod většinou z prací je podepsán Pavel Juřík. Tato, popravdě řečeno, spíše populárně naučná edice přináší čtenářům životní příběhy některých šlechtických rodů. Uvedme kupříkladu Czerniny,³ Kinské⁴ či Šternberky,⁵ kteří patří mezi mé oblíbené šlechtické rody.

Pokud bychom tvrdili, že se zájem badatelů ubírá pouze směrem osudů ryze českých šlechticů, byli bychom na velikém omylu. Vědeckou i širokou veřejnost našich zeměpisných šířek zaujaly i osudy urozených mimo naše hranice. Zájem vzbudily především rodiny, které

² Termín „příběhy naděje“ jsem si pro tuto příležitost vypůjčil od australské spisovatelky Heather Morris, která v nedávné době na základě rozhovorů s přeživšími a pamětníky holocaustu hned několik „příběhů naděje“ sepsala.

³ JUŘÍK, Pavel, *Czerninové. Nezáhyneš ani ohněm, ani mečem*, Praha 2021.

⁴ JUŘÍK, Pavel, *Kinští. Bůh, čest, vlast*, Praha 2019.

⁵ JUŘÍK, Pavel, *Šternberkové. Panský rod v Čechách a na Moravě*, Praha 2013. Druhé vydání knihy je z roku 2023.

otiskly svou stopu i v našich dějinách, proto jsem v názvu této podkapitoly uvedl přídavné jméno cizí do uvozovek. Protože se jedná sice o zahraniční rody, ale zároveň i rody, které u nás zdomácněly a staly se vlastně českými. Tento fakt je vyjádřen i tím, že v knižních edicích, které sledují šlechtické rody, najdeme vedle sebe jak české, tak původem zahraniční rody. Tak je tomu i u edice nakladatelství Universum, kde Pavel Juřík vydal v roce 2023 knihu *Harrachové: Český a rakouský rod*.⁶

Objekt bádání v rámci cizích šlechtických rodů je dvojitý. Na jednu stranu se předmětem bádání stal obecně proces přijímání urozených cizozemců na území zemí Koruny české a problematika inkolátu, tedy něčeho, co lze označit jako šlechtické občanství. První, kdo se tématu při svém bádání pouze okrajově dotkl, byl Antonín Gindely.⁷ Marek Starý poznamenává, že problematiku inkolátu rozebral Gindely pouze v základních rysech.⁸ Z velké části se o právní záležitosti nově příchozí šlechty ze zahraničí zajímali přirozeně historici zabývající se historií práva, kupříkladu Josef Kalousek či Jan Kapras. Nesmíme opomenout ani Vladimíra Klecandu, jehož studie nazvaná *Zakupování cizozemců v Čechách bez práva obyvatelského* vyšla v roce 1926 v Časopise Archivní školy v Praze.⁹ Díky tomu, že působil jako archivář v českém zemském archivu, měl přístup k mnoha dokumentům, jež pomohly poznání právního systému přijímání cizozemců. Výsledky jeho bádání se staly základem dalšího výzkumu. Jenže období po druhé světové válce moc neprospívalo bádání v tomto směru. Pravdou je, že šlechtické rody obecně byly tenkrát zakázaným ovocem.¹⁰ Situace v této otázce se zlepšila až po novém tisíciletí. Tématu se věnuje například Jiří Brňovják. V roce 2015 vyšla jeho kniha *Šlechticem z moci úřední*.¹¹ Věnuje se v ní nobilitačnímu procesu v 18. století. Pro současné bádání nelze opomenout již citovanou habilitační práci Marka Starého, kterou následně v knižním vydání obohatil ještě o katalog „cizích“

⁶ JUŘÍK, Pavel, *Harrachové. Český a rakouský rod*, Praha 2023.

⁷ GINDELY, Antonín, *Die Entwicklung des böhmischen Adel und der Inkolatsverhältnisse seit dem 16. Jahrhunderte*, 1886.

⁸ STARÝ, Marek, *Cizozemci a spoluobyvatelé. Udělování českého obyvatelského práva (inkolátu) v době předbělohorské*, Praha 2018, s. 13.

⁹ KLECANDA, Vladimír, *Zakupování cizozemců v Čechách bez práva obyvatelského. Příspěvek k dějinám inkolátu před OZZ*, in: Časopis archivní školy v Praze, roč. 3, Praha 1926, s. 64–119.

¹⁰ Vzpomeňme jen na problémy, které měl Vít Olmer po uvedení dokumentu *Občané s erbem*.

¹¹ BRŇOVJÁK, Jiří, *Šlechticem z moci úřední. Udělování šlechtických titulů v českých zemích 1705–1780*, Ostrava 2015.

šlechtických rodů usedlých na českém území. Tato obdivuhodná práce představuje souhrnný a dle mého názoru také do detailu propracovaný pohled na udělování inkolátu v českých zemích v době raného novověku. Díky tomu je tato kniha základním kamenem pro příslušnou kapitolu mé diplomové práce.

Na druhou stranu se sledují samotné dějiny těchto rodů. Například Anna Kubíková ve své práci, jenž byla vydána nakladatelstvím Lidové noviny v edici *Šlechtické rody Čech, Moravy a Slezska*, se zabývala osudy štyrského rodu Eggenberků.¹² Miloš Kadlec zase v knize *Rohanové: Raději zemřít nežli se poddat*, vydané v edici *Šlechtické rody* pod křídly nakladatelství Universum, sleduje osudy francouzských majitelů zámku Sychrov.¹³ Podobným příkladem je pak také publikace *Anbanterové z Rozndorfu* od Jana Kiliána o pošumavské měšťanské rodině původem z Horní Falce.¹⁴ Knihu vydalo nakladatelství Veduta v edici *Šlechta zemí České koruny*. Zásahu na objevování osudů zahraničních šlechtických rodin má jistě i Lenka Bobková, která se před časem „cizími“ rody usazenými stejně jako Fictumové v severozápadním koutu Čech zabývala,¹⁵ a vedla také tímto směrem několik studentských prací.¹⁶

Při studiu rodů pocházejících z oblastí mimo naše území je jistě samozřejmostí zajímat se i o literaturu z oblastí, odkud rod pocházel. V případě rodů pocházejících z dnešní saské oblasti a usazených, podobně jako Fictumové, právě na severozápadě Čech, lze využít kupříkladu práce Uwe Trespa¹⁷ a jiných autorů. Poznatky získané z těchto děl lze využít

¹² KUBÍKOVÁ, Anna, *Eggenberkové. Z bankéřské stolice na knížecí stolec*, Praha 2016.

¹³ JÚZLOVÁ, Jana, KADLEC, Miloš, *Rohanové. Raději zemřít nežli se poddat*, Praha 2022.

¹⁴ KILIÁN, Jan, *Anbanterové z Rozndorfu. Tři generace kašperskohorských měšťanů na přelomu věků*, České Budějovice 2017.

¹⁵ BOBKOVÁ, Lenka, *Cizí šlechta usazená v severních Čechách do poloviny 17. století*, in: BOBKOVÁ, Lenka (ed.), *Život na šlechtickém sídle v 16.-18. století = Das Alltagsleben auf dem Adelsitz im 16. bis 18. Jahrhundert*. Sborník příspěvků z konference na Pedagogické fakultě UJEP v Ústí nad Labem 30.-31. října 1991, Ústí nad Labem 1992, s. 99–113.

¹⁶ Jako příklad uvedme: HEROUTOVÁ, Kateřina, *Páni ze Šumburka. Historie rodu v Království českém (od poloviny 13. st. do 1. poloviny 15. st.)*, diplomová práce FF UK, Praha 2009; JIRSÍK, Tobiáš, *Páni z Koldic a páni z Bergova na českém královském dvoře v 15. století*, diplomová práce FF UK, Praha 2018.

¹⁷ Například: TRESP, Uwe, *Zwischen Böhmen und Reich, Ständen und Königtum. Integration und Selbstverständnis der Grafen Schlick in Böhmen um 1500*, in: SEIBERT, Hubertus, SCHLOTHEUBER,

jednak pro sledování osudů v jejich původní domovině, jednak se na jejich pobyt na českém území lze díky tomu podívat trochu z jiného úhlu.

Střípky tak dávají dohromady dílky. Jednotlivé dílky se postupně řadí vedle sebe. Zaplňují se prázdná místa. Mozaika, jež by se dala nazvat „Šlechtické rody na území Koruny české“ se tak díky zájmu odborné i široké veřejnosti o šlechtu a jejich život krok za krokem dotváří.

1.2 Fictumové v literatuře a pramenech

Již více než před půl tisíciletím získali Fictumové hrady Šumburk a Egerberg poblíž Klášterce nad Ohří a Kadaně. Od té doby v Ohří protéklo mnoho vody. Rod se třemi červenými jablky v erbu se ale své slávy bohužel nedočkal. Alespoň co se ucelené monografie, jež by vylíčila jejich osudy, týče. Postupně se snažím tento dluh, který vůči fictumovskému rodu máme, vyrovnat, a přidat tak do pestrobarevné šlechtické mozaiky další dílek.

Informace, získané z hesla *Fictum z Fictumu*, které je možné nalézt v devátém dílu *Ottova slovníku naučného*,¹⁸ lze s největší pravděpodobností označit za základní kámen našeho bádání. Následně je nutné se chytit jakékoli, klidně i nepatrné, zmínky o sledovaném šlechtickém rodě, jež by mohly být uvedeny v literatuře, zabývající se dobou, kterou tato diplomová práce sleduje. K této úvaze mě vede zkušenost, jež jsem získal při sepisování bakalářské práce, v níž jsem sledoval Fictumy v době vlády Jiřího z Poděbrad za pomoci zmínek z *Věku poděbradského* od Rudolfa Urbánka.¹⁹ Pro část období sledovaného v této práci lze v podobném duchu využít pátý díl *Dějin národa českého v Čechách a v Moravě* od Františka Palackého,²⁰ anebo *Jagellonský věk v českých zemích* od Josefa Macka.²¹ Doplnit

Eva, Böhmen und das Deutsche Reich: Ideen- und Kulturtransfer im Vergleich (13.-16. Jahrhundert), München 2009, s. 177–201.

¹⁸ Heslo *Fictum z Fictumu*, in: Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Díl 9., Praha 1895.

¹⁹ URBÁNEK, Rudolf, *České dějiny. Dílu III. Část 1. Věk Poděbradský I.*, Praha 1915; Týž, *České dějiny. Dílu III. Část 2. Věk Poděbradský II.*, Praha 1918; Týž, *České dějiny. Dílu III. Část 3. Věk Poděbradský III.*, Praha 1930; Týž, *České dějiny. Dílu III. Část 4. Věk Poděbradský IV.*, Praha 1962.

²⁰ PALACKÝ, František, KALOUSEK, Josef, RIEGER, Bohuš (edd.), *Dějiny národa českého v Čechách a v Moravě. Díl V. Věk jagellonský – kralování Vladislava II. a Ludvíka I. od roku 1471 do 1526*, Praha 1900.

dobové realie do fictumovského příběhu pak mohou pomoci příslušné svazky z edice *Velké dějiny zemí Koruny české*.²²

Pro případnou konfrontaci českých a saských událostí ve sledovaném období působení Fictumů na území Českého království lze využít práce německých autorů, mezi něž patří například Reiner Gross²³ či Jörg Rogge.²⁴ Ti se ve svých knihách zabývají dějinami Saska nebo vládnoucího rodu Wettinů.

Velice důležitý zdroj informací o fictumovském panství v Českém království představuje dílo Augusta Sedláčka, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*.²⁵ Konkrétně se jedná o 14. svazek z tohoto poměrně rozsáhlého knižního díla. Autor v něm popisuje minulost všemožných sídel v oblasti Litoměřicka a Žatecka. Informace získané z velkolepého Sedláčkova díla jsou vzájemně konfrontovány s údaji pocházejícími z regionální historiografické či vlastivědné literatury,²⁶ článků *Vlastivědného čtvrtletníku Chomutovska* nebo sborníku *Comotovia*.

Mluvíme-li o regionální literatuře jako jednom z pilířů poznání fictumovských dějin, nesmíme opomenout záslušnou práci dvou regionálních historiků, Lukáše Gavendy a Petra Hlaváčka. Oba se totiž prostřednictvím své práce dotkli i námi sledovaného rodu. Petr Hlaváček tak učinil v mnoha knihách věnovaných františkánskému klášteru v Kadani.²⁷ Jeho texty jsou tak pro mě velkou oporou. Petr Hlaváček v nich totiž jako jeden z mála skloubil dějiny františkánského kláštera v Kadani s aktivitami fictumovského rodu při rozvoji

²¹ MACEK, Josef, *Jagellonský věk v českých zemích 1471–1526. 1–2*, Praha 2001; Týž, *Jagellonský věk v českých zemích 1471–1526. 3–4*, Praha 2002. Toto obdivuhodné dílo navazuje na tzv. *Leichterovu řadu Českých dějin*.

²² ČORNEJ, Petr, BARTLOVÁ, Milena, *Velké dějiny zemí Koruny české. Sv. 6., 1437–1526*, Praha, Litomyšl 2007; VOREL, Petr, *Velké dějiny zemí Koruny české. Sv. 7., 1526–1618*, Praha, Litomyšl 2005.

²³ GROSS, Reiner, *Geschichte Sachsens*, Leipzig 2002.

²⁴ Například: ROGGE, Jörg, *Die Wettiner. Aufstieg einer Dynastie im Mittelalter*, Ostfildern 2005.

²⁵ SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl XIV. Litoměřicko a Žatecko*, Praha 1923.

²⁶ Příkladem je: BINTEROVÁ, Zdeňka, *Perštejn a okolí*, Chomutov 1999.

²⁷ HLAVÁČEK, Petr, *Nový Jeruzalém? Příběh františkánského kláštera Čtrnácti sv. Pomocníků v Kadani*, Kadaň 2013; Týž, *Františkánský klášter v Kadani jako ohnisko kulturního a technologického transferu*, Kadaň 2018.

konventu. Přínos v poznání fictumovských dějin nelze upřít ani Lukáši Gavendovi, jenž zaznamenal poznatky o dříve nalezených rodových náhrobcích i o nových objevech, které byly učiněny v rámci nedávné rekonstrukce kláštera.²⁸

Poslední typ literatury, z něhož je také možné vyčíst stopy osudů pánů z Fictumu na našem území, jsou kunsthistorické práce. Příkladem může být *Královské dílo za Jiřího z Poděbrad a dynastie Jagellonců* od Jiřího Kuthana. Nádherně zpracované knihy, z nichž první nese podtitul *Král a šlechta*,²⁹ a druhý poté *Města a církev*,³⁰ uvádějí kupříkladu informace o místech fictumovské donátorské a nadační činnosti. Z kunsthistorických děl pak také můžeme uvést třeba katalog k výstavě *Mýtus Ulrich Creuz*,³¹ která byla věnována vizuální kultuře v Kadani za působení Jana Hasištejnského z Lobkovicz, tj. v době, kterou sleduje i tato práce.

Co se týče pramenné základny, můžeme, v rámci jagellonského a habsburského období, hovořit o lepší situaci než při sledování rodu v době jeho příchodu za vlády Jiřího z Poděbrad. Nadále lze pro práci využívat edičně vydané prameny, jako jsou *Archiv český*, *Archiv Koruny české* či *Codex iuris municipalis*. V těchto edicích, které jsou na stránkách Centra mediévistických studií dostupné online, nalezneme většinou půhonné záznamy, korespondenci členů jiných šlechtických rodů s členy rodu Fictumů či registry královských listin o privilegiích nebo o povyšování vsí na městečka. Jako zdroj si lze ponechat také *Kartotéku Augusta Sedláčka*, která je taktéž dostupná online.

Vedle edic jsou pro zkoumané období tentokrát nápomocny i archivní prameny, uložené v pobočkách Státního oblastního archivu Litoměřice. Konkrétně jde o pobočku v Děčíně a v Mostě. Využitelný je také fond františkánského řádu, který je uložený v Národním archivu

²⁸ GAVENDA, Lukáš, *Náhrobní kameny pánů z Fictumu v Kadani a Klášterci nad Ohří*, in: HRUBÁ, Michaela, HRUBÝ, Petr (ed.), *Renesanční sochařství a malířství v severozápadních Čechách. Sborník příspěvků z kolokvia konaného v Muzeu města Ústí nad Labem ve dnech 25.-26. listopadu 1999*, Ústí nad Labem 2001 s. 249-266.

²⁹ KUTHAN, Jiří, *Královské dílo za Jiřího z Poděbrad a dynastie Jagellonců. Díl první. Král a šlechta*, Praha 2010.

³⁰ KUTHAN, Jiří, *Královské dílo za Jiřího z Poděbrad a dynastie Jagellonců. Díl druhý. Města a církev*, Praha 2013.

³¹ MUDRA, Aleš, OTTOVÁ, Michaela, *Mýtus Ulrich Creutz. Vizuální kultura v Kadani za Jana Hasištejnského z Lobkovicz (1469–1517)*, Litoměřice 2017.

v Praze. V neposlední řadě lze také pro toto období využít hmotných a ikonografických pramenů, kupříkladu nástěnné malby a náhrobky z františkánského kláštera v Kadani.

2. Symbolický prolog. Fictumové v době poděbradské

Na řádcích následujících kapitol navážeme ve vyprávění příběhu šlechtického rodu Fictumů tam, kde jsme dříve skončili. Vzhledem k tomu, že zastávám názor, dle něž je poměrně nešťastné začínat vyprávění tzv. *in medias res*, na chvíli se zastavme a poohlédneme se nazpátek. Kdybychom tak neučinili, mohlo by se stát, že by se čtenář při čtení následujících kapitol mohl v některých případech cítit poněkud zmatený a klidně i zcela ztracený. V případě fictumovského rodu je nutnost připomenout si jejich předchozí působení znásobena ještě také tím, že se stále jedná o rod, jež je u nás prakticky neznámý.

Uvedme proto čtenáře do kontextu a na stránkách symbolického prologu se ve stručnosti seznámme s rodem pánů z Fictumu. Připomeňme si, za jakých peripetií se jedna z rodových pošlostí dostala za vlády Jiřího z Poděbrad na území Českého království, kde se stala základem pro šumburskou a egerberskou větev, jejichž osudy budou v následujících kapitolách sledovány.

2.1 Oddaní (z)rádci na wettinském dvoře

Nejstarší zmínky o starožitném rodu se třemi červenými jablky v erbu sahají do 12. století na území Durynska. Rodové jméno „z Fictumu“ či „z Vitzthumu“ je odvozeno z latinského označení církevního úřadu *vicedominus* který zastával rytíř Berthold Vitzthum von Eckstädt.

Durynští Fictumové byli také několikrát rozvětveným rodem. První velké dělení zaznamenáváme v prvních dekáдах 14. století. Vydělila se větev s hlavním sídlem ve městě Apolda. Podle tohoto města získali příslušníci větve také svůj predikát a začali se označovat jako Fictumové z Apoldy. Ovšem teorie o jejich vydělení bývá občas zpochybňována. Existuje totiž domněnka, že nemají s eckstätskou větví nic společného. Této myšlence napomáhá také odlišné ztvárnění erbů obou rodových linií. Základem erbu eckstätské větve je zlaté pole. Na něm se nachází dvě červená vertikální břevna, jež jsou přetnuta jedním horizontálním bílým, respektive stříbrným, břevnem. Erbovním klenotem je poté mitra. Zlatá barva v heraldice symbolizuje ušlechtilost, vznešenost, vážnost či čest. Poslední jmenovaná vlastnost je v heraldice vedle zlaté barvy též vyjádřena barvou stříbrnou, nebo chcete-li bílou, kterou má v eckstätském znaku vodorovné břevno. Červená barva svislých břevnen je naopak symbolickým ztvárněním odvahy, statečnosti či lásky nebo dobročinnosti. Důvodem, proč se

klenotem erbu stala mitra je jednoznačně věrná služba církevnímu úřadu,³² kterou zakladatel této větve plnil. Erbovní pole Fictumů z Apoldy je také zlaté. Opět zde tedy máme symboliku vznešenosti a cti. Místo břevna se na něm ale nachází jabloňová větev se třemi červenými jablky. Tato heraldická figura je zároveň i klenotem erbu. V německých odborných kruzích panuje názor, že původ názvu města Apolda pochází ze staré horní němčiny a byl odvozen ze slova *affaltar*, což lze přeložit jako *jabloň*.³³ Umístění jabloňové větve do erbu tedy pravděpodobně souviselo s lokalitou, kterou tato rodová linie obývala. Domnívám se také, že jméno *Apel*, které se v rodové genealogii Fictumů několikrát opakuje, rovněž může souviset s erbovní symbolikou rodové větve. Nápadně se totiž podobá německému výrazu pro jablko, tedy *Apfel*. Pro úplnost dodejme, že jabloň je v heraldice ochranným stromem a samotné jablko poté symbolizuje život či životní sílu.³⁴

Jestli je na odlišném původu eckstädských a apoldských Fictumů skutečně něco pravdy, je otázka, která by se mohla stát základem nějaké budoucí práce. Možná jsou dohady o společném či odlišném původu pouze způsobeny jistými neshodami v rodě, které mohly být zakořeněny hluboko v minulosti. Ale kdoví...³⁵ Budeme-li i nadále považovat eckstädské Fictumy za původní rodovou linii, doplňme, že i tato větev přišla do styku s českým prostředím. Mikuláš, rozený Fictum z Eckstädtu, získal v Českém království inkolát ke konci 70. let 16. století.³⁶ Sledování osudu Mikuláše a jeho potomků by tak mohlo být předmětem dalšího bádání o tomto sasko-českém rodě.

S jistotou, ověřenou užitím stejného rodového erbu, naopak můžeme říct, že Fictumové z Apoldy stojí na počátku dalších dvou rodových pošlostí. Vydělily se počátkem 15. století. Z apoldské linie vzešla roßelská odnož, z níž se poté oddělil poslední výhonek, představující tannrodskou rodovou linii. Můžeme říct, že všechny větve rodu, ať s větší či menší měrou,

³² PALIVEC, Viktor, *Heraldická symbolika*, Praha 1978, s. 28, 46.

³³ *Das Apoldaer Stadtwappen*, [online], Stadt Apolda, [citováno 3. 11. 2024]. Dostupné z: <https://www.apolda.de/stadt-apolda/stadtinformationen/wappen>; *Althochdeutsches Wörterbuch, digitalisierte Fassung bereitgestellt durch die Sächsische Akademie der Wissenschaften zu Leipzig*, <https://awb.saw-leipzig.de/?sigle=AWB&lemid=A00348>, abgerufen am 04.11.2024.

³⁴ PALIVEC, *Heraldická symbolika*, s. 46.

³⁵ Vtipnou zajímavostí k otázce společného či odlišného původu je údajné „špičkování“ na toto téma mezi současnými potomky rodu při jejich setkání.

³⁶ O Mikulášově příchodu do Čech více: STARÝ, *Cizozemci a spoluobytelé*, s. 288–290.

přišly do styku se službou u nějakého výše postaveného dvora. Vzpomeňme jen výše zmiňovaného rytíře Bertholda, který svou službou u erfurtského biskupa dal celému rodu jméno. Služba eckstädských Fictumů saskému vladařskému dvoru v období od 17. do 20. století poté vůbec nezná mezí.³⁷

Poněkud zvláštní případ služby na vladařském dvoře pak představují v 1. polovině 15. století tři bratři, členové roßelské pošlosti rodu. Jedná se o Apela III., Bussa III. a Bernharda I., kteří nejprve po vzoru rodové tradice sloužili na poměrně vysoké pozici u Fridricha II. Dobromyslného, jenž byl od roku 1428 saským kurfiřtem. Stali se jeho rádci. Pomáhali Fridrichovi řešit spory či domlouvali nejrůznější smlouvy. Odměnou za věrné služby získali od Fridricha roku 1439 například panství Lichtenwalde.

Brzy ale všechny tři bratry nacházíme ve službách Fridrichova mladšího bratra, durynského lantkraběte, Viléma III. Chrabrého. Na Vilémově dvoře zastávali stejné pozice jako předtím u saského kurfiřta. Taktéž zde řeší spory, radí a domlouvají smlouvy. Opět jsou také významně odměňováni. Od Viléma získali třeba hrad Kapellendorf, Wachsenburg či správu nad Coburgem.

Na první pohled se nám změna ve službě nemusí jevit jako něco zvláštního. Jedná se přece pořád o službu wettinskému rodu. Dalo by se klidně říct, že Fridrich mohl „přenechat“ či „předat“ své rádce mladšímu bratrovi. Musíme si však uvědomit v jaké době k té změně došlo. Pak už je to zajímavější.

Fictumovská „změna kabátu“ se totiž odehrála v průběhu vyhrocených 40. letech 15. století, kdy mezi wettinskými bratry propukl spor, později označovaný jako saská bratrská válka.³⁸ Vezmeme-li v potaz tento fakt, tak můžeme s téměř stoprocentní pravděpodobností říct, že za přechodem bratrů z Fictumu od jednoho člena wettinského rodu k druhému jednoznačně stála vypočítavost a ziskuchtivost. Vzhledem k tomu, že po bratrském dělení, které bylo jablkem sváru mezi oběma Wettiny, připadlo Durynsko, v němž měli Fictumové nejvíce statků, právě Vilémovi.

Bratrský konflikt, trvající téměř šest let, skončil na počátku roku 1451 smírem. Vedle podpisu smlouvy v Naumburku byl mír stvrzen také zbožnou fundací kaple ve vsi Lützendorf,

³⁷ Fictumové z Eckstädtu patřili mezi nejvýznamnější saské státníky a generály té doby.

³⁸ Podstata a průběh saské bratrské války je osvětlena již v mé bakalářské práci.

zasvěcené tehdy, v oblasti dnešního Saska, velmi populárnímu kultu Čtrnácti svatých Pomocníků. A jak už to při podpisu mírových smluv bývá, začali se hledat viníci konfliktu, aby mohli být řádně potrestáni.

Obětím beránkem honu na viníka saské bratrské války se stali právě věrní rádci z wettinského dvora, bratři Apel, Busso a Bernhard z roßelské větve fictumovského rodu. Zřejmě po právu, uvážíme-li jejich postranní cíle. Žaloba, jež byla vznešena proti Fictumům, je činila odpovědné za rozdmýchání celého sporu, činění zmatků a také jako počátek všech Vilémových neúspěchů. Za „věrné služby“, které Vilémovi v době trvání bratrského konfliktu poskytli, byli „odměněni“ prohlášením za vlastizrádce, vyhnáním a konfiskací jejich majetku. Mimochodem výše zmíněná kaple Čtrnácti svatých Pomocníků byla stavěna z materiálu, jenž byl sebrán právě na zkonfiskovaných hradech. Tím měla být fictumovská zrada vyjádřena veřejně. Tato zrada byla navíc znázorněna i onou výše zmíněnou fundací kaple, jelikož ves Lützendorf náležela před konfiskací právě k fictumovskému panství.

Na druhou stranu je zde nutkání se Fictumů částečně zastat. Z některých činů byli bratři z Fictumu prokazatelně obviněni neprávem. Tak to už v životě bývá, když se hledá viník, kterého je nutné z jakéhokoli důvodu co nejrychleji odsoudit. Často i jen proto, aby se odvedla pozornost od vlastních zájmů. Vše je stále stejné, mění se pouze kostýmy a kulisy. Takovým případem je i obvinění, jež se k těm předchozím přidalo později. Jednalo se o únos potomků Fridricha II. Dobromyslného, princů Albrechta a Ernesta.

Pravdou je, že Fictumové šli nařčení z vlastizrady svým chováním v době uzavření mírové smlouvy v Naumburku trochu naproti. Apel odjel na údajnou zbožnou pouť do Říma, kde plánoval zůstat až do chvíle, než se situace doma uklidní. Busso s Bernhardem zase přepadli burgundské poselstvo, mířící na wettinský dvůr. Pravděpodobně měli v plánu držet je tak dlouho, dokud nebude nařčení z vlastizrady odvoláno. Tato fictumovská snaha zvrátit rozhodnutí wettinské vládnoucí dynastie však přišla vniveč. Hrad, v němž bylo poselstvo vězněno, byl dobyt. Fictumům tak nezbylo nic jiného než se smířit s životem v jiné zemi. Přesto se ale měli bratři z Fictumu údajně pokusit ještě jednou zvrátit situaci na svou stranu. Říká se, že se před odchodem do Čech uchýlili na hrad Camburg. Zde měli čekat na pomoc z Čech, s níž by vyrazili dobýt zpět své statky v Durynsku. Česká pomoc však měla být odhalena a poražena ještě před tím, než dorazila na místo schůzky. Teď už Fictumové opravdu neměli na výběr.

2.2 Oddaní rádci v Čechách

Nové zázemí si durynský rod našel na severozápadě Českého království. Přičemž je nutné podotknout, že toto nebyl první kontakt fictumovského rodu s českými zeměmi. Již roku 1426 vstoupil na naše území jakýsi Busso z Fictumu, dle mého názoru pravděpodobně Busso II. z Fictumu. V čele míšeňského vojska táhl proti husitům a střetl se s nimi u Ústí nad Labem. Druhý výraznější kontakt s českým prostředím nastal v době saské bratrské války, když Apel III. najímal pro Viléma III. Chrabrého české žoldnéře.

Krátce po svém příchodu, někdy v období mezi léty 1451 a 1452, se bratři z Fictumu dostali do přízně Jiřího z Poděbrad.³⁹ Stali se jeho významnými podporovateli při uskutečnění jeho snah podmanit si celé území Koruny.⁴⁰ Velice brzy po jejich příchodu do Čech tak začíná jejich kariéra u českého dvora. Na Ladislavově, respektive Jiřího, dvoře se uplatňují jako rádci a diplomaté. Nicméně sledují i své vlastní cíle. V rámci jednání mezi českou a saskou stranou se od roku 1454 snaží otevřít otázku navrácení jejich durynských statků. Bohužel bezvýsledně. Wettinští bratři Fridrich a Vilém se dokonce přestanou těchto sněmů účastnit. Nechtějí totiž s vlastizrádci vůbec přijít do styku. Posílají místo sebe osoby pověřené jednat jejich jmény. Tak se často stane, že jednání díky tomu ztroskotá. Jedná-li se dokonce přímo o sněm řešící pouze fictumovskou kauzu jsou za wettinskou stranu přítomni pouze a jediné právní zástupci obou wettinských bratrů. Možné ztroskotání kvůli fictumovské kauze dokonce hrozí i jednání na sněmu v Chebu v roce 1459. Z toho důvodu byla otázka navrácení rodových statků zpět členům rodu z Fictumu hned na počátku sněmu upozaděna. Vzhledem k tomu, že Fictumové tentokrát nebyli, z důvodu uvěznění Apela III., na summitu v Chebu přítomni, se na projednání „zapomnělo“.

V případě fictumovské služby se na českém panovnickém dvoře opakuje prakticky stejná praxe jako na dvoře wettinském. Bratři z Fictumu jsou za své věrné služby vladařskému dvoru opět odměňováni různými statky a usedlostmi.⁴¹ Zároveň si ale v severozápadní části Čech začínají budovat své panství. Pilířem jejich moci se stal hrad Šumburk na levém břehu řeky Ohře u Klášterce nad Ohří. Tento hrad odkoupily v roce 1453 od Ondřeje z Kaufunku

³⁹ URBÁNEK, *Věk Poděbradský II.*, s 674.

⁴⁰ Například roku 1467 pomáhají Fictumové Jiřímu z Poděbrad s obsazením města Kadaně.

⁴¹ Získávají například hrad Lengbach poblíž Vídně.

jako vyrovnání dluhu, který měl Ondřej u bratrů z Fictumu.⁴² Podobným způsobem získávají poté v roce 1460 druhou svoji oporu na tomto území, a to hrad Egerberg na pravém břehu řeky Ohře. Původním majitelem, který hrad Fictumům podstoupil byl Půta z Ilburka. Tyto dva hrady, vzdálené od sebe jen pár kilometrů, se staly mocenskou základnou Fictumů, a to nejen po celou dobu vlády Jiřího z Poděbrad, ale v držení rodu zůstaly i v následujících letech. Fakt, že Šumburk a Egerberg byly jednoznačnými oporami jejich panství potvrzují i rodové predikáty vzešlé z názvů těchto hradů. Držitelé Šumburka se začali psát „z Fictumu a na Šumburce“ či „z Fictumu a na Novém Šumburce“⁴³. Naopak majitelé druhého z hradů se poté psali „z Fictumu a na Egerberce“. Tak také vznikly obě linie, jejichž osudy v době přelomu středověku a raného novověku budou představeny v kapitolách, které navazují na tento symbolický prolog.

⁴² Kaufungové či Kaufunkové byli rodem, který také pocházel z oblasti dnešního Saska. Mezi nimi a Fictumy jistě existovaly určité kontakty, kterých mohli Fictumové při usazování v Čechách také využít.

⁴³ Název hradu připomíná pány ze Šumburka, jenž byli zakladateli jak českého, tak i původního hradu Schönburg, který se nachází ve Vogtlandu.

3. Cizozemci v zemi dvouocasého lva

Středověká společnost rozhodně nebyla statická, jak si někteří občas mylně myslí. V pohybu byli zástupci prakticky všech vrstev obyvatel, nevyjímaje ani urozené šlechtice. Přesuny mezi zeměmi tehdejší středověké Evropy byly na denním pořádku, přičemž jejich charakter byl různý. Výjimkou nebyla ani migraci s úmyslem přesídlit do jiné země, v našem případě do Koruny české. Největší zastoupení mezi příchozími cizinci měli bezpochyby ti, kteří do českých zemí, obdobně jako Fictumové, přicházeli ze sousedních německých oblastí.⁴⁴ Tento fakt byl dán především bezprostřední blízkostí obou zemí. Velice důležité byly ale také kontakty nejrozličnějšího charakteru, které mezi oběma lokalitami probíhaly prakticky neustále.

Po příchozím jedinci, jenž se chtěl v Čechách usadit, bylo požadováno, aby k tomu do určené doby získal povolení, pro které se od 2. poloviny 17. století prosadilo označení inkolát.⁴⁵ Pojem byl užíván jednak jako označení listiny, jež pobyt na českém území povolovala. Rovněž se vžil pro samotné české občanské právo. Na začátku je nutné ještě připomenout, že občanské právo nemohl v českých zemích získat úplně každý. Udělení inkolátu bylo vyhrazeno pouze svobodným jednotlivcům.⁴⁶ Podle svého původu byli poté žadatelé přiřazeni k panstvu, rytířstvu, či mezi měšťany.

Kdybychom se ptali, proč lidé z těchto více či méně urozených vrstev opouštěli svou domovinu, přecházeli hranice a buď trvale, či dočasně se usazovali v českých zemích, tak bychom zcela jistě našli celou řadu důvodů. Některých z nich si ve svém článku všimá Vladimír Klecanda.⁴⁷ Asi nejčastějším z nich byla kariéra, kterou především zahraniční šlechtici hledali na českém panovnickém dvoře. Poměrně intenzivní byl příchod urozených cizinců v době, kdy se na Pražském hradě usídlil císařský dvůr. Pokud navíc sám panovník pocházel ze zahraničí, často si s sebou, k nelibosti české šlechty, přiváděl šlechtice ze své

⁴⁴ MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích 1471–1526*. 3–4, s 566.

⁴⁵ STARÝ, Marek, *Imigrace šlechty do Čech ve středověku a raném novověku. Formy právní úpravy a její politické pozadí*, in: BĚLOVSKÝ, Petr, SKŘEJPEK, Michal, STLOUKALOVÁ, Kamila, *Cizinci, hranice a integrace v dějinách*, Praha 2016, s. 152.

⁴⁶ KLECANDA, Vladimír, *Přijímání cizozemců na sněmu do Čech za obyvatele. Příspěvek k dějinám inkolátu před obnoveným zřízením zemským*, in: Sborník prací věnovaných prof. dru Gustavu Friedrichovi k šedesátým narozeninám 1871–1931, Praha 1931, s. 456.

⁴⁷ KLECANDA, *Zakupování cizozemců v Čechách bez práva občanského*.

země. Po příchodu je upřednostňoval v rámci udělování různých úřadů při pražském dvoře a usazoval je na českých statcích. Měšťané, především nejrozumnější řemeslníci, hledali nejen v českých městech příležitost uplatnit se ve svém oboru. Obchodníci zase spatřovali na českých trzích příležitost pro své obchody. Vladimír Klecanda ve svém výčtu ještě také zmiňuje jednotlivce, které svérázně označuje jako dobrodruhy, jež v zemi dvouocasého lva hledali pouze možnost, jak dobýt slávu a moc. Podle Marka Starého můžeme v takovýchto případech mluvit o tzv. originárním nabytí českého obyvatelského práva. Myšlenka získat v českých zemích inkolát totiž vycházela z iniciativy samotného šlechtice a nezávisela na nikom, kdo ho již vlastnil.⁴⁸

Rovněž bratři Apel III., Busso III. a Bernhard I. Fictumové z Roßly patřili mezi, řečeno dnešní terminologií, imigranty. Jak je patrné z předchozího symbolického prologu, důvodem jejich příchodu na severozápad Českého království byl fakt, že se ve své zemi stali nepohodlnými, což bychom mohli označit za další důvod, proč urození překonávali hranice a v českých zemích žádali o udělení obyvatelského práva. Hledali zde politický azyl. Netýkalo se to pouze vlastizrádců, jako v případě Apela III. a jeho bratrů z roßelské větve rytířského rodu Fictumů, ale také těch, kteří svou zemi opustili z důvodu hrozícího nebezpečí, jež především v dobách nastupujícího novověku představovaly osmanské nájezdy.

3.1 Mechanismus přijetí cizí šlechty do Koruny české

V úvodu kapitoly jsem zmínil, že terminologie k českému obyvatelskému právu se ustanovila až v průběhu 17. století. Zhruba do stejné doby se formoval také samotný proces přijetí českého obyvatelského práva. Zdá se, že z počátku, především za dob velké kolonizace, která vrcholila ve 13. století, nebylo potřeba nějak zásadně regulovat příchod cizinců do českých zemí. Zejména němečtí přistěhovalci s sebou přinášeli nejrozumnější inovace, jež pomáhaly rozvíjet české prostředí.⁴⁹ Lze tedy konstatovat, že usazování cizinců bylo v této době jednoznačným přínosem pro české země. Pravdou sice je, že se občas vůči nim objevily jisté negativní hlasy, které spatřujeme kupříkladu v Dalimilově kronice. Marek Starý se

⁴⁸ STARÝ, *Cizozemci a spoluobyvatelé*, s. 169.

⁴⁹ STARÝ, *Imigrace šlechty do Čech ve středověku a raném novověku*, s. 138.

ovšem na základě svého výzkumu domnívá, že se v případě těchto konfliktů jednalo pouze o marginální záležitosti.⁵⁰

Vladimír Klecanda i Marek Starý shodně uvádějí, že problém s usazováním cizozemců nastal poté, kdy byl smrtí Václava III. uvolněn český trůn. Jak jsem uvedl výše, s novým panovníkem přicházeli k pražskému dvoru také šlechtici ze zahraničí, přičemž jejich přítomnost zde začala narážet na tehdejší rozložení moci v zemi.⁵¹ Stejného názoru je také Josef Macek. Ve svých úvahách zachází ještě poněkud dál a nebojí se nastalou situaci ve vztahu vůči cizincům nazvat xenofobií.⁵² Cizí host je podle jeho slov sice v českých zemích vítán, zároveň je ale pro domácí obyvatelstvo něčím, co neznají a čeho se obávají. Není mu rozumět, jelikož mluví neznámou řečí. Jeho zvyklosti se do určité míry odlišují, a proto jsou podezřelé. Pokud si navíc takový cizí člověk dělá zálusk na podíl na moci v zemi, představuje potencionální nebezpečí, jelikož jeho skutečné úmysly nejsou známy. Neregulovaným usazováním zahraničních šlechticů v zemi se navíc otevíral prostor pro konkurenční boj na českém panovnickém dvoře. Panovala obava, že nově příchozí budou okamžitě dosazováni panovníkem na úřady při pražském dvoře. Taková představa byla pro některé členy tradičních českých rodů nepředstavitelná. Zastávání jistých dvorských úřadů bylo totiž podle zvyklostí spojováno s některými českými rody a jejich členové se obávali, že se ztrátou úřadu ztratí i prestiž, která byla s výkonem konkrétního úřadu spojována. Poměrně ambiciózní česká šlechta se také obávala, že díky vlivu zahraničních šlechticů nebude mít tolik manipulativního prostoru, aby si mohla nově příchozího panovníka přetvořit k obrazu svému. Proto se problematika cizozemců objevila již v inauguračních diplomech, které byly Janu Lucemburskému předloženy krátce po jeho příjezdu do Čech a nástupu na panovnický stolec. Podle znění příslušného bodu se musel Jan Lucemburský zavázat k tomu, že úřady spojené s beneficiem bude postupovat pouze mužům, jež se narodili v Čechách, nebo na Moravě.⁵³ Dosazování cizích šlechticů do těchto úřadů a s tím související obdarovávání nemovitými majetky mu bylo zakázáno. Marek Starý se ovšem ptá, do jaké míry byly tyto požadavky Janem skutečně reflektovány, neboť se jednalo o kompromis, při jehož finálním projednání

⁵⁰ STARÝ, *Imigrace šlechty do Čech ve středověku a raném novověku*, s. 138–139.

⁵¹ KLECANDA, *Přijímání cizozemců na sněmu do Čech*, s. 456; STARÝ, *Imigrace šlechty do Čech ve středověku a raném novověku*, s. 139–140.

⁵² MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích 1471–1526*. 3–4, s. 565.

⁵³ BOBKOVÁ, Lenka, *Jan Lucemburský. Otec slavného syna*, Praha 2018, s. 77–78.

musela česká šlechta výrazně ustoupit.⁵⁴ Svědčí o tom fakt, že dotčený bod inauguračních diplomů se netýkal blízkých rádčů a spolupracovníků, kteří s Janem Lucemburským do Čech přišli.⁵⁵ Smutně také konstatuje, že odpovědět si na tuto poměrně jednoznačnou otázku je bohužel složité, jelikož pro období 14. a počátku 15. století se nedochoval dostatek pramenů, které by posloužily jako důkazní materiál pro potvrzení představ o tom, jakým způsobem byli cizozemci do Koruny české přijímáni.

Situace se mění až v druhé polovině 15. století, několik let poté, co bratři Apel, Busso a Bernhard Fictumové z Roßly přecházejí hranice a začínají si na severozápadě Českého království budovat své panství. Roku 1467 se z jednoho nařízení husitského krále Jiřího z Poděbrad dovídáme, že: „...*JMⁱ ani jeho budoucí králowé Čeští nemají na zámky a úřady zemské cizozemcuow sázeti*...“⁵⁶ V roce 1486 za vlády Vladislava II. Jagellonského přibyla druhá důležitá norma, která znění předchozího ustanovení značně rozšířila. Dočteme se v ní toto: „...*žádný z knížat, pánuow, vládyk, kteréhožkoli stawu bud' duchovní nebo swětský, swých hraduow, twrzí, měst i všelikterakých zboží K. Č. cizozemcóm, bud'to osobám vysokým nebo nízkým nižádným neprodáwali, nezastawowali a nezapisowali, nepostupowali ani newyměňowali nižádným wymyšleným obyčejem, nic sobě ku pomoci neberúc, bud'to swobodných, manských nebo zápisných bez powolení J. M.^{ti} K. i potomních králuow českých; a J. M. K. i potomní J. M.^{ti} králowé čeští neráčí a nemají k takowým wěcem nižádného powolení dáti bez rady zemské*...“⁵⁷ K rozšíření znění došlo díky tomu, že se cizinci snažili předchozí nařízení všemožně obcházet. Právě proto zde byly specifikovány i přísné sankce za porušení a obejití nařízeného procesu.

Politika husitského krále a jeho nástupce z jagellonské dynastie přinesla snahy o opětovné scelení zemí Koruny české, jež byly ve svém výsledku víceméně úspěšné. Zároveň bylo také důležité uvést do pořádku právní zásady. V důsledku vlády Václava IV. totiž došlo podle Marka Starého na značné rozvolnění právního systému v českých zemích a běsnění během husitských válek poté zatlouklo pověstný poslední hřebíček do rakve právního systému, který

⁵⁴ STARÝ, *Cizozemci a spoluobyvatelé*, s. 26–27.

⁵⁵ BOBKOVÁ, *Jan Lucemburský*, s. 78–79.

⁵⁶ PALACKÝ, František (ed.), *AČ díl IV.*, Praha 1846, s. 135–136, č. 25, [citováno 17. 10. 2024]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=795&page=136>.

⁵⁷ PALACKÝ, František (ed.), *AČ díl V.*, Praha 1862, s. 427–428, č. 32, [citováno 17. 10. 2024]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1067&page=427>.

se v té době definitivně zhroutil.⁵⁸ Je velice těžké si představit, že se v této rozjitřené době udržovalo povědomí o restrikcích vůči cizozemcům, které byly nastaveny již inauguračními diplomy po nástupu Jana Lucemburského na český trůn. Obě výše zmíněná nařízení ve své podstatě na příslušné body z inauguračních diplomů navázala a stala se základem obdobných proklamací, které vidáme ve volebních kapitulacích či zemských zřízeních. Jistě nelze tvrdit, že cizincům bylo odepřeno se v Českém království, potažmo v korunních zemích, usídlit.⁵⁹ Stanovení různých podmínek a povinností, které se až do druhé poloviny 17. století postupně vyvíjely, zajistilo kontrolu nad příchodem cizinců do země.⁶⁰ I když je pravda, že některé podmínky nově příchozím značně stěžovaly možnost stát se obyvateli českých zemí. Příchozí tak dále některá obtížně splnitelná nařízení, i přes vědomí přísných sankcí, obcházel a čeští stavové neustále vůči usazování cizozemců v zemích Koruny české protestovali, jako kupříkladu roku 1493 za vlády Vladislava II. Jagellonského. Vedle již tradičních politických a mocenských nepřátel z německých oblastí byl tentokrát odpor namířen také na příchozí z Polského království a z Uher,⁶¹ kteří mířili na český dvůr jagellonského panovníka.

První povinností pro cizince, který se chtěl v Čechách usadit, bylo získání panovnického povolení ve formě přímluvného listu ke stavům shromážděným na sněmu.⁶² Panovník byl jedním z aktérů, který hrál důležitou roli při přijímání nového svobodného obyvatele do země. Mnoho přímluvných listů se nám bohužel do dnešních dnů nedochovalo.⁶³ Vzhledem k tomu, že je nebylo nutné dlouho uchovávat, tak pravděpodobně ihned poté, co byl celý přijímací proces vyřízen, došlo na jejich skartaci. Panovník přímluvy po důkladném zvážení vydával na základě žádostí obsahující často jakési životopisy cizinců žádajících inkolát. Forma přímluv se postupem času ustálila do podoby rozšířených listů poselacích, které byly zapečetěny přítiskem pečeti s papírovou krytkou.⁶⁴ Samozřejmě nejprve vznikly nejrůznější koncepty, které byly doplňovány a upravovány, a až poté se, zásadně v češtině, sepsal finální čistopis.

⁵⁸ STARÝ, *Cizozemci a spoluobytelé*, s. 28.

⁵⁹ Předpokládá se, že proces přijímání cizozemců do země byl na Moravě, ve Slezsku i v obou Lužicích víceméně podobný takovému, který se ustanovil v Čechách.

⁶⁰ STARÝ, *Cizozemci a spoluobytelé*, s. 29.

⁶¹ MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích 1471–1526*. 3–4, s. 566.

⁶² KLECANDA, *Přijímání cizozemců na sněmu do Čech*, s. 458.

⁶³ STARÝ, *Cizozemci a spoluobytelé*, s. 87.

⁶⁴ STARÝ, *Cizozemci a spoluobytelé*, s. 94.

Text přímlyvy se skládal z panovníkovy intitulace, zpravidla následované prostým oslovením adresátů, tedy zástupců zemského sněmu. Stejně tak prostě bylo v naraci sděleno, že se na panovníka obrátil jmenovaný zájemce o nabytí českého obyvatelského práva s prosbou o přímlyvu u zemského sněmu. Panovník ke sdělení připojil svůj souhlas. Příslušný písař pak celý text na závěr doplnil o dataci a na dorsu listu uvedl adresu.⁶⁵ Takto vyhotovené dopisy byly posílány na zemský sněm, který byl druhým hlavním aktérem celého procesu.

Poté, co se zemský sněm sešel, se jeho zástupci mohli přímlyvným listem řídit, ale také nemuseli.⁶⁶ Úloha panovníka byla nesporná. Zároveň se ale odvíjela od aktuální politické situace v zemi. Znělo-li vyjádření sněmu kladně, vyhotovil se zpravidla v den jeho ukončení zápis, který byl poslán k deskám zemským. Relace, která byla sepsána někdy i pro více přijatých cizinců najednou, měla být následně vložena do příslušného kvaternu. Marek Starý předpokládá, že *kvaterny relací krále Jeho Milosti, pánův jich milosti a vladyk z plného soudu zemského*, zkráceně *kvaterny relací*, do nichž se vyhotovené zápisy vkládaly vznikly buď v době vlády otce a syna z dynastie Jagellonců, nebo po nástupu Ferdinanda I. na český trůn. Dokonce je podle něj možné, že vznikly až v době obnovy po neslavném požáru Malé Strany a Hradčan v roce 1541,⁶⁷ při němž desky zemské shořely. Nejstarší takto dochované relace pocházejí z let 1543–1544. Praxe přijímat cizince skrze povolení panovníka a stavů je samozřejmě doložitelná již dříve. Marek Starý zmiňuje při této příležitosti přijímací list Ludvíka Jagellonského z 23. dubna 1524, vydaného pro Jana z Hardeka či reverzy bratrů ze Salhausenu datované 1515 a 1522. Zmíněné reverzy Jana z Hardeka a bratrů Salhausenů také dokládají výše zmíněnou proměnlivost vlivu panovníka a stavů na rozhodnutí o přijetí mezi obyvatele českých zemí. Zatímco v případě Jana z Hardeka měl na jeho přijetí do země podle tvrzení Marka Starého větší vliv Ludvík Jagellonský. V případě bratrů Salhausenů však můžeme mluvit i o jistém vlivu zemských stavů, neboť ti byly „*do Čech přijati od krále Jeho Milosti i také od stavuov panského, rytířského a městského*.“⁶⁸

Ve fázi, kdy měla být relace vložena do desk zemských, občas docházelo k nejruznějším průtahům, které tak způsobily nesrovnalosti v datacích. Bez těchto průtahů trval celý proces

⁶⁵ STARÝ, *Cizozemci a spoluobytelé*, s. 97–104.

⁶⁶ KLECANDA, *Přijímání cizozemců na sněmu do Čech*, s. 461.

⁶⁷ STARÝ, *Cizozemci a spoluobytelé*, s. 106–107.

⁶⁸ STARÝ, *Cizozemci a spoluobytelé*, s. 107.

přijetí, až do bodu zápisu relace, několik dní. Vladimír Klecanda si všímá několika případů, kdy stavovská relace nebyla do desk zemských vložena vůbec. Za chybějícími relacemi spatřuje nedbalost písaře při tomto úřadu.⁶⁹ Česky psané relace o přijetí jmenovaného cizince do země byly vyvedeny ve formě zápisu, který byl pro desky zemské obvyklý. Zápis byl ve většině případů souvislý s občasnými přípisky in margine. Marek Starý uvádí, že jen výjimečně byl text rozdělen a jeho dokončení se v kvaternu nacházelo až o několik fólií dále.⁷⁰

Marek Starý se také pokusil o obecnou charakteristiku takového zápisu v předbělohorském období, i přestože se v průběhu času jeho podoba mírně proměňovala. Nejprve byli v textu titulováni čeští stavové, a to velice jednoduše. Většinou se začínalo obecnou formulí „*Páni jich milost, rytířstvo, Pražané i jiní poslové z měst království českého...*“ Poté se stavové odkazovali na konkrétní sněm, při kterém došlo na projednání žádosti o přijetí konkrétní osoby. Zmíněno bylo kladné vyjádření panovníka i stavů samotných. Vymezeny byly také podmínky, které musí přijímaná osoba splnit. Na závěr byli uvedeni přítomní relátoři.⁷¹

Základní podmínku pro přijetí českého obyvatelského práva se dočteme již v zápisu ze zemského sněmu z roku 1497, který v příslušném bodě navazuje na předchozí nařízení z roku 1486. „*...Item cizozemci, kteříby co w zemi měli, ježtoby k koruně nepřislušeli, ti aby se we dwú letech wyprodali; pakli chtějí w zemi seděti, aby pod jinými pány w cizích zemích nic nemíwali; a kdyžby zde usedli, jinde se wyprodadúce, tehdy mají powinnost králi JM^{sti} listem i wší koruně slíbiti též jako jiní obyvatelé králowstwi Českého...*“⁷² Bylo ustanoveno, že příchozí cizinci, kteří získali české obyvatelské právo, musí za svého pána uznávat pouze českého panovníka. Zbavit se majetku, jenž měli ve své původní domovině, a řídit se podle práv platných v českých zemích.

Důležité bylo, aby se cizinci ke své nové zemi přiznali skrze tzv. reverz k zemi. K deskám zemským měli do určité přesně stanovené doby předložit list, ve kterém se zavázali

⁶⁹ KLECANDA, *Přijímání cizozemců na sněmu do Čech*, s. 464.

⁷⁰ STARÝ, *Cizozemci a spoluobyvatelé*, s. 108.

⁷¹ STARÝ, *Cizozemci a spoluobyvatelé*, s. 115.

⁷² PALACKÝ, *AC* díl V., s. 470, č. 51, [citováno 19. 10. 2024]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1067&page=470>.

s vědomím sankcí splnit dané podmínky přijímacího procesu. Listy byly vždy pečetěny přivěšenou pečetí, buďto z červeného vosku v případě příslušnosti k vyššímu šlechtickému stavu, anebo černým voskem, jednalo-li se o přijetí příslušníka rytířstva či měšťana. Nejstarší reverzy máme dochované z počátku 16. století.⁷³ Roku 1502 sepsal listinu vzdáleně připomínající reverz, kterým se šlechtic přihlásil k zemi, Oldřich z Hardeka. Ustálenější podobu pak získaly výše zmíněné reverzy bratrů ze Salhasenu. Lze tušit, že obdobná povinnost existovala již dříve. Na rozdíl od relací, které k deskám zemským posílali samotní zástupci zemského sněmu, reverz k zemi sepsal česky na pergamen každý přijatý cizinec vždy sám pro sebe. Nebylo obvyklé, aby reverz obsahoval přiznání k zemi pro více přijatých cizinců.⁷⁴ Výjimkou bylo podle Marka Starého pouze přijetí několika členů jedné šlechtické či měšťanské rodiny.

Vedle písemného přihlášení se také požadovalo, aby na Pražském hradě v přítomnosti úředníků desk zemských učinil přijímaný cizinec ještě ústní slib.⁷⁵ Slíbil plnit podmínky výše citovaného nařízení z roku 1497. Příslušný úředník poté vyhotovil zápis do trhového kvaternu. Nejstarší zápis pochází opět až z druhé poloviny 16. století. Úředník také uložil danému jednotlivci povinnost zaplatit jistý poplatek za přijetí. Nicméně ne vždy, jak poznamenává Marek Starý, byl tento poplatek uhrazen. Stanovená výše poplatku totiž nebyla zrovna malá, jak dokládá částka 300 zlatých, kterou měl po složení slibu uhradit syn bavorského vévody Alberta V. Arnošt Bavorský, který ke konci 40. let 16. století získává od Ferdinanda I. zástavu nad Kladskem. Složená částka měla být poté, podle Marka Starého, rozdělena mezi úředníky úřadu desk zemských. O jisté nákladnosti přijetí do země se zmiňuje také Vladimír Klecnada.⁷⁶ K různým poplatkům žadatelů o české obyvatelské právo je také nutné připočítat náklady, které byly s cestou do Prahy k úřadu desk zemských spojeny.

K základním podmínkám nutných pro přijetí do země se v průběhu celého vývoje přijímacího mechanismu doplňovala řada dalších povinností, jež cizozemcům po příchodu do českých zemí z nejrůznějších nařízení plynuly. Až někdy na počátku 17. století, které podle tvrzení Marka Starého přineslo hlavní zájem o stanovení dalších nejrůznějších podmínek pro

⁷³ STARÝ, *Cizozemci a spoluobyvatelé*, s. 137.

⁷⁴ STARÝ, *Cizozemci a spoluobyvatelé*, s. 139.

⁷⁵ STARÝ, *Cizozemci a spoluobyvatelé*, s. 160–161.

⁷⁶ KLECANDA, *Zakupování cizozemců v Čechách bez práva obyvatelského*, s. 75–76.

získání českého občanského práva, se objevuje povinnost nahlásit předem svůj stavovský původ, aby se přijímací proces urychlil a předešlo se nejasnostem v tituluře. Stanovena byla také minimální částka 10 000 kop míšeňských na zakoupení deskového statku.⁷⁷ S vývojem náboženské situace v zemi se také objevovaly podmínky, které tuto oblast podchycovaly a stanovily pro nově příchozího povinnost uvést vedle stavovské příslušnosti ještě příslušnost náboženskou.

Jedna z podmínek, která byla ustanovena s největší pravděpodobností již dříve než v 17. století a navazovala na ustálenou tradici, se týkala užívání českého jazyka. Žadatelům o české občanské právo byla uložena povinnost učit své potomky česky.⁷⁸ Postupně byla tato povinnost rozšířena i na potomky cizinců, kteří byli přijati v minulosti. Z ryze praktických důvodů vlastně byla alespoň základní znalost českého jazyka vyžadována od každého příchozího cizince, který se v českých zemích usadil. Čeština se totiž už od dob vlády Václava IV. stala v Čechách úředním jazykem královské kanceláře.⁷⁹ Postupně proniká do dalších sfér správy a administrativy českých zemí, i co se týče cizozemců. Ve Vladislavském zřízení zemském se dočteme toto nařízení, které bylo ustanoveno již roku 1497: „...což se dotýče cizozemcuow, kteříž k koruně nepřislušejí, aby všickni před saudem zemským českým jazykem své pře vedli sami skrze se, neb kohož sobě zjednati mohů...“⁸⁰ Důkazem je také fakt, že všechny požadované písemnosti pro přijetí do českých zemí byly, jak je patrné výše, psány zpravidla právě česky. I v případě jazykových požadavků na příchozí žadatele o české občanské právo se můžeme trochu dotknout Mackovy teorie o xenofobii, neboť ten z cizozemců, který neuměl česky, a při tom se pokoušel v Čechách usadit, budil mezi domácími podezření a nedůvěru.⁸¹

Ne vždy byli cizozemci, kteří se chtěli v českých zemích usadit, ochotni plnit povinnosti, jež jim byly rozhodnutím o přijetí uloženy. Docházelo k různým, klidně až několikaletým průtahům. Proto byla žadatelům o český inkolát stanovována přesná lhůta, během níž musely

⁷⁷ STARÝ, *Imigrace šlechty do Čech ve středověku a raném novověku*, s. 147–149.

⁷⁸ STARÝ, *Imigrace šlechty do Čech ve středověku a raném novověku*, s. 147.

⁷⁹ MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích 1471–1526*. 3–4, s. 542.

⁸⁰ PALACKÝ, *AC díl V.*, s. 16, [citováno 29. 10. 2024]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1067&page=16>.

⁸¹ MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích 1471–1526*. 3–4, s. 566.

být podmínky splněny. Je nutné poznamenat, že se termíny v průběhu let různě měnily. Od velice krátké dvoutýdenní lhůty až po šest týdnů.⁸² I přesto, že si stavové na zemském sněmu mysleli, že šest týdnů je přiměřená a dostačující doba na splnění zadaných povinností, nově příchozí stále otáleli a povinnosti ve stanovené lhůtě neplnili. Nakonec se lhůta pro plnění povinností ustálila na šesti měsících a byla v tomto rozmezí uznána i pro dříve přijaté žadatele o české obyvatelské právo.⁸³

Již jsem zmínil, že za neplnění podmínek a jejich obcházení, byly stanovovány sankce. Vedle odmítnutí platit někdy až nepřiměřeně vysoké poplatky, o kterých jsem se zmiňoval výše, bylo asi největším prohřeškem, když se cizozemec v zemi zakoupil ještě před samotným schválením ze strany panovníka a stavů. V takovém případě hrozilo žadateli propadnutí takto nekale nabytého majetku. Potrestání měli být podle různých nařízeních také ti, kteří cizozemcům bez svolení zemského sněmu statky prodali, zastavili či zapsali. Byli prohlášeni za psance a zhoubce Království českého a podle toho si také měli vysloužit náležité tresty. Hrozilo jim vypovězení ze země.⁸⁴ Nicméně, jak v citovaném článku podotýká Vladimír Klecanda, realita byla často jiná a k přísnému potrestání většinou nedocházelo. Velice často byly přísné tresty a pokuty promíjeny. Vladimír Klecanda se dokonce opovažuje tvrdit, že k prominutí došlo prakticky vždy a žádný ze zahraničních šlechticů, který protizákonně získal v českých zemích majetek, nebyl potrestán. Stejně tak neví ani o tom, že by byl potrestán některý z domácích šlechticů, který by takto nekale některému z příchozích cizinců statek poskytl.

V promíjení trestů a pokut, za v podstatě protiprávní machinace se svobodnými i manskými statky, vidí Vladimír Klecanda hospodářské a finanční důvody. Zmiňuje se o hospodářské krizi v 16. století a všímá si, že již v období 15. století výrazně klesla hodnota peněz a s tím související hodnota peněžních poddanských platů.⁸⁵ Na vině jsou podle něj především husitské války a situace, do které se česká šlechta dostala po potrestání stavovského povstání ve 40. letech 16. století. Česká šlechta se tak podle Vladimíra Klecandy snažila vybědnout z nelehké finanční situace právě skrze postoupení alespoň části svých

⁸² KLECANDA, *Přijímání cizozemců na sněmu do Čech*, s. 466.

⁸³ STARÝ, *Imigrace šlechty do Čech ve středověku a raném novověku*, s. 148.

⁸⁴ KLECANDA, *Zakupování cizozemců v Čechách bez práva obyvatelského*, s. 72.

⁸⁵ KLECANDA, *Zakupování cizozemců v Čechách bez práva obyvatelského*, s. 69–70.

statků nově příchozím zahraničním šlechticům, kteří plánovali usadit se v českých zemích. Díky zájmu cizozemců totiž rostla cena nemovitých statků, což pro české šlechtice znamenalo jistou naději na zlepšení jejich nelehké finanční situace. Zástupci českých stavů na zemském sněmu nakonec přimhouřili oči a roku 1541 se usnesli a vydali usnesení, kterým postoupení nemovitých majetků za účelem zlepšení finanční situace povolili.

Obdobné povolení obdržel také roku 1543 Hanuš z Fictumu a na Novém Šumburce, aby prodejem ve sněmovním zápise nejmenovaného statku uspokojil svou nelehkou a velkým dluhem zatíženou finanční situaci. Kupujícím měl být podle zápisu ze sněmu jistý Volrot z Vacstorfu.⁸⁶ Nicméně Vladimír Klecanda poznamenává, že zmíněná obchodní transakce mezi těmito dvěma šlechtici se nakonec neuskutečnila. Praxe vydávání podobných povolení se vzhledem k tíživé finanční situaci, ve které se někteří čeští šlechtici v 16. století nacházeli, postupně ujala. V pozdějších letech zemský sněm vydal podobných povolení hned několik, a to vždy s příslibem pro daného cizince, že ho sněm přijme do země.⁸⁷ Samozřejmě bylo od takto v českých zemích zakoupeného cizozemce požadováno, aby co možná nejdříve splnil veškeré podmínky a povinnosti, které z přijetí do země plynuly. Dočteme se tak v citovaném zápise ze sněmu o povolení prodeje Hanušova statku Volrotovi z Vacstorfu. Nicméně jak reálně nově příchozí stanovené lhůty dodržovali, nebo spíše nedodržovali, jsem se již výše zmiňoval.

Přijetí do země skrze povolení panovníka a zemského sněmu představovalo hlavní způsob, jakým se nově příchozím udělovalo české obyvatelské právo. Zdaleka ovšem nebylo způsobem jediným. Jednou z možností, která byla později regulována, byl fakt, že cizinci mohli být do českých zemí přijati i skrze městské právo v některém z českých královských měst.⁸⁸ Zahraničnímu šlechtici tedy stačilo, aby se stal měšťanem královského města. Prakticky ihned si mohl bez jakýchkoli problémů nakoupit nemovité statky a rovnou je zapsat do desk zemských, aniž by musel čekat na zdlouhavé rozhodování panovníka a stavů. Městské rady v královských městech si totiž mohly o přijímání nových měšťanů rozhodovat

⁸⁶ *SČ díl I*, Praha 1877, s. 567, č. 309, [citováno 2. 11. 2024]. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/view/uuid:0fc37b80-ed32-11dd-9294-000d606f5dc6?page=uuid:0c7c8ee9-e8ea-443e-b643-eff0883c7381>.

⁸⁷ KLECANDA, *Zakupování cizozemců v Čechách bez práva obyvatelského*, s. 71.

⁸⁸ STARÝ, *Cizozemci a spoluobytelé*, s. 200.

z velké části samy. Stačil k tomu pouze panovníkův formální souhlas.⁸⁹ Mnohem výhodnější pak pro nově přichozího šlechtice bylo stát se měšťanem Starého či Nového Města pražského, anebo se usídlit v Kutné Hoře. Tato města měla tu výsadu, že se zde cizozemci mohli zakupovat bez panovnické relace,⁹⁰ což platilo i pro zapisování zakoupených statků do desk zemských. V obou případech tak odpadla povinnost dožadovat se povolení u zemského sněmu, což byla, podle mého názoru, asi nejzdlouhavější část celého výše naznačeného přijímacího procesu.

Právě proto si myslím, že tento způsob nabývání českého občanského práva byl zahraničními šlechtici hojně využíván. Bohužel to ale přineslo několik problémů. Marek Starý poznamenává, že udělení inkolátu skrze přijetí za měšťana bylo kritizováno tradiční českou šlechtou,⁹¹ neboť se přijímání cizozemců do země opět vymklo kontrole a čeští šlechtici se znovu strachovali o své pozice, které si během let vybudovali. Roku 1575 tak bylo na zemském sněmu přijato toto usnesení: „...Cizozemci, kteří se do měst království tohoto dostávají a se osazují, ti pod tím také mnozí statky pozemské kupují a ve dsky zemské, nejsouce pořádně do země přijatí, sobě klásti dadi: i aby takový cizozemci do měst podle starobylého pořádku přijímání býti mohli, to se při tom zůstavuje; než jestližeby takový do města vnově přijatý statek koupiti chtěl, toho aby učiniti nemohl, lečby prvé tím a starobylým pořádkem při J. M. Kr. a stavích pořádného do země přijetí hledal a přijat jsouc povinnost náležitou království a zemi jako jiní učinili...“⁹² Městským radám královských měst bylo tedy ponecháno právo svobodně rozhodovat o přijímání nových měšťanů do města, i když se jednalo o cizince. Při zápisu nemovitého majetku do desk zemských byl ale nově přijatý měšťan–cizinec povinen zažádat zemský sněm.

Domnívám se, že k přijetí tohoto usnesení částečně mohly přispět také stížnosti samotných měšťanů královských měst. Velké spory mezi měšťany a šlechtou se rozhořely již dříve. Jedna z mnoha stížností, kterou tehdy zástupci královských měst předložili panovníkovi zněla: „...někteří z pánuov a z rytieřstva, kteří domy své budto v městech pražských, budto

⁸⁹ STARÝ, *Cizozemci a spoluobytelé*, s. 201.

⁹⁰ KLECANDA, *Zakupování cizozemců v Čechách bez práva občanského*, s. 72.

⁹¹ STARÝ, *Cizozemci a spoluobytelé*, s. 201.

⁹² *SČ díl IV.*, Praha 1886, s. 275, č. 86, [citováno 2. 11. 2024]. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:20cd9cb9-996f-4cd8-97f0-c188cb55ca32>.

*v jiných městech mají, že těch domuov neopravují, ale jim se bořiti dopouštějí, kterážto věc je ke škodě i k lehkosti jich napřed a také i městu tomu v kterýmžto týž duom leží...*⁹³ Konflikty mezi měšťany a šlechtou, jež byly formálně uzavřeny Svatováclavskou smlouvou v roce 1517,⁹⁴ pokračovaly dál. Proto nelze úplně zavrhnout, že by podobné stížnosti nemohly vzniknout také v pozdějších letech. Striktně vzato byla citovaná stížnost sice podána vůči šlechtě obecně. Nicméně nelze vyloučit, že by některý ze šlechticů, který svůj dům v královském městě nechal chátrat, mohl být cizozemec přijatý mezi měšťany. Podle mého názoru mohla totiž výše citovaná stížnost klidně odrážet reálnou situaci, která mohla v královském městě nastat. Zahraniční šlechtic si po přijetí mezi měšťany zakoupil dům, který mohl zpočátku potřebovat, například jednoduše kvůli ubytování. Poté, co šlechtic v zemi koupil další majetky, se mohl z města odstěhovat. Dům přestal být obývaný, pomalu chátral, přičemž hrozilo i jeho zřícení, což se nepochybně jistě také stávalo.

Po vydání usnesení v roce 1575 však přestali příchozí šlechtici tuto možnost nabytí českého obyvatelského práva využívat,⁹⁵ neboť se museli dostavit k zemskému sněmu a projít celým přijímacím procesem, stejně jako ostatní žadatelé o inkolát. Po splnění všeho, co od nich bylo požadováno, byli sice oficiálně přijati zemským sněmem do země, ale pouze jako měšťané, a nikoli jako členové stavu, který odpovídal jejich urozenému šlechtickému původu.

Vedle poněkud kontroverzního způsobu získání českého obyvatelského práva skrze přijetí za měšťana v některém z královských měst existovalo samozřejmě ještě několik málo možností, kterými mohl šlechtic, jenž nepocházel z českých zemí, inkolát obdržet. Jednalo se ale pouze o rozšíření obyvatelského práva z osoby, která ho již užívala, na jinou osobu, jež byla původnímu držiteli blízká. Marek Starý označuje tuto kategorii nabývání inkolátu jako tzv. derivativní.⁹⁶

⁹³ ŠIMEK, František, KAŇÁK, Miloslav (edd.), *Staré letopisy české z rukopisu Křižovnického*, Praha 1959, s. 357.

⁹⁴ Více ke konfliktům a samotné Svatováclavské smlouvě např.: FRANCEK, Jindřich, *24.10.1517. Svatováclavská smlouva. Urození versus neurození*, Praha 2006.

⁹⁵ STARÝ, *Cizozemci a spoluobytelé*, s. 201.

⁹⁶ STARÝ, *Cizozemci a spoluobytelé*, s. 169.

Poměrně přirozeným způsobem bylo narození se do rodiny držitele českého inkolátu.⁹⁷ Byl-li nositelem obyvatelského práva otec, pak inkolát zcela automaticky přešel na jeho potomky, a to jak na syny, tak také na dcery. Můžeme říct, že působnost tohoto práva pokračovala v přímé rodové linii. Pokud se ovšem jednalo o případ, kdy držitelem českého inkolátu byla pouze matka, muselo dojít na projednání u zemského sněmu.

Po příchodu a obdržení inkolátu získali automaticky obyvatelské právo v českých zemích také nezletilý synové, kteří do země společně se šlechticem, jenž o udělení inkolátu zažádal, přišli. Stejně tak jej obdrželi také šlechticovy nezletilé i zletilé dcery. Ovšem z pochopitelných důvodů ne ve stejné míře právní způsobilosti, jako měli jeho synové.⁹⁸ Měli-li žadatel při svém příchodu do země již zletilé syny bylo nutné, aby se každý z nich buď sám k zemi přihlásil, anebo byl jmenovitě uveden při přijímání otce. Nicméně jejich povinností vždy bylo, aby všechny podmínky nutné k udělení inkolátu splnily sami za sebe. Pravdou ale je, že reálná praxe byla opět trochu jiná. U nezletilých synů bychom očekávali, že dosažením jejich zletilosti české obyvatelské právo, které nabyli společně s otcem ztrácí svou platnost. Měli by být tedy povinni předstoupit před zemský sněm a zažádat opět o jeho udělení. Nicméně ve většině případů se tomu tak nedělo. České obyvatelské právo jim platilo i nadále. Výjimkou bylo, jak podotýká Marek Starý, pouze pokud jim společné obyvatelské právo při jejich příchodu do českých zemí z nějakého neznámého důvodu nevzniklo. Druhým případem bylo, pokud vznikla při přijímacím procesu podmínka, že se synové musí po dosažení dospělosti k zemi opět přihlásit.⁹⁹ Realita byla trochu jiná, jednalo-li se i o zletilé syny. Zmínil jsem, že pokud byli přijati do země společně s otcem, museli být v požadovaných dokumentech jmenovitě uvedeni. Marek Starý si ovšem všímá několika případů, kdy tomu také tak nebylo. Je zkrátka vidět, že tehdejší administrativa nebyla tak důsledná, jak se to od ní vyžadovalo.

České obyvatelské právo mohl tedy celkem bez větších problémů a komplikací získat mužský i ženský potomek žadatele, jenž se narodil před, anebo po příchodu do země. Ženám cizinkám pak k obdržení inkolátu stačilo, ačkoliv to podle Marka Starého nebylo nikde

⁹⁷ STARÝ, *Cizozemci a spoluobyvatelé*, s. 170.

⁹⁸ STARÝ, *Cizozemci a spoluobyvatelé*, s. 176.

⁹⁹ STARÝ, *Cizozemci a spoluobyvatelé*, s. 174–175.

explicitně zaznamenáno, se pouze vdát za někoho, kdo již české obyvatelské právo užíval.¹⁰⁰ Obecně totiž platilo, že žena sňatkem přebírá právní status svého manžela, jak v již několikrát citované práci o udělování inkolátu v českých zemích zmiňuje Marek Starý.

Těmito výše popsanými způsoby mohl šlechtic, který pocházel z území, jež se nacházelo za hranicemi Koruny české, nabýt českého obyvatelského práva a v zemi se zakoupit. Ze zemských zřízení víme, že obyvatelé vedlejších korunních zemí za cizozemce vnímání nebyli. Takto je to například formulováno v zemském zřízení z roku 1549: „...*To však znamenitě se vymieňuje, že obyvatelé markhrabství moravského, knížectví slezského, markhrabství lužického, horního i dolního, v kupování zámkuov, tvrzí, ani vsí, kteříž jsau dědičně a věčně k království českému připojeni a vtěleni, ti se za cizozemce nepokládají...*“¹⁰¹ Přesto to ale se zakupováním nebylo jen tak jednoduché, jak dokládá pokračování onoho zemského zřízení: „...*Jestliže by který obyvatel z těch zemí svrchu psaných kterého koli zboží a zámkův vedlé práva země české došel: ten má králi českému nynějšímu i budoucímu z toho slib a povinnost učiniti, jakožto obyvatelé jiní v království českém s takovým zbožím. A nemá jemu toho statku a zboží kaupeného postaupeno býti, leč by prvé slib a povinnost králi JMⁱⁱ i vsí zemi učinil...*“¹⁰² Lze tedy vytušit, že ač obyvatelé vedlejších zemí nebyli vnímáni jako cizinci, v administrativních záležitostech se k nim tak přistupovalo. Marek Starý v tom spatřuje pozůstatek právní praxe, která v zemích Koruny české panovala za dvojvládní Vladislava Jagellonského a Matyáše Korvína.¹⁰³ Dokládá to také fakt, že český právní systém fungoval na zachovávání jistých obyčejů a zvyklostí, neboť citovaná pasáž o obyvatelích vedlejších zemí byla v průběhu let převzata i do následujících zemských zřízení. Můžeme tedy konstatovat, že pokud se šlechtic kupříkladu z Horní Lužice chtěl usídlit v Čechách, musel se, alespoň podle právních předpisů, taktéž dostavit před český zemský sněm a projít výše popsaným přijímacím procesem.

Specifickým způsobem nabytí obyvatelského práva bylo povýšení do rytířského nebo panského stavu. Na přelomu 15. a 16. století si zástupci obou kurií zajistili možnost přijímat

¹⁰⁰ STARÝ, *Cizozemci a spoluobyvatelé*, s. 176–177.

¹⁰¹ JIREČEK, Hermenegild (ed.), *CJB. Tomi IV. Pars I. Sectio I.*, Praha 1882, s. 158, [citováno 4. 11. 2024]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=296&page=162>.

¹⁰² JIREČEK, *CJB. Tomi IV. Pars I. Sectio I.*, s. 158, [citováno 4. 11. 2024]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=296&page=162>.

¹⁰³ STARÝ, *Cizozemci a spoluobyvatelé*, s. 177.

mezi sebe pouze ty, o kterých sami rozhodli. Důvodem byl velký nárůst nobilitací v polovině 15. století za vlády Ladislava Pohrobka, respektive Jiřího z Poděbrad jako zemského správce a poté i českého krále. Nobilitace z panovnických rukou umožnila nobilitovanému „přeskočit“ některé podmínky nutné pro přijetí do daného stavu, zpravidla kontinuitu urozenosti. Často také zaručovala pro šlechtice možnost vykonat závratnou kariéru v zemských či dvorských službách. Proti tomu se později postavili zástupci především panského stavu, když při tzv. uzavření nechali prakticky sepsat nobilitační pravidla,¹⁰⁴ podle nichž byli poté šlechtici do panského stavu přijímáni. Obdobných změn doznaly do jisté míry taktéž nobilitace do stavu rytířského.

Marek Starý se zmiňuje o tom, že součástí nobilitačního procesu na půdě zemského sněmu bylo též přijetí obyvatelského práva, jednalo-li se o nobilitaci šlechtice pocházejícího ze zahraničí. V jistém smyslu nebylo totiž žádoucí, aby v panském či rytířském stavu zemí Koruny české byl přítomen nějaký cizinec. Důvodem bylo především udělování důležitých zemských úřadů zástupcům z obou stavů, jak je ostatně doloženo zněním konkrétní části usnesení z roku 1497, kde je jasně uvedeno, že tyto úřady mají být uděleny: „...*toliko na ty kteřížby byli w králowstwí nebo z králowstwí Českého, z markrabstwí Morawského, z knížetstwí Slezského a z země Lužické, než na cizozemce nic...*“¹⁰⁵ Praxe přijetí cizince do jednoho ze zmíněných stavů pak byla následující. V rámci panského stavu byla tato záležitost automatická a páni udělili dotyčnému inkolát společně s jeho povýšením. U rytířského stavu byl nejprve cizinec přijat do země a až poté ho mohli zástupci nižší šlechty povýšit mezi sebe.¹⁰⁶ Bylo tak regulováno nejen množství nobilitovaných, ale také se zajistilo, aby držba důležitých úřadů zůstala v „českých rukou“, alespoň do jisté doby. Porážka stavovského povstání ve 20. letech 17. století posílila moc panovníka vůči zemskému sněmu. Díky tomu měl větší pravomoci než doposud.¹⁰⁷

¹⁰⁴ K problému nobilitací více např.: NOVOTNÝ, Robert, *Uzavírání panského stavu a problematika nobilitací v pozdním středověku*, in: DOLEŽALOVÁ, Eva, NOVOTNÝ, Robert, SOUKUP, Pavel, (ed.), *Evropa a Čechy na konci středověku. Sborník příspěvků věnovaných Františku Šmahelovi*, Praha 2004, s. 291–306.

¹⁰⁵ PALACKÝ, *AČ díl V.*, s. 467, č. 51, [citováno 6. 11. 2024]. Dostupné také <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1067&page=467>.

¹⁰⁶ STARÝ, *Cizozemci a spoluobytelé*, s. 42.

¹⁰⁷ STARÝ, *Imigrace šlechty do Čech ve středověku a raném novověku*, s. 151.

Podařilo-li se zahraničnímu šlechtici získat některým z výše uvedených způsobů právo se v Koruně české usadit, neznamenalo to ovšem, že měl toto právo na vždy. Přirozeně také existovaly situace, při nichž mohl inkolát zaniknout. Vedle celkem logické cesty skrze smrt držitele inkolátu, tu existovala kupříkladu svobodná možnost se ze země vyprodat, jak se dočteme v zemském zřízení z roku 1549: „*Item, Kdo by se koli chtěl vyprodati a vyhostiti z tohoto království, a odpuštění od krále JM^{ti} nebo budoucích kráľuov českých a od země z poddanosti vzíti, ten můž to učiniti vedlé svobody tohoto království...*“¹⁰⁸ Musel ale dodržet určitá pravidla a předem stanovené postupy, jež byly v zemském zřízení písemně definovány.

Při možném návratu do země, který následoval po delším pobytu mimo její hranice, se mohlo případně zapomenout, že byl daný rod už jednou na zemském sněmu přijat.¹⁰⁹ Příchozí pak museli opět předstoupit před zástupce této instituce a nově se k zemi přihlásit. Držiteli se také mohl změnit sociální status. V neposlední řadě se mohlo stát, že mohl být vyšší mocí potrestán ke ztrátě cti, cti a statků, či dokonce, v té nejhorší variantě trestu, i ke ztrátě hrdla.¹¹⁰ Pokud však k nejkrutější variantě sankce nedošlo, byly mu ale ve většině případů panovníkem zkonfiskovány statky a obžalovaný mohl být vypovězen ze země, čímž obyvatelské právo také ztrácel, jak je doloženo v příslušném bodě výše citovaného zemského zřízení.¹¹¹ Skoro by se chtělo parafrázovat jedno přísloví. Cizozemec obyvatelského práva v českých zemích sice těžce nabyt, ale za to lehce pozbyl.

Praxe udělování inkolátu v zemích Koruny české pokračovala i přes centralizační snahy habsburských panovníků dále i do doby pokročilého novověku. Pravdou sice je, že se upravovala v závislosti na administrativní situaci, která právě panovala v Habsburské monarchii, nicméně chtěl-li se někdo zpoza českých hranic v zemi usadit musel k tomu stále získat příslušné povolení. Až v revolučním roce 1848 došlo na zrušení této povinnosti,¹¹² neboť celý správní systém dosáhl díky tehdejším událostem jistých podstatných změn.

¹⁰⁸ JIREČEK, CJB. *Tomi IV. Pars I. Sectio I.*, s. 404, [citováno 6. 11. 2024]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=296&page=408>.

¹⁰⁹ STARÝ, *Cizozemci a spoluobytelé*, s. 173.

¹¹⁰ STARÝ, *Cizozemci a spoluobytelé*, s. 206–207.

¹¹¹ Uvedená eventualita se ovšem netýkala jenom do země přijatých cizozemců, ale také rodilých obyvatel země.

¹¹² STARÝ, *Imigrace šlechty do Čech ve středověku a raném novověku*, s. 153–154.

3.2 Přijetí Fictumů do země české. „Chráněnci“ Jiřího z Poděbrad?

Již jsem zmínil smutnou poznámku Marka Starého, že od doby vydání inauguračních diplomů pro Jana Lucemburského až do poloviny 15. století jsou prameny, co se týče otázky přijímání cizozemců do českých zemí, poněkud skoupé na slovo. Pravdou je, že se pravidelně objevovaly požadavky české šlechty nesvěřovat cizozemcům jisté důležité úřady. Nově nastupující panovníci poté na zmíněné požadavky reagovali. Karel IV. tak učinil ve svém nevydaném zákoníku, který radši sám před vydáním prohlásil za shořelý.¹¹³ Stejný požadavek se pak opakuje i u Karlových nástupců, Václava IV., Zikmunda Lucemburského i Albrechta Habsburského. Někdy jsou odpovědi nastupujících panovníků na požadavky českých stavů jasné, jindy poněkud vyhýbavé.¹¹⁴ Pro nás je důležitá odpověď následujícího českého krále v pořadí, a to Ladislava Pohrobka: „...*Item o osazenie zámkuow a úraduow w Čechách, a což by se dotýkalo země České, to mámy učiniti po radě pánuow a zeman, a však sobě zachowajíce přitom swobody a moc králowskú, jakož jsú jiní králowé Čeští, předkové naši, měli a požíwali wedle práv koruny České nebo téhož králowstwie...*“¹¹⁵ Důležitá je pro nás ze dvou důvodů. Za prvé se časově velice přibližuje době, kdy Fictumové, tenkrát ještě s přídomkem „z Rožly“, do Čech přišli. Dalo by se tedy předpokládat, že jejich přijetí se odehrálo způsobem, jenž korespondoval s tímto Ladislavovým prohlášením. Druhým důvodem důležitosti je poukázání na tradici panovnického povolení při přijímání cizozemců do země. Ladislavova odpověď nám tudíž dává možnost nahlédnout i do minulosti. Z jeho reakce na požadavek vyvozují, že pravomoc přijímat cizozemce do země, kterou si postupně přivlastňovali čeští stavové, byla dříve pouze v panovnických rukou.

Bratři Apel III., Busso III. a Bernhard I. Fictumové z Rožly přišli do Čech někdy na úplném počátku 50. let 15. století. Ohledně jejich příchodu víme pouze to, že po vynesení rozsudku ze strany saského kurfiřta v lednu roku 1451 měli ještě krátce klást odpor a snad se na chvíli ukrývat na durynském hradě Camburg. Poté se dochované prameny odmlčely, přičemž se o Fictumech opět zmiňují až v průběhu roku 1452, kdy se objevují jako rádci Jiřího z Poděbrad. Roku 1453, kdy Ladislav Pohrobek dává po úspěšném zvolení a příjezdu

¹¹³ JIREČEK, Hermenegild (ed.), *CJB. Tomi II. Pars II.*, Praha 1870, s. 125, 128, [citováno 8. 11. 2024]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1100&page=129>.

¹¹⁴ STARÝ, *Cizozemci a spoluobyvatelé*, s. 39.

¹¹⁵ PALACKÝ, *AČ díl IV.*, s. 418, č. 2, [citováno 8. 11. 2024]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=795&page=418>.

do Českého království na vědomí výše citovanou odpovědí svůj názor na požadavek české šlechty o osazení cizozemců na českých zámcích a úřadech, už Fictumové drželi v severozápadních Čechách hrad Nový Šumburk.¹¹⁶ Hranice českých zemí tedy museli překročit ještě v době, než byl Ladislav Pohrobek oficiálně zvolen za českého krále. Pravděpodobně se přechod ze Saska do Českého království uskutečnil v časech, kdy Jiří z Poděbrad usiloval o funkci zemského správce, nebo se jím již případně stal.

Prameny sice v této době utichnou, nicméně jen na malou chvíli. Přesto ale zamlčí velice podstatnou záležitost. Nevíme, co se dělo mezi krátkou snahou o odpor při pobytu na Camburgu a dobou, kdy už jsou Fictumové plně zapojeni do chodu českého dvora v pozici Jiřího rádců. Proces jejich přijetí v zemi tak zůstává skrytý. Nepodařilo se mi dopátrat se nějakého dokumentu, který by jejich příchod do českých zemí trochu přiblížil, anebo ho nějak konkrétně datoval. Na rozdíl od Mikuláše z eckstädské větve Fictumů, u kterého víme, že byl přijat na zemském sněmu 9. února 1579 a relace o jeho přijetí byla do desek zemských zapsána 14. dubna téhož roku,¹¹⁷ se v případě bratrů z roßelské větve můžeme pouze dohadovat, jak jejich přijetí skutečně proběhlo. Stanuli před zemským sněmem a získali od této instituce povolení jako jejich pravděpodobný vzdálený příbuzný o několik desítek let později? Nebo v jejich přijetí hrála větší roli tradiční panovnická pravomoc, kterou ve své odpovědi připomíná Ladislav Pohrobek? S jistotou nemůžeme jednoznačně rozhodnout. Můžeme pouze odhadovat na základě jistých indicií.

Z již několikrát citované knižně vydané habilitační práce Marka Starého či z textů Vladimíra Klecandy se zdá, že proces přijímání zahraničních šlechticů do zemí Koruny české, tak jak je popsán výše, vznikl až v 16. století, neboť nejstarší doklady, které se ke každému jeho kroku váží se nám dochovaly právě z tohoto století. Nicméně sám Marek Starý zmiňuje, že alespoň některé aspekty praxe přijímání cizozemců do země, kterou známe od 16. století, fungovaly s velkou pravděpodobností již dříve.¹¹⁸ Mimoděk nám to dokládá i případ přijetí fictumovského rodu. 2. listopadu 1479, poté co se wettinsko-fictumovská kauza uzavřela, se

¹¹⁶ DLOUHÝ, Petr, *Příchod Fictumů do Čech za vlády Jiřího z Poděbrad*, bakalářská práce FF UK, Praha 2022, s. 49–50, 56.

¹¹⁷ *SČ díl V.*, Praha 1887, s. 426–427, č. 227, [citováno 22. 11. 2024]. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:1116740b-8f6a-4cd6-bbd1-b056dc60e124>; STARÝ, *Cizozemci a spoluobytelé*, s. 288.

¹¹⁸ STARÝ, *Cizozemci a spoluobytelé*, s. 107.

Fictumové pod vedením Bernarda I. z Fictumu, v té době posledním žijícím z trojlístku bratrů, kteří do Čech přišli, vzdávají svých majetkových nároků v Sasku.¹¹⁹ Splnili tedy požadavek, jenž byl jako norma přijat až zemským sněmem v roce 1497, který ustanovil, že v českých zemích přijatí cizozemci nemají mít žádného jiného pána než českého krále, a také že se musí zbavit majetku ve své domovině. Obdobná situace byla i se znalostí českého jazyka. Od 15. století se totiž čeština začala poměrně intenzivně prosazovat jako zemský, a tudíž i úřední jazyk. Není proto divu, že samotný Jiří z Poděbrad měl s dorozumíváním se v latině či němčině jisté problémy, a tak i na královském dvoře zřejmě převládala čeština.¹²⁰ Pokud tedy chtěli Fictumové uspět jako Jiřího rádci, byla pro ně znalost češtiny nezbytnou nutností. Potvrzuje nám to již výše zmíněný fakt, že podmínky, které byly postupně při vývoji přijímacího procesu přidávány, se zakládaly na ustálených zvyklostech, které často plynuly z reality, s níž se zahraniční šlechtici po svém usazení v českých zemích setkávali. Lze tedy shrnout, že v 16. století se přijímání cizozemců do zemí Koruny české začalo právně ustanovovat na základě časem ustálených zvyklostí.

Ve své bakalářské práci jsem se mírně dotkl přijetí Fictumů do země, když jsem uvažoval nad možnými důvody poměrně rychlého etablování rodu mezi ostatními českými šlechtici. Tehdy jsem zmiňoval myšlenky Rudolfa Urbánka, který hovořil o údajném snu Apela III. připojit Durynsko k zemím Koruny české. Díky tomu měl Apel III. mít podle Urbánkova názoru v Čechách přátele, kteří jemu a jeho bratrům pomohli se zde usadit. Druhou teorií tohoto historika byla možnost, že Fictumové mohli někoho podplatit, neboť měli mít s sebou velké množství peněz.¹²¹ Když zpětně přemýšlím nad oběma možnostmi, které podle Rudolfa Urbánka měly přispět k rychlému přijetí Fictumů v Čechách, zdají se mi ve světle pozdější přijímací praxe poměrně neproveditelné.

Podle mého názoru sehrál velkou roli při přijetí fictumovského rodu Jiří z Poděbrad. Nezapomeňme, že poté, co byl zvolen zemským správcem, na sebe převzal některé pravomoci českého krále. Mohl se tedy v případě, že Fictumové stanuli před zemským sněmem, za ně přimluvit. Anebo, což je podle mého názoru více pravděpodobnější, rozhodl o jejich přijetí

¹¹⁹ HLAVÁČEK, Petr, *Vitzthumové jako hádanka z nejstarších dějin františkánského kláštera v Kadani*, in: HLAVÁČEK, Petr, *Františkánský klášter v Kadani jako ohnisko kulturního a technologického transferu*, Kadaň 2018, s. 70.

¹²⁰ DLOUHÝ, *Příchod Fictumů do Čech za vlády Jiřího z Poděbrad*, s. 50.

¹²¹ DLOUHÝ, *Příchod Fictumů do Čech za vlády Jiřího z Poděbrad*, s. 38–39, 49.

sám. Ve své úvaze vycházím z pozdějších událostí po příchodu Fictumů do Čech. Fictumové se po svém přijetí stali velice potřebnými. Domnívám se, že ze vztahu mezi nimi a Jiřím z Poděbrad lze vypožorovat jistou vzájemnou prospěšnost. Díky slibu Jiřího z Poděbrad živili jistou nadějí na navrácení zkonfiskovaného majetku a vyrovnání se s wettinským rodem. Na druhou stranu je Jiří z Poděbrad, respektive onu kauzu, využíval jako v uvozovkách páku při česko-saských jednáních. Nespornou výhodou Fictumů navíc bylo, že v té době nebyli svázáni s českými zemskými strukturami a byli katolického vyznání. Jiří z Poděbrad se vedle utrakvistů potřeboval obklopovat také katolickou šlechtou,¹²² aby trochu vylepšil obraz, který o něm vznikl v zahraničí.

Jak přesně proběhl proces přijetí Fictumů do země se díky neexistujícím záznamům nedozvíme. Nemůžeme s určitostí říct do jaké míry se jich výše popsany postup přijetí do země české týkal. Jak jsem ovšem již naznačil, přijímání fungovalo na tradičních zvyklostech, které se postupně v průběhu 16. století a ve století následujícím právně ukotvily. Můžeme tedy říct, že alespoň s některými kroky z výše popsaného postupu se Fictumové mohli při svém příchodu do Čech setkat. Pokud bychom si položili otázku, zda bylo při jejich usazení na severozápadě Českého království něco, co jim pomohlo rychleji se etablovat mezi ostatními českými šlechtici, pak můžeme říct, že možná zde skutečně něco bylo. S velkou téměř stoprocentní jistotou si myslím, že tím, co pomohlo Fictumům k jejich rychlému etablování, a pravděpodobně také v procesu přijetí do země, nebyly pochybné plány Apela III. či peníze, o nichž mluvil Rudolf Urbánek, ale zásah pozdějšího husitského krále Jiřího z Poděbrad, který si Fictumy vzal na svůj dvůr jako do jisté míry své schovance či chráněnce. Ze své pozice zemského správce tak využil možnost tradiční svobody a moci královské, kterou později zmínil český král Ladislav Pohrobek, jehož Jiří během jeho vlády i nadále zastupoval. Přijetí ze strany panovníka, respektive zemského správce, navíc ještě nasvědčuje, že Fictumové byli po svém přijetí uvedeni mezi nižší rytířský stav. V době jejich příchodu totiž stále pro uvedení do rytířského stavu v českých zemích postačovalo pouhé panovnické povolení. Větší množství administrativy, regulující přijímání mezi nižší šlechtu, přibýlo až později.¹²³

¹²² NOVOTNÝ, Robert, „*Hvězdy přejasně okolo slunce.*“ *Šlechta na dvoře Jiřího z Poděbrad*, in: ŠANDERA, Martin, BERAN, Zdeněk, *Poděbradská éra v zemích Koruny české*, Praha 2016, s. 61–62.

¹²³ STARÝ, *Cizozemci a spoluobyvatelé*, s. 195–196.

4. Urození a stateční rytíři z Fictumu na přelomu dvou epoch

Po svém příchodu na severozápad Českého království se Fictumové z Roßly rozdělili na dvě větve. Apel III. si ponechal hrad Nový Šumburk a skrze své potomky vytvořil šumburskou větev. Busso III. založil egerberskou větev, neboť se usadil na nedalekém Egerbergu. Bernhard I. Fictum z Roßly žádnou nástupnickou větev nezaložil, alespoň podle dostupných pramenných informací. Petr Hlaváček jej v jednom ze svých textů přiřadil nejprve k egerberské větvi rodu. Na následující stránce téhož textu ovšem uvádí u jeho jména přídomek „na Novém Šumburce“.¹²⁴ Bernhard, stejně jako jeho dva bratři, měl blízko k českému panovnickému dvoru. Kupříkladu víme, že roku 1471, kdy byl Jiří z Poděbrad již po smrti, doprovázel zmíněný Fictum braniborské vyslance, kteří do Prahy mířili na jednání o nástupnictví na českém trůně. Bernhardův starší syn Hans I. měl s neznámou manželkou pouze dceru Annu, která se podle *Ottova slovníku naučného* měla vdát za jakéhosi Martina von der Jahn. Po sňatku s ním měla v roce 1539 prodat tvrz a dvůr Okořín v blízkosti Chomutova Šebestiánovi z Weitmühle. Anna měla držet Okořín od roku 1528.¹²⁵ Bernhardův druhý syn Bernhard II. pak zemřel roku 1490. Zanechal po sobě dceru Alžbětu, které bylo listem Vladislava II. Jagellonského z roku 1499 potvrzeno držení jakési vsi, řečené Lhotka.¹²⁶ K Bernhardu I. ani k jeho dvěma potomkům nelze bohužel dohledat dostatek informací, aby se dalo jeho přiřazení k egerberské větvi fictumovského rodu jednoznačně potvrdit, anebo vyvrátit.

Bratrům Apelovi III., Bussovi III. a Bernhardovi I. byla po jejich příchodu do Českého království ponechána jejich dosavadní stavovská příslušnost. Zařadili se tak mezi ostatní příslušníky české nižší šlechty. Do vyššího panského stavu nebyl nikdo z nich nikdy povýšen. Zde se musím na chvíli zastavit a opravit jeden prohřešek z mé bakalářské práce. Mylně jsem v ní uvedl, že Apel III. z Fictumu byl v roce 1472, dva roky před svou smrtí, povýšen do panského stavu.¹²⁷ Mělo k tomu dojít v souvislosti s přijetím funkce rádce u dvora bavorského

¹²⁴ HLAVÁČEK, *Vitzthumové jako hádanka z nejstarších dějin františkánského kláštera v Kadani*, s. 70–71.

¹²⁵ SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl XIV.*, s. 274.

¹²⁶ KALOUSEK, Josef (ed.), *AČ díl XVIII.*, Praha 1900, s. 122, č. 171, [citováno 11. 12. 2024]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=826&page=128>.

¹²⁷ DLOUHÝ, *Příchod Fictumů do Čech za vlády Jiřího z Poděbrad*, s. 61.

knížete. Tak je to alespoň dohledatelné v *Ottově slovníku naučném*.¹²⁸ Jedná se ovšem o omyl, který byl s největší pravděpodobností způsoben nepozorností tehdejších autorů této ohromné encyklopedie. Pročítáme-li totiž soupis panských rodů z roku 1500, který sestavil František Palacký,¹²⁹ tak v něm Fictumy hledáme jen velice obtížně, neboť se v něm nenacházejí. Skutečností, že Fictumové byli autory *Ottova slovníku naučného* či *Vlastenského slovníku historického*¹³⁰ mylně přiřazení k vyššímu panskému stavu, si všiml Petr Hlaváček a upozornil na to v poznámce, kterou připojil k jednomu ze svých textů o fictumovském rodu.¹³¹

Díky příslušnosti k nižšímu rytířskému stavu náleželo Fictumům při jejich titulování oslovení *urozený a statečný rytíř*, tak jak to můžeme pozorovat například u dopisu od Zdeňka Lva z Rožmitálu z 14. března roku 1526. Dopis byl určen Zdeňkovým šlechtickým přátelům, aby ho 8. dubna téhož roku přišli do Kutné Hory podpořit při jednání mezi ním a Jindřichem z Rožmberka. Dostaneme-li se při pročítání tohoto dopisu skoro ke konci seznamu titulovaných šlechticů, všimneme si řádku, na kterém se nachází jméno Apela IV. z Fictumu a na Novém Šumburce, který byl vnukem Apela III.: „...[Urozenému] a [statečnému] rytíři, panu Oplovi z Fictum a na Novém Šumburce [etc.], příteli mému milému...“¹³² Nesmí nás ovšem vyvést z míry, že se v případě oslovení Fictumů můžeme občas setkat také s formulací *urozený pán pan*.¹³³ Tento dobový omyl je v zásadě způsoben buďto nevědomostí pisatele,

¹²⁸ Heslo *Fictum* z *Fictumu*, in: Ottův slovník naučný. Díl 9., s. 166.

¹²⁹ PALACKÝ, František (ed.), *Popis staropanských rodů v Čechách r. 1500*, in: Časopis Českého museum, č. 2, Praha 1831, s. 172–173, [citováno 20. 11. 2024]. Dostupné také z: <https://www.digitalniknihovna.cz/nm/uuid/uuid:c9129f5c-15c6-11ea-804d-001b63bd97ba>.

¹³⁰ Příspěvatelé Wikizdrojů, *Vlastenský slovník historický/Fictum* [online], , c2019, Datum poslední revize 13. 12. 2019, 22:47 UTC, [citováno 20. 11. 2024] <https://cs.wikisource.org/w/index.php?title=Vlastensk%C3%BD_slovn%C3%ADk_historick%C3%BD/Fictum&oldid=217564> .

¹³¹ HLAVÁČEK, *Vitzthumové jako hádanka z nejstarších dějin františkánského kláštera v Kadani*, s. 62.

¹³² KALOUSEK, Josef (ed.), *AČ díl IX.*, Praha 1889, s. 25, č. 461, [citováno 20. 11. 2024]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=799&page=26>.

¹³³ Příkladem může být listina z 14. listopadu 1491 pojednávající o sporech Tomáše Behma z Konobřez a jeho syna Václava Behma z Konobřez. Jako pečtitel v ní figuruje i *vrozeny pan pan Girzik z wiczthum a z noweho Ssumburka a na Tepliczi*. SOKA Most, AM Most, inv. č. 81, [citováno 2. 12. 2024]. Dostupné také z: <https://vademecum.soalitomerice.cz/vademecum/permalink?xid=866e5d363ea24d8aa14cf640bb0ff1e2>.

který si nemusel být jistý skutečnou stavovskou příslušností osloveného člena fictumovského rodu. Pro jistotu, aby náhodou dotyčného neurazil, tak při jeho oslovení zvolil v uvozovkách urozenější variantu formulace. Druhý důvod je čistě etymologický a souvisí se širokým sémantickým výkladem slova *pán*, neboť si užívání tohoto výrazu při oslovení vynucovali vedle zástupců vyšší vrstvy české šlechty, pro něž byl určen, také členové nižšího stavu rytířského.¹³⁴ Pojem *rytíř* se jako souhrnné označení nižšího šlechtického stavu začal v českých zemích užívat od přelomu 14. a 15. století.¹³⁵ Vzhledem k tomu, že jako příslušníci nižší šlechty měli Fictumové horší manévrovací prostor, než kdyby byli urozenými pány, mohli zvolením urozenější podoby titulatury před svým jménem navodit zdání lepšího postavení ve svém stavu, neboť mezi nižšími šlechtici byly poměrně velké sociální rozdíly.¹³⁶

Soudím, že během panování Jiřího z Poděbrad jim k udržení lepšího statusu napomáhala do určité míry také náklonnost husitského krále. Nezapomeňme, že se stali jeho významnými rádci. Po smrti Jiříka však Fictumové pomoc svého ochránce postupně ztrácí, aniž by se do té doby uzavřela kauza, kterou po svém vyhnání ze Saska rozpoutali. Úkol očistit fictumovské jméno od hanebného označení *vlastizrádci*, které jim po ukončení saské bratrské války dali členové saského kurfiřtského rodu Wettinů, tím pádem připadl dalšímu českému králi v pořadí, a to Vladislavu II. Jagellonskému. O jisté naléhavosti a bezodkladnosti tohoto úkolu svědčí také to, že se požadavek urovnat spor mezi Fictumy a Wettiny dostal i do Vladislavovy volební kapitulace. V posledním bodě tohoto dokumentu se můžeme dočíst: „...*Item. Jakož žádání jsme za přímluvu před kniežaty saskými za urozené Oppe, aby k svému přijíti mohli, v tom naši pilnost rádi chceme okázati...*“¹³⁷ Vladislav dostal slibu, který po Jiříkovi zdědil a skutečně spor mezi saským kurfiřtským rodem a Fictumy zdárně uzavřel. Roku 1479 se mu podařilo dojednat kompromis mezi oběma stranami. Wettini přijali v té době žijící Fictumy a až do konce jejich životů jim ročně vypláceli 1 000 zlatých. Lze podotknout, že roční platby

¹³⁴ MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích*. 1–2, s. 351–352.

¹³⁵ Více k etymologii slova *rytíř* např.: MACEK, Josef, *Česká středověká šlechta*, Praha 1996, s. 50–67.

¹³⁶ ČORNEJ, Petr, *Velké dějiny zemí Koruny české*. Sv. 5. 1402–1437, Praha, Litomyšl 2010, s. 55.

¹³⁷ ŠIMEK, KAŇÁK, *Staré letopisy české z rukopisu Křižovnického*, s. 352.

byly ukončeny až 50 let poté, co se o jejich vyplácení rozhodlo. Znamená to tedy, že Fictumové díky tomu obdrželi od Wettinů úctyhodnou sumu ve výši 50 000 zlatých.¹³⁸

Ze tří fictumovských bratrů si ale zadostiučinění, které toto vyrovnání přineslo, užil pouze Bernhard I., jelikož zbývající dva bratři byli v té době již po smrti. Jak jsem již zmínil výše, Apel III. zemřel roku 1474. Busso III. zemřel dokonce ještě o 7 let dříve, a to v roce 1467. Z peněz, jež byly Fictumům ze Saska vypláceny tak čerpali jejich potomci. Ti se také společně s nejstarším členem rodu Bernhardem I. vzdali 2. listopadu roku 1479 majetkových nároků na své dříve zkonfiskované majetky vůči saskému kurfiřtskému rodu.¹³⁹ Také na straně Wettinů nebyli smíření přítomni všichni původní aktéři sporu. Saský kurfiřt Fridrich II. Dobromyslný zemřel roku 1464. Přítomen byl tak pouze jeho bratr Vilém III. Chrabrý. Vilém byl v době urovnání sporu stále durynským lantkrabětem.¹⁴⁰ V případě, že by si Fictumové navrácený majetek ponechali, stal by se Vilém opět jejich pánem, jelikož velká většina znovuzískaného majetku se nacházela právě v Durynsku. Vzhledem k tomu, že se v době urovnání wettinsko-fictumovského sporu Fictumové již plně v českých zemích etablovali a zařadili se mezi ostatní nižší českou šlechtu, mohla pro ně držba majetku v cizí zemi představovat jisté komplikace, jak jsem ostatně konstatoval již v předcházející kapitole. Právě proto se podle mého názoru vzdali ve prospěch Viléma III. Chrabrého nároků na své opětovně získané durynské majetky, o které v předchozích letech tolik usilovali.

Petr Hlaváček poznamenává, že v listině, prostřednictvím které Fictumové dávají na vědomí své rozhodnutí vzdát se nároků na durynské statky, jsou bez uvedení jména zmíněni i synové, jež patřili k duchovnímu stavu. Doslovně se zde píše „...*Söhne geistlichen Standes*...“.¹⁴¹ Fictumové měli ke katolické církvi velmi vřelý vztah. Připomeňme si počínání tehdejšího doyena roßelských Fictumů Apela III. těsně před vynesením rozsudku o vyhnání ze Saska v roce 1451. Sám se vydal na pouť do Říma. První, co nás samozřejmě napadne, je

¹³⁸ TRESP, Uwe, *Rody na hranici. Šlechta českého severozápadu a její vztahy k Sasku*, in: MUDRA, Aleš, OTTOVÁ, Michaela, Mýtus Ulrich Creutz. Vizuální kultura v Kadani za Jana Hasištejnského z Lobkowicz (1469–1517), Litoměřice 2017, s. 64.

¹³⁹ HLAVÁČEK, *Vitzthumové jako hádanka z nejstarších dějin františkánského kláštera v Kadani*, s. 70.

¹⁴⁰ Až po jeho smrti v roce 1482 přešla správa nad Durynskem do rukou jeho synovců Ernsta a Albrechta, kteří drželi po smrti svého otce Fridricha II. saský kurfiřtský úřad. Více k Vilémovi III. a Wettinům například: ROGGE, *Die Wettiner*.

¹⁴¹ HLAVÁČEK, *Vitzthumové jako hádanka z nejstarších dějin františkánského kláštera v Kadani*, s. 70.

snaha ukryt se na pouti před zákonem do doby, než se takřikajíc bouřka přežene. Nicméně můžeme v tomto aktu spatřovat také projev zbožnosti a snahu o pokání za rozpoutání saské bratrské války mezi Fridrichem II. Dobromyslným a Vilémem III. Chrabrým. Obdobná myšlenka lítosti nad hříchem viny za rozbroje mezi wettinskými bratry pravděpodobně mohla také být jedním z důvodů vzniku kaple k počtě Čtrnácti svatých Pomocníků u Kadaně, jak bude ostatně ukázáno v příslušné kapitole.

Mimo jiné lze vřelý vztah Fictumů ke katolické církvi doložit také podporou františkánského řádu v Mostě či ve zmíněné Kadani,¹⁴² o čemž bude ještě pojednáno. Není tedy náhoda, že v řadách tohoto řádu lze dohledat některé členy fictumovského rodu. Jmenovitě známe Urbana z Fictumu, který figuruje v olomoucké komunitě františkánů observantů. Přítomnost šlechtice mezi řeholníky nebyla ničím výjimečným ani na přelomu středověku a novověku. Nicméně v této době je již hlavním důvodem vstupu šlechtice do řádu spíše osobní přesvědčení než nutnost způsobená kupříkladu druhorozenstvím či jinými politicko-církevně-ekonomickými důvody. Šlechtic po svém vstupu mezi ostatní františkány observanty přijal řeholní jméno a zpravidla přestal užívat rodový predikát. Podle pravidel observance neměl ani žádné výsadní postavení mezi ostatními bratry.¹⁴³ Proto o nich často moc informací nemáme. Vstupem do řádu splývají s komunitou a mohou se tudíž v uvozovkách ztratit ze zřetele. Tak je tomu i s Urbanem z Fictumu. Jediné, co o něm víme, je letopočet jeho úmrtí, a to díky tomu, že je v nekrologiu olomoucké komunity františkánů observantů zvýrazněna jeho příslušnost k urozenému rodu. I přes dodržování pravidla rovnosti mezi františkány observanty se občas zachovávaly jisté ohledy k urozeným členům bratrstva. Urban z Fictumu zemřel roku 1482.¹⁴⁴ Díky dochovanému datu úmrtí lze alespoň přibližně Urbana zařadit do rodové genealogie. S jistotou lze říct, že byl synem některého z fictumovských bratrů, kteří na počátku 50. let 15. století do Čech přišli. Byl tedy jedním ze *synů duchovního postavení*, o nichž se zmiňuje listina z 2. listopadu 1479. Pokud bychom přemýšleli, který z bratrů je Urbanovým otcem, můžeme vzít teoreticky v potaz všechny tři. Apel III. z Fictumu měl 4 syny, které všechny známe jménem. Byli to Kryštof I., Busso IV., Jiřík I. a Felix I. Víme také, že měl jednu dceru, jejíž jméno je ale doposud neznámé. U Bussa

¹⁴² HLAVÁČEK, Petr, *Čtrnáct svatých Pomocníků. K pozdně středověké spiritualitě elit a její christocentrické dimenzi*, Praha 2014, s. 210–211.

¹⁴³ HLAVÁČEK, Petr, *Čeští františkáni na přelomu středověku a novověku*, Praha 2005, s. 39.

¹⁴⁴ HLAVÁČEK, *Čeští františkáni na přelomu středověku a novověku*, s. 41.

III. známe jménem dva syny, a to Ditricha a Václava, někdy též známého jako Vincenc. Bernhard I. měl také dva syny, staršího Hanse a mladšího Bernharda, o nichž jsem se zmiňoval již výše. Na základě poznámky Petra Hlaváčka k listině z 2. listopadu 1479 usuzuji, že Urbanovým otcem je pravděpodobně Busso III., který měl být podle znění této listiny otcem oněch synů příslušejících k duchovnímu stavu.¹⁴⁵ Obdobným způsobem označil Petr Hlaváček jako Bussova syna také jistého Christophera, o němž se ještě zmíním později v souvislosti s klásterem františkánů observantů v Kadani. Zda byli v listině za *syny duchovního postavení* považováni pouze Urban a Christoph, anebo jich bylo více, nelze, vzhledem k ztíženým možnostem identifikovat šlechtice mezi ostatními řeholníky, jednoznačně určit.

Po příchodu do Českého království nacházíme rytíře z Fictumu na dvoře Jiříka z Poděbrad mezi katolickou šlechtou. Postupem času se však u nich začíná projevovat příklon k Lutherově reformaci. Není se čemu divit. Díky bezprostřední blízkosti a velice živým kontaktům všeho druhu mezi zeměmi Koruny české a Saskem bylo české území poměrně rychle obeznámeno s myšlenkami německého teologa Martina Luthera. Obzvláště živé pak bylo šíření luteránství na severozápadě země v těsném sousedství saských hranic. Skrze horní průmysl a obchod na obou stranách Krušných hor se Lutherovo učení šířilo v této příhraniční části země skoro lavinovou rychlostí. Již ve 20. a 30. letech 16. století se luterství značně šířilo ve městech nacházejících se v širokém příhraničním pásu na severozápadě země. Poměrně výrazný příklad představoval díky jisté ekonomické suverenitě šlikovský Jáchymov. Nicméně ani ostatní města, kupříkladu Kadaň, Žatec, Ústí nad Labem, Most, Chomutov, Teplice či Krupka, nezůstávala pozadu. Vedle již zmíněného horního průmyslu, obchodu či jiných hospodářských aktivit sehrála významnou roli při šíření reformačních myšlenek také místní šlechta,¹⁴⁶ která často měla svůj původ právě v oblastech na druhé straně hranic.¹⁴⁷

S myšlenkami Martina Luthera se seznámili také Fictumové. Vzhledem k faktu, že na konci 70. let 15. století došlo k urovnání vztahu mezi nimi a Wettiny, lze v době rozvoje luterské reformace předpokládat u Fictumů, stejně jako u ostatních rodů usazených v českém

¹⁴⁵ HLAVÁČEK, *Vitzthumové jako hádanka z nejstarších dějin františkánského kláštera v Kadani*, s. 70.

¹⁴⁶ ŠIMKOVÁ, Táňa, „*Hrad přepevný je Pánbůh náš.*“ *Saská luterská šlechta severozápadních Čech ve světle raně novověké sakrální architektury*, Ústí nad Labem, Praha 2018, s. 112–113.

¹⁴⁷ Typickým příkladem byli Salhausenové, kteří již roku 1518 mají na svém panství v Benešově nad Ploučnicí protestanského kazatele.

příhraničí, udržování přeshraničních kontaktů se Saskem. Inspiračním zdrojem se pro Fictumy mohla stát také sousední panství Šliků či Hasištejnských z Lobkowicz, anebo města, v nichž na severozápadě Českého království působili. Například v již zmiňované Kadani se o Lutherových názorech začalo mluvit již v průběhu dvacátých let 16. století.¹⁴⁸ Do značné míry k tomu přispělo zřízení řádového studia františkánů observantů v místním klášteře, který Fictumové výrazně podporovali.

Obecně platilo, že i přes poměrně rychlé šíření luteránské konfese v českých zemích, nebyla nová víra přijímána všemi jednoznačně a bez výhrady.¹⁴⁹ Bylo celkem běžné, že se neshody objevovaly i v rámci jedné rodiny. Nesoulad panoval i ve fictumovském rodě. Roku 1533 se v Kadani uskutečnila v prostorách kláštera františkánů observantů provinční kapitula, kterou finančně podporovala skupina kolem kadaňského královského hejtmána Albrechta Šlika z Holíče. Patřili k nim také Bernardin z Fictumu a na Egerberce či Sidonie z Lobkowicz, jež byla rozená z Fictumu a na Novém Šumburce. Sidonie byla manželkou Václava Hasištejnského z Lobkowicz. Jejich potomkem byl Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkowicz, který dosáhl kupříkladu až na úřad nejvyššího zemského sudího či nejvyššího komorníka Království českého. Bohuslavovou druhou manželkou se mimochodem stala Anna z Fictumu a na Egerberce, dcera zmíněného Bernardina. O skupině Albrechta Šlika z Holíče víme, že byla tvořena buďto přímo zanícenými luterány, anebo lidmi, kteří se sice ještě formálně hlásili k římskokatolické církvi, ale Lutherovy myšlenky jim nebyly úplně cizí.¹⁵⁰ Lze tedy předpokládat, že Bernardin i Sidonie pravděpodobně konvertovali k luterské víře, anebo o tom alespoň uvažovali. Bratrem Sidonie byl Apel IV. z Fictumu a na Novém Šumburce, který luterství pravděpodobně nikdy nepřijal. Bylo o něm totiž známo, že je bezvýhradným straníkem římskokatolické církve. Společně se svou manželkou Dorotou Trčkovou z Lípy stál za řadou zbožných donací. Mezi kadaňskými měšťany, jež inklinovali k reformní straně, si dokonce vysloužil hanlivé označení *přítel veškeré modloslužby*.¹⁵¹ Dochované prameny nám bohužel nedávají možnost blíže nahlédnout do vztahu mezi bratrem a sestrou ze šumburské rodové větve. Nemůžeme proto jednoznačně odpovědět na otázku, zda vznikl mezi nimi

¹⁴⁸ Více k reformačnímu období v Kadani například: HLAVÁČEK, Petr, *Obrazy z kadaňských dějin*, Kadaň 2011, s. 41–45.

¹⁴⁹ ŠIMKOVÁ, „*Hrad přepevný je Pánbůh náš*.“, s. 109.

¹⁵⁰ HLAVÁČEK, *Čtrnáct svatých Pomocníků*, s. 244–245.

¹⁵¹ HLAVÁČEK, *Čtrnáct svatých Pomocníků*, s. 244.

z důvodu odlišného vyznání víry nějaký větší konflikt, anebo měli po celou dobu svého života stále dobré vztahy.

Luteranizovaná šlechta saského původu z příhraničí většinou nezasahovala do církevně-politických záležitostí českých zemí a spíše se soustředila na šíření reformace na svém panství.¹⁵² Zcela obvyklým postupem bylo, že si na své panství přivedli protestanského kazatele, který nejprve působil jako zámecký kaplan, a až později ho majitelé panství začali prosazovat do městských kostelů.¹⁵³ Zvědaví měšťané si často chodili poslechnout protestanské kázání ještě v době, kdy kazatel působil jako zámecký kaplan. Fictumové na své panství přivedli protestanského kazatele až v druhé polovině 16. století. Za tímto činem stál Leo z Fictumu, synovec *přítele veškeré modloslužby* Apela IV. z Fictumu a na Novém Šumburce. Leo roku 1577 pozval do Klášterce nad Ohří kazatele Matthiase Höcknera, který se stal prvním protestanským duchovním správcem v městečku, které bylo v té době hlavním centrem fictumovského panství. Společně s uvedením Matthiase Höcknera do jeho úřadu zakázal Leo pohřbívání katolíků do posvěcené půdy. Předchozího katolického kněze, podle domněnky Zdeňka Vachaty, z klášterecké farnosti vyhnal.¹⁵⁴ Matthias Höckner měl v době svého působení v Klášterci na starosti také kostel v nedalekých Mikulovicích. Po Matthiasovi přišel na kláštereckou faru jeho pravděpodobný příbuzný Petr Höckner, kterého v roce 1619 vystřídal poslední protestanský farář Scultetus. Ten v Klášterci vydržel až do roku 1623, kdy fictumovské panství přechází pod správu horlivého katolíka Kryštofa Šimona Thuna, který na panství zavádí rekatolizaci.

Můžeme uvažovat nad tím, proč Fictumové uvedli protestanského kazatele na své panství až v průběhu druhé poloviny 16. století, když se s Lutherovými myšlenkami setkali nepochybně již ve 20. nebo 30. letech téhož století. Domnívám se, že v té době konvertovali k luterství jen někteří členové rodu a většina jich stále zůstala věrná katolické církvi, jak ostatně dokazuje případ Apela IV. z Fictumu a na Novém Šumburce. Plné luteranizace dosáhly pravděpodobně obě větve rodu právě až v druhé polovině 16. století. Společně

¹⁵² ŠIMKOVÁ, „*Hrad přepevný je Pánbůh náš.*“, s. 131–132.

¹⁵³ Někdy se na uvolnění městské farnosti čekalo přirozeným způsobem a protestanský kazatel nastoupil do městského kostela po smrti svého římskokatolického předchůdce. Jindy byly městské fary uvolňovány násilím.

¹⁵⁴ VACHATA, Zdeněk, *Kláštepec nad Ohří. Přehled dějin města a okolí*, Kláštepec nad Ohří 2015, s. 86.

s Hasištejnskými z Lobkowicz využívali Fictumové k luteránským bohoslužbám nejprve kostel Zvěstování Panny Marie a Čtrnácti svatých Pomocníků při kadaňském klášteře františkánů observantů¹⁵⁵ a teprve poté přistoupili k pozvání Matthiase Höcknera na své panství.

Lze tedy konstatovat, že u členů šumburské i egerberské rodové linie došlo časem na změnu jejich náboženského přesvědčení. Po celou dobu své existence v Koruně české však nezměnili svou stavovskou příslušnost. Doklad, že Fictumové zůstali v nižším rytířském stavu i v pozdější době, kdy se středověk pozvolna přehoupl do novověku, najdeme na *Klaudyánově mapě Čech* z roku 1518. Na ní se mezi ostatními erby tehdejších významných šlechticů nachází i fictumovská jabloňová větev. Mapa je vedle těchto erbů doplněna i o nejružnější přípisky, jež dokumentují dobovou politickou situaci. V seznamu šlechticů pod textem „...*Tito dolepsani z Rytierzstwa w saudu zemschem sedagi...*“¹⁵⁶ je uvedeno jméno Apela IV. z Fictumu a na Novém Šumburce. Tentýž Apel IV. se pak nachází mezi ostatními šlechtici, jimž byl adresován výše zmiňovaný dopis z 14. března roku 1526 od Zdeňka Lva z Rožmitálu. Třetí důkaz nás obrazně přenesení až do doby těsně před vypuknutím stavovského povstání v 17. století. V letech 1609–1618 působí v direktoriu jako zástupce rytířského stavu za Žatecký kraj Kryštof III. z Fictumu na Novém Šumburce a Klášterci.¹⁵⁷

Fictumové, přestože byli po celou dobu nižšími šlechtici, měli z moci své stavovské příslušnosti určité postavení. Jejich možnosti byly sice, ve srovnání kupříkladu se sousedním panským rodem Hasištejnských z Lobkowicz,¹⁵⁸ poněkud omezenější, nikoli však zanedbatelné. Nesmíme opomenout fakt, že obzvláště na dvoře Vladislava II. Jagellonského si

¹⁵⁵ HLAVÁČEK, Petr, *Lobkowiczové a jejich trojí pokus o obnovu kláštera*, in: HLAVÁČEK, Petr, BÍLKOVÁ, Milena, *Františkánské nebe v Kadani. Renesanční příběh kláštera Čtrnácti sv. Pomocníků = Der Franziskanerhimmel in Kadaň. Die Renaissancegeschichte des Klosters der Vierzehn heiligen Nothelfer*, Kadaň 2018, s. 17.

¹⁵⁶ KUČERA, Zdeněk, *Historický atlas Kadaňska a Doupovska. Kadaňsko a Doupovsko na starých mapách*, Olomouc 2018, s. 8.

¹⁵⁷ JUROK, Jiří, *Česká šlechta a feudalita ve středověku a raném novověku. Majetková a sociální struktura, politická moc a kulturní reprezentace šlechty a feudality v českém státě ve 13. - první polovině 17. století*, Nový Jičín 2000, s. 316.

¹⁵⁸ Jan Hasištejnský z Lobkowicz byl se svými bratry a příbuznými přijat do českého panského stavu v roce 1479. HLAVÁČEK, Petr, *Církevně-politický a spirituální profil Jana Hasištejnského z Lobkowicz*, in: HLAVÁČEK, Petr, *Františkánský klášter v Kadani jako ohnisko kulturního a technologického transferu*, Kadaň 2018, s. 13.

nižší šlechta zachovávala významné postavení.¹⁵⁹ Můžeme v tom spatřovat jistý pozůstatek z doby panování Václava IV. či Jiřího z Poděbrad. Rytíři měli na Vladislavově dvoře možnost účastnit se, stejně jako dříve, rozhodování královské rady. Za panování Jiřího z Poděbrad platilo, že v královské radě má za šlechtu být přítomno 14 zástupců z řad vyššího stavu panského a 8 členů nižšího stavu rytířského.¹⁶⁰ V následujících letech se situace rytířstva v královské radě ještě vylepšila, neboť v roce 1479 bylo na zemském sněmu přijato usnesení, že královská rada se má skládat vždy z jednoho pána a jednoho rytíře z každého kraje. Z moci svého titulu také mohli členové nižšího stavu rytířského obsazovat některé zemské úřady, působit jako přísedící u zemského, dvorského a komorního soudu či figurovat v krajské správě, kupříkladu v pozici hejtmána.¹⁶¹ Fictumové v tomto směru nebyli výjimkou. Také v jejich řadách se našlo několik osobností, které dosáhly významnějšího postavení. Na přelomu 16. a 17. století se kupříkladu Kryštof III. z Fictumu na Novém Šumburce a Klášterci stal nejenom jedním z direktorů, jak bylo zmíněno výše, ale také hejtmánem Žateckého kraje. O tento post usiloval také jeho bratr Bohuslav Felix.¹⁶² To se ovšem dostáváme do období, kdy fictumovské stopy na českém území pomalu ale jistě mizí. Naším prvořadým úkolem je ale alespoň trochu blíže poznat členy obou fictumovských větví, kteří žili v dřívější době, kdy středověk pozvolna předával žezlo novověku.

4.1 Mezi středověkem a novověkem. Doba strýce maršálka a synovce podkomořího

V listopadu roku 1473 nechává Apel III. z Fictumu sepsat testament, v němž rozdělil svůj nemovitý majetek mezi své potomky.¹⁶³ Již víme, že měl čtyři syny, Kryštofa I., Bussa IV., Jiříka I. a Felixe I. Setkáváme se s nimi již v roce 1465, kdy jsou vedle svého otce jmenováni

¹⁵⁹ MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích 1471–1526*. 1–2, s. 246.

¹⁶⁰ NOVOTNÝ, „*Hvězdy přejasně okolo slunce*.“, s. 59.

¹⁶¹ JUROK, *Česká šlechta a feudalita ve středověku a raném novověku*, s. 88; BŮŽEK, Václav, *Nižší šlechta Království českého v předbělohorské době*, in: BŮŽEK, Václav, KOREŠ, František, MAREŠ, Petr, ŽITNÝ, Miroslav, *Rytíři renesančních Čech ve válkách*, Praha 2016, s. 11; BŮŽEK, Václav, *Nižší šlechta v politickém systému a kultuře předbělohorských Čech*, Praha 1996, s. 29.

¹⁶² BŮŽEK, *Nižší šlechta v politickém systému a kultuře předbělohorských Čech*, s. 73.

¹⁶³ ERŠIL, Jaroslav, PRAŽÁK, Jiří (edd.), *APMK díl II.*, Praha 1986, s. 101, č. 279, [citováno 11. 12. 2024]. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:59b78df3-529b-4a78-b563-d7dd8f8f063e>.

v listině, na jejímž základě získávají od Jiřího z Poděbrad roční důchod z města Kadaně.¹⁶⁴ Bohužel ani u jednoho z nich neznáme datum jejich narození. Můžeme pouze předpokládat, že se narodili v pořadí, ve kterém byli uvedeni ve zmíněné listině. Což znamená, že nejstarším synem Apela III. byl Kryštof I. Za druhorozeného syna můžeme označit Bussa IV., kterého následoval Jiřík, jenž mohl, případně že se narodil již v Čechách, získat své jméno podle českého zemského správce a budoucího krále Jiřího z Poděbrad, fictumovského ochránce proti Wettinům. Řadu Apelových mužských potomků pak uzavírá jako nejmladší Felix I.

Můžeme se domnívat, že z hlediska možné prvorozenosti, mohl být Kryštof I. z Fictumu a na Novém Šumburce připravován svým otcem ke kariéře ve vyšších kruzích tak, aby dvorská služba fictumovského rodu nezanikla Apelovým odchodem. Domnívám se, že Kryštof mohl být s prostředím pražského dvora seznámen počátkem 70. let 15. století. Otázkou je, jestli to bylo ještě ke konci vlády Jiřího z Poděbrad, anebo spíše až za Jiříkova nástupce, Vladislava II. Jagellonského. Nicméně již roku 1472 figuruje Kryštofovo jméno ve svědečné řadě zápisu ze soudu komorního o sporu mezi jistým Petrem Klučowským a sirotky Jana Wlka z Kwítkowa. Za Kryštofovým jménem ve svědečné řadě zápisu je připsáno: „*camerario, regio*“.¹⁶⁵ Podle toho lze usuzovat, že již roku 1472 zastával Kryštof na Vladislavově dvoře úřad královského komorníka a z definice tohoto úřadu měl především na starosti dohled nad finančními záležitostmi dvora.¹⁶⁶ Vladislav ho také využíval k diplomatickým službám, obdobně jako Jiří z Poděbrad Kryštofova otce Apela III. z Fictumu. Například v roce 1476 měl Kryštof za úkol vyjednat na dvoře braniborského kurfiřta Albrechta III. Achilla sňatek mezi Vladislavem II. Jagellonským a Albrechtovou dcerou Barborou Braniborskou. Osobně měl dokonce dohodnout i samotné datum této zvláštní svatby.¹⁶⁷ Vladislav se sice s Barborou v zastoupení oženil, k naplnění sňatku však nikdy nedošlo a Vladislav začal téměř okamžitě vyjednávat o rozluce. Také v této fázi jednání Kryštof figuroval. Pokračoval ve své roli jakési

¹⁶⁴ ČELAKOVSKÝ, Jaromír (ed.), *CIM díl III.*, Praha 1948, s. 441, č. 254, [citován 11. 12. 2024]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&cat=12&bookid=119&page=465>.

¹⁶⁵ PALACKÝ, *AČ díl IV.*, s. 264, č. 2, [citováno 11. 12. 2024]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=795&page=264>.

¹⁶⁶ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan, DOBEŠ, Jan, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, Praha 2005, s. 35.

¹⁶⁷ HLAVÁČEK, *Vitzthumové jako hádanka z nejstarších dějin františkánského kláštera v Kadani*, s. 68–69.

spojky mezi českým a braniborským dvorem a řešil záležitosti ohledně dědické smlouvy, na jejímž plnění Vladislav, i přes nenaplnění sňatku, trval.

Pozice královského komorníka však nebyla jediným úřadem, který Kryštof I. z Fictumu a na Novém Šumburce během vlády Vladislava II. Jagellonského zastával. Roku 1479 povýšil z komorníka na maršálka královského dvora. Můžeme se domnívat, že s tímto povýšením pravděpodobně souvisí také změna právního statutu fictumovského panství, které se na začátku roku 1481 stalo ušlechtilým manstvím českého krále, kterému složili lenní slib.¹⁶⁸ Díky tomu měli Fictumové vůči českému králi jisté povinnosti, většinou vojenského rázu.¹⁶⁹ Povýšením na maršálka přešel do Kryštofovy kompetence dohled nad životem celého Vladislavova dvora. Součástí jeho agendy byly také diplomatické styky s okolím, což si ostatně již vyzkoušel dříve. Josef Macek uvádí, že se Kryštof stal dvorským maršálkem již roku 1476.¹⁷⁰ Jeho tvrzení je ale mylné, neboť Kryštof svým nástupem vystřídal Jana z Rýzemberka a z Rábí, který úřad zastával od roku 1474 až do roku 1479.¹⁷¹ Úřad dvorského maršálka byl sice méně významný než jeho zemský protějšek. Nicméně pro nižší šlechtice mohl představovat kariérní a společenský vzestup a tím i možnost vyzdvihnout se nad ostatní, což dokazuje právě příklad Kryštofa I. z Fictumu a na Novém Šumburce. Prostřednictvím této funkce se stal předním mluvčím nižší šlechty a také, alespoň podle mínění Josefa Macka, představoval jednu z klíčových osobností Vladislavova dvora. Patřil k lidem, bez nichž nešlo dosáhnout audience u krále.¹⁷² V této funkci setrval do roku 1486, respektive 1485, kdy na jeho místo nastoupil Jan z Roupova.

Šlechtici z českého pohraničí, kteří měli často osobní vazby k území na druhé straně hranic, se často dávali do služeb zahraničním pánům. Za finanční odměnu, tzv. *jorgelt*, informovali sousední pány o dění v českém pohraničí. Občas také přidali nějakou tu radu,

¹⁶⁸ PACHNER, Jaroslav, *Hrad Šumburk*, in: Památky, příroda, život. Vlastivědný čtvrtletník Chomutovska a Kadaňska, roč. 40, č. 1, Chomutov 2008, s. 27.

¹⁶⁹ VOREL, *Velké dějiny zemí Koruny české*. Sv. 7., s. 112.

¹⁷⁰ MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích 1471–1526*. 1–2, s. 325.

¹⁷¹ Příspěvatelé Wikipedie, *Dvorský maršálek* [online], Wikipedie: Otevřená encyklopedie, c2024, Datum poslední revize 20. 07. 2024, 18:41 UTC, [citováno 15. 11. 2024] <https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Dvorsk%C3%BD_mar%C5%A1%C3%A1lek&oldid=24106764>.

¹⁷² MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích 1471–1526*. 1–2, s. 244, 247.

když se schylovalo k mezinárodnímu jednání.¹⁷³ Jorgelt představoval pro řadu českých šlechticů z pohraničí dobrou možnost, jak získat hotové peníze. Z určitého hlediska však tato služba představovala pro české země jisté nebezpečí, a proto se proti tomuto jednání česká stavovská obec snažila zakročit. Najímání šlechticů se nelíbilo ani Vladislavovi II. Jagellonskému, protože kupříkladu na dvoře braniborského kurfiřta se tímto způsobem ocitlo hned několik jeho rádců. Mezi nimi můžeme v roce 1481 spatřit také Kryštofa I. z Fictumu a na Novém Šumburce, který se s braniborským kurfiřtským dvorem seznámil již dříve v 70. letech. Lze předpokládat, že si zde tehdy vytvořil jisté přátelské vazby a také mohl svým jednáním zapůsobit na samotného Albrechta III. Achilla, čímž si pravděpodobně dopomohl k přijetí do kurfiřtových služeb.

Je otázkou, jak dlouho Kryštof v Albrechtových službách zůstal. Nicméně se lze domnívat, že Kryštofova služba pro braniborský dvůr byla pouze epizodní záležitostí. Když totiž jednal 2. května roku 1482 v Mostě Vladislav II. Jagellonský s potomky a nástupci saského kurfiřta Fridricha II. Dobromyslného, Albrechtem a Ernstem,¹⁷⁴ byl mezi ostatními zástupci českých stavů na jednání přítomen také dvorský maršálek Kryštof I. z Fictumu a na Novém Šumburce.¹⁷⁵ František Palacký ještě uvádí, že z rodu Fictumů se jednání zúčastnil také Kryštofův bratr Busso IV.¹⁷⁶

Připomeňme si, že v době, kdy ještě Kryštofův otec Apel III. a také jeho strýcové Busso III. a Bernhard I. pobývali v Durynsku a sloužili lantkraběti Vilému III. Chrabrému, dostali od erfurtské městské rady za úkol strážit po dobu 21 let místní obchodní cesty.¹⁷⁷ Erfurtští konšelé jim za tuto službu, kterou pro klid města vykonávali, měli zaplatit jistou částku. Díky nastalým událostem po ukončení saské bratrské války ale město Erfurt rozvázalo již po šesti letech v roce 1452 s Fictumy dohodu, aniž by jim byly peníze vyplaceny. Až roku 1484 se podařilo vyjednat uhrazení dlužné částky.¹⁷⁸ Erfurtská městská rada zaplatila Kryštofovi a

¹⁷³ MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích 1471–1526*. 1–2, s. 436.

¹⁷⁴ SCHLESSINGER, Ludwig (ed.), *Stadtbuch von Brüx bis zum Jahre 1526*, Praha 1876, s. 174, č. 407, [citováno 13. 12. 2024]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=776&page=184>.

¹⁷⁵ HLAVÁČEK, *Vitzthumové jako hádanka z nejstarších dějin františkánského kláštera v Kadani*, s. 69.

¹⁷⁶ PALACKÝ, KALOUSEK, RIEGER, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě. Díl V.*, s. 122.

¹⁷⁷ DLOUHÝ, *Příchod Fictumů do Čech za vlády Jiřího z Poděbrad*, s. 36–37.

¹⁷⁸ HLAVÁČEK, *Vitzthumové jako hádanka z nejstarších dějin františkánského kláštera v Kadani*, s. 69.

jeho dvěma bratřími Jiřimu a Felixovi 2 000 rýnských zlatých. Peníze obdrželi pouze synové Apela III., neboť právě on byl tehdy hlavně odpovědný za udržování pořádku na obchodních cestách procházejících kolem fictumovského hradu Kapellendorf směrem na Erfurt. Kdyby došlo k vyrovnání dluhu o pár let dříve, získal by část peněz také Busso IV., pravděpodobně druhorozený syn Apela III. Bohužel v roce 1484, kdy byla částka vyplacena, byl Busso již rok po smrti.

Během svého působení u českého královského dvora býval Kryštof I. z Fictumu a na Novém Šumburce relátorem královských listin, a to již v době, kdy plnil povinnosti komorníka. Podepsán je například pod listinou z listopadu 1477, skrze kterou král Vladislav II. Jagellonský potvrzuje dřívější práva chebské městské obci.¹⁷⁹ Celkem často využíval Kryštof možnost být přítomen při soudních jednáních, kterou mu skýtala nejen jeho pozice dvorského maršálka, ale také člena nižšího rytířského stavu. Podle Josefa Macka byl od roku 1479 přítomen celkem na 13 zasedání komorního soudu.¹⁸⁰ Ve svědečných řadách zápisů z komorního soudu se ovšem vyskytuje již v dřívějších letech. Většinou jako jediný člen fictumovského rodu. Výjimkou je zápis z roku 1480, konkrétně z 30. května, v jehož svědečné řadě figuruje také Kryštofův strýc Bernhard I. z Fictumu. Šlo o řešení sporu ohledně plnění vzájemných povinností mezi Heraltem z Kunštátu a královským prokurátorem Čěnkem z Klinštejna.¹⁸¹ Zda byla přítomnost Bernharda při tomto soudním jednání nějak důležitá nám prameny bohužel nesdělují.

Kryštof se také nepochybně účastnil zasedání dvorského či zemského soudu, jak mu to umožňoval jeho status nižšího šlechtice. Kryštof I. z Fictumu a na Novém Šumburce však nebyl vždy jenom přisedícím při soudních jednáních. V roce 1474 byl společně se svým bratrem Bussem IV. přímým účastníkem jednoho sporu, jenž se řešil na půdě komorního soudu. Jistý Mikuláš Kycera a Hynek Knobloch totiž hanlivě urazili nejenom je, ale také památku jejich otce Apela III. z Fictumu, jenž v onom roce zemřel. O šest let později je mezi jinými nálezy z komorního soudu zmíněna jakási pře mezi jistým Hanušem Stupičem a

¹⁷⁹ ČELAKOVSKÝ, *CIM díl III.*, s. 642–644, č. 381, [cit. 11. 12. 2024], dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=119&page=666>.

¹⁸⁰ MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích 1471–1526. 1–2*, s. 332.

¹⁸¹ KALOUSEK, Josef (ed.), *AČ díl VII.*, Praha 1887, s. 534–535, č. 326, [citováno 14. 12. 2024]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=797&page=537>.

Kryštofem z Fictumu.¹⁸² Co bylo předmětem tohoto sporu se bohužel ze zmíněného zápisu nedovídáme.

Praxi přijímání podobojí Kryštof I. z Fictumu a na Novém Šumburce zřejmě nikdy nepřijal za svou. František Palacký v pátém svazku svého veledíla *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě* uvádí Kryštofa mezi hlavními strůjci mučení utrakvistů vězněných na Křivoklátě,¹⁸³ ke kterému mělo dojít koncem 70. let 15. století. V této době totiž v českých zemích opět sílilo napětí mezi jednotlivými náboženskými frakcemi.¹⁸⁴ Pokud budeme věřit slovům Františka Palackého, můžeme se domnívat, že Kryštof I. z Fictumu a na Novém Šumburce zůstal, stejně jako před ním jeho otec, po celou dobu své služby u královského dvora věrným přívržencem římskokatolického vyznání.

Při pobytech u pražského dvora bydlel Kryštof ve svém vlastním domě, jak nám dokládá list ze 4. října roku 1485. Společně se svým bratrem Felixem držel „...*Duom w Starem Miestic prazskem rzeczeny Missensky na rohu proti klassteru Swateho Jakuba lezicziy*...”¹⁸⁵ Dům získali od rytíře Jana Sokolovského z Vranče, královského komorníka polského původu.¹⁸⁶ Chceme-li se dopátrat o jaký dům na Starém Městě Pražském se jednalo, můžou nám pomoci *Základy starého místopisu pražského* od Václava Vladivoje Tomka.¹⁸⁷ Podle tohoto zdroje se dům řečený Míšeňský nacházel v místech dnešního domu čp. 647 na rohu ulic Jakubská a Malá Štupartská. Tehdejší název *Míšeňský* byl domu dán podle míšeňských knížat Ernsta a Albrechta, kteří dům jistou dobu vlastnili. Kdy tento dům bratři Fictumové získali, není jednoduché říci. Kryštof při sepisování zmíněného listu neuváděl datum, kdy jim

¹⁸² PALACKÝ, *AČ díl IV.*, s. 282–283, č. 36, [citováno 16. 12. 2024]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=795&page=282>; KALOUSEK, *AČ díl VII.*, s. 554, č. 356, [citováno 16. 12. 2024]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=797&page=557>.

¹⁸³ PALACKÝ, KALOUSEK, RIEGER, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě. Díl V.*, s. 117.

¹⁸⁴ ČORNEJ, BARTLOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české. Sv. 6.*, s. 438.

¹⁸⁵ NA, ČG-GL, č. 449, in: <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/449/charter>, accessed at 2024-12-14+01:00.

¹⁸⁶ MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích 1471–1526. I–2*, s. 247.

¹⁸⁷ TOMEK, Václav Vladivoj, *Základy starého místopisu Pražského. Oddíl I. Staré město Pražské*, Praha 1866, s. 146, [citováno 14. 12. 2024]. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:673d432e-57cd-403b-a668-8cd5e1dfcfd3>. Václav Vladivoj Tomek sice fictumovskou držbu nezmiňuje, ale vše nasvědčuje tomu, že se skutečně jedná tento dům.

Jan Sokolovský dům předal. Můžeme pouze spekulovat, že k tomu mohlo dojít někdy v 70. letech 15. století, kdy se Kryštof dostává k pražskému panovnickému dvoru. Dům poté 4. října 1485 obdržel Šťastný z Valdštejna a na Malé Skále. Je otázka, co vedlo bratry Kryštofa a Felixe k postoupení domu. Můžeme za tím spatřovat hromadné stěhování, ke kterému v té době z oblasti kolem kláštera sv. Jakuba docházelo. Pravděpodobnější je ale možnost, že o prodeji domu rozhodl sám Kryštof I. z Fictumu a na Novém Šumburce v souvislosti se svým koncem v úřadě dvorského maršálka. V Tomkově místopisu můžeme dohledat ještě jednu konkrétní zmínku o Fictumech. Jedná se o dům čp. 178 v Loretánské ulici na Hradčanech.¹⁸⁸ V roce 1489 měl dům získat od jistého Petra Springnara za 50 kop grošů Bernahard II. z Fictumu. Po něm se majitelkou nemovitosti stala jeho dcera Alžběta, která dům roku 1503 prodala za 60 kop grošů míšeňských Jindřichovi z Kolovrat a na Krakovci.

Zmínil jsem se, že roku 1485 předává Kryštof I. z Fictumu a na Novém Šumburce svou funkci Janovi z Roupova. Domnívám se, že k jeho odstoupení z úřadu dvorského maršálka došlo zřejmě ze zdravotních důvodů, neboť v lednu roku 1486 umírá.¹⁸⁹ Jeho manželkou byla jistá Anna, která pocházela z manského rytířského rodu pánů z Warnsdorfu. Roku 1485 jí Kryštof věnoval 400 kop grošů na městečku Klášterci a několika vesnicích. Potomka, který by pokračoval v jeho stopách, se nikdy nedočkal.

Z výše zmíněného zápisu z jednání komorního soudu, které proběhlo 30. května roku 1480, je patrné, že Kryštof I. z Fictumu a na Novém Šumburce nebyl jediným členem rodu, který požíval možnosti účastnit se jako přisedící soudních jednání. Již jsem uvedl, že tehdy se soudního slyšení účastnil také Kryštofův strýc Bernhard I. Ve svědečných řadách občas narazíme také na Kryštofova bratra Jiřího, jako kupříkladu v nálezů soudu komorního o sporu mezi Jindřichem starším z Minsterberka a jistým Vojslavským ze 4. května roku 1489.¹⁹⁰ O několik měsíců dříve se také u komorního soudu projednával spor Jiřího I. z Fictumu a na Novém Šumburce s Jiřím Želenským ze Sebusína ohledně finančních transakcí, které se

¹⁸⁸ TOMEK, Václav Vladivoj, *Základy starého místopisu Pražského. Oddíl III., IV., V. Malá Strana, Hrad Pražský a Hradčany, Vyšehrad*, Praha 1872, s. 150, [citováno 6. 1. 2025]. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:9bd39e1e-ce89-4e9f-b535-6ce2126f3995>.

¹⁸⁹ SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl XIV.*, s. 59.

¹⁹⁰ KALOUSEK, *AČ díl IX.*, s. 489, č. 639, [citováno 16. 12. 2024]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=799&page=490>.

týkaly nejmenované vsi na Teplicku.¹⁹¹ Také nejmladší syn Apela III. z Fictumu, Felix I., figuruje na přelomu 15. a 16. století v několika soudních zápisech. Není ovšem svědkem, nýbrž přímým účastníkem tří sporů. Ten první se mezi ním a jeho sousedem Fridrichem ze Šumberka odehrál již roku 1488, přičemž byl veden o rybník řečený *Wolauer*, náležející k šumburskému panství.¹⁹² Zbylé dva se odehrály v prvních letech 16. století. V roce 1500 byl jeho odpůrce Václav Sataněš z Drahonic.¹⁹³ O dva roky později pohnal Felixe I. z Fictumu a na Novém Šumberce společně s nejvyšším kancléřem království českého Janem ze Šellenberka k soudu Petr Kučera z Dřínova za nedodržení dojednané smlouvy ohledně dvora Zalešany.¹⁹⁴ Tento spor se vlekl několik let. Máme o něm zprávy ještě z roku 1506, kdy Felix I. je již 4 roky po smrti. Zapojena je do něj i egerberská větev rodu. Také její členové byli poháněni ke spravedlnosti před komorní soud. Kupříkladu roku 1524 jistý Albrecht z Valdštejna a na Ostrém vydal půhon na svého tchána Ditricha z Fictumu a na Egerberce, jelikož nevyplácel věno své dceři Anně tak, jak bylo dojednáno podle předchozích dohod.¹⁹⁵

Vidíme tedy, že Fictumové měli povinnost, pochopitelně jako každý jiný obyvatel českých zemí, uposlechnout výzvu a dostavit se před soud, pokud byli předvoláni. Jako nižší šlechtici ovšem sami požívali privilegia půhonu a mohli tedy tzv. někoho pohnat k soudu neboli na dotyčného podat žalobu.¹⁹⁶ Této možnosti samozřejmě využívali, a to dokonce sami mezi sebou. Roku 1523 obesílá Anna z Fictumu, dcera v tomto roce zesnulého Hanse I., své ustanovené poručníky, kterými byli strýc Ditrich a jeho syn Bernardin z egerberské větve rodu. Anna obviňuje svého strýce a bratrance z nedodržování závěti, kterou sepsal před smrtí

¹⁹¹ KALOUSEK, *AČ díl IX.*, s. 483, č. 624, [citováno 16. 12. 2024]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=799&page=484>.

¹⁹² KALOUSEK, Josef (ed.), *AČ díl XIX.*, Praha 1901, s. 243–244, č. 2469, [citováno 16. 12. 2024]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1113&page=251>.

¹⁹³ KALOUSEK, Josef (ed.), *AČ díl X.*, Praha 1890, s. 539, č. 972, [citováno 16. 12. 2024]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=800&page=540>.

¹⁹⁴ KALOUSEK, Josef (ed.), *AČ díl XII.*, Praha 1893, s. 521–522, č. 1152, [citováno 16. 12. 2024]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=802&page=524>.

¹⁹⁵ ČELAKOVSKÝ, Jaromír (ed.), *AČ díl XXXII.*, Praha 1915, s. 488–489, č. 4492, [citováno 18. 12. 2024]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=825&page=494>.

¹⁹⁶ MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích 1471–1526. 1–2*, s. 383.

její otec.¹⁹⁷ O rok dříve byla před soud hnána také Sidonie z Lobkowicz, rozená z Fictumu a na Novém Šumburce, o níž již byla řeč výše. Žalovali ji Vilém a Mikuláš Hasištejnští z Lobkowicz za to, že protiprávně užívá sirotčí statek po svém manželovi Václavu Hasištejnském z Lobkowicz.¹⁹⁸

S praxí půhonu před soud má bohaté zkušenosti také Apel IV. z Fictumu a na Novém Šumburce, jehož strýcem nebyl nikdo jiný než dvorský maršálek Kryštof I. Roku 1522 Apel obvinil a pohnal před soud jiného svého strýce, Jakuba z Vřesovic, za vraždu muže, který byl pod královským ochranným glejtem.¹⁹⁹ Sám Apel IV.²⁰⁰ byl během svého života obeslán hned několika půhony, většinou opět pro nedodržení dohodnutých smluv. Ve stejném roce, v němž byla řešena vražda muže pod královskou ochranou, vydal na Apela IV. půhon Vilém z Doupova. Spor měl být tentokrát řešen přímo před královským soudem. Vilém vinil Apela z ukrývání jistého Žida Izáka, který měl vypálit Vilémovi celé jeho městečko.²⁰¹ V rámci tohoto půhonu byl Apel ještě obviněn ze zabíjení dobytka na gruntě pana Linhartu ze Štampachu a ještě z přepadení a krádeže dvou vozů s koňmi.²⁰²

Také Apel IV. si našel cestu do vyšších sfér politiky Koruny české, stejně jako před ním jeho strýc Kryštof I. a děd Apel III. V srpnu roku 1508, když Vladislav II. Jagellonský ustanovuje Ladislava ze Šternberka a Oldřicha z Chýnova novými hejtmany Bechyňského kraje, byl ceremoniálu přítomen i Apel IV. Jeho jméno figuruje ve svědečné řadě mezi ostatními zúčastněnými šlechtici.²⁰³ Několikrát se také objevil podepsaný pod královskými listinami jako jejich relátor. Příkladem může být listina z prosince 1514, kterou Vladislav II. Jagellonský zakazuje ládování a překupování obilí, sladu, omastku i vlny do jedné míle od

¹⁹⁷ ČELAKOVSKÝ, *AČ díl XXXII.*, s. 426, č. 4310, [citováno 18. 12. 2024]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=825&page=432>.

¹⁹⁸ ČELAKOVSKÝ, *AČ díl XXXII.*, s. 276, č. 4029, [citováno 29. 12. 2024]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=825&page=282>.

¹⁹⁹ MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích 1471–1526. 1–2*, s. 442; Výpovědi k této kauze lze dohledat v: ČELAKOVSKÝ, *AČ díl XXXII.*

²⁰⁰ V dobových pramenech je jeho jméno zpravidla uváděno v počestlé variantě *Opl*.

²⁰¹ Dnešní Vilémov u Kadaně.

²⁰² ČELAKOVSKÝ, *AČ díl XXXII.*, s. 257, č. 3974, [citováno 18. 12. 2024]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=825&page=263>.

²⁰³ PALACKÝ, František (ed.), *AČ díl VI.*, Praha 1872, s. 384, č. 91, [citováno 21. 12. 2024]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=818&page=384>.

města Žlutic.²⁰⁴ Apel IV. se stejně jako jeho dědeček zapojil i do diplomacie Koruny české. V letech 1511 a 1512 je několikrát ještě s několika dalšími českými šlechtici vyslán do Chebu na jednání se zplnomocněnci Ludvíka V. Falckého a jeho bratra Fridricha, jež byli rýnskými falckrabaty a bavorskými vévody. Předmětem jednání bylo urovnání různých sporů mezi oběma stranami.²⁰⁵ O pár let později, když je z důvodu opětovného zavedení pořádku v zemi voláno po návratu Ludvíka Jagellonského z Budína do Prahy, je Apel IV. součástí poselstva, které bylo v roce 1518 vysláno přesvědčit uherskou šlechtu, aby pustila mladičského krále do Čech.²⁰⁶

Vedle diplomatických misí se pro Apela IV. občas objevily také úkoly vojenského charakteru. Roku 1504 se rozhořel konflikt o tzv. landshutské dědictví. Na jedné straně sporu stál Ruprecht Falcký se svou manželkou Alžbětou. Proti nim se postavil císař Maxmilián I. společně s vévodou Albrechtem IV. Bavorským. Obě strany měly samozřejmě své podporovatele. Zájmy Ruprechta Falckého a jeho manželky Alžběty se rozhodl hájit také Vladislav II. Jagellonský. Poslal jim kontingent českých žoldnéřů. Podle tvrzení Františka Palackého byl v českém vojsku také Apel IV. z Fictumu a na Novém Šumburce.²⁰⁷ Když v srpnu roku 1504 Ruprecht zemřel, české vojsko se rozhodlo účast ve válce o dědictví landshutské ukončit a odejít zpět do Čech. Při svém postupu zpět byl český kontingent přepaden vojskem císaře Maxmiliána I. O tom, jak si v bitvě vedl člen fictumovského rodu, bohužel prameny mlčí. Jisté ovšem je, že střet s císařským vojskem přežil.

V témže roce, v němž došlo k zapojení českých žoldnéřů do války o landshutské dědictví, eskaloval také konflikt mezi šlechtickým rodem Šliků a obyvateli města Loket, který byl zapříčiněn agresivní politikou šlikovské vrchnosti.²⁰⁸ Počátek sporů lze spatřovat již počátkem 70. let 15. století, kdy se Šlikové neúspěšně pokoušeli předat loketskou zástavu Ernstovi a Albrechtovi z kurfiřtského rodu Wettinů. Proti Šlikům se mezi léty 1504 a 1506

²⁰⁴ HAAS, Antonín (ed.), *CIM díl IV-3.*, Praha 1961, s. 271–272, č. 846, [citováno 21. 12. 2024]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=122&page=271>.

²⁰⁵ HAAS, Antonín (ed.), *AKČ díl VI.*, Praha 1958, s. 174, č. 353, [citováno 21. 12. 2024]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1121&page=174>.

²⁰⁶ PALACKÝ, KALOUSEK, RIEGER, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě. Díl V.*, s. 456.

²⁰⁷ PALACKÝ, KALOUSEK, RIEGER, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě. Díl V.*, s. 291.

²⁰⁸ BAUDISCH, Pavel, *Šlikové a Loketský kraj. Vývoj rodových a zástavních držav od roku 1485 do poloviny 16. století*, diplomová práce FF UK, Praha 2009, s. 131.

zformovala spojená opozice dvou měst, a to dotčeného Lokte a Karlových Varů. Nastalý konflikt se pokoušela uklidnit zemská hotovost, kterou svolali čeští stavové. Díky uvázání se do manské služby českému králi museli k zemské hotovosti, vyslané v roce 1505, přispět také Fictumové. Apel IV. s Jiříkem ze šumburské větve a Ditrich z Fictumu a na Egerberce poskytli celkem 45 mužů, 3 koně a 3 vozy.²⁰⁹ Vzhledem k období, kdy ke konfliktu mezi loketskými obyvateli a Šliky došlo, je otázka, na kterého Jiříka ze šumburské větve se povinnost přispět k zemské hotovosti vztahovala. Apel IV. měl bratra Jiřího. V té době ovšem ještě také žil Apelův strýc Jiří I. Zpráva, kterou o povinnosti Fictumů přispět k zemské hotovosti máme, nám bohužel nedává jednoznačnou odpověď. Určit, zda byla povinnost uložena Apelovu bratru nebo strýci, je těžké. Vzhledem k tomu, že Jiří I. byl v době vypuknutí konfliktu již na sklonku svého života, byla povinnost přispět k zemské hotovosti uložena, podle mého názoru, Jiřímu II. z Fictumu a na Novém Šumburce, tedy Apelovu bratrovi.

Mezi nejbohatší a nejvlivnější šlechtické rodiny přelomu středověku a raného novověku patřil rod pánů z Rožmitálu,²¹⁰ z nichž nejvýznamnější byl Zdeněk Lev z Rožmitálu. Sňatkem s Kateřinou Švihovskou z Rýzmburka se dostal do vyšší politiky, když nahradil svého tchána Půtu Švihovského z Rýzmburka v úřadu karlštejnského purkrabího. Později postupoval ještě dál a získával další úřady. Slovy Jaroslava Čechury se ze Zdeňka Lva z Rožmitálu stal hned po králi nejmocnější muž v zemi.²¹¹ Kolem něj velice brzy vznikla skupina šlechticů, vyšších i nižších, kteří Zdeňka různě podporovali. Mezi ně patřil s velkou pravděpodobností také Apel IV. z Fictumu a na Novém Šumburce. Soudím tak na základě dochovaných pramenů. Předně je Apel IV. jmenován v již několikrát zmiňovaném dopise z března 1526. Připomínám, že Zdeněk Lev z Rožmitálu tímto dopisem svolával své věrné přátele k podpoře při jednání v Kutné Hoře. Zdeňkova korespondence, která se dochovala od roku 1514 do 30. let 16. století, je v tomto směru velice užitečná. Se jménem Apela IV. se na řádcích korespondence vlivného šlechtice můžeme setkat hned několikrát. Někdy se dopisem mihne jako prostředník vyřizující

²⁰⁹ PALACKÝ, *AČ díl VI.*, s. 317, č. 53, [citováno 22. 12. 2024]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=818&page=317>.

²¹⁰ KULHÁNKOVÁ, Veronika, *Vláda Ludvíka Jagellonského v Čechách (1516–1526)*, bakalářská práce FF UK, Praha 2016, s. 37.

²¹¹ ČECHURA, Jaroslav, *Luxus na dluh? Zadlužení české aristokracie v letech 1550–1650*, Praha 2023, s. 46.

Zdeňkovi nějakou zprávu, jindy je zase v dopisech uvedeno, že dotyčný adresát má něco Apelovi od pana Lva vyřídit. Zmiňováno je také občas jen tak mezi řečí, například jen kvůli vyřízení pozdravu. „Pan Opl“ není opomenut ani v případě, že byl mezi ostatními šlechtici přítomen nějakému oficiálnímu aktu.²¹² Dochované jsou i dopisy, jež byly určeny přímo „...urozenému a statečnému rytíři panu Oplovi z Fictum a na Novém Šumburce [etc.], příteli mému milému.“²¹³ Apel IV. je skrze korespondenci zván na různé sněmy, anebo informován o dění na sjezdech, kterých se neúčastnil. Občas je také Apel od Zdeňka Lva z Rožmitálu instruován, o čem má další sněm jednat.²¹⁴ 14. září 1526 je poté Apel spraven o ztrátách v bitvě u Moháče a smrti krále Ludvíka Jagellonského.²¹⁵

Apel IV. z Fictumu a na Novém Šumburce ovšem nebyl jediným členem tohoto rodu, se kterým si Zdeněk Lev z Rožmitálu dopisoval. V korespondenci pána z Rožmitálu a z Blatné lze dohledat také dopis ze 7. července roku 1526. Určen je „...urozené paní, paní Alžbětě z Fictum a na Bezdržicích [etc.], paní přítelkyni mé milé.“²¹⁶ O Alžbětě jsem se zmiňoval již v úvodu této kapitoly, když jsem poznamenal, že roku 1499 jí byla potvrzena držba vsi Lhotka. Dcera Bernharda II. získala predikát *na Bezdržicích* sňatkem s Jiřím Bezdržickým z Kolovrat a na Buštěhradě. Jiří vykonával mezi léty 1511 a 1520 úřad nejvyššího zemského sudího Českého království.²¹⁷ Zdeněk dopisem reaguje na Alžbětinu prosbu o pomoc, o kterou ho sama požádala pravděpodobně po smrti svého manžela, jenž právě roku 1526 bezdětný umírá. Konkrétně v jakých záležitostech má Zdeněk Lev z Rožmitálu Alžbětě

²¹² Příklad: KALOUSEK, *AČ díl VII.*, s. 22–23, č. 18, [citováno 29. 12. 2024]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=797&page=25>; KALOUSEK, *AČ díl X.*, s. 145–146, č. 631, [citováno 29. 12. 2024]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=800&page=146>.

²¹³ KALOUSEK, Josef (ed.), *AČ díl XI.*, Praha 1891, s. 28, č. 832, [citováno 29. 12. 2024]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=801&page=29>.

²¹⁴ KALOUSEK, *AČ díl VII.*, s. 143–144, č. 159, [citováno 29. 12. 2024]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=797&page=146>.

²¹⁵ KALOUSEK, *AČ díl X.*, s. 131–133, č. 614, [citováno 29. 12. 2024]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=800&page=132>.

²¹⁶ KALOUSEK, *AČ díl IX.*, s. 91–92, č. 544, [citováno 29. 12. 2024]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=799&page=92>.

²¹⁷ Příspěvatelé Wikipedie, *Jiří Bezdržický z Kolovrat* [online], Wikipedie: Otevřená encyklopedie, c2024, Datum poslední revize 30. 07. 2024, 08:53 UTC, [citováno 29. 12. 2024] <<https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Jiří%20Bezdržický%20z%20Kolovrat&oldid=24130000>>.

pomoci, bohužel nevíme, neboť dopis od Alžběty, na nějž Zdeněk odpovídá se mi v Rožmitálově korespondenci, jež je dostupná ve fondu *Archiv český*, nepodařilo dohledat. Stejně tak jsem nenašel žádné dopisy s ostatními členy fictumovského rodu. Je tedy otázkou, zda byl nejmocnější šlechtic v zemi v písemném kontaktu pouze s Apelem IV. a Alžbětou, anebo se korespondence s ostatními Fictumy pouze nedochovala. Spíše se ale přikláním k první možnosti. Kdyby si Zdeněk Lev z Rožmitálu dopisoval i s dalšími Fictumy, jistě by se alespoň jeden dopis v tom velkém množství korespondenčního materiálu našel.

Mluvíme-li o korespondenci, na kratičkou chvíli se u ní ještě zastavme. „Pan Opl“ nebyl v písemném styku pouze se Zdeňkem Lvem z Rožmitálu. Dohledat lze také několik listů, které si vyměnil s jistým Petrem z Rožmberka.²¹⁸ Vzhledem k okolnostem se mohlo jednat o Petra IV. z Rožmberka, který dříve v letech 1497 až 1499 zastával post nejvyššího hejtmána Českého království.²¹⁹ Obsahem této korespondence mezi Petrem a Apelem byla Petrova žádost, aby ho Apel spravil o dění na sněmu rytířského stavu, jenž se konal v květnu roku 1518.

Nyní se ale opět vraťme ke vztahu mezi Apelem IV. z Fictumu a na Novém Šumburce a Zdeňkem Lvem z Rožmitálu, který nás momentálně primárně zajímá. Existenci jistých vazeb mezi oběma šlechtici lze doložit také na společné účasti v několika poselstvech. Roku 1513 vyrazil Apel společně se Zdeňkem a několika dalšími šlechtici na budínský dvůr českého krále Vladislava II. Jagellonského stěžovat si na počínání některých měst.²²⁰ V tomto období si také Zdeněk Lev z Rožmitálu Apela IV. jistým způsobem uvázal. Apel totiž vstoupil do tzv. rukojemství. Stal se jedním ze Zdeňkových ručitelů. Pokud si tedy Zdeněk Lev z Rožmitálu půjčil od někoho peníze, Apel byl jedním z těch, kteří ručili za to, že věřitel dostane od Zdeňka půjčenou částku v pořádku zpět.²²¹ V Národním archivu ve fondu *České gubernium* –

²¹⁸ KALOUSEK, *AČ díl XI.*, s. 213, č. 1278, [citováno 29. 12. 2024]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=801&page=214>. V návaznosti na tento list také dopisy na dalších stránkách 11. dílu *Archivu českého*.

²¹⁹ Příspěvatelé Wikipedie, *Petr IV. z Rožmberka* [online], Wikipedie: Otevřená encyklopedie, c2023, Datum poslední revize 9. 10. 2023, 13:35 UTC, [citováno 29. 12. 2024] <https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Petr_IV._z_Ro%C5%BEmberka&oldid=23254697>.

²²⁰ BARCAL, Vojtěch, *Reprezentace Trčků z Lípy*, diplomová práce FF UHK, Hradec Králové 2019, s. 13.

²²¹ BEHENSKÁ, Radka, *Rok v životě nižšího šlechtice – Jan Jeníšek z Újezda a na Svrčovci*, bakalářská práce FF UK, Praha 2012, s. 18.

guberniální listiny se dochovalo poměrně velké množství dlužních úpisů Zdeňka Lva z Rožmitálu. Apel IV. z Fictumu a na Novém Šumburce v některých z nich vystupuje právě jako Zdeňkův rukojmí neboli ručitel. Vedle Apela jsou Zdeňkovými ručiteli kupříkladu Petr Berka z Dubé a na Lipé, Petr Holický ze Šternberka, Kryštof ze Švamberka, Jan z Vartenberka a na Děvíně, Kunát Pešík z Komárova či Purkart Kaplíř ze Sulevic a na Duchcově. Mezi ručiteli z těchto dlužních úpisů ovšem najdeme také některé vzdálené příbuzné Apela IV. Jedná se o Buriana II. Trčku z Lípy a na Lipnici, jenž byl bratrancem Apelovy manželky Doroty Trčkové z Lípy. Dále je zde také poměrně často uváděn Jiří Bezručický z Kolovrat a na Buštěhradě, manžel Apelovy sestřenice Alžběty z Fictumu.

Dlužních úpisů, ve kterých mezi ručiteli vystupuje Apel IV. z Fictumu a na Novém Šumburce, je celkem 24. Tyto úpisy pokrývají období mezi léty 1510 a 1513, z čehož lze usuzovat, že Apel byl u Zdeňka Lva z Rožmitálu v rukojemství právě v těchto letech. Částky, za které Apel s ostatními rukojmími ručili, se z převážné většiny pohybovaly v řádu stovek kop grošů pražských. Výjimku představuje úpis z 1. listopadu roku 1510, kdy si Zdeněk vypůjčil od hejtmana Boleslavského kraje Jindřicha Hložka ze Žampachu 2 000 kop grošů českých.²²² V roce 1513, konkrétně 16. února, byla sepsána jiná obligace. Tentokrát bylo věřitelů více. Vidíme mezi nimi hejtmana Pražského hradu Záviše Sulka z Hrádku, Otíka ze Šlovic, Zdeňka z Kladna, Petra Holého z Chrastu a Boreň Bořivoje ze Slabec. Zdeněk Lev z Rožmitálu jim dlužil rovných 1 000 kop grošů českých.²²³ Zdeňkovými věřiteli nebyli jenom šlechtici. Apel s dalším ručitelem je uveden také na dlužním úpisu, který Zdeněk 9. června roku 1512 podepsal převorovi a celému konventu chyšského kláštera, jelikož si od nich vypůjčil 100 kop grošů pražských.²²⁴ Zdeněk se upisoval také měšťanům. I při těchto příležitostech se mezi rukojmími Apela IV. vyskytuje. 22. dubna roku 1513 si velmož z Rožmitálu a Blatné vypůjčil 350 kop grošů pražských od Jana a Václava, synů zemřelého Mistra Ondřeje, kteří byli měšťany Nového Města pražského.²²⁵ 200 zlatých uherských 8 kop

²²² NA, ČG-GL, č. 627, in: <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/627/charter>, accessed at 2024-12-30+01:00.

²²³ NA, ČG-GL, č. 695, in: <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/695/charter>, accessed at 2024-12-30+01:00.

²²⁴ NA, ČG-GL, č. 669, in: <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/669/charter>, accessed at 2024-12-30+01:00.

²²⁵ NA, ČG-GL, č. 707, in: <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/707/charter>, accessed at 2024-12-30+01:00.

20 grošů českých pak Zdeněk dlužil jistému staroměstskému měšťanovi, jehož jméno bohužel neznáme. Z úpisu pouze víme, že jeho žena se jmenovala Marta.²²⁶ Také v této obligaci se mezi ručiteli můžeme dočíst Apelovo jméno.

Apel, stejně jako ostatní rukojmí, musel dodržet zásadu, která byla každým dlužním úpisem připomínána. Rukojmí slíbili, že: „...wssichni gednostaynie ruku spolecznie a nerozdielnu tak aby zadny znas rukogmij wtom slibu a dluhu ot druhých se nedieli ani zaplaceniem sweho dielu kterakkoli dieliti se k otytij mohl vrocziť a platiti tymz wierzitelom nassim nebo gednomu z nich...“²²⁷ Apelovou povinností tedy bylo splácet dluh společně s ostatními rukojmími. Nesměl se od nich oddělit. V úpisech byl vždy uveden jakýsi splátkový kalendář. Splácelo se většinou na den svatého Havla a svatého Jiří. Nastíněna zde byla také situace, která by podle práva nastala, když by ke splácení dluhu nedošlo. Apel by se společně s ostatními rukojmími musel odebrat na místo, které jim určil věřitel. Pokud by splátka nebyla splacena ani po dvou týdnech, dostal věřitel „...plnu moc z y prawo ty Grosse Czeskee dluhu tehdaz powinneho budto vrocniť nebo Gistinnee wzieti wkrzestianech nebo wzidech a dobytí na nassi wszech rukogmije sskodu spolecznij a nedielnu...“²²⁸ V případě neplnění povinností měli věřitelé možnost vymáhat dluh na panstvích jednotlivých rukojmích.

Apel IV. z Fictumu a na Novém Šumburce nebyl jenom ručitelem. Sám také půjčoval peníze. Archiv v Třeboni ukrývá soupis dluhů krále Vladislava II. Jagellonského. Lze v něm dohledat, že Vladislav dlužil také Apelovi, a to celkovou částku 1 200 kop grošů českých 18 grošů a 1 haléř.²²⁹ Velice pravděpodobně půjčil Apel IV. také králi Ferdinandovi I. Tento dluh zmiňuje německy psaná listina z 6. července roku 1532, skrze níž dávají radové české komory najevo Albrechtu Šlikovi z Holíče, že má v zástavě od krále statek Pětipsy, Vintířov a Radonice za půjčení peněz na splacení dluhu u Apela IV.²³⁰ Listina bohužel neuvádí, jak

²²⁶ NA, ČG-GL, č. 718, in: <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/718/charter>, accessed at 2024-12-30+01:00.

²²⁷ NA, ČG-GL, č. 624, in: <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/624/charter>, accessed at 2024-12-30+01:00.

²²⁸ NA, ČG-GL, č. 624, in: <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/624/charter>, accessed at 2024-12-30+01:00.

²²⁹ ČECHURA, *Luxus na dluh?*, s. 44.

²³⁰ NA, ČG-GL, č. 1009, in: <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/1009/charter>, accessed at 2024-12-30+01:00.

velkou částku si Ferdinand od Apela půjčil. Není zde ani poznamenáno, kdy mělo k půjčce dojít. Muselo k tomu ale dojít do roku 1530, neboť právě v tomto roce, jak bude ještě řečeno, Apel opustil české země.

Již jsem se zmínil, že Apelovou manželkou byla Dorota Trčková z Lípy. Dorota byla dcerou Mikuláše II. Trčky z Lípy a na Vlašimi a jeho ženy Johanky z Březovic.²³¹ Kdy a kde měli Apel s Dorotou svatbu nám bohužel prameny nesdělují. Výše jsem uvedl, že Apel IV. byl velice zbožný a významně podporoval římskokatolickou církev. Obdobně na tom byla také jeho manželka Dorota. Pro kostel svaté Markéty ve Vintířově nedaleko Kadaně nechali společně kolem roku 1524 vyrobit oltářní archu.²³² Na predelle oltáře se mezi fictumovským a trčkovským erbem setkáváme s výjevem dvou andělů, jež drží mísu s hlavou sv. Jana Křtitele. Posuneme-li se při popisu oltáře výše, musíme s lítostí konstatovat, že hlavní část oltáře se nedochovala. Na vnitřní straně pohyblivých křídel spatřujeme vyobrazení Zvěstování a Navštívení Panny Marie, dále poté Narození Páně a Klanění tří králů. Vnější strany těchto křídel jsou určeny pro postavy zemských patronů sv. Víta a sv. Václava. Na pevných křídlech vidíme postavy sv. Barbory a sv. Kateřiny. Nahoře je oltář zakončen nástavcem, na němž můžeme pozorovat Kristův křest. Autor výjevů se nepochybně inspiroval saskou a podunajskou malbou.²³³ V kapitole, jež se věnuje kadaňskému františkánskému klášteru, se podrobněji zmíním o další donaci Apela IV. a jeho manželky Doroty Trčkové z Lípy, tzv. Želinském oltáři. Apel také mimo jiné významně podporoval minoritský klášter svatého Michaela v Kadani.²³⁴ Hanlivé přezdívky, kterou si vysloužil od kadaňských luteránů, jsem se dotkl již dříve.

Zmínil jsem, že Apel IV. z Fictumu a na Novém Šumburce měl stejně jako jeho strýc Kryštof ambice dostat se do vyšších politických sfér. Během vlády Ludvíka Jagellonského se Apel stal podkomořím. Úřad zastával mezi léty 1522 a 1523.²³⁵ Jeho předchůdcem byl již zmíněný Burian II. Trčka z Lípy a na Lipnici a nástupcem Jakub Kyšperský z Vřesovic. Ze své pozice měl Apel na starosti královská města a kláštery, které založili členové

²³¹ BARCAL, *Reprezentace Trčků z Lípy*, s. 10.

²³² HLAVÁČEK, *Čtrnáct svatých Pomocníků*, s. 241.

²³³ KUTHAN, *Královské dílo za Jiřího z Poděbrad a dynastie Jagellonců. Díl první*, s. 438–441.

²³⁴ HLAVÁČEK, *Čtrnáct svatých Pomocníků*, s. 244.

²³⁵ KUTHAN, *Královské dílo za Jiřího z Poděbrad a dynastie Jagellonců. Díl první*, s. 438.

panovnického rodu.²³⁶ Tento úřad byl nejprve vyhrazen pouze těm, jež byli vybráni z městského stavu. Po roce 1486 však byl podkomoří jmenován z řad rytířů.²³⁷ Jak si Apel v úřadu vedl je těžké, z hlediska krátkého funkčního období, říci. Nicméně se můžeme domnívat, že někteří byli zřejmě nespokojeni se způsobem, jakým Apel IV. funkci podkomořího vykonával, neboť se objevovaly různé názory, že by Apel neměl tento úřad zastávat.²³⁸

V roce 1523, kdy končilo jeho funkční období v úřadě podkomořího byl, Apel IV. z Fictumu a na Novém Šumburce ještě zvolen do komise pro revizi zemského zřízení.²³⁹ Podkomořím byl Apel sice jen pouhý rok, nicméně i poté na něj čekala poměrně významná pozice. Když se po smrti Ludvíka Jagellonského v bitvě u Moháče schylovalo k volbě nového českého panovníka, byl Apel IV. z Fictumu a na Novém Šumburce zvolen mezi ostatní volitele z řad rytířstva.²⁴⁰ Z každého stavu bylo zvoleno celkem 8 zástupců, kteří 24. října 1526 slavnostně oznámili zvolení Ferdinanda I. Habsburského, jenž do země vstoupil počátkem února 1527. U Jihlavy na něj čekala delegace, vyslaná českými stavy.²⁴¹ Je možné, že se uvítání nového českého krále účastnil také Apel IV. z Fictumu a na Novém Šumburce. Jisté je, že byl 24. února 1527 přítomen na Ferdinandově korunovaci. Dokonce se do ní aktivně zapojil. Připadla mu totiž čest nést v korunovačním průvodu meč.²⁴²

Po smrti svého otce Felixe I. z Fictumu a na Novém Šumburce se Apel IV. společně se svými bratry Hanušem, Jiříkem II. a Wolf Ditrichem ujal správy šumburského hradu a

²³⁶ Příspěvatelé Wikipedie, *Podkomoří* [online], Wikipedie: Otevřená encyklopedie, c2024, Datum poslední revize 30. 11. 2024, 17:12 UTC, [citováno 30. 12. 2024] <<https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Podkomoří&oldid=24438206>>.

²³⁷ HLEDÍKOVÁ, JANÁK, DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, s. 89.

²³⁸ ČELAKOVSKÝ, Jaromír (ed.), *AČ díl XXXIII.*, Praha 1918, s. 205–206, č. 5791, [citováno 30. 12. 2024]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=238&page=209>.

²³⁹ PALACKÝ, KALOUSEK, RIEGER, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě. Díl V.*, s. 500–501.

²⁴⁰ PALACKÝ, František, CHARVÁT, Jaroslav (ed.), *Starší letopisové čeští od roku 1378 do 1527, čili pokračování v kronikách Přibíka Pulkavy a Beneše z Hořovic z rukopisů starých vydané*, Praha 1941, s. 430, [citováno 30. 12. 2024]. Dostupné také z: <https://nlp.fi.muni.cz/projekty/ahisto/portal/book/813?lpage=430>.

²⁴¹ VOREL, *Velké dějiny země Koruny české. Sv. 7.*, s. 30–32.

²⁴² PALACKÝ, CHARVÁT, *Starší letopisové čeští od roku 1378 do 1527*, s. 431, [citováno 30. 12. 2024]. Dostupné také z: <https://nlp.fi.muni.cz/projekty/ahisto/portal/book/813?lpage=431>.

panství. O šest let později v roce 1512 dosáhli společně u Vladislava II. Jagelonského propuštění z manské služby. Následně si šumburské dědictví po otci, které pravděpodobně nyní drželi již jako alod, mezi sebe rozdělili.²⁴³ August Sedláček předpokládá, že bylo rozděleno na tři díly mezi Apela IV., Hanuše a Wolf Ditricha, přičemž přesně známe pouze část, jež obdržel posledně jmenovaný z nich. Wolfgang Ditrich měl na Novém Šumburce získat: „...*ten nový dům v dolejší zámku od kovárny až do pekárny se všemi pokoji od zdola sklepů až do makovice, městečko Klášterec s pivovarem, masnými krámy, sladovnou a vesnice některé...*“²⁴⁴ Čtvrtý z bratrů, Jiřík, zřejmě neobdržel žádnou část šumburského hradu. Případlo mu veškeré příslušenství náležející k pustému hradu Perštejn. Dále potom vsi Okounov, Zásada, Málkov, Zelená a také jistá ves Šempach či Schönbach neboli Potočná. O Hanušově ani Apelově části bohužel nic nevíme.

Důvodem, proč zmiňuji dělení majetku mezi pozůstalé syny Felixe I., je především Apelův díl hradu. Apela IV. z Fictumu a na Novém Šumburce jsme doposud poznali jako zbožného a zpravidla dobrého šlechtice, který byl, jak také uvádí August Sedláček, povoláván pro svou zběhlou v zemském právu k mnohým čestným úkolům. Přidržíme-li se však Sedláčkových slov, tak zjistíme, že: „...*důvěry stavův zneužil nekalým spůsobem, dopustiv se falše.*“²⁴⁵ Vybudoval si totiž na Šumburku, pravděpodobně právě v části hradu, jež obdržel po dělení v roce 1514, dílnu, v níž nechal razit falešné mince. Šumburská nelegální mincovna byla po několik let dobře utajená, neboť o ní nic nevíme. Díky tomu se při úvahách o jejím provozu přesouváme na tenký led spekulací.

Základní otázkou je, odkud Apela IV. získával suroviny pro svou ražbu. 16. století bylo díky nálezům dalších ložisek stříbrných rud dobou renesance pro těžbu stříbra. Roku 1516 započala těžba také v oblasti šlikovského Jáchymova. Určitá vytěžená část ovšem nešla na zpracování do šlikovské mincovny, ale byla podle dohody vyvážena do Německa a odebírána některými místními bankovními domy.²⁴⁶ Fakt, že zmíněná dohoda byla s německými bankéři sepsána proti vůli českého panovníka a zemských stavů, Šlikům evidentně nevadil. Je proto

²⁴³ PACHNER, *Hrad Šumburk*, s. 27.

²⁴⁴ SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl XIV.*, s. 59.

²⁴⁵ SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl XIV.*, s. 59.

²⁴⁶ JANČÁREK, Petr, *Města českého Krušnohoří v předbělohorské době. Příspěvek ke studiu jejich sociální struktury*, Ústí nad Labem 1971, s. 20.

celkem možné, že se alespoň ze začátku mohli Šlikové obdobným způsobem dohodnout také s Apelem IV. z Fictumu a na Novém Šumburce. Zvláště, když se jistá Marie Magdalena z Fictumu někdy v této době provdala za Matěje Šlika,²⁴⁷ jenž pocházel z ostrovske větve šlikovského rodu, která se zviditelnila právě díky dolování na Jáchymovsku.²⁴⁸ Zařadit Marii Magdalenu do rodové genealogie Fictumů je z hlediska nedostatku potřebných informací velice složité. Víme o ní pouze, že byla *rozená z Fictumu*, nevíme však z které linie. Na základě období, v němž se pohybujeme, lze předpokládat, že patřila do třetí fictumovské generace usazené na severozápadě Království českého. Je-li tato úvaha správná, mohla by Marie Magdalena být, v případě její příslušnosti k egerberské větvi, sestrou Bernardina a Anny. Velice zajímavá situace by však nastala, pokud bychom ji přiřadili k šumburské větvi rodu. V takovém případě by byla sestrou samotného Apela IV., který na Šumburku provozoval onu penězokazeckou dílnu. Díky jejímu sňatku s Matějem mohl Apel IV. z Fictumu a na Novém Šumburce získat lepší přístup ke šlikovskému stříbru z Jáchymova. Jáchymovské stříbro nebylo pro Fictumy jedinou možností, jak získat surovinu pro padělání peněz. Stříbro měli také ze svých vlastních zdrojů. Roku 1520 totiž Apelův bratr Hanuš zakládá nedaleko Šumburka horní poddanské městečko Měděnec,²⁴⁹ kde se zpočátku stříbro těžilo.

Za vlády Jiřího z Poděbrad došlo na obnovu zašlé slávy pražského groše. Od roku 1469 se opět začal po přestávce, kterou zapříčinily husitské války, opět razit. Ražba pražského groše pokračovala i nadále, i když během vlády Jiříkových nástupců z rodu Jagellonců se na české území postupně dostávaly mince ze zahraničí. Velice často bylo v této době možné zahlédnout ve váčcích mezi pražskými groši kupříkladu groše míšeňské. Nástupem Habsburků na český trůn pozice pražského groše ještě více slábla. Ferdinand I. začal koncem 20. let 16. století razit tolary, jejichž předobrazem se staly šlikovské jáchymovské groše.²⁵⁰ Můžeme se zatím pouze dohadovat, zda Fictumové padělali pražské groše, anebo jiné zahraniční mince. K jednoznačnému rozhodnutí mi schází nejen konkrétní informace o

²⁴⁷ HLAVÁČEK, *Vitzthumové jako hádanka z nejstarších dějin františkánského kláštera v Kadani*, s. 76–77.

²⁴⁸ BAUDISCH, *Šlikové a Loketský kraj*, s. 136.

²⁴⁹ BĚLOHLÁVEK, Miloslav, FIALA, Zdeněk, HOSÁK, Ladislav, PAVEL, Jakub, JANÁČEK, Josef et al., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (IV). Západní Čechy*, Praha 1985, s. 209.

²⁵⁰ VONDRA, Roman, *Peníze v moderních českých dějinách*, Praha 2012, s. 21–22.

provozu šumburské padělatelské dílny, ale také potřebné numizmatické znalosti, které by mi možná trochu napomohly. Ze stejného důvodu je rovněž velice smělá a zřejmě nepravdivá moje hypotéza, že by stříbrná mince, jež byla nalezena při objevu hrobu Magdaleny Fictumové z Kolovrat v kadaňském františkánském klášteře, mohla pocházet ze šumburské ražby. Mince byla objevena během archeologického průzkumu v letech 2019 a 2020. Během výzkumu se ji zatím nepodařilo identifikovat. Po obvodu mince můžeme číst nápis *MONETA NOVA ...AMBERG*.²⁵¹ Právě nápis na minci mě přivedl k myšlence, že by se mohlo jednat o produkt Apelovy penězokazecké dílny. Uvědomuji si, že vyslovením této hypotézy se pohybuji na velmi tenkém ledě. K myšlence mě přivedlo neúplné slovo *...AMBERG*, které se, alespoň dle mého názoru, vzdáleně podobá slovu *AENBERCK*. Toto slovo můžeme číst kupříkladu na náhrobku z Klášterce nad Ohří, jenž Lukáš Gavenda přisoudil Wolfgangu Ditrichovi z Fictumu a na Novém Šumburce, bratru Apela IV. Slovo *AENBERCK* je podle Gavendova názoru torzem latinské podoby názvu hradu Nový Šumburk, tedy *Novo Schaenberck*.²⁵² Domnívám se, že slovo *...AMBERG* na minci mohla být zkomolenina či jiná varianta latinského názvu šumburského hradu, kde případně mohlo dojít k její ražbě. Pokud by skutečně mince z Magdalenina hrobu byla produktem šumburské dílny, naznačovalo by to, že se Fictumové vedle padělání věnovali také ražbě vlastních reprezentativních mincí.

Otazník se také vznáší nad důvody, které Apela IV. z Fictumu a na Novém Šumburce vedly k tomu, aby zneužil důvěry českých zemských stavů a začal ve své části šumburského hradu razit falešné mince. Řešil tím tíživou situaci, jež byla způsobena nedostatkem finančních prostředků? Co mohlo být příčinou této situace? Vydal se snad ze všech svých peněz, když byl v rukojemství u Zdeňka Lva z Rožmitálu? Možné to je. Osobně se však domnívám, že groše se Apelu IV. rozkutálely z jiného, mnohem prostšího důvodu. Žil nad své poměry. Václav Bůžek poznamenává, že v dobové korespondenci se lze dočíst mnoho stížností rytířů na drahý život v předbělohorských Čechách, zvláště poté v Praze.²⁵³ Již jsem zmiňoval slova Augusta Sedláčka o Apelově znalosti zemského práva, díky čemuž byl pro

²⁵¹ DERNER, Kryštof, OLLÉ, Martin, GAVENDA, Lukáš, ZAHRADNÍK, Pavel, CRKAL, Jiří, *Nové archeologické objevy ve františkánském klášteře v Kadani*, in: Comotovia 2019. Sborník příspěvků z konference věnované 150. výročí železniční dopravy v Chomutově (1870–2020) – Chomutov 5. listopadu 2019, Ústí nad Labem 2020, s. 27.

²⁵² GAVENDA, *Náhrobní kameny pánů z Fictumu v Kadani a Klášterci nad Ohří*, s. 256.

²⁵³ BŮŽEK, *Nižší šlechta v politickém systému a kultuře předbělohorských Čech*, s. 45.

České království velice užitečný. Lze tedy usuzovat, že se Apel IV. zdržoval v blízkosti pražského královského dvora poměrně často. Snažil se přiblížit životnímu stylu vyšší panské vrstvy? Zcela určitě dával jisté prostředky na svou a rodovou reprezentaci. Nezapomínejme, že společně se svou manželkou Dorotou byl Apel také zbožným donátorem, a i to samozřejmě něco stálo. Připočteme-li k těmto výdajům zmíněné rukojemství u Zdeňka Lva z Rožmitálu, získáme dle mého názoru poměrně uvěřitelný důvod, proč na Novém Šumburku vznikla penězokazecká dílna. Faktorů, které Apela IV. dohnaly k rozhodnutí razit falešné mince, mohlo být samozřejmě více. Z toho mála, co o šumburské nelegální mincovně víme, se pravý důvod jejího vzniku nedozvíme a Apela IV. se na to již bohužel také nezeptáme.

Jak dlouho mincovna na Šumburku fungovala, je rovněž předmětem spekulací. Účelem penězokazeckých dílen je razit falešné mince tajně. Na Šumburku se to zřejmě zpočátku dařilo. Začátek jejího provozu je zahalen tajemstvím. Zcela jistě začali penězokazci razit mince až po roce 1514, kdy si bratři Šumburk mezi sebe rozdělili. Osobně si myslím, že lze zahájení činnosti šumburské mincovny situovat těsně před rok 1520,²⁵⁴ anebo spíše až někdy do 20. let 16. století. Mincovna fungovala maximálně necelých deset let, neboť v roce 1530 byl její provoz odhalen. Ferdinand I. se totiž o Apelově nekalém konání dozvěděl a rozhodl se zakročit. Jednoho krásného dne, kdy se Apel IV. zdržoval mimo šumburské zdi, vyrazila na hrad skupina královských úředníků.²⁵⁵ Okamžitě po příjezdu začali velice důkladně prohledávat celý hrad. Mezitím si Apel a možná i jeho bratři užívali krásného dne, který trávili na jisté trčkovské svatbě ve Vlašimi. Poté, co královští úředníci prohledali šumburský hrad, zajali s pověřením panovníka všechny přítomné penězokazce.²⁵⁶ Apela IV. měla zpráva o razii na rodovém sídle zastihnout v průběhu svatebního veselí. Jednal snad český panovník na udání, které obdržel od nějakého Apelova nepřítele? Je možné dát do souvislosti odhalení šumburské mincovny s převzetím šlikovské ražby Ferdinandem I. v roce 1528? Čím hlouběji se snažím proniknout do této záhadné kapitoly fictumovských dějin, tím více otázek vyplouvá na povrch. Některé z nich zůstanou zřejmě nezodpovězené, neboť dobové prameny jsou v tomto ohledu poměrně skoupé na slovo. Jakmile došlo na odhalení šumburské penězokazecké dílny, rozhodl se Apel IV. okamžitě jednat. Svoji část panství předal bratrům a

²⁵⁴ Z hlediska dostupnosti surovinových zdrojů.

²⁵⁵ Domnívám se, že ten den nebyli na hradě přítomni ani Apelovi bratři Hanuš, Wolfgang a Jiří.

²⁵⁶ HLAVÁČEK, Petr, *Kadaňsko. Kraj středověkých hradů*, Kadaň 2021, s. 64; BARCAL, *Reprezentace Trčků z Lípy*, s. 14.

vzal nohy na ramena.²⁵⁷ Opustil manželku Dorotu, své děti Kryštofa, Felixe, Viléma a Hesteru a vydal se do ciziny.

Apelovy kroky pravděpodobně směřovaly přes Krušné hory do sousedního Saska.²⁵⁸ Tento postup lze předpokládat z hlediska toho, že součástí saského kurfiřtství bylo durynské lankrabství, původní domovina Fictumů. Spor s wettinským rodem, který se rozhořel před více než 80 lety, byl již několik desetiletí zdárně urovnán. Apelu IV. z Fictumu a na Novém Šumburce, tedy nebránilo nic, aby se na území Saska schoval před hněvem Ferdinanda I., který okamžitě zkonfiskoval veškerý jeho majetek. Zabrání alespoň části majetku se z důvodu možné spoluviny zřejmě neubránili ani Apelovi bratři. Podle znění tehdejších právních předpisů byla konfiskace jako trest za padělání peněz běžnou záležitostí. Často se ke ztrátě statku přidávala i ztráta hrdla.²⁵⁹ Tato ostřejší varianta trestu bratry Apela IV. naštěstí nepostihla. Můžeme spekulovat o tom, že v případě trestu pro samotného Apela mohl Ferdinand po jeho útěku přistoupit také k odebrání obywatelského práva. Tehdejší právní systém mu tuto možnost nabízel, jak jsem se ostatně zmínil v předchozí kapitole.

Ze způsobu, jakým August Sedláček vylíčil Apelův odchod, je patrné, že se Apel IV. z Fictumu a na Novém Šumburce již do českých zemí nevrátil. Zemřel patrně v roce 1543.²⁶⁰ Apelova manželka Dorota pak pravděpodobně našla útočiště u svého bratra Mikuláše IV. Trčky z Lípy, respektive jeho manželky Johanky ze Šelmberka.²⁶¹ O potomcích Apela a Doroty pak slyšíme později na počátku 40. let 16. století ze zápisů v deskách zemských. Dovídáme se, že bratři Kryštof, Felix a Vilém obdrželi od svého strýce Hanuše z Fictumu a na Novém Šumburce za 750 kop grošů českých „...*Vičice ves celú a dvory [kmetcí s platem], v Kašticích, v Čeradicích, v Stroupči dvory [kmetcí s platem], což tu měl, s dědinami, lukami, kurmy, vajcy, ospy i se vši s panstvím, to vše, což tu sám měl a držel a prve před shořením desk někdy Oplovi z Fictum ve dcky zemské kladl...*“²⁶² Podle jiného zápisu pak usuzují, že

²⁵⁷ SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl XIV.*, s. 59.

²⁵⁸ HLAVÁČEK, *Kadaňsko*, s. 64

²⁵⁹ ČÍZEK, Karel, *Penězokazectví a jeho postih v České republice*, bakalářská práce VSERS, České Budějovice 2021, s. 18.

²⁶⁰ August Sedláček uvádí, že zemřel v cizině před rokem 1544.

²⁶¹ BARCAL, *Reprezentace Trčků z Lípy*, s. 14.

²⁶² VAVROUŠKOVÁ, Anna (ed.), *Desky zemské království Českého = Die Landtafeln des Königreiches Böhmen. Řada I, Kvaterny trhové. Svazek 2, Kvaterny trhový běžný červený od léta 1542-1543 : (Desky*

Hestera nebyla v té době pravděpodobně ještě plnoletá, neboť část jejího, v zápise nejmenovaného statku, držel Hesteřin bratr Kryštof a bratranec Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkowicz. Hestera má dle znění tohoto zápisu po dosažení plnoletosti užívat část vsí svého bratra a bratrance, dokud by jí oba nevrátili tu část jejího statku, kterou předtím drželi.²⁶³

Jak ale mohli Kryštof, Felix, Vilém a Hestera obdržet statky po svém otci, když byla jistá část majetku šumburské větve Ferdinandem I. zkonfiskována? Pro vysvětlení se vraťme zpět do 30. let 16. století. Po útěku Apela IV. ze země a zabrání majetku se Apelovi bratři Hanuš a Wolfgang Ditrich spojili a snažili se dosáhnout slyšení u krále. Chtěli se s ním o zabraný majetek soudit. Třetí z bratrů Jiřík II. pravděpodobně někdy v této době zemřel, neboť o něm už neslyšíme. Roku 1533 zaplatili Hanuš s Wolfgangem za Apela a Jiříka 954 kopy a 17. grošů českých rukojemství. Od krále pak obdrželi zástavou Jiříkovu část panství, konkrétně vsi Potočnou, Okounov, Zelenou, Málkov a Zásadu. Listinou, která byla signována 21. října téhož roku, se poté oba bratři zavázali k tomu, že obyvatele těchto vsí nebudou nijak přetěžovat a vsi s poslední výpovědní lhůtou vrátí.²⁶⁴ Wolfgang, a především Hanuš však nebyli spokojeni. Požadovali také navrácení Apelových statků.²⁶⁵ Po necelém století se Fictumové opět dostali do ostřejšího sporu se zeměpánem území, na kterém žili. Tentokrát to však nebyl saský kurfiřt, jako dříve, ale český král. Spor mezi nimi a Ferdinandem se táhl dlouho, pravděpodobně až někdy do konce 30. či počátku 40. let. 16. století. Ještě roku 1538 máme v zápise ze sněmu vyhovění fictumovské žádosti o slyšení.²⁶⁶

Konce sporu se dožil pouze Hanuš z Fictumu a na Novém Šumburce, který zřejmě dosáhl jistého vítězství ve sporu s Ferdinandem. Z výše uvedeného zápisu v deskách zemských je

zemské větší č. 4), Praha 1935, s. 98, č. 257, [citováno 10. 1. 2025]. Dostupné také z: <https://nlp.fi.muni.cz/projekty/ahisto/portal/book/540?lpage=98>.

²⁶³ VAVROUŠKOVÁ, Anna (ed.), *Desky zemské Království českého. Řada I, Kvaterny trhové. Svazek I, Kvaterny trhový běžný černý od léta 1541-1542 : (Desky zemské větší č. 1) = Die Landtafeln des Königreiches Böhmen. Reihe I, Kaufquaterne. Band I, Der laufende schwarze Kaufquatern von 1541-1542 : (Grössere Landtafel Nr. 1)*, Praha 1941, s. 17, č. 28, [citováno 10. 1. 2025]. Dostupné také z: <https://nlp.fi.muni.cz/projekty/ahisto/portal/book/1171?lpage=17>.

²⁶⁴ NA, ČG-GL, č. 1048, in: <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/1048/charter>, accessed at 2025-01-10+01:00.

²⁶⁵ SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl XIV.*, s. 59.

²⁶⁶ *SC díl I*, s. 440, č. 261, [citováno 10. 1. 2025]. Dostupné také z: <https://ndk.cz/view/uuid:0fc37b80-ed32-11dd-9294-000d606f5dc6?page=uuid:5f6d1f71-9892-49e9-b97c-40762e890f8f>.

patrné, že alespoň něco z toho, co bylo Apelovi zkonfiskováno, obdržel od Ferdinanda I. Habsburského zpět. Mohl tedy poté postoupit zmíněné majetky Apelovým potomkům a dědicům. Hanuš byl také politicky aktivní. Na sněmech v letech 1541 a 1542 byl za rytířský stav zvolen jedním z relátorů.²⁶⁷ Oženil se s Voršilou Pluhovou z Rabštějna. Známe tři jejich potomky, Volfa, Jetřicha a Kašpara.²⁶⁸ Hanuš měl zemřít někdy před rokem 1566. Místo jeho posledního odpočinku je nám bohužel neznámé. Poté, co zemřel, spravovali jeho synové po určitou dobu zděděné otcovské majetky.

Wolfgang Ditrich zemřel podle Augusta Sedláčka buď roku 1538 nebo 1539.²⁶⁹ Místo svého posledního odpočinku našel v Klášterci nad Ohří. Jeho náhrobní deska se dnes již nenachází na původním místě. Ještě společně s jedním fictumovským náhrobkem se našla při restaurování barokní sochy svatého Floriana u kostela Nejsvětější Trojice. Náhrobník byl značně poškozený. Z důvodu vyrovnání tloušťky kamene pro lepší usazení do podstavce sochy totiž došlo k výraznému odsekání reliéfu.²⁷⁰ Z neúplného epitafu můžeme vyčíst pouze DITTRICH VIC...AENBERCK CIVIS ANIA REQ. Na náhrobku o rozměrech 201 x 112 cm je patrná postava rytíře přidržující dřevce s praporem. Lukáš Gavenda při pozdějším výzkumu přisoudil náhrobek právě Wolfgangu Ditrichovi z Fictumu a na Novém Šumburce, jak jsem se zmínil již výše. Usoudil tak na základě podobnosti s náhrobkem Bernardina z Fictumu a na Egerberce, kterému bude ještě věnován prostor. Napravo podél rytířova těla leží meč. V levém dolním rohu poté spočívá přilba se štítem, na němž byl vyobrazen rodový erb.

Wolf Ditrich měl se svou manželkou Markétou ze Rzavého dvě dcery, Annu a Elišku, a dva syny, Apela V. a Lea. Leo z Fictumu a na Novém Šumburce se oženil s Eleonorou z Jendorfu a především prostřednictvím jejich dvou synů Kryštofa III. a Bohuslava Felixe pak ještě krátce po přelomu 16. a 17. století pokračovaly dějiny šumberské větve rodu Fictumů na českém území, než se kolem roku 1620 začaly postupně vytrácet.

²⁶⁷ *SČ díl I.*, s. 523, č. 293, [citováno 10. 1. 2025]. Dostupné také z: <https://ndk.cz/view/uuid:0fc37b80-ed32-11dd-9294-000d606f5dc6?page=uuid:1a7e65c1-89da-4ecc-ae30-1c371f4bfb0d>; tamtéž, s. 542, č. 301, [citováno 10. 1. 2025]. Dostupné také z: <https://ndk.cz/view/uuid:0fc37b80-ed32-11dd-9294-000d606f5dc6?page=uuid:60c95430-69e3-4475-90d6-7f5eeb962318>.

²⁶⁸ Heslo *Fictum z Fictumu*, in: Ottův slovník naučný. Díl 9., s. 167; BĚLOHLÁVEK, FIALA, HOSÁK, PAVEL, JANÁČEK, et al., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (IV)*, s. 209.

²⁶⁹ SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl XIV.*, s. 59.

²⁷⁰ GAVENDA, *Náhrobní kameny pánů z Fictumu v Kadani a Klášterci nad Ohří*, s. 252–253, 255–256.

5. Rod jabloňové větve. Méně známí páni (nejen) Klášterecka a Kadaňska

5.1 Majetková základna Fictumů na Novém Šumburce

Přelom 16. a 17. století se nesl ve znamení silícího napětí mezi protestanty a katolíky. Ve vrcholící fázi vyjednávání o Rudolfově majestátu mezi českou stavovskou opozicí a Rudolfem II. se 23. června roku 1609 ustanovila třicetiletá stavovská vládní opozice, tzv. direktorium.²⁷¹ Zastoupení v něm našli nejen zástupci vyššího i nižšího šlechtického stavu, ale také členové měšťanstva. Již jsem se zmínil, že jedním z 10 představitelů rytířského stavu v direktoriu byl také syn Lea z Fictumu, Kryštof III. z Fictumu na Novém Šumburce a Klášterci, jenž se oženil s Voršilou Šlikovou. Po provedení defenestrace v květnu 1618 pomáhal, i přes vážné zdravotní komplikace, vydat druhou stavovskou apologii. Brzy poté, zřejmě v průběhu roku 1619, svému onemocnění podlehl.²⁷² Jeho náhlá smrt však nezabránila tomu, aby byl za svou účast ve stavovském povstání potrestán. Posmrtně byl odsouzen ke ztrátě cti a majetku.

Panovník Ferdinand II. si ovšem zkonfiskovaný majetek dlouho neponechal. V roce 1623 byly prodány „*Panu Krystoffowi Ssimonowi swobodnemu Panu z Thunu diediczum a budauczum...statky nieziepsany totiz Klasstereczsky, Nowossumburgsky, Ssumburgk niekdy Krystoffowi Ficzumowi z Ficzum tež Feligburgsky, a Egrburgsky, Matthiassowi Sstampachowi z Sstampachu cholticzky tolikez a Swogssiczky Ssteffanowi Gersstorffowi nalezity...*“²⁷³ Jak je patrné z knihy *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618* od Tomáše Václava Bílka, Kryštof III. z Fictumu zdědění novošumburské, neboli též klášterecké panství, značně rozšířil. Pravdou je, že většinou získával zpátky ta území, která byla Fictumy dříve postupována někomu jinému. Vedle Nového Šumburka a Klášterce, samozřejmě s veškerým příslušenstvím, tak mezi zabaveným majetkem najdeme kupříkladu hrad Himlštejn s poplužním dvorem a několika vesnicemi, jako bylo třeba Peklo nebo Vykmanov.²⁷⁴ Zkonfiskován byl ovšem také pustý hrad Perštejn s poplužním dvorem, mlýnem, pilou a

²⁷¹ VOREL, *Velké dějiny zemí Koruny české*. Sv. 7., s. 438.

²⁷² JUROK, *Česká šlechta a feudalita ve středověku a raném novověku*, s. 415.

²⁷³ SOA Děčín, RAT-H, Klášterec, sign. C III 1.

²⁷⁴ BINTEROVÁ, *Perštejn a okolí*, s. 58.

krčmou, ves Černýš, Miřetice, Mikulovice, Okounov, Petlery, Domašín a další.²⁷⁵ Kromě Kryštofa postihly konfiskace či jiné pokuty jeho bratra Bohuslava Felixe, kterému Kryštof koupil poblíž Žatce tvrz Mory.²⁷⁶ Trest pocítili i ostatní příbuzní.

K přiblížení vzniku panství novošumburské větve rodu je ale potřeba se vrátit na počátek 50. let 15. století, kdy Fictumové vstoupili na jeviště českých dějin. Tehdy, jak jsem již psal v symbolickém prologu k této práci, obdrželi od Ondřeje z Kaufunku hrad Šumburk, někdy označovaný také jako Nový Šumburk. Ondřej z Kaufunku tím splatil dluh 1 500 kop,²⁷⁷ který u Fictumů měl. Od té doby se začaly psát české dějiny tohoto původně durynského šlechtického rodu. Apel III. z Fictumu na Novém Šumburku zakládá rodovou linii, jež nese název právě podle tohoto hradu na levém břehu řeky Ohře. K hradu náleželo mimo jiné kupříkladu městečko Klášterec se clem na řece Ohři, poplužní dvůr s rybolovem, 2 mlýny, podací právo ke kostelům a řada vsí.²⁷⁸ Podle platné závěti, jejímiž poručníky Apel ustanovil kanovníka a faráře pražského kostela Václava Hajdyše a měšťana Starého Města pražského Hanuše, rozdělil Apel, jak již víme, veškerý svůj majetek mezi své potomky.²⁷⁹

Hrad Šumburk se tak naplněním tohoto testamentu dostal do rukou Kryštofa I., Bussa IV., Jiříka I. a Felixe I. Jiřík a Busso se svého dílu vzdali a postoupili ho Kryštofovi a Felixovi.²⁸⁰ Ti se pustili do oprav hradu, který se v době, kdy ho synové Apela III. převzali, pravděpodobně skládal pouze ze starého obytného paláce, obranné věže, opevnění a základních hospodářských budov.²⁸¹ Toto seskupení budov tvořilo část hradu, která byla později nazvána jako horní hrad. Přístup do horního hradu byl zajištěn dřevěným schodištěm

²⁷⁵ BÍLEK, Tomáš Václav, *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618*, Praha 1882, s. 104, [citováno 16. 1. 2025]. Dostupné také z: <https://ndk.cz/view/uuid:759efd70-0c13-11df-acee-000d606f5dc6?page=uuid:740acb61-255d-4880-8090-9fd97210e133>.

²⁷⁶ ANDĚL, Rudolf, KOTEK, Ludvík, *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (III). Severní Čechy*, Praha 1984, s. 331.

²⁷⁷ Pravděpodobně grošů českých.

²⁷⁸ PACHNER, *Hrad Šumburk*, s. 26.

²⁷⁹ Václav Hajdyš a Hanuš měli také po Apelově smrti zřídit z jeho mění zbožné nadání za Apelovu duši, duši jeho manželky Kunigundy z Wolfsdorfu a jejich předků. ERŠIL, PRAŽÁK, *APMK díl II.*, s. 101, č. 279, [citováno 11. 12. 2024]. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:59b78df3-529b-4a78-b563-d7dd8f8f063e>.

²⁸⁰ SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl XIV.*, s. 58.

²⁸¹ PACHNER, *Hrad Šumburk*, s. 30.

a možná i mostem. Během fictumovské přestavby vznikl, někdy kolem roku 1480, druhý palác, tzv. „nový dům“. Představovalo ho dlouhé pravidelné stavení, které bylo patrně patrové.²⁸² Ve spodní části nově postaveného paláce byla kovárna a pekárna. V patře se poté nacházela obytná světnice. Později, v průběhu 16. století, byla do vnější zdi nového domu vestavěna kaple. Vstup do hradu zajišťovaly tři hradní brány. Bezpečnost byla podpořena ještě hlubokým příkopem, který elipsovitě obklopoval celý komplex hradu Nový Šumburk.²⁸³ V souvislosti s uvázáním se Fictumů v ušlechtilé manství v roce 1481, ustanovil král Vladislav II. Jagellonský, že všechny spory, vzniklé na novošumburském panství, mají být pohnány před královský soud. Vladislav následně bratrům Kryštofovi a Felixovi povolil s hradem volně nakládat. Mohli tedy Šumburk kdykoli a komukoli zastavit či dokonce prodat.²⁸⁴ Tuto možnost však nevyužili a hrad si ponechali. Vedle opravy a přestavby hradu se věnovali také rozvoji panství, které zdědili po svém otci. Ještě téhož roku, co se u Vladislava II. Jagellonského uvázali v manskou službu, přikoupili vsi Petlery a Miřetice s kmetčími dvory. Na druhou stranu ovšem některé vsi prodali.²⁸⁵ Konkrétně se jednalo o polovinu vsi Spindlbachu²⁸⁶ a Tyrsdorfu. Obdobným způsobem se Kryštof s Felixem zbavili také vsi Reisendorf.

Na přelomu 70. a 80. let 15. století se šumburští Fictumové rozhodli vstoupit na území, jež bylo od jejich hlavního sídla na severozápadě Českého království poněkud vzdálenější. Jisté stopy po sobě zanechali v okolí dnešního města Most. August Sedláček uvádí, že roku 1479 držel zdejší hrad jistý Purkart z Fictumu.²⁸⁷ Vezmeme-li v potaz letopočet, který Sedláček zmiňuje, můžeme říct, že se jednalo o Bussa IV. z Fictumu, bratra Kryštofa a Felixe. Hrad na vrchu Hněvín získali roku 1465 od Jiřího z Poděbrad jeho synové. Když si mezi sebou dělili dědictví, připadl Most Jindřichovi Minsterberskému. Busso mohl vystupovat v pozici purkrabího, anebo mohl mít hrad od Jindřicha v zástavě. Pokud měl hrad skutečně v zástavě, pak pouze krátce, neboť, jak August Sedláček dodává, již následujícího roku postupuje

²⁸² ANDĚL, KOTEK, *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (III)*, s. 463.

²⁸³ BINTEROVÁ, *Perštejn a okolí*, s. 88.

²⁸⁴ PACHNER, *Hrad Šumburk*, s. 27.

²⁸⁵ SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl XIV.*, s. 59.

²⁸⁶ Dnes už neexistující vesnice nedaleko Výsluní.

²⁸⁷ SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl XIV.*, s. 162.

Jindřich Minsterberský hrad i se vším příslušenstvím Benešovi a Ludvíkovi z Weitmühle. Busso ovšem během tohoto krátkého období stihl vydat rybářům v blízkých Komořanech rybářská práva.²⁸⁸

Dalším dokladem o působení Fictumů na Mostecku je listina ze 14. listopadu roku 1491. Informuje nás o urovnání sporu mezi Tomášem Behmem z Konobřže a jeho synem Václavem. Spor byl veden o rybníky ve zmíněné Konobřži a Pařidlech a také o další rodinný majetek. Pro nás je důležité, že v průběhu urovnání onoho sporu byl na Václavově straně v pozici zprostředkovatele přítomen také Felix z Fictumu a na Novém Šumburce. K samotné listině poté po jejím sepsání přivěsil svou pečeť také Felixův bratr Jiří I.,²⁸⁹ který roku 1495 koupil od Jindřicha z Vřesovce nedalekou tvrz Vlkanice.²⁹⁰

Dříve jsem se zmínil o fictumovské podpoře františkánského řádu v Mostě. Byl to právě Jiří, který mostecké františkány podporoval. Přispíval jim finančně, a to prostřednictvím části platu ze vsi Havraň, kterou bratřím svatého Františka v Mostě věnoval roku 1496 jako záduší. Pokud se nepletu ve výpočtech, tak na jejich podporu bylo z celkové výše všech platů z vesnice Havraň vydána suma jedné a čtvrt kopy grošů českých.²⁹¹ Další část ze zmíněných platů, konkrétně 12 kop grošů českých, byla dána do kostela pražského na Pražském hradě k oltáři svatého Matěje. Stejnou částku daroval mostecké faře na správu kaple svaté Doroty. Jiří podpořil také místní špitál a nezapomněl ani na chudé mostecké obyvatele.

Jiří poskytnul svou podporu také bratrstvu Těla a krve Páně a Panny Marie, které si v mosteckém chrámu, jenž byl předchůdcem pozdějšího děkanského kostela Nanebevzetí Panny Marie, zřídilo kapli a kaplanství. Víme, že roku 1497 jim měl věnovat jako roční plat jistou finanční částku,²⁹² která s velkou pravděpodobností opět pocházela z havraňských

²⁸⁸ SCHLESSINGER, *Stadtbuch von Brüx bis zum Jahre 1526*, s. 172, č. 395, [citováno 20. 1. 2025]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=776&page=182>.

²⁸⁹ SOKA Most, AM Most, inv. č. 81, [citováno 2. 12. 2024]. Dostupné také z: <https://vademecum.soalitomerice.cz/vademecum/permalink?xid=866e5d363ea24d8aa14cf640bb0ff1e2>.

²⁹⁰ ANDĚL, KOTEK, *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (III)*, s. 516.

²⁹¹ ČELAKOVSKÝ, *CIM díl III.*, s. 852–855, č. 504, [citován 18. 1. 2025]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=119&page=876>.

²⁹² OTTOVÁ, Michaela, ROYT, Jan, *Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Mostě v době konfesních změn (1517–1594)*, Ústí nad Labem 2014, s. 36.

platů. Podle Petra Hlaváčka zemřel Jiří v roce 1506.²⁹³ Pohřben byl pravděpodobně ve zmíněné mostecké bazilice. Historička Heide Mannlová, která věnovala skoro celý život péči o historické mostecké dědictví a zasadila se také o záchranu kostela Nanebevzetí Panny Marie, spojila jednu ze dvou dochovaných bronzových náhrobních desek právě s Jiřím I. z Fictumu a na Novém Šumburce.²⁹⁴ Z německy psaného epitafu na druhé desce se poté dovíme, že: „*Léta Páně 1483 zemřel urozený pán pan Boso Fictum z Neuenschönbergu, jemuž Bůh buď milostiv*“.²⁹⁵ Náhrobní desky se nacházejí v jedné z dnešních kaplí na severní straně kostela Nanebevzetí Panny Marie, která pravděpodobně odkazuje na kapli, jež byla v původní bazilice založena kolem roku 1496. Oba zde pohřbení Fictumové mohli stát za jejím založením. Původní bazilika vyhořela společně s celým městem 15. března roku 1515. Stavební práce na novém kostele trvaly více než 70 let. Nový kostel byl slavnostně vysvěcen za přítomnosti pražského arcibiskupa Zbyňka Berky z Dubé 12. května 1594.²⁹⁶ Kostel pak byl několikrát opravován. Až byl v roce 1975 přesunut kvůli těžbě uhlí na místo, na němž stojí dodnes. Pohnuté osudy tohoto místa nám bohužel nedávají možnost blíže poznat vztah fictumovského rodu a této církevní stavby.

Můžeme si všimnout, že zhruba ve stejné době, kdy se šumburští Fictumové pohybují na území Mostecka, mají zájem také o nedaleké Teplice. Teplickou tvrz a obec zastavil roku 1478 Vladislav II. Jagellonský třetímu synovi Jiřího z Poděbrad, Hynkovi Minsterberskému. Pravděpodobně od něj pak o dva roky později, tedy v roce 1480, získávají město s tvrzí potomci Apela III. z Fictumu.²⁹⁷ Jejich přítomnost na teplické tvrzi je doložena hned několika svědectvími. Dva roky poté, co teplické panství obdrželi, sepisuje Busso IV. z Fictumu a na

²⁹³ HLAVÁČEK, *Vitzthumové jako hádanka z nejstarších dějin františkánského kláštera v Kadani*, s. 72. Petr Hlaváček v tomto textu sice uvádí, že roku 1506 zemřel Georg II. z Fictumu a na Novém Šumburce. Pravděpodobně zde ale došlo k záměně číslovky za jménem šlechtice. Pokud jsem se při sestavování rodokmenu šumburské větve nespletl, tak podle mých předpokladů a také podle kontextu z citovaného Hlaváčkova textu, se jedná o Jiřího I. z Fictumu a na Novém Šumburce. Jiří II. byl jeho synovcem a zemřel někdy na začátku 30. let 16. století.

²⁹⁴ OTTOVÁ, ROYT, *Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Mostě v době konfesních změn (1517–1594)*, s. 31.

²⁹⁵ OTTOVÁ, ROYT, *Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Mostě v době konfesních změn (1517–1594)*, s. 14. („*Anno domini MCCCCLXXXIII vershid der edel her her bosz ficztum von newenschonberg der got gnedig*“).

²⁹⁶ KUTHAN, *Královské dílo za Jiřího z Poděbrad a dynastie Jagellonců. Díl druhý*, s. 333.

²⁹⁷ ANDĚL, KOTEK, *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (III)*, s. 466.

Novém Šumburce smlouvu s Těmou V. z Koldic a na Bílině ve věci celních poplatků pro řezníky na trzích v Krupce a v Teplicích.²⁹⁸ Ze stejného zdroje pochází také informace, že téhož roku byl pro teplický městský kostel ulit nový zvon. Můžeme se domnívat, že objednavateli zvonu mohli být bratři z Fictumu.

Český král Vladislav II. Jagellonský nás dne 8. ledna roku 1486 v jedné listině informuje, že „...przystupil gest przed nas vrozeny Kristoff z Wicztum Marssalek dworu nasseho wierny nass mily a prosil gest nas abychom gemu a vrozenemu Feliksowy z wicztum bratru gehu wiernemu nassiemu y milemu y diediczom gich ktomu powolonie nassie datti raczili aby oni po smrti Stateczneho Jana Ilburka z Wrzesowicz na Daubrawske Horze wierneho nasseho mileho mohli wyplatiti wsy zegmena tyto Trnowany Ssonow Borzislaw Bielina Kwiettow kterezto mnie tyz Jan Ilburk drzij przislussegiczie k Klassteru Tepliczskemu...”²⁹⁹ Vladislav Kryštofovi žádosti vyhověl a Fictumové následně dostali do držení i zmíněné vsi. August Sedláček připomíná, že na správě teplického panství se vedle již zmíněných Bussa, Kryštofa a Felixe podílel také jejich bratr Jiří. Společně s jedním mosteckým měšťanem měl podíl z důlní činnosti bratrů Pavla a Buška ze Sulevic a na Duchcově.³⁰⁰ Felix I. z Fictumu a na Novém Šumburce si poté roku 1501 od Vladislava II. Jagellonského nechal připsat 500 kop grošů českých „...na zboží zápisném kláštera Teplického.”³⁰¹ Ve stejném roce také byla zřízena první teplická městská kniha.³⁰² Felix, o němž z pramenů také víme, že od Vladislava II. Jagellonského obdržel povolení po jistý čas vybírat plat od pražských Židů,³⁰³ je posledním ze čtyř potomků Apela III., který je připomínán na teplickém panství.

²⁹⁸ MÜLLER, August (ed.), *Quellen- und Urkundenbuch des Bezirkes Teplitz-Schönau bis zum Jahre 1500*, Praha 1929, s. 169–171, č. 332, [citováno 20. 1. 2025]. Dostupné také z: <https://nlp.fi.muni.cz/projekty/ahisto/portal/book/441?lpage=169>.

²⁹⁹ NA, ÚDZ-L, č. 773, in: <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/UDZ-L/773/charter>, accessed at 2025-01-20+01:00.

³⁰⁰ MÜLLER, *Quellen- und Urkundenbuch des Bezirkes Teplitz-Schönau bis zum Jahre 1500*, s. 179, č. 349, [citováno 20. 1. 2025]. Dostupné také z: <https://nlp.fi.muni.cz/projekty/ahisto/portal/book/441?lpage=179>.

³⁰¹ KALOUSEK, *AC díl XVIII.*, s. 254–255, č. 422, [citováno 21. 1. 2025]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=826&page=260>.

³⁰² SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl XIV.*, s. 151.

³⁰³ KALOUSEK, *AC díl XVIII.*, s. 237–238, č. 397, [citováno 23. 1. 2025]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=826&page=243>.

Felix není posledním Apelovým synem nejen na teplické tvrzi, ale také na rodovém sídle, tedy na hradě Nový Šumburk. Jak již víme, Busso IV. zemřel roku 1483. Kryštof I. ho tři roky poté následoval. Jiří sice ještě žil, ale již dříve se svého podílu na hradě zřekl. Felix se svou manželkou Martou z Mühldorfu zůstal od roku 1486 na šumburském hradě sám. Následujícího roku došlo mezi Felixem I. z Fictumu a Fridrichem ze Šumburka a na Perštejně k dohodě. Felix od Fridricha získává veškeré platy z vesnic Prunéřov, Mikulovice a Ciboušov, které leží v blízkém okolí novošumburského panství. Celková výše platů činila 30 kop grošů českých.³⁰⁴ Felix ihned po uskutečnění této transakce částku rozdělil a polovinu věnoval své manželce Martě. K Mikulovicím, a ještě k dalším statkům, jež měl Felix v okolí městečka Klášterec, se vztahuje listina, jejímž vydavatelem byl sám Felix I. z Fictumu a na Novém Šumburce. Pečeť k této listině připojil také Ditrich z Fictumu a na Egerberce.³⁰⁵ Vydána byla 24. února roku 1495. Jejím prostřednictvím přijímá Felix místní faráře i s jejich veškerou čeledí pod svou ochranu. Povolil jim volně kšaftovat s movitým majetkem. Pokud farář zemřel bez sepsané závěti, měl se jeho movitý majetek rozdělit na tři části. První část připadla kostelu, druhá měla jít na správu fary a zbytek se rozdělil mezi farářovy přátele či chudé obyvatele. Dále také Felix ustanovil, že se v kláštereckém farním kostele mají za něj i za jeho předky a nástupce sloužit anniversaria,³⁰⁶ tj. výroční zádušní mše. Mše se měly konat čtyřikrát do roka, a to vždy o suchých dnech. Felix dokonce stanovil i pokutu za jejich zanedbání. V takovém případě měla být kostelu odevzdána celá libra vosku.

Dnes bychom chrám, kterého se Felixova listina týkala, hledali v Klášterci nad Ohří marně. Dokonce i informace o něm jsou jen těžko dohledatelné. V době svého založení byl kostel pravděpodobně součástí probošství, které si zde mezi léty 1150 a 1250 vybudovali benediktýni z postoloprtského kláštera.³⁰⁷ Společně s farou se měl nacházet v dnešní Zahradní ulici, přibližně v místech, kde dnes stojí domy čp. 12, 13 a 14. Zasvěcen byl patrně Kristovu svatému Tělu.³⁰⁸ Za třicetileté války došlo v roce 1639 k jeho poničení. O několik let později

³⁰⁴ SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl XIV.*, s. 59.

³⁰⁵ ERŠIL, PRAŽÁK, *APMK díl II.*, s. 148, č. 423, [citováno 22. 1. 2025]. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:830ec82f-20fc-484d-a88c-964df8ccf47a>.

³⁰⁶ Jak později uvidíme, pro druhou rodovou větev zajistil konání zádušních mší již o několik let dříve Ditrich z Fictumu, a to konkrétně v kostele kadaňského františkánského kláštera.

³⁰⁷ VACHATA, *Klášterec nad Ohří*, s. 7.

³⁰⁸ VACHATA, *Klášterec nad Ohří*, s. 85.

byl kostel sice nouzově opraven, ale jeho kapacita už ovšem nestačila, a tak farní funkce přešla na nově postavený kostel Nejsvětější Trojice, jenž byl vysvěcen roku 1670. Starý farní kostel během požáru města v roce 1726 do základů vyhořel a na jeho místě poté vznikl špitál. Jak kostel v jednotlivých etapách dějin Klášterce vypadal bohužel nevíme, neboť se nám nedochovaly žádné zprávy o jeho podobě.

Lukáš Gavenda k Felixově listině z února roku 1495 poznamenává, že se v ní sice nepíše nic o slavení zádušní mše přímo nad hroby zemřelých Fictumů, nicméně jde podle něj o důkaz zájmu fictumovského rodu pohřbívat své členy ve starém kláštereckém farním kostele.³⁰⁹ Můžeme tedy tuto dnes již neexistující církevní stavbu označit za jedno z celkem tří doposud známých míst,³¹⁰ jež si Fictumové vybrali ke svému poslednímu odpočinku. Podle této hypotézy pak náhrobní deska Wolfganga Ditricha z Fictumu, která se ještě s jedním náhrobkem neznámého člena rodu našla v podstavci klášterecké sochy svatého Floriána, pocházela právě ze starého farního kostela v Klášterci nad Ohří. Touto listinou lze, dle mého názoru, rovněž doložit možnou Felixovu snahu postupně přesunout centrum panství ze šumburského hradu právě do Klášterce. Přesuny šlechtických rezidencí z rodových hradů do poddanských měst byly v průběhu 15. století obvyklou záležitostí.³¹¹ Šlechta tak reagovala na změnu životního stylu, ke které na přelomu středověku a raného novověku pozvolna docházelo.

Kláštrec ležel v okruhu kadaňské tržní míle, která měřila zhruba 11 kilometrů.³¹² Díky tomu zde bylo zakázáno provozovat trhy a řemesla³¹³ či vařit a čepovat pivo. 1. března roku 1493 ovšem jistý kadaňský purkmistr podal žalobu u zemského soudu na kláštereckého rychtáře, všechny radní a celou obec Kláštrec, že vyrábějí slad, vaří pivo a provozují další živnosti, čímž poškozují hospodářské zájmy města Kadaně. Zdeněk Vachata, který se o tomto sporu bez uveřejnění zdroje zmiňuje v citované knize věnované dějinám Klášterce nad Ohří, uvádí, že se Felix I. z Fictumu a na Novém Šumburce za klášterecké obyvatele postavil. Před

³⁰⁹ GAVENDA, *Náhrobní kameny pánů z Fictumu v Kadani a Klášterci nad Ohří*, s. 250.

³¹⁰ Vedle starého farního kostela v Klášterci nad Ohří víme ještě o mostecké bazilice a kadaňském klášteře františkánů observantů.

³¹¹ ŠIMŮNEK, Robert, *Dvory a rezidence české středověké šlechty*, in: DVOŘÁČKOVÁ–MALÁ, Dana, ZÁRUBA, František, ZELEŇKA, Jan, *Dvory a rezidence v proměnách času*, Praha 2023, s. 249.

³¹² VACHATA, *Kláštrec nad Ohří*, s. 15.

³¹³ Povoleno bylo pouze kovářské řemeslo.

zemským soudem se měl údajně přiznat, že pivovar pořídil původně pouze pro sebe, ale brzy ho i s veškerým potřebným příslušenstvím prodal obyvatelům města. Zda měl tento spor nějakou právní dohru si Zdeněk Vachata není jistý. Pokud by spor po Felixově prohlášení před zemským soudem pokračoval, přesunul by se podle Vachaty s největší pravděpodobností do trochu jiné roviny. Žaloba by v takovém případě byla namířena proti samotnému Felixovi. Podle Vachatovy domněnky se ovšem zmíněný kadaňský purkmistr už k tomuto kroku neodhodlal.³¹⁴ Můžeme se pouze dohadovat o tom, co ho přimělo ve při nepokračovat. Možná se bál, anebo k utišení sporu přispěl samotný Felix I. z Fictumu a na Novém Šumburce, jenž v návaznosti na tento konflikt zakázal svým poddaným kadaňský trh navštěvovat. Klášterečtí obyvatelé museli tudíž mít přístup i k jinému trhu, který se nacházel v blízkém okolí. V úvahu také připadá možnost, že se Felix mohl zasadit o to, aby se trh konal i v samotném Klášterci. Nelze to ovšem nijak dokázat, jelikož nám k tomu scházejí potřebné prameny. Nicméně roku 1502, kdy Vladislav II. Jagellonský vydává všeobecné nařízení,³¹⁵ díky kterému vlastně kadaňská tržní míle ztratila svůj smysl, je rozepře ohledně vaření piva mezi oběma městy urovnaná a k žádným dalším soudním sporům v této záležitosti již nedošlo.

Felix, který mezitím roku 1501 koupil od Karla z Doubravy ves Libouš nacházející se v prostoru mezi Kadaní a Chomutovem,³¹⁶ využil nastalé situace po uveřejnění zmíněného nařízení z března roku 1502 a potvrdil městečku Klášterci městská práva. K tomuto aktu přistoupil ve středu po svatém Jakubovi,³¹⁷ tedy 27. července 1502. Podle tradice představovala privilegia udělená Felixem úplně první městská práva, která Klášterec obdržel. Jejich výčet bohužel neznáme, neboť se Felixova listina nedochovala. Zdeněk Vachata ovšem s tímto tradičním výkladem nesouhlasí a tvrdí, že městečko Klášterec mělo jistá práva již dříve. Všimá si, že v souvislosti s prodejem panství Nový Šumburk Vilémovi z Ilburka v roce 1449 je Klášterec označen jako oppidum, což podle jeho slov nasvědčuje alespoň právo konat trh a také právo na postavení opevnění.³¹⁸ 27. července roku 1502 tak byla spíše pouze

³¹⁴ VACHATA, *Kláštorec nad Ohří*, s. 16.

³¹⁵ PALACKÝ, *AČ díl VI.*, s. 255, č. 18, [citováno 23. 1. 2025]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=818&page=255>.

³¹⁶ ANDĚL, KOTEK, *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (III)*, s. 279.

³¹⁷ VACHATA, *Kláštorec nad Ohří*, s. 15.

³¹⁸ VACHATA, Zdeněk, *K otázce udělení prvních práv Klášterci nad Ohří*, in: Památky, příroda, život. Vlastivědný čtvrtletník Chomutovska, roč. 24, č. 4, Chomutov 1992, s. 114–115.

potvrzena již dříve platná práva. Pravděpodobně to byl také poslední významný čin Felixe I. z Fictumu a na Novém Šumburce. Zemřel patrně ještě téhož roku.

Správy panství se po jeho smrti ujímají jeho čtyři nám již známí synové, a to Apel IV., Wolfgang Ditrich, Hanuš a Jiřík II. Felix I. z Fictumu a na Novém Šumburce měl vedle čtyř synů ještě dvě dcery. O Markétě nevíme nic. V případě druhé dcery Kunhuty víme pouze to, že se stala druhou manželkou Zikmunda I. Smiřického ze Smiřic.³¹⁹ S manželkami i dětmi Felixových synů Apela, Hanuše a Wolf Ditricha jsme se seznámili již v předchozí kapitole. Manželku a možná i potomky měl jistě i Jiřík II., jen se nám o nich nedochovaly žádné zprávy.

Hlavního slova se mezi bratry po otcově skonu ujímá Apel IV. z Fictumu a na Novém Šumburce.³²⁰ Na základě této informace se domnívám, že byl pravděpodobně nejstarším ze všech čtyř Felixových synů. Apel přebírá od otce nejen správu nad novošumburským panstvím, ale také nad tím teplickým. Jeho bratři Jiří II. a Hanuš se pravděpodobně v té době nacházeli na kavalírské cestě. Petr Hlaváček uvádí, že se oba v roce 1502 imatrikulovali na univerzitě v Lipsku.³²¹ Předpokládám, že poslední z bratrů Wolf Ditrich zůstal v Čechách a pomáhal Apelovi IV. se správou panství.

Roku 1506 se Apelův zájem upnul k hradu Střekov.³²² Postoupil mu ho Hanuš Glac ze Starého Dvora.³²³ Domnívám se, že Apel chtěl mít v blízkosti teplické tvrze ještě nějaký další hrad, jenž by sloužil jako jeho opora při správě zdejšího panství. Podrobnější informace k fictumovské držbě hradu se mi bohužel nepodařilo dohledat. K větším úpravám hradu ale zřejmě nedošlo, neboť Apelem IV. z Fictumu nastává ve střekovských dějinách období rychlého střídání majitelů,³²⁴ kteří neměli na přestavby čas. Je třeba ještě poznamenat, že právě díky častému střídání hradních pánů se Střekov na počátku 30. let 16. století ještě jednou dostal do fictumovských rukou. Krátce ho totiž držela Eliška z Fictumu, dcera

³¹⁹ DRÁBKOVÁ, Adéla, *Rod Smiřických ze Smiřic v pozdním středověku*, bakalářská práce FP TUL, Liberec 2013, s. 60.

³²⁰ SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl XIV.*, s. 59.

³²¹ HLAVÁČEK, *Vitzthumové jako hádanka z nejstarších dějin františkánského kláštera v Kadani*, s. 74.

³²² Dnes součást města Ústí nad Labem.

³²³ SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl XIV.*, s. 42.

³²⁴ ANDĚL, KOTEK, *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (III)*, s. 446.

Wolfganga Ditricha z Fictumu a na Novém Šumburce. Jejím manželem byl totiž tehdejší majitel Střekova Jaroslav ze Šelmberka, který jí hrad přenechal, protože se ho potřeboval zbavit.

Vraťme se ale zpět k Apelovi IV. z Fictumu a na Novém Šumburce. Hrad Střekov byl v jeho držení dva roky, tedy do roku 1508. Tento rok je pro Fictumy velice důležitý. Apel IV. z Fictumu se sešel s nejvyšším kancléřem Království českého Albrechtem II. Libštejnským z Kolovrat a směnil s ním teplické panství i se střekovským hradem za tehdy již pustý hrad Perštejn a přilehlé panství. Albrecht totiž perštejnské panství, které vedle zmíněného hradu Perštejn obsahovalo také poplužní dvůr Černýš, krčmy osedlé i pusté, mlýn s platem a vesnice panství, tj. Údolíčko, Hadov, Kamenné, Měretice a poplužní dvůr Pichelberg,³²⁵ koupil roku 1508 od bratrů Jana, Albrechta, Heřmana a Karla ze Šumburka. Z hlediska jisté odlehlosti od jeho mocenského centra se Albrechtovi perštejnské panství moc nevyplácelo. Šlechta si totiž již v této době uvědomila, že vzdálená a rozptýlená panství se velice špatně spravují.³²⁶ Právě proto přistoupil Albrecht ke směně s Apelem IV. z Fictumu. Oba se tak zbavili vzdálených částí svého panství a obdrželi území, která pro ně byla z hlediska kratší vzdálenosti výhodnější. Apelovi nevadilo, že hrad Perštejn je již pustý a neobyvatelný. Ziskem perštejnského okolí se mu otevřela možnost rozšířit své dosavadní novošumburské panství, které s tím perštejnským sousedilo.

Připojení perštejnského panství Apelem IV. bylo zcela jistě motivováno hospodářskými důvody. Pozemky, které se v okolí hradu Perštejn nacházely, představovaly pro Fictumy další zemědělskou půdu, kterou nyní mohli plně využívat. Na přelomu středověku a raného novověku stále ještě převládal tradiční trojhonný způsob hospodaření na poli.³²⁷ Na polích v okolí Klášterce, respektive tedy na fictumovském panství, se pěstovaly v té době tradiční rostliny, jako byly kupříkladu nejrůznější obilniny, dále pak třeba len, konopí, hrách či čočka. Volné louky byly využívány jako pastviny. Na fictumovských poplužních dvorech se chovali koně a ovce. U poddaných se setkáváme s chovem hovězího dobytka a prasat.³²⁸ Fictumové z pozice vrchnosti pravidelně vybírali od obyvatel svého panství dávky. Z hlediska toho, že se

³²⁵ BINTEROVÁ, *Perštejn a okolí*, s. 7.

³²⁶ MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích 1471–1526. 1–2*, s. 63–64.

³²⁷ MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích 1471–1526. 1–2*, s. 64.

³²⁸ VACHATA, *Kláštevec nad Ohří*, s. 97.

fictumovské panství nacházelo z převážné většiny v Podkrušnohoří, byly výnosy místního hospodářství využívány také k zásobování tohoto hornického regionu.³²⁹

Vedle perštejnského panství získal Apel IV. z Fictumu od Albrechta Libštejnského z Kolovrat ještě také statky Vintířov a Radonice s okolními vesnicemi. Tuto část panství spravoval Apel z tvrze ve Vintířově, která byla dříve majetkem rytířů z Vintířova.³³⁰ Fictumové měli jako vintířovští páni také patronátní právo k místnímu kostelu sv. Markéty, pro který nechali zhotovit oltář, o němž jsem se zmínil v předchozí kapitole. Po jistou dobu spadal pod vintířovský kostel také kostel sv. Vavřince v nedaleké Želině.³³¹ V prosinci roku 1514 Vladislav II. Jagellonský vyhověl Apelově prosbě a povýšil ves Radonice na městečko.³³² Mohli se zde usazovat řemeslníci a obchodníci. V Radonicích se tak od té doby konaly pravidelné trhy. Obyvatelům Radonic bylo povoleno zřídit si sladovny, pivovary a solnou komoru. Byli také obdařeni nejrozličnějšími dalšími privilegii, kterými oplývali měšťané v jiných poddanských městech.

V témže roce si bratři Apel IV., Wolf Ditrich, Hanuš a Jiří II. panství rozdělili. Jiří se roku 1517 vydal na pouť ke Svatému hrobu do Jeruzaléma.³³³ Vrátil se někdy v průběhu následujícího roku a společně s bratry dál pokračoval ve správě a rozšiřování panství. V době, kdy byl Jiří na cestě do Jeruzaléma musel Apel IV. získat do svého držení jistě vsi v okolí Krivoklátu. Fictumovská aktivita v těchto místech je pro mě záhadou. Zmiňuje ji pouze Josef Macek, který uvádí, že se místní svobodní sedláci vzbouřili proti novým pánům, jimiž byli Jindřich Bušteveský z Kolovrat a Apel IV. z Fictumu.³³⁴ Jindřich s Apelem měli sedláky údajně nutit ke složení slibu členství. O jaké vesnice šlo, kdy přesně se dostaly do Apelova držení a jak dlouho je vlastnil, Josef Macek bohužel neuvádí. V roce 1519 koupil Apel od Zikmunda Hasištejnského z Lobkowicz ves Pětipsy s tvrzí.³³⁵ Můžeme říct, že se tvrz

³²⁹ JUROK, *Česká šlechta a feudalita ve středověku a raném novověku*, s. 128.

³³⁰ ANDĚL, KOTEK, *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (III)*, s. 512–513.

³³¹ ZICH, Leoš, *Dějiny kostela a farnosti v Želině do roku 1784*, bakalářská práce FF UK, Praha 2015, s. 23–24.

³³² HAAS, *CIM díl IV-3.*, s. 269–270, č. 845, [citováno 28. 1. 2025]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=122&page=269>.

³³³ HLAVÁČEK, *Vitzthumové jako hádanka z nejstarších dějin františkánského kláštera v Kadani*, s. 74.

³³⁴ MACEK, Josef, *Jagellonský věk v českých zemích 1471–1526. 3–4*, Praha 2002, s. 532.

³³⁵ ANDĚL, KOTEK, *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (III)*, s. 372.

roku 1519 do fictumovských rukou vlastně vrátila, neboť ji po roce 1500 na čtyři roky držel Apelův otec Felix I. se svým bratrem Jiříkem I. Apel po této transakci přičlenil Pětipsy k vintířovské části fictumovského panství. Roku 1521 zaznamenáváme Apelovu držbu ještě také u Červeného Dvora. Podle Augusta Sedláčka měl tuto tvrz v blízkosti Mostu koupit od předchozího majitele Bartoloměje z Velebudic.³³⁶

Roku 1528 prodal Hanuš ves Libouš. Novým majitelem se stal Volf ze Štampachu, který zde pravděpodobně nechal postavit tvrz.³³⁷ Hanuš se ovšem staral také o rozvoj rodového panství. Jak jsem již uvedl v předešlé kapitole, založil v roce 1520 městečko Měděnec. Jeho synové Volf, Jetřich a Kašpar zde později budují tvrz a udělují městu další privilegia. V 70. letech 16. století je Měděnec rozdělen. Jedna polovina připadla jako zástava Linhartu ze Štampachu. Druhou polovinu i s tvrzí si potomci Hanuše udrželi do konce 16. století. Během této doby se jim dostala do držení také tvrz v Lipnici nedaleko hradu Loket.³³⁸ Roku 1597 prodávají Hanušovi synové svou část Měděnce s tvrzí jáchymovskému mincmistrovi Kryštofovi z Taubenreutu.³³⁹

Wolfgang Ditrich po rozdělení panství v roce 1514 upnul svoje síly k městečku Klášterec, které bylo součástí jeho dílu panství. Pokračoval v otcově snaze přesunout mocenské centrum z Nového Šumburka do Klášterce. Hned v roce 1514 nechává vybudovat v Klášterci na břehu řeky Ohře panský dům,³⁴⁰ který se stal základem pro dnešní zámek. Po celou dobu, co Fictumové vlastní novošumburské, teď již respektive klášterecké panství, probíhala prakticky neustále přestavba tohoto domu. Definitivně je stavba dokončena až za Kryštofa Šimona Thuna.³⁴¹

³³⁶ SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl XIV.*, s. 165.

³³⁷ ANDĚL, KOTEK, *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (III)*, s. 279.

³³⁸ BĚLOHLÁVEK, FIALA, HOSÁK, PAVEL, JANÁČEK, et al., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (IV)*, s. 189.

³³⁹ BĚLOHLÁVEK, FIALA, HOSÁK, PAVEL, JANÁČEK, et al., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (IV)*, s. 209.

³⁴⁰ VACHATA, *Klášterec nad Ohří*, s. 199.

³⁴¹ DERCACI, Alexandra, *Kostel Nejsvětější Trojice v Klášterci nad Ohří*, bakalářská práce KTF UK, Praha 2017, s. 20.

Wolf měl starost také o obyvatele svého městečka. 11. listopadu roku 1523 vydal společně se svými bratry Hanušem a Jiřím pro klášterecké řemeslníky první cechovní privilegium. V poddanských městech měla tuto záležitost na starost právě vrchnost, a nikoliv městská rada jako v královských městech.³⁴² Za vzor prvnímu kláštereckému cechovnímu řádu posloužil cechovní řád mosteckých kovářů. Zdeněk Vachata k tomu podotýká, že originální listina se nedochovala. K dispozici je pouze pergamenový list, na němž je sepsán souhlas s články z mostecké předlohy. Řemeslníkům je povoleno za stanovených podmínek svobodně opustit panství. Každý člen cechu, pokud nespáchal čin spojený s prolitím krve, je podle znění tohoto souhlasu vyjmut ze soudní pravomoci vrchnosti. Ve městě nebyl trpěn cizí řemeslník. Výjimkou z tohoto nařízení bylo pouze období, kdy se konal svobodný trh. Ošetřeno bylo také nakládání s vlastnictvím člena cechu. Po řemeslníkově smrti připadla vždy část majetku Fictumům. V případě, že daný člověk zemřel bez dědiců, připadl Fictumům jako vrchnosti celý jeho majetek. Na závěr si bratři Wolf Ditrich, Hanuš a Jiří vyměnili možnost znění cechovního řádu změnit, pokud by uvedené svobody chod panství nějak více ohrožovaly.³⁴³ Vzhledem k tomu, že se privilegium nedochovalo, nemůžu bohužel přesně říct, které řemeslníky klášterecký první cech sdružoval. V kláštereckém regionu byla hodně rozšířená práce se železem.³⁴⁴ Na základě toho usuzuji, že by se mohlo jednat o cech kovářů. O šest let později v roce 1529 nechal Wolf Ditrich založit ve městě první radnici a potvrdil městská práva,³⁴⁵ včetně práva vařit pivo, které kláštereckým vlastně poprvé nepřímou udělil v 90. letech 15. století již jeho otec Felix I.

Na přelomu středověku a raného novověku se především v otázce vaření piva, ale i v jiných hospodářských záležitostech, setkáváme na mnoha panstvích se spory mezi měšťany a vrchností. Na fictumovském panství jsem tyto spory nezaznamenal. Zde se naopak Fictumové svých poddaných měšťanů zastali, jak ukazuje případ Felixe I. Hospodářská nařízení, jež členové fictumovského rodu vydávali, navíc přinášela prospěch, jak v okolí hradů Nový Šumburk a Egerberg, tak na Mostecku či Teplicku. Nebyl tedy důvod,³⁴⁶ aby se

³⁴² JANÁČEK, Josef, *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*, Praha 1963, s. 156–157.

³⁴³ VACHATA, *Kláštorec nad Ohří*, s. 105–106.

³⁴⁴ BINTEROVÁ, *Perštejn a okolí*, s. 11.

³⁴⁵ VACHATA, *Kláštorec nad Ohří*, s. 16–17, 69.

³⁴⁶ JANÁČEK, Josef, *Řemeslná výroba v českých městech v 16. století*, Praha 1961, s. 76.

poddaní kvůli tomu proti Fictumům bouřili. Přesto máme doloženo několik konfliktů, které se udály mezi Fictumy a obyvateli jejich panství či spíše přilehlého okolí. Již výše jsem zmínil poněkud pochybný spor se sedláky na Křivoklátsku. V květnu roku 1508 se před komorním soudem řešil spor mezi Apelem IV. z Fictumu a kadaňskou městskou obcí. Apel vinil členy kadaňské městské rady za to, že nechtějí propustit Apelova služebníka Jiříka z rukojemství. Během tohoto slyšení se řešil také případ pacholka Hanuše, kterého Apel nařknul ze zpupnosti vůči jeho osobě.³⁴⁷ K další rozepři mezi Fictumy a městem Kadaň došlo v roce 1520. Situace se vyostřila a vyústila v malou šarvátku u nedalekých Mikulovic, ve které byli Fictumové poraženi a přinuceni ustoupit.³⁴⁸ Co bylo předmětem sporu bohužel přesně nevím. Nicméně se opovažuji tvrdit, že konflikt, ať už byl jakéhokoli rázu, mohl souviset s aktuální situací v Českém království. V tomto roce totiž eskalovala nejen morová epidemie, ale také nový konflikt mezi královskými městy a šlechtickou skupinou kolem Zdeňka Lva z Rožmitálu.³⁴⁹ Nejvyšší purkrabí Českého království se netajil svým negativním postojem ke královským městům a podporoval nejrůznější střety mezi měšťany a nižšími šlechtici. Těmito potyčkami se Zdeněk Lev z Rožmitálu snažil posílit svůj vliv a oslabit pozici Prahy. V předchozí kapitole jsem dospěl k názoru, že ke Zdeňkově skupině pravděpodobně patřil také Apel IV. z Fictumu a na Novém Šumburce, nebo k ní měl alespoň blízko. Vezmeme-li v potaz tento fakt, pak je možné motiv oslabení Prahy a posílení Zdeňkova postavení vidět i na pozadí sporu s kadaňskými měšťany. Kadaň se totiž krátce před vypuknutím zmíněného střetu s Fictumy stala opět královským městem, neboť ji měšťané vykoupili roku 1519 z lobkowiczské zástavy.³⁵⁰

Na přelomu 20. a 30. let 16. století přišli bratři Hanuš a Wolfgang Ditrich z Fictumu a na Novém Šumburce po odhalení penězokazecké dílny a Apelově útěku o část svých majetků. Jistý díl z této konfiskace se dostal do rukou Šliků. Nejprve byl zastaven Jeronýmovi a

³⁴⁷ KALOUSEK, Josef (ed.), *AC díl XIII.*, Praha 1894, s. 148–149, č. 1448, [citováno 30. 1. 2025]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=820&page=172>.

³⁴⁸ HLAVÁČEK, Petr, *Kadaňský poutník. Kulturně-historický průvodce starou Kadaní*, Kadaň 2015, s. 174.

³⁴⁹ ČORNEJ, BARTLOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české. Sv. 6.*, s. 680; KULHÁNKOVÁ, *Vláda Ludvíka Jagellonského v Čechách (1516–1526)*, s. 52.

³⁵⁰ HLAVÁČEK, *Obrazy z kadaňských dějin*, s. 31.

později prodán jeho strýci Albrechtovi Šlikovi z Holíče.³⁵¹ Vedle vsí v okolí tvrze Pětipsy získali Šlikové kupříkladu také kmetské dvory v Loučné.³⁵² Jak jsem uvedl výše, Fictumové se poté během 30. let o králem zabavený majetek soudili a část získali zpět. Wolf Ditrich ke konci svého života sepsal svou poslední vůli. Došlo k tomu roku 1538. Svůj majetek rozdělil rovným dílem mezi své dosud nezletilé syny Apela V. a Lea. Dal jim ale také podmínku, že musí splatit všechny dluhy a zajistit do budoucna své sestry Elišku a Annu. Podle Wolfgangovy závěti měly údajně každá dostat 500 kop grošů míšeňských a 100 zlatých rýnských. Vedle peněz jim měli bratři také dát několikery šaty a sukně. Wolfova manželka Markéta ze Rzávého se stala poručnicí Apela a Lea³⁵³ a od manžela obdržela dům v Klášterci s poplužním dvorem, ves Břežany a rybníky v Miřeticích. K tomu získala také ještě třetinu hradu Nový Šumburk.³⁵⁴

Po Wolfově smrti se Hanuš dostal zřejmě do finančních potíží, neboť roku 1543 prodává dva díly šumburského hradu i s příslušenstvím Arnoštovi, Hanušovi, Hugovi, Jiřímu a Volfovi ze Šumburka na Glouchově a Waldenburgu. Ti zde ovšem nesídlili a později předali tyto dva díly šumburského hradu Petru Boryňovi ze Lhoty. Od jeho dcery Markéty je pak následně v roce 1607 odkoupil Kryštof III. z Fictumu a přičlenil je zpět k fictumovskému panství,³⁵⁵ které se ale záhy po stavovském povstání, bitvě na Bílé hoře a konfiskaci, o níž jsem se zmínil v úvodu této podkapitoly, stalo spíše panstvím thunovským.

5.2 Majetková základna Fictumů na Egerberce

Stejně jako novošumburští Fictumové tak také egerberská větev rodu byla v roce 1623 stížena konfiskacemi. Bratři Jetřich a Jiří byli odsouzeni ke ztrátě statku Podbořany, k němuž náleželo stejnojmenné městečko s poplužním dvorem.³⁵⁶ Egerberští Fictumové drželi při

³⁵¹ ANDĚL, KOTEK, *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (III)*, s. 372.

³⁵² PACHNER, *Hrad Šumburk*, s. 27.

³⁵³ Poručenství vykonávala do roku 1546.

³⁵⁴ PACHNER, *Hrad Šumburk*, s. 27–28.

³⁵⁵ VACHATA, *Kláštepec nad Ohří*, s. 188–189.

³⁵⁶ BÍLEK, *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618*, s. 102–103, [citováno 29. 1. 2025]. Dostupné také z: <https://ndk.cz/view/uuid:759efd70-0c13-11df-acee-000d606f5dc6?page=uuid:9594d426-2a4e-43a1-bfc4-a641b8775b5f>.

podbořanském panství kupříkladu také vsi Brodec, Hlubany či Zlovědice.³⁵⁷ To vše ovšem získali až později v druhé polovině 16. století. Do té doby držela druhá česká fictumovská větev pouze panství náležející hradu Egerberg.

Fictumové obdrželi hrad roku 1460 od Půty z Ilburka za 2 350 kop grošů českých.³⁵⁸ Již víme, že zde Busso III. z Fictumu založil vedlejší rodovou linii, která získala svůj predikát právě podle jména hradu, jenž stál od poloviny 13. století na vrcholku čedičové homole nedaleko Klášterce. Před tím, než se Egerberg dostal do fictumovských rukou, byl několikrát přestavován. Hrad byl elipsovitého půdorysu a poměrně dobře opevněný. Hlavní bezpečnostní složku hradu tvořila dva metry silná zeď, za níž následoval val s příkopem, přes který vedl padací most.³⁵⁹ Egerberg se skládal ze dvou částí. Nejprve se věžovitou branou přes parkán vstoupilo do hospodářské části hradu. Tu představovalo velké nádvoří s jednou hospodářskou budovou. Byla zde také brána, skrze níž se vstoupilo na další padací most, jenž byl následován průjezdem s vraty směřujícími k vnitřnímu nádvoří s třípatrovým obytným palácem.³⁶⁰ Členové egerberské větve rodu Fictumů obývali hrad s největší pravděpodobností v této podobě, možná jen s menšími stavebními úpravami a nutnými opravami. Nezaznamenal jsem totiž žádné zprávy, které by nasvědčovaly tomu, že se pustili do nějaké větší přestavby, tak jak to učinili jejich příbuzní na sousedním Novém Šumburku.

Egerberské panství bylo dle mínění Zdeňka Vachaty značně rozsáhlé. Podhradí představovala ves Lestkov, kde od roku 1477 zaznamenáváme krčmu. Dále k Egerbergu náležely vsi Rašovice, Kotvina, Oslovice, Suchý Důl, Mezihradý, Brodce, Donín, Zvoníčkov, Jindřichov, Radnice, Hůrka, Velká a Malá Lesná, Hrzín, Humnice, Martinov, Zásada, Krupice, Mělník,³⁶¹ Korunní, Kamenec, Stráž a pustá ves Vínovice. Buso III. to vše obdržel i s daněmi, poli, loukami, lesy, potoky, vodami, rybníky, údolími, honitbami, rybolovy, robotami, slepicemi, vejci, kostelními patronáty, všemi plody, výnosy nad i pod zemí a všemi svobodami.³⁶²

³⁵⁷ ANDĚL, KOTEK, *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (III)*, s. 52, 136, 535.

³⁵⁸ VACHATA, *Kláštepec nad Ohří*, s. 193.

³⁵⁹ ANDĚL, KOTEK, *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (III)*, s. 112.

³⁶⁰ VACHATA, *Kláštepec nad Ohří*, s. 245.

³⁶¹ Jedná se o dnes již zaniklou obec, která se nacházela asi 10,5 km jihozápadně od Kadaně.

³⁶² VACHATA, *Kláštepec nad Ohří*, s. 193, 214.

Po Bussově smrti se panství ujal jeho syn Ditrich, který patrně, stejně jako jeho bratranec Kryštof I. z Fictunu a na Novém Šumburce, složil manský slib českému králi Vladislavu II. Jagellonskému. Usuzuji tak na základě dříve citované zprávy z roku 1505, informující o povinnosti přispět k zemské hotovosti. Egerbeští Fictumové ovšem na rozdíl od novošumburských příbuzných v manské službě zůstali. Svůj majetek tedy i nadále drželi jako léno. Roku 1518 vykonali lenní přísahu i před Vladislavovým synem Ludvíkem Jagellonským.³⁶³ August Sedláček uvádí, že tento slib složil Ditrichův syn Bernardin, který později po otci hrad zdědil. Znamená to, že se Bernardin účastnil správy panství ještě za otcova života, neboť Ditrich zemřel až v roce 1530 či 1532. Podle dobového mínění bylo správné takto potomky zapojovat do správy panství. Jan Hasištejnský z Lobkowicz, který byl mimo jiné také sousedem Fictumů, sepsal roku 1504 mravně výchovný spis *K správě a naučení synu Jaroslavovi*. Vedle ostatních rad, jež otec skrze tento text předává svému synovi, se dozvíme také toto: „...Dokudž si při rozumu a dokudž můžeš pracovati, nedávej všeho statku dětem svým, lépe ať ony tobě v ruce hledí, než ty jim, a oni ať tebau prosí za to, což jim potřeba, než ty jich...“³⁶⁴ Syn tak dostal příležitost naučit se správně spravovat majetek, který poté po smrti svého otce zdědil. Na druhou stranu si tím otec zajistil, že nebude synem do okamžiku své smrti zapuzen. Zdá se, že tyto myšlenky nebyly cizí ani Fictumům. Vedle správy panství se dalším společným projektem otce a syna z egerberské rodové větve stala, jak uvidíme v následující kapitole, také podpora kláštera františkánů observantů v blízké Kadani.

Matkou Bernardina, a tedy i manželkou Ditricha, byla Kateřina z Mühldorfu. Víme, že Bernardin měl sestru Annu, která si vzala Albrechta z Valdštejna a na Ostrém, jak nás o tom informuje výše zmíněný spor mezi tchánem a zetěm o nevěstino věno. Zda měl Ditrich s Kateřinou ještě nějaké další potomky nám prameny odmítají sdělit.

Po otcově smrti převzal Bernardin vedení egerberského panství plně do svých rukou. Jeho manželkou se stala Magdalena z mašťovské linie rodu Kolovratů. Magdaleniným otcem byl Jan Mašťovský z Kolovrat a matkou Helena Hasištejnská z Lobkowicz. Magdalena byla tedy vnučkou Jana Hasištejnského z Lobkowicz a Magdaleny z Törringu. Rodinné vztahy mezi

³⁶³ SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl XIV.*, s. 75.

³⁶⁴ MILLER, Václav, RACKOVÁ, Marie, *K správě a naučení synu Jaroslavovi*, in: MOLDANOVÁ, Dobrava, Jazyk a literatura v historické perspektivě, Ústí nad Labem 1998, s. 122.

Hasištejnskými z Lobkowicz a Fictumy však byly mnohem provázanější. V předchozí kapitole jsem se zmínil, že dcera Felixe I. z Fictumu a na Novém Šumburce, Sidonie, se provdala za Václava Hasištejnského z Lobkowicz. Pro upřesnění, Václav byl synovcem Jana Hasištejnského. Dále jsem také vzpomenu, že Václavovi a Sidonii se narodil syn Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkowicz. Bohuslavovou druhou manželkou se stala Anna z Fictumu a na Egerberce, dcera Bernardina a Magdaleny Fictumové z Kolovrat. To ovšem není vše. Jan Hasištejnský z Lobkowicz měl bratra Mikuláše III. Vedle zmíněného Václava měl Mikuláš III. ještě syna Mikuláše IV., jehož dcera Barbora se stala manželkou Hanse Ditricha z Fictumu a na Egerberce. Spletenec rodinných vztahů můžeme uzavřít sdělením, že Hans Ditrich byl synem Bernardina z Fictumu a na Egerberce a Magdaleny Fictumové z Kolovrat.³⁶⁵ Kromě Hanse Ditricha a Anny měl Bernardin s Magdalenou ještě dceru Kateřinu a syny Volfa, Bernarta a Jiřího. Jiří se oženil s jistou Alenou z Viršperka.³⁶⁶ Jejich potomci poté spravovali panství v okolí Podbořan, které částečně obdrželi od své tety Anny.³⁶⁷ Anna totiž s Bohuslavem Felixem Hasištejnským z Lobkowicz neměla žádné vlastní potomky, a tak své dědictví, tj. statky Podbořany a Poláky, odkázala právě svým synovcům. Díky tomu pak měla spory se svými nevlastními syny Bohuslavem Jáchymem a Janem Valdemarem.

Vraťme se ale zpět k egerberskému panství. Také zde měli Fictumové starost o své poddané. Doložit to můžeme kupříkladu na povolení, které vydali pro mlynáře ve vsi Oslovice. Získal od nich právo na vodu, mletí obilí a rybolov.³⁶⁸ Zmíněné Oslovice a ves Stráž daroval v roce 1532 Bernardin své ženě Magdaleně.³⁶⁹ Ve stejném roce složil Bernardin manskou přísahu před králem Ferdinandem I., jenž mu o dva roky později povolil svobodně nakládat se svým majetkem.³⁷⁰ Roku 1540 sepsal Bernardin svou poslední vůli a uspořádal pozůstalost. Nemovitý majetek rozdělil mezi syny Hanse Ditricha, Bernarta a Jiřího. Volf se

³⁶⁵ KASÍK, Stanislav, MAŠEK, Petr, MŽYKOVÁ, Marie, *Lobkowiczové. Dějiny a genealogie rodu*, Praha 2002, s. 61–62, 67–69.

³⁶⁶ Heslo *Fictum z Fictumu*, in: Ottův slovník naučný. Díl 9., s. 167.

³⁶⁷ ÚLOVEC, Jiří, *Zaniklá tvrz a zámek Felixburk (I. část)*, in: Památky, příroda, život. Vlastivědný čtvrtletník Chomutovska a Kadaňska roč. 39, č. 1, Chomutov 2007, s. 12–13.

³⁶⁸ BINTEROVÁ, *Perštejn a okolí*, s. 84.

³⁶⁹ SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl XIV.*, s. 75.

³⁷⁰ ÚLOVEC, *Zaniklá tvrz a zámek Felixburk (I. část)*, s. 10–11.

měl údajně podle tvrzení Augusta Sedláčka od rodiny oddělit.³⁷¹ Pátý syn Jan není při dělení majetku nijak zmiňován. Možná zemřel ještě před sepsáním Bernardinova testamentu, anebo přichází v úvahu možnost, že se autoři *Ottova slovníku naučného* při vyjmenovávání Bernardinových synů zmýlili a z Hanse Ditricha udělali dva potomky, a to Jana a Jetřicha. Rád bych věřil v Janovu existenci, nicméně se domnívám, že druhá varianta je pravděpodobnější. Bernardinova závěť se naplnila v roce 1544 a bratři Hans Ditrich, Bernart a Jiří se ujali každý svého dílu. Své matce předali vsi Stráž, Oslovce a Rašovice a sestrám Kateřině a Anně vyplatili každé 200 kop, přičemž obě dostaly také nějakou výbavu.

Začátkem druhé poloviny 16. století vypukla tzv. šmalkaldská válka, přičemž Ferdinand I. Habsburský požadoval od českých stavů vyslání hotovosti na pomoc proti protestantům vedených saským kurfiřtem Janem Bedřichem. Proti tomu se ovšem část českých stavů, která se většinově hlásila právě k protestantskému vyznání, vzbouřila a odmítla hotovost vyslat. Soudím, že se Fictumové do odboje proti Ferdinandu I. nezapojili. Pro potvrzení, či vyvrácení mé domněnky se mi bohužel nepodařilo dohledat žádné informace. Jisté je, že nepatřili mezi hlavní představitele tohoto odboje, jelikož nemáme zprávy o jejich potrestání. Opírám se též o můj předpoklad, že v době, kdy čeští stavové proti Ferdinandovi I. povstali se Fictumové ještě k luterství plně nehlásili. Z předchozí kapitoly totiž víme, že někteří členové rodu k luterství sice již tehdy konvertovali, ale oficiálně se rod k protestantskému vyznání přihlásil až později kolem 60. nebo 70. let 16. století. V průběhu konfliktu vpadnul na území Čech Kurfiřt Jan Saský. Jeho vojska plundrovala především území v pohraničí. Majitelé zasažených panství si poté na počínání kurfiřtovy armády stěžovali. Mezi nimi byli i Fictumové.³⁷² Na sněm se v této záležitosti obrátili, jak bratři Hans Ditrich, Bernart a Jiří z egerberské větve, tak také Markéta ze Rzávého, vdova po Ditrichovi z Fictumu a na Novém Šumburce.³⁷³

V roce 1553 zopakovali Bernardinovi synové manskou přísahu českému králi, i když ne všichni, jak podotýká August Sedláček, byli v té době plnoletí. Kupříkladu Jiřího ještě zastupovala jako poručnice jeho matka Magdalena,³⁷⁴ od které roku 1550 koupil Brikcí ze

³⁷¹ SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl XIV.*, s. 75.

³⁷² *SC* díl II., Praha 1880, s. 477, [citováno 3. 2. 2025]. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/view/uuid:9b4935f0-ed3c-11dd-850f-000d606f5dc6?page=uuid:7a158ed7-e6ba-4d74-9f36-1b3bf086e31b>.

³⁷³ VACHATA, *Kláštepec nad Ohří*, s. 165.

³⁷⁴ SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl XIV.*, s. 75.

Štampachu kmetci dvůr v Oplotech nedaleko Podbořan.³⁷⁵ O tři roky později dojde mezi Hansem Ditrichem, Bernartem a Jiřím na jedné straně a manželem jejich sestry Anny na straně druhé k dohodě. Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkowicz od nich za 16 000 kop míšeňských odkoupil egerberské panství.³⁷⁶ Pouze vsi Oslovice, Stráž a Rašovice zůstaly v držení jejich matky Magdaleny, tak jak to určila otcova závěť. Statek v poslední ze zmíněných vsí si Magdalena zvolila za své sídlo a začala užívat nový přídomek „na Rašovicích“. Podle tvrzení Jiřího Úlovce byl její majetek kolem roku 1577 odhadnut celkem na 1 000 kop.³⁷⁷ Nedlouho poté roku 1579 byly Rašovice již v držení Magdalenina zete Bohuslava Felixe Hasištejnského z Lobkowicz. Zda Magdalena kolem tohoto roku zemřela, anebo již neměla sílu se sama o rašovický statek starat, nemohu jednoznačně říct, protože, jak se později ještě zmíním, přesný letopočet jejího úmrtí bohužel neznáme.

Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkowicz, který byl mimo jiné také vykonavatelem Bernardinovy závěti, poté nechal postavit v Rašovicích zámek Felixburk,³⁷⁸ který se stal novým centrem panství. Můžeme se domnívat, že hrad Egerberg již nevyhovoval dobovým nárokům na hlavní rezidenci panství. Bohuslav zemřel roku 1583. Jak jsem již zmínil, neměl s Annou z Fictumu a na Egerberce žádné děti. Odkázal proto podstatnou část svého majetku potomkům z prvního manželství, Bohuslavu Jáchymovi, Janu Valdemarovi a Barboře. Zámek Felixburk a hrad Egerberg se vším příslušenstvím zanechal své druhé manželce Anně,³⁷⁹ což byl také jeden z důvodů, proč se proti Anně postavili její nevlastní synové.

Po prodeji egerberského panství Bohuslavu Felixovi Hasištejnskému z Lobkowicz se Hans Ditrich, Bernart a Jiří upnuli k území okolo Podbořan a nabyli některé místní vsi. V roce 1561 koupil Jiří statek Zlovědice a o několik let poté Hlubany. Egerbrští Fictumové v této době získali také kupříkladu Vysoké Třebušice.³⁸⁰ Posledním z Bernardinových synů, který tuto lokalitu držel byl Jiří. Po něm převzali správu nad podbořanským panstvím jeho synové, kteří k otcovským majetkům připojili část tohoto panství, které, jak jsem zmínil výše, obdrželi od

³⁷⁵ SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl XIV.*, s. 408–409.

³⁷⁶ VACHATA, *Kláštepec nad Ohří*, s. 193.

³⁷⁷ ÚLOVEC, *Zaniklá tvrz a zámek Felixburk (I. část)*, s. 11–12.

³⁷⁸ ANDĚL, KOTEK, *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (III)*, s. 116.

³⁷⁹ ÚLOVEC, *Zaniklá tvrz a zámek Felixburk (I. část)*, s. 12.

³⁸⁰ Heslo *Fictum z Fictumu*, in: Ottův slovník naučný. Díl 9., s. 167.

své tety Anny. Vedle podbořanského panství se zaměřili také na kraj kolem Karlových Varů. Zde po určitou dobu drželi tvrz Dalovice. V majetku pravděpodobně této rodové linie byl také nedaleký hrad Andělská Hora.³⁸¹

V následujících letech došlo na podbořanském panství k několika směnám se sousedními šlechtici. Většina území se ovšem dostala do rukou Štampachů ze Štampachu. Stejně tomu bylo i s egerberským panstvím. Smrtí Anny z Fictumu a na Egerberce v roce 1587 definitivně mizí fictumovské stopy z území náležející pod správu majitele hradu Egerberg, respektive zámku Felixburk. Novými pány se stali Anniny nevlastní synové, kteří ovšem nebyli dobrými hospodáři. Na egerberském panství se měnili majitelé. Nakonec však připadlo, stejně jako panství podbořanské, Štampachům ze Štampachu.³⁸² Ti ovšem nebyli posledními majiteli. Štampachové o panství přišli díky konfiskacím po stavovském povstání v roce 1620. O tři roky později se pánem na egerberském a felixburském statku stává Kryštof Šimon z Thunu.

Po opuštění rodového sídla a přesídlení na Podbořansko, nezapomněli egerberští Fictumové na město Kadaň. Annin bratr Bernart z Fictumu a na Egerberce měl v oblasti Špitálského předměstí, nejstarší části kadaňského města, na říčce Bystřici své vlastní sádky. Na Kadaň ovšem nezanevřeli ani členové šumburské rodové linie. Roku 1589 získal jistý Ditrich Fictum z Klášterce dům v dnešní Tyršově ulici.³⁸³ Tato lokalita byla významná právě tím, že se zde zakupovali okolní šlechtici, neboť se nacházela velmi blízko kadaňskému hradu. Na základě letopočtu, v němž zmíněný Ditrich dům koupil, můžeme odhadnout, že se patrně jednalo o Jetřicha neboli Ditricha, syna Hanuše z Fictumu a na Novém Šumburce. Jiného držitele tohoto jména, který by byl v roce 1589 schopen koupit dům, mi fictumovská genealogie doposud neodtajnila. Dříve jsem v práci uvedl, že již v první generaci byli Fictumové s Kadaní krátce spojeni díky jejich podílu na ročním důchodu města. Podle mého názoru byl ale pro vztah rodu k tomuto místu mnohem důležitější jiný fakt, a to již několikrát nastíněná a v následující kapitole podrobněji rozepsaná podpora místního františkánského kláštera.

³⁸¹ BĚLOHLÁVEK, FIALA, HOSÁK, PAVEL, JANÁČEK, et al., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. (IV)*, s. 24, 55.

³⁸² ANDĚL, KOTEK, *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (III)*, s. 116.

³⁸³ HLAVÁČEK, *Kadaňský poutník*, s. 109, 165.

6. Fictumové v dějinách kadaňského františkánského kláštera

Krátce po Velikonocích roku 1473 se za kadaňskými hradbami asi půl kilometru západně od jednoho ze čtyř vstupů do města začíná budovat klášter observantské větve řádu františkánů. Tímto aktem se do Kadaně dostává další z odnoží františkánského řádu. Již dříve, pravděpodobně za vlády Václava I., sem totiž přišla minoritská větev řádu svatého Františka. Minorité si svůj klášter zřídili na samém okraji královského města, a to v severovýchodním rohu městských hradeb.

Klášter františkánů observantů se vypíná nad městem i řekou Ohří. Leží na jižním svahu kopce, jenž je v dobových pramenech označován jako *Lining*.³⁸⁴ Později je také tato lokalita uváděna i pod jinými názvy. V pramenech se objevuje *Hutberg* (*Strážišťe*) či *Heilenberg* (*Svatý kopec*). Poslední z uvedených názvů se pro lokalitu užíval nejpozději od roku 1541.³⁸⁵ O stavbě kláštera podává obecnou zprávu listina z 18. června 1473. Apoštolský legát, kardinál–presbyter Marek, touto listinou zmocňuje provinčního vikáře Pavla z Moravy, aby udělil odpustky všem přispěvatelům výstavby nových klášterů na území Čech, Moravy a Slezska. Mezi nimi figuruje i klášter u Kadaně.³⁸⁶

Můžeme říct, že klášter františkánů observantů u Kadaně byl v podstatě pokračovatelem poutní tradice, jelikož byl postaven na místě, kde dříve stávala poutní kaple zasvěcená Čtrnácti svatým Pomocníkům. Tento kult dal také na určitou dobu celé lokalitě jméno. Vedle již zmíněných názvů oblasti se v německo-jazyčných pramenech můžeme dočíst o lokalitě *bei den XIII. nothelfern*. V latinsky psaných pramenech se o stejném místě píše jako o *locus XIII. auxiliatorum*. V listinách se také setkáváme s dodatkem upřesňujícím lokalitu, tj. *extra Cadanum*.³⁸⁷ Celá lokalita pod předním Liningem tak byla po určitou dobu nazývána *U XIII. svatých Pomocníků v nouzi vně města Kadaně*.

³⁸⁴ HLAVÁČEK, Petr, *Kadaň mezi středověkem a novověkem. Deset kapitol z kulturních a náboženských dějin severozápadních Čech*, Ústí nad Labem 2005, s. 96. Název *Lining* je pravděpodobně zkomoleninou snad původního slovanského názvu kopce, tj. *Hlinný*. Zajímavostí je, že název *Lining* je v pramenech pro kadaňské kopce jednotný. Rozlišují se pouze za pomoci přívlasků, a to na přední, prostřední a zadní. Františkánský klášter vzniká pod předním Liningem.

³⁸⁵ HLAVÁČEK, *Kadaňský poutník*, s. 220.

³⁸⁶ HLAVÁČEK, *Kadaň mezi středověkem a novověkem*, s. 100–101.

³⁸⁷ HLAVÁČEK, *Kadaň mezi středověkem a novověkem*, s. 96.

Poloha, jež byla pro poutní místo vybrána, byla výhodná ještě z jednoho důvodu. Celý areál se rozkládal na viničním svahu poblíž cesty, která směřovala k Mikulovicím. Tato cesta vedla od kadaňské brány, jež až do roku 1532 nesla název *Mikulovická brána*. Pokračovala přes již zmíněné Mikulovice, Verněřov, Louchov a Přísečnici směrem k Sasku. Stezka vytvářela jednu z větví tzv. přísečnické cesty.³⁸⁸ Jedné z prvních cest, která již od 12. století překonávala zalesněné hřebeny krušnohorského pohorí a propojovala české země s tehdejšími Míšeňskem.³⁸⁹

Klášter je dodnes tradičně spojován s významným rodem severozápadních Čech, a to s Hasištejnskými z Lobkowicz. Ti považovali Kadaň, potažmo klášter, za centrum své moci v této části Království českého. Dokladem toho může být starost o rozvoj samotného kláštera či chytře zvolená kompozice výmalby klášterního kostela, která koresponduje s rodovou nekropolí, jež je umístěna na čestném místě u presbytáře kostela. Postupně se ale ukazuje, že určité místo v dějinách františkánského kláštera v Kadani, vedle Hasištejnských z Lobkowicz, zaujímají také Fictumové. Dokladů o jejich aktivitě stále přibývá. Ukázala to i v roce 2021 ukončená dlouholetá rekonstrukce kláštera.³⁹⁰

Názna ků vztahu šlechtického rodu Fictumů k františkánskému klášteru Čtrnácti svatých Pomocníků v Kadani, respektive poutnímu místu s původní kaplí stejného patrocinia, jsem se již částečně věnoval ve své bakalářské práci.³⁹¹ Nyní bych rád, po zevrubnějším bádání, svou teorii doplnil a uvedl ji do širšího a detailnějšího kontextu. Vzhledem k tomu, že je diplomová práce věnována období přelomu středověku a raného novověku, následující stránky také nabídnou pokračování „fictumovských dějin“ kadaňského františkánského kláštera. Zájem rodu o klášter totiž neupadl ani po smrti husitského krále Jiřího z Poděbrad, ale pokračoval za vlády Jagellonců a také v době, kdy na český trůn usedla habsburská dynastie.

³⁸⁸ BALÁŠOVÁ, Michaela, ŠIMŮNEK, Robert (ed.), *Kadaň. Historický atlas měst České republiky*, Praha 2011, s. 6.

³⁸⁹ Více k tématu překonávání Krušných hor: ČERNÁ, Eva, VELÍMSKÝ, Tomáš, *Česko-saské kontakty a problematika středověkých cest přes Krušné hory a Děčínské stěny*, in: KAISEROVÁ, Kristina (ed.), *Čechy a Sasko v proměnách dějin. Sborník příspěvků konference, která se konala 10.-11.11. 1992 v Ústí nad Labem, Ústí nad Labem 1993*, s. 359–372.

³⁹⁰ Předběžné výsledky bádání v průběhu rekonstrukce jsou publikovány v již citovaném článku: DERNER, OLLÉ, GAVENDA, ZAHRADNÍK, CRKAL, *Nové archeologické objevy ve františkánském klášteře v Kadani*.

³⁹¹ DLOUHÝ, *Příchod Fictumů do Čech za vlády Jiřího z Poděbrad*, s. 58–62.

6.1 Kadaňské Vierzehnheiligen. Záhadná kapitola z dějin kláštera františkánů observantů

Poutní místo u města Kadaně bylo, jak jsem již uvedl, zasvěceno specifickému kultu Čtrnácti svatých Pomocníků, který byl také někdy označován jako kult *svatých Pomocníků v nouzi*. Již z názvu kultu lze poznat, že se jedná o světeckou skupinu. V takovém případě je Čtrnáct svatých Pomocníků uctíváno jako celek. Zároveň jsou ale samostatně uctíváni i jednotliví členové světecké skupiny.

Počátek uctívání kultu Čtrnácti svatých Pomocníků spatřujeme v druhé polovině 13. století především na území Bavor, Horních Frank a Tyrol, které nazýváme jako tzv. austrobavorskou oblast.³⁹² Myšlenka patrně vzešla z iniciativy některých kazatelů z minoritského a dominikánského řádu. Tito mendikanti pro svou myšlenku brzy získali podporu biskupských autorit především v Pasově, Brixenu a Řezně.³⁹³ Poslední jmenované město, tedy Regensburg, hraje v rozvoji kultu poměrně důležitou roli. Zde totiž kolem roku 1400 došlo ke konstituování hlavní, tzv. klasické, skupiny světců v rámci kultu Čtrnácti svatých Pomocníků. Řezenskou řadu tvořili Diviš, Erasmus, Blažej, Jiří, Achác, Eustach, Kateřina, Markéta, Barbora, Pantaleon, Jiljí, Cyriak, Kryštof a Vít.³⁹⁴ Tato skupina brzy získala dominantní postavení nad jinými regionálně odlišnými variantami kultu. V 15. století zažil kult doslova explozi, a to především díky zjevení Dítěte Ježíše a Čtrnácti svatých Pomocníků v blízkosti cisterciáckého opatství Langheim u Bamberku na území Horních Frank mezi léty 1445 a 1446.³⁹⁵ Kult se šířil všemi směry i mimo střední Evropu.³⁹⁶ S nástupem reformace si prošel určitou krizí, kdy především Martin Luther se vyslovil proti uctívání Pomocníků v nouzi. Přesto ale kult přežil a po uklidnění situace v polovině 17. století se opět začal plně rozvíjet.³⁹⁷

³⁹² HLAVÁČEK, *Čtrnáct svatých Pomocníků*, s. 26.

³⁹³ HLAVÁČEK, *Čtrnáct svatých Pomocníků*, s. 291.

³⁹⁴ HLAVÁČEK, Petr, *Kadaňská domovní znamení*, Kadaň 2019, s. 47.

³⁹⁵ HLAVÁČEK, *Čtrnáct svatých Pomocníků*, s. 52.

³⁹⁶ Centra uctívání najdeme mimo jiné také v Uhrách, Francii či Dánsku.

³⁹⁷ HLAVÁČEK, *Čtrnáct svatých Pomocníků*, s. 292–293.

K rozvoji úcty ke kultu Čtrnácti svatých Pomocníků také napomohla dynamická situace v Evropě vrcholného středověku. Tehdejší společnost ohrožovaly morové rány. Pevnost církve zase narušovala nejrůznější reformní hnutí. Představitelé církve tak využívali kult k udržení disciplíny a utužení společnosti ve správné víře.³⁹⁸

Kadaňská poutní kaple pod předním Líníngem patřila ve své době mezi tři hlavní centra uctívání kultu Čtrnácti svatých Pomocníků. Řadí se mezi hornofrancké opatství Langheim u Bamberku a poutní kostel v durynské vsi Lütendorf u Jeny. Její počátky jsou poněkud zahaleny tajemstvím. Značně k tomu přispívá nedostatek pramenné základny, ať už písemné či hmotné. Při zmíněné rekonstrukci kláštera Čtrnácti svatých Pomocníků v Kadani se badatelé snažili nalézt něco, co by se dalo s původní kaplí ztotožnit, ale bohužel. Archeologové nakonec smutně konstatovali, že při výzkumech nic neobjevili.³⁹⁹ Stavební podoba původní svatyně nám tak zůstane i nadále skrytá. Stejně tak se asi nedozvíme odpověď na otázku, jakým způsobem, a zda vůbec, byla původní kaple implementována do plánů stavby nástupnického kláštera.

Některé písemné prameny nám pouze naznačují něco málo z vybavení kaple, i když ne vždy je úplně jasné, zda se jedná o odkaz na původní kapli nebo již na vznikající klášterní kostel. Jedním z takových případů je zmínka o zbožném odkazu bečváře Thömla Keyßera z roku 1474. Ten měl poskytnout městské radě 10 kop grošů na zajištění osvětlení jednoho z oltářů u Čtrnácti svatých Pomocníků.⁴⁰⁰ Pokud by se tato zmínka vázala k původní kapli, znamenalo by to, že v ní pravděpodobně bylo několik oltářů.

Dohady o počtu oltářů v kapli otevírají také otázku velikosti původní poutní svatyně a případnou debatu, zda sakrální stavba byla skutečně kaplí, nebo menším kostelem. Při této příležitosti se můžeme zmínit o listině z 6. dubna roku 1462. Prostřednictvím této listiny uděluje kardinál–presbyter Niccoló Forteguerra odpustky poutníkům kadaňského poutního místa. Tato listina je považovaná také za první písemný doklad o existenci kadaňského Vierzehnheiligen. V listině se doslovně píše o odpustcích „...*pro Ecclesia Cadanensi ad SS. 14. Auxiliatores...*“. Podle Petra Hlaváčka lze zmíněnou formulaci vyložit způsobem, že se

³⁹⁸ HLAVÁČEK, *Čtrnáct svatých Pomocníků*, s. 293–294.

³⁹⁹ DERNER, OLLÉ, GAVENDA, ZAHRADNÍK, CRKAL, *Nové archeologické objevy ve františkánském klášteře v Kadani*, s. 23–24.

⁴⁰⁰ HLAVÁČEK, *Kadaň mezi středověkem a novověkem*, s. 74.

jednalo spíše o kostel než o kapli.⁴⁰¹ Je zde ovšem problém, na nějž sám Petr Hlaváček upozorňuje. Odpustková listina se bohužel dochovala pouze v barokním opisu, a nelze proto jednoznačně říct, zda se pojem *Ecclesia* nacházel i v originální verzi dokumentu, anebo se jedná o barokní anachronismus. Druhá varianta je podle Petra Hlaváčka pravděpodobnější. Mnohem více nám pomůže listina, prostřednictvím které františkáni observanti získávají prostranství okolo kadaňského poutního místa ke stavbě kláštera.⁴⁰² V této listině, a také v jejím opisu,⁴⁰³ je stavba uvedena jako kaple. Můžeme se domnívat, že se jednalo o rozměrově větší kapli. K této úvaze mě přivádí fakt, že v její těsné blízkosti a pravděpodobně i v ní nocovalo v roce 1468 vojsko Jana Hasištejnského z Lobkowicz, Šebestiána z Weitmühle a žateckých měšťanů, jež bylo vysláno na pomoc Přísečnici, kterou obléhalo vojsko ze Saska. V případě, že by kaple byla skutečně větších rozměrů, lze také připustit možnost existence více oltářů v jejím interiéru, jak naznačuje výše uvedený zbožný odkaz Thömela Keyßera z roku 1474, jenž by tak mohl skutečně být určen pro poutní kapli, a nikoliv pro vznikající kostel.

Součástí pravděpodobně hlavního oltáře kaple, byl retábl, na jehož jednom křídle byly zobrazeny čtyři postavy ze skupiny svatých Pomocníků v nouzi. Jedná se konkrétně o Erasma, Blažeje, Kateřinu a Jiřího. Toto oltářní křídlo bylo nalezeno v dnes již neexistujícím kostele Narození Panny Marie v Bystřici u Kadaně.⁴⁰⁴ S myšlenkou primárního umístění oltářního křídla do kadaňské poutní kaple koresponduje i fakt, že vzniklo kolem roku 1460, což odpovídá i datu výstavby kaple. Navíc nemáme žádné zprávy o existenci jiného okolního místa, které by v té době bylo Čtrnácti svatým Pomocníkům zasvěceno. Jiné části vybavení poutní kaple bohužel neznáme. Vzhledem k tomu, že byla kaple považována za zázračné místo, lze ale předpokládat, že se v ní také nacházelo velké množství voskových votivních darů. Zprávu nám o tom podávají i některé soudobé františkánské kroniky, například

⁴⁰¹ HLAVÁČEK, *Vitzthumové jako hádanka z nejstarších dějin františkánského kláštera v Kadani*, s. 58–59.

⁴⁰² NA, FrP, č. 68, in: <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RF/68/charter>, accessed at 2024-05-25+02:00.

⁴⁰³ NA, FrK, č. 4, in: <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RF-Kadan/4/charter>, accessed at 2024-11-20+01:00.

⁴⁰⁴ Více k oltářnímu křídlu: ROYT, Jan, *Oltářní křídlo z Bystřice u Kadaně*, in: MUDRA, Aleš, OTTOVÁ, Michaela, Mýtus Ulrich Creutz. *Vizuální kultura v Kadani za Jana Hasištejnského z Lobkowicz (1469–1517)*, Litoměřice 2017, č. k. 27, s. 228–229.

Chronica Fratrum Minorum de Observancia Provincie Bohemie z období kolem roku 1506.⁴⁰⁵

Chceme-li poznat poněkud tajemné počátky kadaňského poutního místa, musíme na chvíli opustit sledované období práce a opět se vrátit do období kolem poloviny 15. století. Právě sem totiž spadá nejen vznik poutní kaple Čtrnácti svatých Pomocníků u Kadaně, ale také zrod uctívání tohoto kultu na území zemí Koruny české. Kadaňskou kapli tak lze označit za první chrám na českém území, jenž byl kultu Čtrnácti svatých Pomocníků zasvěcen.

6.1.1 Vznik kadaňského poutního místa. Pokus o interpretaci legend a pověstí

Jak jsem již naznačil v úvodu podkapitoly, počátky kadaňského poutního místa Čtrnácti svatých Pomocníků jsou poněkud nejasné. Při snaze je pochopit se často uchylujeme k interpretacím nejrozumnějších pověstí a legend, které jsou s poutní kaplí pod Liningem spojeny. S jejich pomocí pak vznikají různé méně či více pravdivé teorie vzniku celého poutního komplexu. Co nám tedy pověsti a legendy o místě vypovídají?

V rukopise *De Origine et Constitutione Conventus Cadanensis ad Sanctos 14. Auxiliatores Fratrum Minorum Reformatorem*, který roku 1678 sepsal tehdejší provinční ministr českých františkánů Bernard Sannig,⁴⁰⁶ nalezneme legendu o zázracích svatých Pomocníků na území Kadaňska.

Legenda vypráví příběh pěti bratrů, kteří pocházeli z rytířského rodu, jenž měl své hlavní sídlo na Kadaňsku. Jméno rodu nám legenda nezmiňuje, nicméně je zde poznamenáno, že se jedná o velmi významný rod, nejen na Kadaňsku, ale i v celém Českém království. Bratři se podle legendy provinili vůči královskému majestátu a byli obviněni z velezrady. Za trest mělo být všech pět bratrů odvedeno na kadaňský popravčí vrch, kde měli být oběšeni.

Bratři byli ale bezdětní, a tak by významný šlechtický rod jejich popravou vymřel. Proto se za milost pro obviněné přimlouvali nejen kadaňští měšťané, ale i šlechtici ze sousedních panství. Král nakonec zmírnil svůj rozsudek a rozhodl, že oběsí pouze jednoho z nich. O tom, kdo to bude, rozhodne hra v kostky. Los nakonec padnul na nejstaršího z bratrů. Okamžitě byl

⁴⁰⁵ HLAVÁČEK, *Čtrnáct svatých Pomocníků*, s. 164.

⁴⁰⁶ HLAVÁČEK, *Kadaň mezi středověkem a novověkem*, s. 180.

odveden na popraviště a bez milosti popraven. Šlechtic však visel na oprátce tři dny a tři noci a nemohl zemřít. Kolemjdoucí se ho ptali, proč nemůže v poklidu odejít ze světa. Šlechtic vypověděl, že se od mládí modlil ke Čtrnácti svatým Pomocníkům, a ti ho teď chrání před potupnou smrtí oběšením.

O zázraku se dověděli i členové kadaňské městské rady, a rozkázali oběšence ihned odříznout a osvobodit. Vzhledem k tomu, že byl ale stále obtěžkán hříchem velezrady, musel svůj hanebný čin nějak odčinit. Radní tak rozhodli, že šlechtic musí vykonat pouť do Jeruzaléma a změřit zde vzdálenost křížové cesty od Pilátova domu až na vrchol Golgoty. Šlechtic pouť vykonal a úkol splnil. Když kadaňským radním sdělil výsledek svého měření, s překvapením se zjistilo, že se jedná o stejnou vzdálenost jako od kadaňské radnice k šibenici na popravčím vrchu. Rada města zprostila šlechtice viny a rozhodla přesunout šibenici na opačný konec města. Na jejím původním místě nechala vystavět kapli, kterou na památku onoho zázraku zasvětila Čtrnácti svatým Pomocníkům. Tolik část barokní legendy popisující založení kaple.

Druhá část legendy je poté věnována samotnému počátku stavby kaple. Vypráví se v ní o těhotné ženě, která v době, kdy se kopaly základy kaple, procházela okolo staveniště. Žena byla zvědavá, co se na místě bývalé šibenice staví, a tak se zeptala přítomných nádeníků. Okamžitě od nich dostala odpověď, že na tomto místě vznikne kaple upomínající na zázračné zachránění šlechtice z šibenice skrze přimluvu Čtrnácti svatých Pomocníků. Žena jim však nevěřila a pravila: „Jako já ve svém lůně nenosím čtrnáct dětí, tak jistě ani není žádných Čtrnáct svatých Pomocníků!“ Jakmile tuto rouhavou větu dořekla, přišly na ni porodní bolesti. Než začala родit, stihla ještě doběhnout do svého domku u Mikulovické neboli Svaté brány. Zde porodila čtrnáct dětí, konkrétně jedenáct chlapců a tři dívky. Všechny děti ale brzy po narození, včetně matky, zemřely. Poté, co byla kaple dostavěna, byly děti i se svou matkou uloženy do hrobu uvnitř kaple. Na jejím oltáři se pak nacházelo voskové vypočtení matky se svými čtrnácti dětmi.⁴⁰⁷

⁴⁰⁷ HLAVÁČEK, Petr, *Staré pověsti kadaňské*, Kadaň 2021, s. 19–21. Legenda o zázracích svatých Pomocníků v Kadani je zmíněna i v BECKOVSKÝ, Jan František, REZEK, Antonín (ed.), *Poselkyně starých příběhův českých. Díl druhý (od r. 1526-1715). Svazek třetí (L. 1625-1715 i s dodatky)*, Praha, 1880, s. 541–543, [citováno 27. 8. 2024]. Dostupné také z <https://ndk.cz/uuid/uuid:075cd4cf-36d2-492a-8e51-52e4b1b97326>.

Vraťme se ale k založení kaple. Legenda přisuzuje fundaci kaple samotnému městu Kadaň. Zbožné fundace ze strany městské obce či jednotlivých měšťanů nebyly ničím výjimečným. Roku 1391 například dva pražští měšťané, kramář Jan Kříž a dvořan Hanuš z Mühlheimu, zakládají původní Betlémskou kapli na Starém Městě.⁴⁰⁸ Hlavním fundátorem kostela Nanebevzetí Panny Marie v Mostě, jenž nahradil původní vyhořelý kostel, je v roce 1515 městská rada.⁴⁰⁹ Dalších příkladů bychom jistě našli nepočítaně.

U kadaňské poutní kaple naznačuje spojitost města s kaplí vedle pověsti také výše zmíněná listina z 26. dubna roku 1483. Tento dokument nás informuje o symbolickém aktu, kdy kadaňská městská obec předává františkánům observantům kapli s malou vinicí a polem Mikuláše Fincka. Předaná území měla sloužit k rozšíření zázemí pro budování kostela, hřbitova, ambitu, zahrádky a celého kláštera podle obyčeje řádu na počest Čtrnácti svatých Pomocníků.⁴¹⁰

V listině je uvedeno jméno měšťana Mikuláše Fincka. Tento kadaňský měšťan patřil mezi rodiny, které v lokalitě předního Lininga vlastnily některé pozemky. Zároveň ale také patřil mezi skupinu měšťanů, jež se v roce 1467 postavila proti Jiřímu z Poděbrad, za což si tito měšťané vysloužili označení za zrádce, vypovězení z města a konfiskaci majetku.⁴¹¹ Vyhánět je z města napomáhal také Apel III. z Fictumu.⁴¹²

Mikuláš Finck není ve výše zmíněné listině nijak zvlášť titulován. Lze tedy konstatovat, že tento kadaňský měšťan není fundátorem kaple. Pokud by byl, tak by na to autor listiny jistě pamatoval. Mikuláš Finck je v listině uveden pouze jako původní majitel pozemků, které byly

⁴⁰⁸ BOHÁČOVÁ, Ivana, PODLISKA, Jaroslav, *Průvodce pražskou archeologií. Památky známe, neznáme i skryté*, Praha 2018, s. 136.

⁴⁰⁹ OTTOVÁ, ROYT, *Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Mostě v době konfesních změn (1517–1594)*, s. 11.

⁴¹⁰ NA, FrP, č. 68, in: <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RF/68/charter>>, accessed at 2024-05-25+02:00. („...*Capellam foris suburbio [nostri] Cadanensis Civitatis iuxta montem lini[n]g in Agro olyn Nicolai Finck penes Stratam a sinistris versus Claustrellu[m] eundo sitam et locatam in honoreque sanctorum Quatuordecim auxiliatoru[m] consecratam, cu[m] parva vinea in [pro]pinquo eiusdem capelle ordinarie sita... pro Ecclesia Cimiterio, Ambitu, Officinis et Ortalitijs totoque et integro Monasteris construendo iuxta consuetudinem Ordinis...*“).

⁴¹¹ RAK, Petr, *Kadaň doby Ulricha Creutze*, in: MUDRA, Aleš, OTTOVÁ, Michaela, Mýtus Ulrich Creutz. Vizuální kultura v Kadani za Jana Hasištejnského z Lobkowicz (1469–1517), Litoměřice 2017, s. 25.

⁴¹² DLOUHÝ, *Příchod Fictumů do Čech za vlády Jiřího z Poděbrad*, s. 59.

městem dány františkánům observantům k dispozici pro stavbu kláštera. Můžeme tedy předpokládat, že pozemek pod kaplí prodal městu již dříve před zahájením stavby kaple. Zbylá část pozemku mu byla poté po vyhnání v roce 1467 zkonfiskována.

Pokud bychom zvažovali samotnou kadaňskou městskou obec jako možného fundátora, narážíme na problém jejího vztahu ke kultu. Fundátoři často své zbožné fundace zasvěcovali svatým nebo kultům, ke kterým je pojil určitý vztah. Pravdou je, že se kult Čtrnácti svatých Pomocníků těšil velké oblibě u kadaňských měšťanů,⁴¹³ ale všechny projevy tohoto zájmu jsou u nich doložitelné až po vzniku poutního místa. Příkladem může být zvyk ze 17. a 18. století zaslíbit nemocné kadaňské děti Čtrnácti svatým Pomocníkům,⁴¹⁴ či domovní znamení s motivem Pomocníků opět z období baroka na domě č. p. 80 na kadaňském náměstí.⁴¹⁵

Vedle vyjádření zbožnosti zakladatele znamená jakákoli fundace také prostředek reprezentace. Ukazuje, že si fundátor mohl založení dovolit. Zde nastává další problém. Podle názoru Michaely Ottové nebyla Kadaň v době vzniku kaple dostatečně silná na fundátorský akt.⁴¹⁶ Síla města v té době souvisela se dvěma zástavami Hasištejnským z Lobkowicz, a to v období mezi léty 1449–1454 a 1469–1517. První zmínky o kapli, a tedy i předpokládané datum vzniku kaple kolem roku 1460, ovšem spadá do období mezi těmito zástavami.

Rozporovat lze i umístění kadaňské šibenice, kterou nám legenda situuje do lokality předního Lininga. Kadaňská šibenice totiž vždy stávala na bezejmenné vyvýšenině podél cesty na Žatec.⁴¹⁷ Na území předního Lininga se nacházely pouze vinice. Z toho všeho je patrné, že kadaňská městská obec nám ze seznamu možných hlavních fundátorů vypadává.

Vedle městské obce je v pověsti také odkaz na významný šlechtický rod, který sídlil snad přímo ve zdech města Kadaně, anebo v jejím blízkém okolí. Oním rodem by mohli být Hasištejnští z Lobkowicz, kteří později v roce 1481 získávají od Vladislava Jagellonského fundátorská práva k celému klášteru. V pověsti je mimo jiné také zmíněna cesta do

⁴¹³ Původní poutní kaple i pozdější klášter se, jak dokládají četné odkazy v testamentech, těšily velké podpoře ze strany měšťanů.

⁴¹⁴ HLAVÁČEK, *Kadaň mezi středověkem a novověkem*, s. 188.

⁴¹⁵ HLAVÁČEK, *Kadaňská domovní znamení*, s 47–49.

⁴¹⁶ Konzultace během přednášky *Kadaň jako druhý Jeruzalém*, která proběhla dne 16. 4. 2024 v rámci přednáškového cyklu na FF UK *Obraz Jeruzaléma v českých zemích*.

⁴¹⁷ RAK, *Kadaň doby Ulricha Creutze*, s. 19.

Jeruzaléma, kterou Jan Hasištejnský z Lobkowicz vykonal v roce 1493. Mohlo by se zdát, že je to přímý odkaz na tento rod.⁴¹⁸

Ve spojitosti s kaplí se často zmiňuje jméno Mikuláše II. Hasištejnského z Lobkowicz, který v letech 1449 až 1454 držel město Kadaň v zástavě. Mikuláš zemřel 8. července roku 1462 na Hasištejně.⁴¹⁹ Ještě za svého života měl údajně vyslovit přání být pohřben v kadaňské kapli Čtrnácti svatých Pomocníků. Jeho náhrobní deska, společně s tímto přáním, je tak často považována nejen za důkaz starobylosti kaple, ale také často dosvědčuje spojitost kaple s hasištejnským rodem.

Mikuláš byl velice zbožným katolíkem. Sami Hasištejnští z Lobkowicz měli údajně ke kultu Čtrnácti svatých Pomocníků niterný vztah. Podle Petra Hlaváčka byli Pomocníci vnímáni jako rodoví i osobní ochránci.⁴²⁰ Mohlo by se tedy zdát, že lobkowiczský šlechtic je hledaným fundátorem kaple. Nicméně tuto hypotézu poněkud kazí časové hledisko. Mikuláš II. Hasištejnský z Lobkowicz držel zástavu nad Kadaní na přelomu 40. a 50. let 15. století. První zmínky o kapli jsou ale mnohem pozdější. Forteguerriho filiační listina byla sepsána v dubnu roku 1462 a Mikulášova náhrobní deska je z července téhož roku. Je poněkud s podivem, že neexistuje žádný jiný doklad o existenci kaple, který by byl blíže době, kdy měl Mikuláš Kadaň v zástavě. Velice těžko si totiž lze představit, že by nechal kapli založit až v době, kdy už město nebylo v jeho zástavě, obzvlášť pokud měl hasištejnský rod ke Čtrnácti svatým Pomocníkům opravdu tak blízký vztah, jak uvádí Petr Hlaváček.

Hasištejnští z Lobkowicz se sice hojně starali o rozvoj kláštera, který na tomto místě později vznikl. Jejich zájem byl patrný nejen od roku 1481, kdy získali fundátorská práva, ale hned od zahájení stavby v roce 1473. Za hlavní fundátory původní poutní kaple je ale z výše uvedeného důvodů považovat nemůžeme. Jak se navíc ukazuje, Mikuláš II. byl s největší pravděpodobností pohřben po boku svého otce Mikuláše I. Chudého z Lobkowicz ve farním kostele sv. Mikuláše v Přísečnici u oltáře sv. Doroty, na místě, které si později zvolili také

⁴¹⁸ Barokní historiografie dokonce věřila, že klášter vznikl až po Janově návratu.

⁴¹⁹ GAVENDA, Lukáš, *Páni Hasištejnští z Lobkovic na sklonku středověku*, diplomová práce FF UK, Praha 2008, s. 20.

⁴²⁰ HLAVÁČEK, *Čtrnáct svatých Pomocníků*, s. 222. Například syn Mikuláše II., Bohuslav, věnoval svatým Pomocníkům dvě své básně.

někteří další členové rodu, například Bohuslav Hasištejnský z Lobkowicz.⁴²¹ Náhrobní deska Mikuláše II. pak byla do prostor vznikajícího klášterního kostela umístěna pravděpodobně dodatečně, a to až po získání fundátorských práv.⁴²² Důvodem pro přesun náhrobníku byla, dle mého názoru, pouze snaha prodloužit „hasištejnsko-lobkowiczské dějiny“ kadaňského poutního místa.

Vedle legendy o zázracích Čtrnácti svatých Pomocníků se k lokalitě vztahuje ještě jedna pověst, která poutní místo spojuje s misijní činností Jana Kapistrána v Čechách. První zmínku o kázání generálního vikáře řádu menších bratří v Kadani zaznamenal Václav Hájek z Libočan ve své kronice z roku 1541. Mezi záznamy k letopočtu 1452 se dočteme toto: „*Téhož Leta: Byl od Pawla Papeže z Ržíjma vyslán Kniez geden z Bratrúw Rzádu Swatého Bernardyna, gmenem Jan rodem z Miesta Wlaského, kteréž slowe Kapistranum, a tak se psal Bratr Jan z Kapistranu. Ten chodie po Niemeckych zemiech, zwłásstie w Bawořijch, Lidij přý wijře Křestianské potwrzowal, a Latinskym yazykem wyborná kázanij činil: Přyssel také y do Czech, a w Plzni též y w Kadani swym kázanijm Lidij, aby přý Swaté wijře Křestianské pewnie stáli, snažnie napominal...*“⁴²³ Záznam pokračuje dál, ale pro naše potřeby postačí pouze tento úryvek. Václav Hájek z Libočan se totiž návštěvě Jana Kapistrána v Kadani nijak detailněji nevěnuje. Zmiňuje pouze, že zde Jan Kapistrán kázal. Neuvádí ovšem, kde k onomu kázání mělo dojít.

O doplnění chybějících informací do Hájkovy zprávy o kadaňském kázání se postarali další autoři,⁴²⁴ kteří původní Hájkův záznam přebírají. Informace o Kapistránově kázání v Kadani se nakonec dostala i k Bernardu Sannigovi. Sannig rozpracoval Hájkovu zprávu do nejširších detailů a vložil ji do svého již zmiňovaného rukopisu o kadaňském klášteře i kroniky celé české františkánské provincie. Stejnou verzi příběhu poté najdeme i v kadaňské klášterní kronice z roku 1746. V neposlední řadě se o Kapistránově působení v Kadani zmiňuje i Jan František Beckovský ve své *Poselkyni starých příběhův českých*. Beckovský Kadaň sám navštívil a vyslechl si příběh o Kapistránově misii přímo od místního

⁴²¹ KASÍK, MAŠEK, MŽYKOVÁ, *Lobkowiczové*, s. 62.

⁴²² JUŘÍK, Pavel, *Lobkowiczové. Popel jsem a popel budu*, Praha 2017, s. 22.

⁴²³ HÁJEK Z LIBOČAN, Václav. *Kronyka Czeská*, 1819, s. CDXXVII, [27. 8. 2024]. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:4389b9b0-b2ab-11e6-8028-001018b5eb5c>.

⁴²⁴ Příkladem může být Zacharius Theobald z Horního Slavkova či Georgius Crugerius.

kvardiána.⁴²⁵ V příběhu se traduje, že měl Jan Kapistrán navázat vztahy s kadaňským farářem, radními a staršími. Ti se měli s Kapistránem seznámit při jeho kázání v Mostě a následně ho pozvat do Kadaně, aby zde také kázal.

Ze své cesty po Itálii se Jan Kapistrán kolem roku 1450 skutečně rozhodl vydat do německých, rakouských, ale především českých zemích, kde chtěl bojovat proti husitství. Jeho příchod vyvolal velké pozdvižení mezi tehdejšími obyvateli zemí Koruny české. U katolíků udržoval naději a u utrakvistů naopak rozdmýčával nenávist.⁴²⁶

Kde všude po českých zemích Jan Kapistrán působil, se můžeme pouze dohadovat. Jeho přesný itinerář se totiž nedá zrekonstruovat. Na některých místech prokazatelně víme, že byl. Příkladem mohou být města jako je Brno, Olomouc, Český Krumlov či Cheb. Často jsou ale s jeho pobytem spojena i místa, například Plzeň nebo Jindřichův Hradec, kde se s jistotou nevyskytoval. Jeho pobyt je zde pouze tradovanou legendou, jež pomáhá často doložit význam či stáří nějaké památky té dané lokality.

Ve *Věku Poděbradském* od Rudolfa Urbánka se dočteme, že Jan Kapistrán přišel do Mostu v březnu roku 1452 a setrval zde, s výjimkou několikadenní zajížděky do města Kadaně, až do června.⁴²⁷ Kazatel Evropy, jak se Kapistránovi přezdívalo, skutečně v Mostě pobýval. Z této doby také pochází jediný prokazatelný důkaz o kontaktu mezi ním a kadaňskou městskou radou. 23. dubna 1452 vydává Jan Kapistrán filiační listinu pro kadaňskou obec. Tímto aktem uděluje všem členům kadaňské městské obce účastenství na dobrech z bohoslužeb františkánského řádu.⁴²⁸ Pravděpodobně šlo o Kapistránovu reakci na pozvání do Kadaně.

Město nebylo Janovi jistě cizí. Kapistrán o existenci Kadaně věděl především díky tomu, že zde byl dříve založen klášter svatého Michaela, který patřil minoritské větvi řádu sv.

⁴²⁵ HLAVÁČEK, *Kadaň mezi středověkem a novověkem*, s. 40–41.

⁴²⁶ URBÁNEK, Rudolf, *Věk Poděbradský II.*, s. 562.

⁴²⁷ URBÁNEK, *Věk Poděbradský II.*, s. 575.

⁴²⁸ HLAVÁČEK, *Kadaň mezi středověkem a novověkem*, s. 42.

Františka. Město měl navíc v té době v zástavě jeho korespondenční přítel Mikuláš II. z Lobkowicz, který byl také věrným katolíkem.⁴²⁹

Podle legendy měl Jan Kapistrán pozvání od kadaňských radních přijmout a z Mostu se do Kadaně vydat. Zajisté by to pro kazatele nebyl problém, neboť Kadaň je od Mostu vzdušnou čarou vzdálena necelých třicet kilometrů. Bylo celkem obvyklé, že se kazatelé ze svého hlavního místa působení vydávali kázat i do míst v blízkém okolí. Po svém příjezdu do Kadaně měl Jan Kapistrán, podle legendy, kázat u kapličky a v její těsné blízkosti také založit klášter a posvětit studánku. Jan František Beckovský, a před ním i Bernard Sannig, spojuje tuto studánku s klášterní studnou. U Františka Beckovského se dočteme: „*Při tom kostelíčku⁴³⁰ [klášter] pro svý duchovní bratry Františkány vystavěti dal sv. Jan Kapistrán, tehdaž v městě Kadani on bydlící a v tom klášteře hlubokau studnici posvětil... V klášteře Františkánským u těch 14 sv. Pomocníkův blíž města Kadaně nachází, se dosavad jedna kaple, která za času sv. Jana Kapistrána již stála. Při nynějším tom kostele díl staré zdi od předešlého kostelíka, k témuž klášteru Františkánskému obrácený, ještě stojí, na kterýmžto dílu spatřuje se dvoje místo památné a od sv. Jana Kapistrána pro památku zanechané, když on na jednom tento nápis a na druhém onen vypodobnil svou vlastní rukau, jak mně to oboje i jiné památky kláštera qvardián léta 1720. dne 24. srpna důvěrně ukazoval a povídal.*“⁴³¹ Jan Kapistrán se vedle utvrzování lidí ve víře při svých misiích také zasazoval o šíření františkánské observance. Proto je teoreticky možné, že při jeho kázání v Kadani mohla přijít řeč na nutnost založit zde klášter.

Nicméně je zde několik háčků, díky nimž můžeme o pravdivosti legendy o kázání Jana Kapistrána v Kadani pochybovat. Předně opět narážíme na otázku časového hlediska. Kazatel měl v Kadani pobývat v roce 1452 a podle legendy kázat u již stojící kaple. První zmínky o kapli, jak už jsem několikrát uvedl, pochází ale až z období o deset let později a samotný klášter se začíná budovat až kolem roku 1473, kdy do Kadaně přichází františkáni observanti. Druhým háčkem pak byla podle Petra Hlaváčka blízkost husitských center regionu, jako byl

⁴²⁹ HLAVÁČEK, Petr, *Svatý Jan Kapistrán a Kadaň*, in: Památky, příroda, život. Vlastivědný čtvrtletník Chomutovska, roč. 30, č. 2, Chomutov 1998, s. 38.

⁴³⁰ Beckovský kostelíčkem myslel původní poutní kapli.

⁴³¹ BECKOVSKÝ, REZEK, *Poselkyně starých příběhův českých*, Praha, 1880, s. 542–543, [citováno 27. 8. 2024]. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:e0223818-8efd-47f3-815b-9d178598908b>.

Žatec či Chomutov.⁴³² Podle Petra Hlaváčka byla cesta do okolí husitských měst v tehdejší rozjitřené době pro kněze, který kázal proti husitství a utrakvismu, nebezpečná. Jak jsem uvedl výše, samotná přítomnost Kapistrána rozdmýčovala již napjatou situaci v Koruně české. Kapistrán se dokonce dožadoval ozbrojeného doprovodu při svém putování Českým královstvím. Sám prohlašoval, že bezpečně se cítí pouze v katolických městech.⁴³³ Obdobně se o průjezdu utrakvistickým či husitským územím vyjadřoval i Eneáš Silvius Piccolomini, když dvakrát během své návštěvy Čech v červenci 1451 jako člen poselstva Fridricha III. k českému sněmu nocoval v Táboře.⁴³⁴ Příběh Kapistránova kázání, posvěcení studánky u kaple a snahy založit v Kadani klášter je opravdu jen pouhou legendou, a nikoliv skutečným počátkem kláštera Čtrnácti svatých Pomocníků, jak se někdy mylně uvádí.⁴³⁵ Propojení počátků kláštera s Janem Kapistránem, skrze jeho smyšlené kázání a posvěcení studánky u poutní kaple Čtrnácti svatých Pomocníků, mělo za cíl opět pouze uměle posunout dějiny kadaňského františkánského kláštera Čtrnácti svatých Pomocníků ještě více do minulosti.

6.1.2 Fictumovské Vierzehnheiligen. Řešení záhady?

Nové světlo vnáší do záhady založení kadaňské poutní kaple až novější bádání, které poukazuje na větší vztah mezi klášteřem a šlechtickým rodem Fictumů. Potvrzuje nám to fakt, že Fictumové měli ke klášteři františkánů observantů mnohem blíže, než se doposud myslelo. Dává nám to také příležitost uvažovat o nich jako o dalších možných hlavních fundátorech původní poutní kaple.

Při vyslovení hypotézy o možné fictumovské fundaci kadaňské kaple je potřeba si uvědomit dva podstatné fakty. Velice důležité je, že kult Čtrnácti svatých Pomocníků nebyl členům šlechtického rodu Fictumů neznámým. Rod sice pocházel z Durynska, své panství měl ale také v Horních Francích. Shodou okolností měli své majetky i v Coburgu. Město

⁴³² HLAVÁČEK, *Kadaň mezi středověkem a novověkem*, s. 46.

⁴³³ URBÁNEK, *Věk Poděbradský II.*, s. 562–563.

⁴³⁴ ŠMAHEL, František, *Eneáš Silvius Piccolomini a česká otázka*, in: *Uprostřed Evropy. České země na konci středověku*, Praha 2022, s. 514.

⁴³⁵ Příkladem je třeba: VLČEK, Pavel, *Kadaň (Chomutov). Konvent františkánů u kostela P. Marie a Čtrnácti svatých pomocníků v Kadani*, in: FOLTÝN, Dušan, SOMMER, Petr, VLČEK, PAVEL, *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1997, s. 281–284.

Coburg leží v blízkosti cisterciáckého opatství Langheim, u něhož došlo ke zmíněným zjevením. Fictumové bezpochyby přišli během svého působení v Coburgu s kultem Čtrnácti svatých Pomocníků do kontaktu.

Mnohem podstatnější je ale fakt související s jejich službou na wettinském dvoře, nejprve u saského kurfiřta Fridricha II. Dobromyslného, a později také u jeho bratra durynského lantkraběte Viléma III. Chrabrého. Během dvorské služby se Fictumové zapletli do sporů mezi oběma bratry. Spíše by se dalo říct, že je ze zákulisí organizovali,⁴³⁶ za což byli poté jako velezrádci či vlastizrádci odměněni konfiskací majetku a vyhnáním ze země. Wettinští bratři posílili stvrzený mír mezi sebou fundací poutního místa ve vsi Lützensdorf,⁴³⁷ které zasvětili kultu Čtrnácti svatých Pomocníků, jenž byl v té době populární. Lützensdorfská fundace zajistila, že se z kultu stal prostředek, jehož prostřednictvím začala být vyjadřována úcta a oddanost k wettinskému dvoru. Fictumové se tak po příchodu do Kadaně mohli fundací poutního místa snažit o projevení lítosti nad svým konáním v Sasku a opětovně se tak hlásit k oddanosti Wettinům. Případně mohli kapli využít v opačném směru a vyjádřit její fundací svůj vlastní pohled na předešlé události saské bratrské války.⁴³⁸

Právě díky tomuto poměrně specifickému vztahu ke kultu Čtrnácti svatých Pomocníků bychom mohli Fictumy předřadit na první místo v pomyslném seznamu možných hlavních fundátorů kaple. Fictumové navíc zapadají i do časového období, kdy předpokládáme, že kaple vznikla. Do okolí Kadaně přicházejí v roce 1453 a v období mezi léty 1465–1471 drželi i roční plat na městě. Kaple se navíc nacházela podél cesty směřující k jejich hradům Šumburk a Egerberg. Vezmeme-li v potaz, že tato cesta byla součástí obchodní stezky do Saského kurfiřtství, odkud Fictumové pocházeli, ale především se zde nacházelo wettinské Vierzeheiligen v durynském Lützensdorfu, je možné tvrdit, že Fictumové dosáhli ještě jednoho cíle. Vytvořili vlastně konkurenční poutní místo, jehož prostřednictvím se mohli saskému kurfiřtskému rodu pomstít.

Díky tomu se domnívám, že tento šlechtický rod, konkrétně doyena „českých“ Fictumů Apela III. z Fictumu, tak můžeme s největší pravděpodobností považovat za hlavního fundátora poutní kaple Čtrnácti svatých Pomocníků v lokalitě předního Lininga u Kadaně.

⁴³⁶ Více k problematice: DLOUHÝ, *Příchod Fictumů do Čech za vlády Jiřího z Poděbrad*, s. 31–48.

⁴³⁷ Před vyhnáním ze země patřila Fictumům.

⁴³⁸ DLOUHÝ, *Příchod Fictumů do Čech za vlády Jiřího z Poděbrad*, s. 60.

Fundace kaple jistě posloužila rytířskému rodu pánů z Fictumu v jejich reprezentaci a jako možnost lépe se etablovat mezi ostatní české šlechtické rody. Nižší šlechtický rod Fictumů se mohl skrze fundaci kaple přiblížit vyšší panské vrstvě, jejíž životní styl byl v té době nižšími šlechtici často napodobován.⁴³⁹ Pro Fictumy, na rozdíl od Hasištejnských z Lobkovicz, hovoří časové hledisko. Oproti kadaňské městské obci byli Fictumové na fundaci dostatečně silní. Přesto nelze Kadaň ani Hasištejnské z Lobkovicz z procesu založení kaple úplně vyloučit. Z hlediska toho, že kadaňská městská obec byla majitelem pozemku, na němž byla kaple vystavěna, dá se o ní uvažovat jako o spoluzakladateli kaple. Status spoluzakladatele pak lze přisoudit, s ohledem na jejich vztah ke kultu, i budoucím zástavním pánům Kadaně, Hasištejnským z Lobkovicz.

Úvaha o zapojení Fictumů do procesu fundace poutní kaple nám nabízí víceméně logické řešení této záhadné kapitoly z dějin kadaňského františkánského kláštera. Vrátime-li se na závěr ještě jednou k legendě o pěti šlechtických bratrech, můžeme si navíc povšimnout jednoho malého detailu, který teorii o Fictumech jako hlavních fundátorech také podporuje. Oněch pět šlechtických bratrů z legendy se provinilo vůči majestátu a byli odsouzeni za velezradu. Tento na první pohled nenápadný motiv viny a obvinění z velezrady se poněkud nápadně podobá osudu Fictumů. Po obvinění z vlastizrady a vyhnání ze Saska byli, dalo by se říct skoro zázrakem, zachráněni, když našli zastání na dvoře budoucího českého krále Jiřího z Poděbrad.

6.2 Františkánský klášter s kostelem Zvěstování Panny Marie a Čtrnácti svatých Pomocníků. Nástupce kadaňského Vierzehnheiligen

Kadaňská poutní kaple Čtrnácti svatých Pomocníků, i když její existence byla poměrně krátká, se velice brzy stala velmi oblíbenou. Dokazují nám to odpustkové listiny, určené pro kadaňské poutní místo, a četné odkazy kadaňských měšťanů. Již jsem uvedl dar bečváře Thömela Keyßera na osvětlení oltáře. Často se ve spojitosti s kaplí uvádí také dar dvou kop grošů a tří stříbrných prstenů na vyhotovení nového kalichu od Kateřiny Czolnerové z roku

⁴³⁹ ŠIMŮNEK, *Dvory a rezidence české středověké šlechty*, s. 245.

1470.⁴⁴⁰ Vzhledem k tomu, že prakticky nevíme nic o interiéru kaple, nelze nijak konkrétně mluvit o donátorské činnosti některého z triumvirátu fundátorů. Snad se můžeme pouze domnívat, že Apel III. z Fictumu by mohl být, vzhledem ke své pozici předního fundátora kaple, také hlavním donátorem oltáře Čtrnácti svatých Pomocníků, jehož křídlo bylo druhotně umístěno do výše zmíněného kostela v Bystřici u Kadaně.

V roce 1473 nastává pro kadaňské poutní místo zásadní zlom. V těsné blízkosti kaple začíná vznikat konvent františkánů observantů. Zcela jistě vyplyne na povrch otázka, kdo pozval členy observantské větve františkánského řádu do Kadaně. V úvahu připadají hned všichni z trojice fundátorů poutní kaple. Městská rada mohla pozváním bratří cílit na rozšíření sakrální topografie ve městě. Hlavní představitelé obou šlechtických rodů byli navíc velice zbožní. Vzpomeňme cestu Apela III. z Fictumu do Říma v časech končící saské bratrské války, nebo pouť Jana Hasištejnského z Lobkowicz do Svaté země v roce 1493. Fictumové i Hasištejnstí z Lobkowicz mohli pozváním františkánů observantů do Kadaně ostentativně vyjádřit svou zbožnost. Troufám si tedy souhlasit s tvrzením Petra Hlaváčka, že se jednalo o výsledek součinnosti triumvirátu fundátorů kadaňského Vierzehnheiligen,⁴⁴¹ tedy Hasištejnských z Lobkowicz, Fictumů a kadaňské městské obce.

Kdy přesně byla stavba zahájena, nevíme. Dříve, především v baroku, panoval názor, že stavba kláštera začala až po návratu Jana Hasištejnského z Lobkowicz z jeho pouti do Jeruzaléma. Nicméně dnes již víme, že stavební práce započaly nejpozději do roka od data převzetí poutního místa františkány observanty, tedy v rozmezí let 1473–1474. Jan Hasištejnský z Lobkowicz poté podle předloh ze Svaté země pouze upravoval některé prvky v architektonickém plánu kláštera.⁴⁴²

Františkáni observanti budovali svůj kadaňský klášter po etapách. Takovým způsobem se běžně u žebravých řádů postupovalo. Přerušování stavby souviselo hned s několika faktory, mimo jiné například se štedrostí donátorů či aktuální situací, v níž se kadaňská komunita nacházela. Konvent pomalu vznikl na volném prostranství v těsné blízkosti poutní kaple

⁴⁴⁰ Více k testamentárním odkazům pro kapli i klášter: HLAVÁČEK, *Kadaň mezi středověkem a novověkem*, s. 73–77. K problematice je nutné ještě jednou připomenout fakt, že v době koexistence poutní kaple a vznikajícího kláštera nelze odlišit, zda se jednalo o odkazy a odpustky pro kapli či pro klášter.

⁴⁴¹ HLAVÁČEK, *Vitzthumové jako hádanka z nejstarších dějin františkánského kláštera v Kadani*, s. 50.

⁴⁴² Typickým příkladem je tzv. večeřadlo neboli coenaculum.

Čtrnácti svatých Pomocníků a to tak, aby se při stavebních pracích nijak nenarušil její liturgický provoz.⁴⁴³ Do té doby, než stavba dospěla do obyvatelného stádia, mohli observantští bratři přebývat v provizorní budově při stavbě.⁴⁴⁴ Lze také uvažovat, že mohli využít zázemí, které jim skýtal klášter jejich minoritských „kolegů“ v severovýchodním cípu městských hradeb.

Jádro kláštera představuje pozdně gotický kostel, který na své jižní straně ústí v konvent.⁴⁴⁵ Centrální blok budov obklopuje malý rajský dvůr. S jistotou lze říct, že centrální část kláštera byla dokončena před rokem 1506. Konventní budovy jsou jednopatrové, až na část, která přiléhá ke kostelu. Ta je o patro zvýšená. V dalších letech následovalo prodloužení jižního křídla konventu směrem k západu. Tato část doznala do dnešních dob určitých změn. Na sklonku 16. století bylo přistavěno patro s reprezentačními pokoji, díky kterým se této části budovy dodnes říká Popelovské křídlo, a to podle donátora Jiřího Popela z Lobkowicz. V době barokní byly při velké přestavbě tyto komnaty strženy a nahrazeny mnišskými celami. Barokním úpravám zcela unikly některé prostory severního křídla centrálního konventu, v nichž se dodnes nachází unikátní sklípková klenba.⁴⁴⁶ Období baroka je také doba, kdy západně od střední lodi kostela vzniká mnišský chór a celá stavba je poté od západu uzavřena budovou noviciátu. Tím vzniká mezi noviciátem a centrálními budovami konventu druhý, trochu větší, uzavřený dvůr. Jižně od kláštera se poté v samostatné budově nacházela již od pozdního středověku klášterní studna. Kadaňský konvent františkánů observantů měl také poměrně dobře a pestře vybavenou knihovnu. Podle katalogu z roku 1742 čítala knihovna do roku 1540 na 176 prvotisků a starých tisků. Bratři františkáni získávali knihy pro kadaňský klášter v tiskárnách prakticky po celé Svaté říši římské.⁴⁴⁷

⁴⁴³ GAVENDA, *Páni Hasištejní z Lobkovic na sklonku středověku*, s. 59.

⁴⁴⁴ VLČEK, *Konvent františkánů u kostela P. Marie a Čtrnácti svatých pomocníků v Kadani*, s. 282.

⁴⁴⁵ GAVENDA, Lukáš, *Klášter františkánů – observantů v Kadani. Podoba a vývoj stavby za Jana Hasištejnského z Lobkowicz*, in: MUDRA, Aleš, OTTOVÁ, Michaela, Mýtus Ulrich Creutz. *Vizuální kultura v Kadani za Jana Hasištejnského z Lobkowicz (1469–1517)*, Litoměřice 2017, s. 75.

⁴⁴⁶ Více ke sklípkovým klenbám: LÁTAL, Hynek, *Lobkowiczský „altán“ v kadaňském klášteře a jeho sklípkové klenby*, in: HLAVÁČEK, Petr, *Františkánský klášter v Kadani jako ohnisko kulturního a technologického transferu*, Kadaň 2018, s. 89–113.

⁴⁴⁷ Podrobněji ke knihovně: HLAVÁČEK, *Kadaň mezi středověkem a novověkem*, s. 107–109.

Klášterní kostel nese zasvěcení Zvěstování Panny Marie a Čtrnácti svatých Pomocníků. Dříve se předpokládalo, že mariánské zasvěcení je výsledkem barokních přestaveb. Nicméně již roku 1521 se v klášterním kostele nacházel hlavní oltář, jenž byl právě onomu Zvěstování Panny Marie zasvěcen.⁴⁴⁸ Klášterní kostel je trojlodní chrám, jehož architektem, a pravděpodobně také architektem celého centrálního bloku kláštera, byl chebský mistr Erhard Bauer z Eichstädtu.⁴⁴⁹ Jak jsem uvedl výše, stavba komplexu postupovala tak, aby nenarušila funkčnost poutní kaple. Proto lze předpokládat, že nejprve byl vystavěn presbytář kostela. Ten mohl na určitý čas převzít její funkci. Po roce 1483, díky oficiálnímu předání kaple s okolním pozemkem františkánům observantům, vznikla možnost dále pokračovat ve stavbě.⁴⁵⁰ Kostel byl pravděpodobně dostavěn na přelomu let 1492 a 1493, jelikož víme, že 12. března 1493 biskup z pomořanského Kamieņu a přítel Jana Hasištejnského z Lobkowicz, Benedikt z Valdštejna, posvětil dva postranní oltáře. Jednalo se o oltáře svatého Wolfganga a Čtrnácti svatých Pomocníků.⁴⁵¹ Druhý jmenovaný, jenž byl označován také jako „zázračný“, nahradil oltář stejného zasvěcení z původní poutní kaple. Nový oltář Čtrnácti svatých Pomocníků se měl údajně nacházet přesně v místech oltáře původního. Proto můžeme s jistotou prohlásit, že poutní kaple Čtrnácti svatých Pomocníků zanikla někdy v rozmezí mezi léty 1483 a 1493, kdy došlo k dostavbě chrámové lodi.

Nově založený klášter, který byl počítán k jazykově německým konventům v zemi, si prošel několika úvodními problémy. Prakticky ihned po založení rozhodl vikář pražského arcibiskupství Prokop z Plzně ve prospěch františkánů spor mezi nimi a kadaňským farářem o právo zpovídat a pohřbívat v klášteře. Roku 1503 byl poté sjednán zákaz pro františkány z jiných diecézí vybírat ve svých farnostech almužny na úkor kadaňského kláštera.⁴⁵² Zkrátka bylo nutné nastavit dobré vztahy mezi místní kadaňskou diecézí a nově příchozím řádem a také poněkud upravit hranice žebavých obvodů. V roce 1503 se také řešil spor o vlastnická

⁴⁴⁸ HLAVÁČEK, *Čtrnáct svatých Pomocníků*, s. 243.

⁴⁴⁹ VLČEK, *Konvent františkánů u kostela P. Marie a Čtrnácti svatých pomocníků v Kadani*, s. 282.

⁴⁵⁰ GAVENDA, *Klášter františkánů – observantů v Kadani*, s. 75.

⁴⁵¹ GAVENDA, *Páni Hasištejnské z Lobkovic na sklonku středověku*, s. 61–62.

⁴⁵² HLAVÁČEK, Petr, *Františkánský klášter Čtrnácti sv. Pomocníků v Kadani (1473–1524)*, in: *Památky, příroda, život. Vlastivědný čtvrtletník Chomutovska*, roč. 30, č. 4, Chomutov 1998, s. 97–98.

práva k domku nedaleko kláštera. Tentokrát byl spor vyřešen ve prospěch města. Dům stál na městském pozemku a bratrům františkánům bylo zakázáno ho jakkoli užívat.⁴⁵³

Kadaňské poutní místo se stalo cílem některých významných činitelů té doby. Roku 1478 navštívil vznikající klášter uherský magnát Štěpán Zápolský. Někdy mezi léty 1564 a 1571 vykonala pouť ke kadaňskému Vierzehnheiligen Maria Maximiliana Manrique de Lara. Roku 1596 zde spočinula v modlitbě také její dcera Polyxena z Lobkowicz.⁴⁵⁴ Klášter se stal místem politických jednání. Roku 1534 se zde sešli Ferdinand I. Habsburský, kardinál Albrecht Braniborský, saský kurfiřt Johann Fridrich a saský vévoda Georg Bradatý. 29. června po jednání zde podepsali církevně-politickou mírovou smlouvu, tzv. kadaňský mír.⁴⁵⁵

6.2.1 Fictumové v dějinách kláštera Čtrnácti svatých Pomocníků

Od jara roku 1473 se z kadaňské poutní kaple pomalu stává klášter. Řehole svatého Františka definovala poměrně specifický vztah k vlastnictví. Podle jejího znění tak samotný řád nemohl klášter vlastnit.⁴⁵⁶ Proto panovník, který byl protektorem privilegií františkánů observantů v českých zemích, vydával pro nově vzniklé kláštery fundátorská práva. Ta dávala fundátorům možnost nakládat s konventem jako se svým osobním majetkem.⁴⁵⁷ Již jsem uvedl, že u kadaňského kláštera získal od Vladislava II. Jagellonského fundátorská práva 17. ledna roku 1481 Jan Hasištejnský z Lobkowicz, jeho bratři a dědicové. Jan si proto od kadaňské františkánské komunity vysloužil přízvisko *primus fundator huius monasterii*. Obdobně je titulován také na své tumbě.⁴⁵⁸

Pokud se ale podrobněji podíváme na označení, které Janu Hasištejnskému františkáni observanti dali, můžeme si povšimnout faktu, jenž by mohl dokládat hypotézu o existenci více fundátorů kadaňského kláštera. Uvedená formulace *primus fundator huius monasterii* v překladu znamená *první* či *nejpřednější zakladatel tohoto kláštera*. Onu formulaci lze chápat

⁴⁵³ HLAVÁČEK, *Čtrnáct svatých Pomocníků*, s. 170.

⁴⁵⁴ HLAVÁČEK, *Nový Jeruzalém?*, s. 180, 183.

⁴⁵⁵ Více ke kadaňskému míru: HLAVÁČEK, *Obrazy z kadaňských dějin*, s. 37–40.

⁴⁵⁶ HLAVÁČEK, *Kadaň mezi středověkem a novověkem*, s. 102.

⁴⁵⁷ HLAVÁČEK, *Čeští františkáni na přelomu středověku a novověku*, s. 42.

⁴⁵⁸ HLAVÁČEK, *Vitzthumové jako hádanka z nejstarších dějin františkánského kláštera v Kadani*, s. 48.

dvojím způsobem. Podle první varianty byl Jan Hasištejnský skutečně prvním zakladatelem konventu a za další fundátory mohli být označováni ti, kteří se podíleli na přestavbách kláštera a k fundátorským právům se přihlásili. Příkladem může být Jiří Popel z Lobkowicz, který se k původním lobkowiczským závazkům ke klášteru přihlásil na sklonku 16. století.⁴⁵⁹ Proč by ale v tom případě byl Jan Hasištejnský už ve své době označen jako *první* fundátor? Mnohem pravděpodobnější je proto druhá možnost. Při samotném založení kláštera v roce 1473 pravděpodobně figurovalo více fundátorů, kupříkladu nám známý triumvirát zakladatelů původní poutní kaple Čtrnácti svatých Pomocníků podporovaný panovníkem.⁴⁶⁰

Proč ale fundátorská listina z roku 1481 hovoří pouze o jednom aktérovi? Tato otázka se dá vysvětlit následujícím způsobem. Kadaňská městská obec byla v době založení kláštera v lobkowiczské zástavě, tedy v podřízeném postavení vůči Janu Hasištejnskému z Lobkowicz. Trochu složitější je poté otázka, z jakého důvodu byli ze zlistinění fundátorského aktu vyřazeni Fictumové. Podle mého názoru se nezahrnutí Fictumů mezi držitele fundátorských práv dá vysvětlit prostřednictvím mezinárodní situace na poli vztahů Koruny české a saského kurfiřtství poté, co byli Fictumové ze své rodné země vyhnáni. Klášter byl založen v roce 1473, tedy v době, kdy spor mezi saskými Wettiny a Fictumy nebyl ještě vyřešen a situace mezi oběma rody byla velmi napjatá. Fictumové se čistě hypoteticky mohli s Hasištejnskými z Lobkowicz dohodnout, že se v jejich prospěch fundace kláštera vzdají, aby proti sobě Wettiny ještě více nepopudili. Přesto ale lze přítomnost Fictumů, stejně jako zástupců kadaňské městské obce, při zakladatelském ceremoniálu předpokládat. Jan Hasištejnský se v pozici zástavního pána města po ceremoniálu podle dohody ujmul role fundátora. Zástupci kadaňské městské obce figurovali při ceremoniálu opět pouze jako majitelé stavební parcely. Fictumové, jako zakladatelé původní poutní kaple, se podle předpokládané dohody stáhli do pozadí. Listina, kterou Vladislav vydal osm let po založení kláštera, pak pouze potvrdila platný stav. Předání fundátorských práv Janovi Hasištejnskému navíc mohlo posloužit k rozšíření hasištejnsko–lobkowiczské kontroly nad městem. Jan se poté o vznikající klášter příkladně staral. Roku 1487 vymohl vedle listiny pro kadaňského faráře o přijímání heretiků a

⁴⁵⁹ HLAVÁČEK, *Kadaň mezi středověkem a novověkem*, s. 114–115.

⁴⁶⁰ ŠIMŮNEK, *Dvory a rezidence české středověké šlechty*, s. 247.

kacířů zpět do církve⁴⁶¹ ještě listinu s odpustky pro poutníky, kteří františkánský klášter navštíví.

Stopy rodu Fictumů však v dějinách konventu nemizí. Objevují se hned na začátku, prakticky okamžitě po založení. Na jaře roku 1474 pobýval v kadaňském klášteře již podruhé provinční vikář Pavel z Moravy. Urozeným bratrům Ditrichovi a Vincencovi z Fictumu a na Egerberce vydal přímo v klášteře filiační listinu datovanou 14. března 1474.⁴⁶² Filiační listiny či tzv. konfraternity sloužily jako duchovní protislužby významným podporovatelům řádu či řeholní komunity určitého kláštera.⁴⁶³ Za oddanost vůči řádu byla Fictumům na Egerberce udělena účast na dobrodiních a milostech z bohoslužeb řádu. Bratři františkáni byli poté povinni si podle pravidel řádu připomínat vedle svých zemřelých spolubratrů také zesnulé členy fictumovského rodu.⁴⁶⁴ Z této listiny tak lze vyčíst jeden z hlavních důkazů o spojitosti fictumovského rodu s kadaňským poutním místem. Právě v roce 1474, v roce vydání filiační listiny, zemřel Apel III. z Fictumu. Díky filiační listině žila vzpomínka na zesnulého zakladatele kadaňského Vierzehnheiligen dál, i přesto, že on, a ani jeho potomci, nebyli uvedeni jako oficiální fundátoři nástupnického kláštera.

Filiační listina z roku 1474 přidala podpoře a donátorské činnosti ze strany Fictumů na významu. Ovšem ne každá podpora kláštera, která je v odborné literatuře spojena s Fictumy, je opravdu fictumovská. Petr Hlaváček uvádí jako jeden z příkladů fictumovské podpory

⁴⁶¹ RAK, *Kadaň doby Ulricha Creutze*, s. 26.

⁴⁶² NA, FrP, č. 56, in: <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RF/56/charter>, accessed at 2024-08-27+02:00. („...Datum In loco [nostro] [sanctorum] xiiii auxiliatoru[m] [extra] muros civitat[is] Cadanen[sis] sit[um] xiiii die Marcy Anno [domini] Millesimo [quadragesimo] septuagesimo quatro.“).

⁴⁶³ HLAVÁČEK, *Čeští františkáni na přelomu středověku a novověku*, s. 42.

⁴⁶⁴ NA, FrP č. 56, in: <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RF/56/charter>, accessed at 2024-08-27+02:00. („...vestre deuocionis sinceritatem attendens quam ad nostrum et prefati patris nostri sancti Francisci ordinem... Vos supradictas personas Necnon et [animas] vestrorum defunctorum ad confraternitatem nostram et ad vniuersa et singula [nostre] religionis suffragia in vita recipio pariter et in morte plenam vobis participaciones [omnium] carissimum et spiritualium bonorum Videlicet Missarum Orationum Suffragiorum Officiorum divinorum Ieiuniorum Abstinenciarum Vigiliarum Distiplinarum Peregrinationum Penitenciarum Inspirationum lectionum Conteplationum Meditationum Obserua[n]ciarum[m] Deuocionum et [omnium] alliorum [spiriualium] bonorum... Idem vol ut pro vobis fiat officiu[m] [quod][pro] [fratribus] [nostris] defunctis recitatis ibide[um] an[n]uatim ex more [per] totu[m] ordine[m] fiei co[n]sue[n]it valeat feliciter [nostra] deuota et ferues caritas in [Christo] [Iesu] [domino] [nostro]...“).

kadaňského kláštera listinu z roku 1492 pro kadaňskou františkánskou komunitu od Fridricha Fictuma ze Šumburka. Tento šlechtic listinou povoluje vést vodu pro klášter přes jeho pozemky.⁴⁶⁵ Dle mého názoru je toto tvrzení mylné, neboť se nejedná o Fridricha Fictuma ze Šumburka, ale Fridricha ze Šumburka na Perštejně, člena rodu Šumburků, který měl v této oblasti také své majetky. Pravda sice je, že Apel III. z Fictumu měl kromě bratrů Bussa III. a Bernharda I. ještě bratra Fridricha.⁴⁶⁶ Je ovšem otázkou, zda s nimi Fridrich do Čech přišel. O jeho působení v Čechách totiž nemáme prakticky žádné informace. Navíc na zmíněné listině je doslovně uvedeno „*Ich Friedrich Von Schonberg herre czüm Perschenstein...*“⁴⁶⁷ neboli *Já Fridrich ze Šumburka pán na Perštejně*. Listina je kvůli výraznému poškození prakticky nečitelná, ale tato úvodní titulatura se dá rozeznat. Podle predikátu *pán na Perštejně* lze celkem jistě tvrzení Petra Hlaváčka vyvrátit, jelikož Fictumové získávají hrad Perštejn až několik let po vydání této listiny.

Fictumovská podpora v problematice vedení vody pro kadaňský klášter františkánů observantů se ale objevuje jinde, a to při vydání listiny Vladislava II. Jagellonského z 28. prosince roku 1515. S vědomím toho, že kadaňská řeholní komunita má neustále problémy s přiváděním vody do kláštera, vyhověl Vladislav prosbě bratrů františkánů. Rozhodl se „...*na truby k wedenj wody do tegož Klasstera Dvie Stie Czentnerzuow Wolowa dati...*“⁴⁶⁸ Pod samotným textem listiny se poté dočteme jméno relátora, který byl panovníkem pověřen vyřízením této listiny. Byl jím „...*Opl de Fficztum, et in [novus] Ssumberk etc.*“⁴⁶⁹ Můžeme z toho tedy usuzovat, že i Apel IV. z Fictumu a na Novém Šumburce mohl mít alespoň malý zájem na zhotovení vodovodu a prokázat vyřízením listiny svou starost o kadaňskou františkánskou komunitu.

⁴⁶⁵ HLAVÁČEK, *Čtrnáct svatých Pomocníků*, s. 172. Toto tvrzení se objevuje i v další literatuře Petra Hlaváčka na toto téma.

⁴⁶⁶ MADĚRA, Ferdinand, *K některým heraldickým památkám v Chomutově. 8. pokračování*, in: *Památky, příroda, život. Vlastivědný čtvrtletník Chomutovska*, roč. 30, č. 1, Chomutov 1998, s. 11.

⁴⁶⁷ NA, FrP, č. 77, in: <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RF/77/charter>, accessed at 2024-08-28+02:00.

⁴⁶⁸ NA, FrK, č. 7, in: <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RF-Kadan/7/charter>, accessed at 2024-08-28+02:00.

⁴⁶⁹ NA, FrK, č. 7, in: <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RF-Kadan/7/charter>, accessed at 2024-08-28+02:00.

Nezpochybnitelnou podporu kadaňských františkánů observantů ale vidíme v roce 1506. V den svátku Narození Panny Marie se v kadaňském klášteře konala provinční kapitula českých františkánů observantů. Kromě obvyklé volby představitelů došlo na předčítání apoštolského breve papeže Julia II. o tolerování jediných dvou kongregací v rámci řádu svatého Františka, totiž konventuálů a observantů.⁴⁷⁰ Konání této provinční kapituly financovali Jan Hasištejnský z Lobkovicz, báňský podnikatel z Krupky Lorenz Glatz ze Starého Dvora a také Fictumové, konkrétně držitel filiační listiny Ditrich z Egerbergu a Apel IV. ze Šumburka. Ditricha z Fictumu a na Egerberce pak vidíme také mezi vydržovateli kapituly, která se konala v Kadani o osm let později, tedy v roce 1514. Při ní se mimo jiné projednávaly nejrůznější stížnosti na laické bratry. Jako jediný pak Ditrich finančně zajistil i konání provinční kapituly, která se v Kadani uskutečnila v roce 1524 o svátku svatého Petra a Pavla. Tato kapitula byla výjimečná tím, že při ní vystoupil bakalář Diviš z Krupky, jenž zastával pozici lektora kadaňského řádového studia.⁴⁷¹ Před konáním kapituly přibil na klášterní vrata reformační teze, které se snažil předložit i na kapitule. Nicméně byl odmítnut a nucen z kláštera uprchnout, neboť se chystalo jeho zatčení.⁴⁷²

Fakt, že členové fictumovského rodu finančně zajišťovali provinční kapituly, konané v kadaňském františkánském klášteře, je dalším důkazem blízkosti Fictumů ke konventu. Provinční kapitolu většinou zajišťovali ti, kteří klášter nějakým způsobem podporovali. Její konání pak pro ně představovalo určitou známku prestiže.⁴⁷³ Proto není divu, že často docházelo ke sporům o místo konání kapituly. K onomu sporu došlo také roku 1531, kdy zmíněný Ditrich z Fictumu a na Egerberce, společně se Šebestiánem z Weithmühle, žádali provinčního ministra Eusebia z Neumarktu, aby se kapitula konala v Kadani. Provinční ministr sice konání přislíbil, ale nakonec se provinční kapitula sešla v Brně. Kadaňský klášter se poté stal ještě jednou dějištěm provinční kapituly, a to v roce 1533, i když v té době někteří kadaňští měšťané zaujímalí vůči františkánům observantům nepřátelský postoj, především díky rozvoji reformačních myšlenek.⁴⁷⁴ I při této poslední provinční kapitule se, jak jsem

⁴⁷⁰ HLAVÁČEK, *Čtrnáct svatých Pomocníků*, s. 171.

⁴⁷¹ Řádové studium pro české františkány observanty bylo při kadaňském klášteře založeno roku 1522.

⁴⁷² HLAVÁČEK, *Nový Jeruzalém?*, s. 18.

⁴⁷³ HLAVÁČEK, *Čeští františkáni na přelomu středověku a novověku*, s. 43.

⁴⁷⁴ HLAVÁČEK, *Čtrnáct svatých Pomocníků*, s. 177.

zmínil již v jedné z předchozích kapitol, setkáváme ve skupině finančních podporovatelů se členy fictumovského rodu.

Již jsem uvedl, že egerberská větev fictumovského rodu obdržela roku 1474 od tehdejšího provinčního vikáře filiační listinu. Stejně pocty se roku 1529 dostalo také šumburské větvi, když 22. března výše zmíněný Eusebius z Neumarktu vydal filiační listinu pro Wolfganga Ditricha z Fictumu a jeho manželku Markétu ze Rzavého.⁴⁷⁵ Fictumové v tomto čase rozvíjející se reformace totiž podporovali kadaňskou komunitu a poutní místo ze všech výše zmíněných podporovatelů nejvíce. Dokonce můžeme říct, že druhou polovinu 30. let a první polovinu 40. let 16. století přežila řeholní komunita v Kadani pouze díky finanční podpoře výše zmíněného Bernardina z Fictumu.⁴⁷⁶ Po jeho smrti roku 1544 došlo k postupnému snižování členů kadaňské komunity. Roku 1564 poslední tři bratři odešli do Tachova. Hasištejnstí z Lobkowicz, pravděpodobně společně s Fictumy, poté přetvořili konventní kostel na evangelický chrám, a jak jsem zmínil dříve, společně jej využívali k soukromým luteránským bohoslužbám. Roku 1567 sem Hasištejnstí z Lobkowicz uvedli evangelického kazatele. Po polovině 16. století se zmínky o fictumovské podpoře a vůbec vztahu tohoto rodu ke kadaňskému františkánskému klášteru s kostelem Zvěstování Panny Marie a Čtrnácti svatých Pomocníků vytrácí. Od 70. let 16. století dochází ke katolické obnově kláštera, to už ale pod taktovkou katolické popelovské větve rodu Lobkowiczů.

6.2.2 Aktivita Fictumů při výstavbě kadaňského kláštera

Vydání filiačních listin a zpětné přijetí členů rodu do konfraternity ze strany františkánů observantů, finanční podpora provinčních kapitul ze strany Fictumů a vstup některých členů rodu do observantského řádu⁴⁷⁷ naznačuje, že páni z Fictumu měli s františkánskou komunitou, která obývala zdi kadaňského kláštera, poměrně dobré vztahy. Petr Hlaváček dokonce uvádí, že vztahy s Fictumy byly mnohem bližší, než měla řeholní komunita k samotnému fundátorovi Janu Hasištejnskému z Lobkowicz.⁴⁷⁸ Podle jeho mínění měl

⁴⁷⁵ GAVENDA, *Náhrobní kameny pánů z Fictumu v Kadani a Klášterci nad Ohří*, s. 250.

⁴⁷⁶ HLAVÁČEK, *Čtrnáct svatých Pomocníků*, s. 178.

⁴⁷⁷ Připomínám, že v nekrologiu olomouckého kláštera je uvedeno jméno Urbana z Fictumu.

⁴⁷⁸ HLAVÁČEK, *Čtrnáct svatých Pomocníků*, s. 210.

zástavní pán Kadaně a jeho rod mnohem intenzivnější vztah spíše k samotné budově, v níž se Jan Hasištejnský z Lobkowicz snažil po svém návratu ze Svaté země uplatnit jeruzalémskou topografií. Petr Hlaváček si všímá jednoho zajímavého detailu, který tuto teorii zdánlivě potvrzuje. V kronice Michaela z Korutan, jež byla podle Hlaváčkových slov vnímána českými františkány jako oficiální provinční akta, není o hasištejnsko–lobkowiczské podpoře ani zmínka. Autor kroniky naopak vyzdvihuje zásluhy Fictumů a uvádí je jako zvláštní donátory a podporovatele.⁴⁷⁹ Otázkou však je, nakolik tomu můžeme věřit. Jen těžko si lze představit, že by Jan Hasištejnský, jako fundátor kláštera, nepěstoval vztahy s místní komunitou a nesnažil se o jejich podporu. Spíše se zdá, že vypuštění hasištejnsko–lobkowiczské podpory je snaha o *damnatio memoriae*, poté co se Jan dostal do sporu s kadaňskými měšťany, kteří společně s Fictumy místní řeholní komunitu podporovali. Nemluvě o tom, že později, s příchodem luteránské konfese, se Hasištejnští z Lobkowicz přestali ke klášteru a jejich fundátorským závazkům hlásit. Obdobně nelze tvrdit, že by se Fictumové jako spoluzakladatelé kláštera, i když se teoreticky mohli stáhnout do ústraní, nezajímali o stavbu konventu a nezapojili se do ní. Zejména pokud měli k lokalitě skutečně tak blízký vztah, jak se ukazuje.

Interiér konventního kostela poskytl prostor pro rodovou reprezentaci svých fundátorů. Presbytář kostela se stal místem prezentace především pro Hasištejnské z Lobkowicz. Nacházejí se zde nástěnné malby Ukřižování a Oplakávání Krista vytvořené malířem z okruhu kolem Lucase Cranacha staršího.⁴⁸⁰ Do obou scén jsou šikovně zapracováni i někteří členové hasištejnského rodu. Vedle upomínek na Hasištejnské z Lobkowicz najdeme v konventním kostele také památky reprezentující druhý šlechtický rod z předpokládaného triumvirátu zakladatelů. Fictumové si jako svůj reprezentativní prostor vybrali jižní boční loď kostela. Dostáváme se opět k hypotéze, podle které uvažujeme o Fictumech jako o hlavních fundátorech poutní kaple Čtrnácti svatých Pomocníků. Předpokládá se totiž, že jižní loď kostela je místem, kde se dříve kaple nacházela.⁴⁸¹ Výběrem místa pro rodovou reprezentaci, na místě původní kaple, se Fictumové vlastně přihlásili k její fundaci.

⁴⁷⁹ HLAVÁČEK, *Čtrnáct svatých Pomocníků*, s. 206.

⁴⁸⁰ Více k malbám např.: MUDRA, Aleš, *K funkcím donátorských portrétů v presbytáři klášterního kostela Čtrnácti svatých pomocníků v Kadani*, in: *Studia mediaevalia Bohemica*, roč. 10, č. 1, Praha 2018, s. 65–84.

⁴⁸¹ GAVENDA, *Páni Hasištejnští z Lobkovic na sklonku středověku*, s. 58.

K demonstraci rodové tradice v lokalitě *U XIII. svatých Pomocníků v nouzi vně města Kadaně* zvolili Fictumové nástěnnou malbu, kterou nechali umístit právě do jižní lodě konventního kostela. Umělecky velice kvalitně provedená malba byla vytvořena technikou secco.⁴⁸² Malba představuje dvě scény. V horní části se jedná pravděpodobně o motiv Krista při Posledním soudu či vyobrazení Bolestného Krista obklopeného svatými Pomocníky v nouzi. S úplnou přesností se to říct nedá. Z celého výjevu se totiž dochovala pouze mísa a pravděpodobně Pilátovy ruce. Celá stěna jižní lodi byla totiž při přestavbě, dokončené v roce 1614, přemalována motivy Šalamounova soudu, Čtrnácti svatých Pomocníků s anděly a Posledního soudu.⁴⁸³

Spodní část malby je oddělena zeleným brokátovým závěsem s motivem rozety ve stylu granátového jablka. Na detailně vymalované travnaté louce, pravděpodobně s kvetoucím jitrocelem, zde klečí členové fictumovského rodu s rukama sepnutými k modlitbě a pohledem směřujícím k horní části malby.⁴⁸⁴ Řadu modlících se postav rozděloval přesně v polovině výklenek, ve kterém se podle Petra Hlaváčka pravděpodobně nacházela devoční socha mariánské piety.⁴⁸⁵ Postavy jsou orientovány směrem k výklenku. Po levé straně se jedná o sedm mužských postav. Zastoupení jsou zde jak dospělí, tak děti. Oděni jsou ve zbroji. Jeden má na sobě mnišskou kutnu. Strana napravo od výklenku patří šesti fictumovským ženám, a to manželkám s čepci a dcerám. V obou řadách je poté vyobrazen fictumovský rodový erb. V pozadí za klečícími Fictumy pak tušíme tři či čtyři postavy světců.⁴⁸⁶ Zcela jistě se jednalo o postavy z pomocnické skupiny, konkrétně sv. Kateřinu, sv. Markétu a sv. Barboru. Čtvrtá nejasná postava, kterou naznačuje pouze svatozář, pak mohla představovat sv. Kryštofa.⁴⁸⁷

⁴⁸² HLAVÁČEK, *Vitzthumové jako hádanka z nejstarších dějin františkánského kláštera v Kadani*, s. 64.

⁴⁸³ Více: BÍLKOVÁ, Milena, *Pozdně nástěnné malby v klášterním kostele*, in: HLAVÁČEK, Petr, BÍLKOVÁ, Milena, *Františkánské nebe v Kadani. Renesanční příběh kláštera Čtrnácti sv. Pomocníků = Der Franziskanerhimmel in Kadaň. Die Renaissancegeschichte des Klosters der Vierzehn heiligen Nothelfer*, Kadaň 2018, s. 38–50.

⁴⁸⁴ BÍLKOVÁ, Milena, NESPĚŠNÁ HAMSÍKOVÁ, Magdalena, ROYT, Jan, *Nástěnné malby v kostele a klášteře Čtrnácti svatých pomocníků v Kadani*, in: MUDRA, Aleš, OTTOVÁ, Michaela, Mýtus Ulrich Creutz. *Vizuální kultura v Kadani za Jana Hasištejnského z Lobkowicz (1469–1517)*, Litoměřice 2017, s. 89.

⁴⁸⁵ HLAVÁČEK, *Vitzthumové jako hádanka z nejstarších dějin františkánského kláštera v Kadani*, s. 65.

⁴⁸⁶ Mohlo jich být i víc.

⁴⁸⁷ BÍLKOVÁ, NESPĚŠNÁ HAMSÍKOVÁ, ROYT, *Nástěnné malby v kostele a klášteře Čtrnácti svatých pomocníků v Kadani*, s. 89.

Vysoká umělecká kvalita se projevuje také na zhotovení jednotlivých postav, které byly propracovány do nejmenších detailů. Stylem malba odkazuje ke skupině žáků, která se v 60. a 70. letech 15. století semknula v Norimberku kolem malíře Hanse Pleydenwurffa. Odborníci také shledávají v malbě podobnost s dílnou Pleydenwurffova asistenta a pokračovatele Michaela Wolgemuta, především pak v jeho tvorbě z 80. let 15. století.⁴⁸⁸ Lze tedy předpokládat, že autorem bude někdo blízký těmto norimberským malířům.

Ve své době byla identifikace jednotlivých modlících se členů rodu Fictumů jednoduchá, jelikož se pod každou postavou nacházela dekorativně vyvedená „identifikační popiska“. Bohužel do dnešní doby se identifikační text k jednotlivým postavám dochoval pouze pro mužskou část řady, a to velice torzálně. Petr Hlaváček se již dříve pokusil o jejich identifikaci.⁴⁸⁹ Sám ale dodává, že přiřazení vyobrazených postav je jen prvotním odhadem. Podle jeho slov se jedná o členy z obou českých větví. Jsou zde tedy zastoupeni jak Fictumové na Egerberce, tak také šumburská linie rodu. Mužskou část identifikoval Petr Hlaváček následujícím způsobem. První v řadě se podle něj nacházel Bernhard I. Vzápětí ale dodává, že by se mohlo jednat i o Kryštofa I. z Fictumu a na Novém Šumburce. Malba je v těchto místech velmi špatně dochovaná, proto se nedá onen muž přesně identifikovat. Po něm následuje postava, označena jako *frater Christoph*. Další v řadě je Bernhard II. z Fictumu, který je následován bratry Ditrichem a Vincencem z Fictumu a na Egerberce. Vzhledem k faktu, že pod postavou Vincence je v „identifikační popisce“ rozeznatelné jméno *Wenczel Vicztum*, uvažoval Petr Hlaváček, že by tato postava mohla také představovat syna Bussa IV. z Fictumu a na Novém Šumburce, který se jmenoval Wenczeslaus neboli Václav. O tomto členu rodu víme, že se v roce 1491 imatrikuloval na univerzitě v Lipsku. Letní semestr tohoto akademického roku strávil na zdejší univerzitě jako člen polského univerzitního národa. V Lipsku ovšem jeho studijní peregrinace neskončila. Ve své touze po vědění pokračoval Václav z Fictumu a na Novém Šumburce v Itálii. Zde ho můžeme zachytit mezi ostatními studenty univerzity v Bologni, kde také roku 1495 pravděpodobně zemřel.⁴⁹⁰ Petr Hlaváček při identifikaci poznamenal, že věkově se postava spíše přibližuje Vincencovi nežli

⁴⁸⁸ Více k problematice původu malby: BÍLKOVÁ, NESPĚŠNÁ HAMSÍKOVÁ, ROYT, *Nástěnné malby v kostela a kláštere Čtrnácti svatých pomocníků v Kadani*, s. 93–94.

⁴⁸⁹ Detailně: HLAVÁČEK, *Vitzthumové jako hádanka z nejstarších dějin františkánského kláštera v Kadani*, s. 66–74.

⁴⁹⁰ HLAVÁČEK, *Vitzthumové jako hádanka z nejstarších dějin františkánského kláštera v Kadani*, s. 72.

Václavovi. Proto nakonec zněl rozhodující verdikt tak, že postava stojící vedle Ditricha je jeho bratr Vincenc. Poté následují dvě dětské postavy, Jiří a Busso, které Petr Hlaváček nedokázal přesně identifikovat. Z hlediska dětského věku si troufám uvažovat nad tím, že jedno z dětí by mohlo být Jiří II., syn Felixe I., a tedy synovec Kryštofa I., o němž se uvažuje jako o vedoucí postavě mužské části malby. V ženské řadě na druhé straně výklenku určil Petr Hlaváček pouze jednu z postav, a to Kateřinu z Mühldorfu. Podle této genealogické analýzy zasadil Petr Hlaváček nástěnnou malbu do mezidobí mezi léty 1483 a 1486.⁴⁹¹

Jistě není pochyb, proč jsou na malbě vyobrazeni bratři Ditrich a Vincenc, neboť jsou držitelé filiační listiny.⁴⁹² Oprávněná je tak i přítomnost Kateřiny z Mühldorfu, jež byla Ditrichovou manželkou. Poněkud tajemnou postavu *fratera Christophera* Petr Hlaváček přisoudil Fictumovi, který se pravděpodobně stal, pod řeholním jménem Kryštof, členem kadaňské řeholní komunity. Údajně se jednalo o neznámého syna Bussa III. z Fictumu a na Egerberce.⁴⁹³ V případě první postavy nastává menší dilema. Oba členové rodu, které Petr Hlaváček zvažuje, by mohli na malbě jistě být a oba si zasluhují čestné první místo v řadě modlících se osob. Bernhard I. byl v době vzniku malby posledním žijícím zástupcem první generace Fictumů na českém území. Kryštof I. byl naopak nejstarším synem Apela III., zakladatele původní kaple. Kryštof tak představuje přímého pokračovatele fictumovské tradice kadaňského Vierzehnheiligen. Pokud by první z mužů na této straně malby byl skutečně Kryštof, dovolil bych si tvrdit, že jednou ze starších žen na pravé straně by mohla být Kryštofova manželka Anna z Warnsdorfu. Tematika malby a důvod vyobrazení ostatních šlechtických postav je mi poněkud nejasná. Malba by teoreticky mohla zobrazovat nejstarší syny členů první generace rodu. V tom případě by první mužskou postavou byl skutečně Kryštof. Proč zde ale vedle Ditricha je také Vincenc, a proč je zde vyobrazen Bernhard II., místo staršího Hanse I.? Ptát bychom se také mohli, kdo jsou Jiří a Busso, dětské postavy na konci řady. Možná jsou zde představeni významní fictumovští podporovatelé kláštera a observantské komunity, kteří v době vzniku malby žili. Opět se ale můžeme ptát, z jakého důvodu autor koncepce tohoto díla zahrnul mezi modlící se postavy i děti. Bohužel se v tomto případě můžeme jenom dohadovat.

⁴⁹¹ HLAVÁČEK, *Vitzthumové jako hádanka z nejstarších dějin františkánského kláštera v Kadani*, s. 73.

⁴⁹² Další důvod, proč můžeme postavu vedle Ditricha identifikovat jako Vincence.

⁴⁹³ HLAVÁČEK, *Vitzthumové jako hádanka z nejstarších dějin františkánského kláštera v Kadani*, s. 71.

Pokud bychom se zajímali o objednavatele malby, máme hned několik možností. V úvahu samozřejmě připadá nejstarší člen rodu Bernhard I., který byl na malbě možná vyobrazen jako první v řadě modlících se mužů. Pokud oním mužem nebyl Bernhard, ale Kryštof, pak by i on připadal v úvahu jako potomek zakladatele původní kaple. Když zmiňuji zakladatele Apela III. z Fictumu, tak i ten by mohl být objednavatelem. Pravdou sice je, že se realizace malby již nedožil. Byl ale určitě u vzniku plánů na budoucí kostel, neboť se založení klášterního komplexu v roce 1473 ještě mohl zúčastnit. Také bratři Ditrich a Vincenc jsou vhodnými kandidáty na objednavatele malby.

Podle mého názoru mohl být objednavatelem malby Ditrich z Fictumu a na Egerberce. On sám je na malbě se svojí manželkou vyobrazen. Korespondovalo by to i s lobkowiczskou malbou v presbytáři, na které je naopak vyobrazen Jan Hasištejnský z Lobkowicz se svou manželkou. Podle názorů některých odborníků⁴⁹⁴ se na podobě scén vyobrazených na malbě v presbytáři Jan sám podílel,⁴⁹⁵ což znamená, že mohl být i jejím spolu-objednavatelem. Připomeňme si, že Jan Hasištejnský z Lobkowicz byl držitelem fundátorské listiny ke klášteru. Uvažovat o Ditrichovi jako o objednavateli fictumovské malby mi v tomto případě připadá zcela logické, neboť Ditrich byl držitelem filiační listiny. Jisté je, že oba rody měly ve své části kostela nástěnnou malbu, která dokládala jejich donátorskou aktivitu. V případě fictumovské malby se pak objevují spekulace ještě o jednom účelu malby, jenž je podporovaný její horní částí. Kromě Pilátových rukou zde byly zřejmě vyobrazeny ještě další Arma Christi neboli Nástroje Kristova Umučení. Uvažuje se o tom, že Fictumové si prostřednictvím této malby chtěli vyprosit u Boha odpuštění za svou účast v saské bratrské válce.⁴⁹⁶

Snaha vyprosit si odpuštění mohla být navíc ještě zesílena jejím umístěním. Výše jsem uvedl, že pro malbu zvolili Fictumové stěnu jižní lodi kostela. Nacházela se tak přímo naproti tzv. zázračnému oltáři Čtrnácti svatých Pomocníků. Pomocnická přímluva jim tak mohla k dosažení odpuštění ještě více pomoci. Zajímavostí je, že zázračný oltář Čtrnácti svatých Pomocníků byl v době svého vzniku druhým oltářem pomocnického zasvěcení v konventním

⁴⁹⁴ Například Jan Royt.

⁴⁹⁵ MUDRA, *K funkcím donátorských portrétů v presbytáři klášterního kostela Čtrnácti svatých pomocníků v Kadani*, s. 76.

⁴⁹⁶ BÍLKOVÁ, NESPĚŠNÁ HAMSÍKOVÁ, ROYT, *Nástěnné malby v kostela a klášteře Čtrnácti svatých pomocníků v Kadani*, s. 95.

kostele. Již dříve byl pro kostel vytvořen hlavní oltář Čtrnácti svatých Pomocníků, který byl umístěn v presbytáři. Dokončení staršího oltáře se spojuje se svěcením části kostela, které proběhlo již roku 1480.⁴⁹⁷ Zázračný oltář je proto někdy nazýván také jako mladší oltář Čtrnácti svatých Pomocníků. Vysvětlení vzniku mladšího oltáře by mohlo být následující. Starší oltář se po dostavbě kostela ocitl v běžně nepřístupném presbytáři.⁴⁹⁸ Bylo tedy nutné zřídit nový oltář, který byl umístěn na místo původního zaniklého oltáře z kaple, aby poutní tradice mohla pokračovat. Stejně jako u staršího oltáře v presbytáři je i u zázračného oltáře poněkud složité určit objednavatele. V obou případech jimi mohli být vlastně všichni tři předpokládání spoluzakladatelé kláštera, tedy městská obec, Hasištejnští z Lobkowicz i Fictumové. Slavnostnímu aktu svěcení mladšího oltáře v roce 1493 před svým odjezdem do Svaté země přihlížel z pozice fundátora Jan Hasištejnský z Lobkowicz.⁴⁹⁹ Nicméně si uvědomme, že se oltář nacházel v prostoru, jenž byl v kostele vyhrazen Fictumům. O nich jsem uvažoval již jako o donátorech oltáře v původní kapli. Proč by tím pádem nemohli být i objednavateli oltáře, který ten prvotní nahradil? Přemýšlet o jejich aktivitě i v záležitosti nástupnického oltáře se mi v této souvislosti zdá logické.

Zázračný oltář Čtrnácti svatých Pomocníků sice dodnes stojí na svém místě, ale už ne v originálním dochování. Při jedné z přestaveb byl nahrazen barokní kopií. Z původního středověkého oltáře se dochovala pouze tzv. Assumpta neboli Panna Marie s Ježíškem.⁵⁰⁰ Při barokní přestavbě prošla tato soška pouze určitými úpravami.⁵⁰¹ Barokní sošky svatých

⁴⁹⁷ HLAVÁČEK, *Františkánský klášter Čtrnácti sv. Pomocníků v Kadani (1473–1524)*, s. 97. Více ke staršímu oltáři Čtrnácti svatých Pomocníků: MUDRA, Aleš, OTTOVÁ, Michaela, *Sochařské vybavení kláštera a kostela Čtrnácti svatých pomocníků v Kadani z doby Jana Hasištejnského z Lobkowicz*, in: MUDRA, Aleš, OTTOVÁ, Michaela, Mýtus Ulrich Creutz. *Vizuální kultura v Kadani za Jana Hasištejnského z Lobkowicz (1469–1517)*, Litoměřice 2017, s. 127–128.

⁴⁹⁸ DERNER, OLLÉ, GAVENDA, ZAHRADNÍK, CRKAL, *Nové archeologické objevy ve františkánském klášteře v Kadani*, s. 22.

⁴⁹⁹ MUDRA, OTTOVÁ, *Sochařské vybavení kláštera a kostela Čtrnácti svatých pomocníků v Kadani z doby Jana Hasištejnského z Lobkowicz*, s. 131.

⁵⁰⁰ Sošku Panny Marie s Ježíškem spojil se středověkým oltářem již Josef Opitz. Více k sošce: TURČAN, Ľubomír *Panna Marie s Ježíškem – Assumpta z františkánského kláštera v Kadani*, in: MUDRA, Aleš, OTTOVÁ, Michaela, Mýtus Ulrich Creutz. *Vizuální kultura v Kadani za Jana Hasištejnského z Lobkowicz (1469–1517)*, Litoměřice 2017, č. k. 30, s. 240; MUDRA, OTTOVÁ, *Sochařské vybavení kláštera a kostela Čtrnácti svatých pomocníků v Kadani z doby Jana Hasištejnského z Lobkowicz*, s. 131–132.

⁵⁰¹ Uložena je v Oblastním muzeu v Chomutově. Na současném oltáři je umístěna její kopie.

Pomocníků, které se nacházely v nikách oltářní skříně, byly v 90. letech 20. století odcizeny z Oblastního muzea v Chomutově.⁵⁰² V současnosti se v nikách nachází kopie jednotlivých sošek.

Nejistou spojitost s Fictumy poté vidíme u jiného oltáře pro kostel kadaňského kláštera františkánů observantů. Když jsem se výše zmiňoval o mariánském zasvěcení kostela, poznamenal jsem, že roku 1521 byl do kostela instalován hlavní oltář Zvěstování Panny Marie. Donátorkou oltáře byla Marie Magdalena Šliková rozená Fictumová, paní nedalekého Ostrova a manželka Matěje Šlika. Matěj, o němž jsem se zmínil již v jedné z předchozích kapitol v souvislosti s případnou pomocí při přístupu Fictumů k jáchymovským zásobám stříbra pro šumburskou penězokazeckou dílnu, zemřel společně se svými bratry Janem, Kašparem a Wolfem roku 1521.⁵⁰³ Pořízení oltáře pro klášterní kostel tak mohlo znamenat zbožnou fundaci u příležitosti jeho smrti.⁵⁰⁴ Následující osud oltáře bohužel neznáme. Petr Hlaváček se domnívá, že se stal obětí konfesních nepokojů, které v Kadani probíhaly mezi léty 1522 a 1526.⁵⁰⁵

Jistotu, pokud jde o donátorskou činnost Fictumů, máme naopak u jiného oltáře. Poměrně krátce poté, co Marie Magdalena Šliková nechala zhotovit oltář Zvěstování Panny Marie, vznikl tzv. Želinský oltář. Jedná se o největší kompletní, signované a datované dílo Mistra I. W.⁵⁰⁶ Místo původu tohoto renesančního malíře je dodnes neznámé. Spekuluje se, zda pocházel ze Saska či z českých zemí. Žák Lucase Cranacha staršího tvořil v období mezi léty 1520 a 1550 především na území severozápadních Čech. Želinský oltář byl vytvořen roku 1526 a považujeme ho tak za jedno z nejstarších děl Mistra I. W.,⁵⁰⁷ které se nám dochovalo do dnešních dob. Oltář je dnes ve správě Oblastního muzea v Chomutově.

⁵⁰² MUDRA, OTTOVÁ, *Sochařské vybavení kláštera a kostela Čtrnácti svatých pomocníků v Kadani z doby Jana Hasištejnského z Lobkowicz*, s. 131.

⁵⁰³ BAUDISCH, *Šlikové a Loketský kraj*, s. 137.

⁵⁰⁴ HLAVÁČEK, *Vitzthumové jako hádanka z nejstarších dějin františkánského kláštera v Kadani*, s. 76–77.

⁵⁰⁵ HLAVÁČEK, *Čtrnáct svatých Pomocníků*, s. 244.

⁵⁰⁶ Příspěvatelé Wikipedie, *Mistr IW* [online], Wikipedie: Otevřená encyklopedie, c2023, Datum poslední revize 16. 11. 2023, 12:34 UTC, [citováno 16. 09. 2024]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Mistr_IW&oldid=23383110.

⁵⁰⁷ KUTHAN, *Královské dílo za Jiřího z Poděbrad a dynastie Jagellonců. Díl první*, s. 442.

Objednavatelem tohoto nádherného díla byl Apel IV. z Fictumu a na Novém Šumburce, společně s jeho manželkou Dorotou Trčkovou z Lípy. Na predelle oltáře vidíme vyobrazení dvou puttů. Každý z nich stojí na jedné straně predelly a třímá v ruce erb objednavatele. První z nich drží štít s rodovým znakem Fictumů, druhý pak Trčků z Lípy. Jedná se o šestidílný křídlový oltář. Predella o rozměrech 69 x 307,5 cm je ze smrkového dřeva. Středová část dosahuje velikosti 183 x 155, 5 cm. Rozměry pevných křídel jsou 183 x 72 cm, u pohyblivých křídel se pohybujeme v rozmezí 183–184 x 78,5 cm. Středová část i veškerá křídla jsou vyrobena z jedlového dřeva.⁵⁰⁸ Vzhledem k velikosti oltáře zmiňuje Jiří Kuthan pochybnosti, které se již dříve objevily kolem prvotního umístění v kostele sv. Vavřince v Želíně. Uvádí zde myšlenku Karla Chytila, že oltář byl určen pro některý kostel v Kadani.⁵⁰⁹ Opravdu je možné si oltář spíše představit v některém z větších kadaňských kostelů než v malém kostelíku v Želíně. Velice pravděpodobné je, že oltář byl vyroben pro konventní kostel Zvěstování Panny Marie a Čtrnácti svatých Pomocníků.

Na středové části oltáře je zachycena Smrt Panny Marie. Celý výjev je pojat poměrně velkolepě, neboť se u lože umírající Panny Marie sešel velký počet truchlících. Zvolení tohoto výjevu pro hlavní oltářní obraz si Magdalena Nespěšná Hamsíková vysvětluje buď blízkostí rodové nekropole v kostele, anebo smrtí Jakuba Kyšperského z Vřesovic v bitvě u Moháče, která objednavatele oltáře Apela IV. velice zasáhla.⁵¹⁰ Jakub Kyšperský z Vřesovic, nejen že po Apelu IV. převzal úřad zemského podkomořího, ale do osudné bitvy u Moháče vedl také oddíly královských měst Kadaně, Loun, Mostu, Tábora a Žatce. Křídla oltáře poté představují na své vnitřní straně Zvěstování a Navštívení Panny Marie, Narození Krista a Klanění tří králů. Na vnější části křídel jsou poté vyobrazeny postavy oděné do bohatého dobového šatu. Osoby znázorňují zemské patrony, konkrétně sv. Zikmunda, sv. Vojtěcha, sv. Víta a sv. Václava.⁵¹¹ Všechny čtyři postavy jsou vyhotoveny v životní velikosti.

Velice zajímavá je ale také samotná predella oltáře. Když se na ní podíváme, spatříme mezi dvěma putty obraz Oplakávání Krista, jenž je prakticky zcela totožný s výjevem, který

⁵⁰⁸ NESPĚŠNÁ HAMSÍKOVÁ, Magdalena, *Oltář ze Želiny*, in: MUDRA, Aleš, OTTOVÁ, Michaela, Mýtus Ulrich Creutz. Vizuální kultura v Kadani za Jana Hasištejnského z Lobkovic (1469–1517), Litoměřice 2017, č. k. 34, s. 248–251.

⁵⁰⁹ KUTHAN, *Královské dílo za Jiřího z Poděbrad a dynastie Jagellonců. Díl první*, s. 442.

⁵¹⁰ NESPĚŠNÁ HAMSÍKOVÁ, *Oltář ze Želiny*, s. 248.

⁵¹¹ KUTHAN, *Královské dílo za Jiřího z Poděbrad a dynastie Jagellonců. Díl první*, s. 442.

se nachází v presbytáři na hasištejsko-lobkowiczské nástěnné malbě.⁵¹² Rozdíl je pouze v tom, že postava Josefa z Arimatie tentokrát není kryptoportrétem Jana Hasištejského z Lobkowicz, nýbrž Felixe I. z Fictumu a na Novém Šumburce. Nikodém na obraze má podobu Felixova syna, Apela IV. z Fictumu, a nikoli Jaroslava II. Místo Jaroslavovy manželky, Markéty z Plavna, je zde v osobě jedné z Marií přítomna Dorota Trčková z Lípy, manželka Apela IV. z Fictumu. Právě tato shoda v symbolickém ztvárnění postav Josefa z Arimatie, Nikodéma a jedné z Marií nasvědčuje primárnímu umístění v kadaňském kostele při klášteře františkánů observantů. Pravděpodobně byl jedním z bočních oltářů v jižní lodi kostela. Petr Hlaváček se ovšem domnívá, že v době, kdy byl oltář Zvěstování Panny Marie poškozen, mohl Želinský oltář také plnit funkci hlavního oltáře.⁵¹³

Při budování kláštera s kostelem Zvěstování Panny Marie a Čtrnácti svatých Pomocníků zcela nepochybně existovala jistá interakce mezi Hasištejskými z Lobkowicz, Fictumy a částečně i kadaňskou městskou obcí. Petr Hlaváček v této souvislosti zmiňuje symbolický souboj Hasištejských z Lobkowicz a Fictumů o nárok na kadaňské Vierzehnheiligen, který je podle něj demonstrován především dvojím Oplakáváním Krista v prostoru konventního kostela.⁵¹⁴ Podpořit tvrzení o souboji by také mohla existence dvou oltářů pomocnického zasvěcení. Nicméně se lze domnívat, že zmíněná interakce obou šlechtických fundátorů ve skutečnosti nebyla soubojem o nárok na klášter, ale dohodnutou spoluprací mezi oběma rody. Onu spolupráci si lze představit. Příkladem můžou být sklípkové klenby v prostorách kláštera. Počátek užití reprezentativních sklípkových kleneb vidíme v saském Albrechtsburgu, sídle saského kurfiřta Ernesta a jeho bratra vévody Albrechta z rodu Wettinů,⁵¹⁵ jehož stavbu vedl Arnold Vestfálský. Můžeme tedy přeneseně říct, že sklípková klenba byla produktem saské architektury. Je známo, že Jan Hasištejský z Lobkowicz udržoval intenzivní kontakty s ernestinskou větví saského kurfiřtského rodu.⁵¹⁶ Saský kurfiřt mu tak mohl poslat do Kadaně architekta, který by v klášteře sklípkové klenby vyhotovil. Nicméně také Fictumové měli jisté vazby na Sasko. V době předpokládaného vzniku sklípkových kleneb v Kadani, krátce před

⁵¹² HLAVÁČEK, *Čtrnáct svatých Pomocníků*, s. 240.

⁵¹³ HLAVÁČEK, *Čtrnáct svatých Pomocníků*, s. 243–244.

⁵¹⁴ HLAVÁČEK, *Čtrnáct svatých Pomocníků*, s. 241–242.

⁵¹⁵ LÁTAL, *Lobkowiczský „altán“ v kadaňském klášteře a jeho sklípkové klenby*, s. 97.

⁵¹⁶ HLAVÁČEK, *Církevně-politický a spirituální profil Jana Hasištejského z Lobkowicz*, s. 16.

rokem 1500, byl navíc jejich spor se saskými Wettiny již v dobrém uzavřen, což znamená, že také oni mohli stát za pozváním některého z učedníků Arnolda Vestfálského, a pomoci tak Janu Hasištejnskému z Lobkowicz s budováním kláštera.

6.2.3 Fictumovská nekropole v kostele Zvěstování Panny Marie a Čtrnácti svatých Pomocníků

Konventní kostel Zvěstování Panny Marie a Čtrnácti svatých Pomocníků představoval pro své fundátory a donátory, vedle možnosti reprezentace, také příležitost posledního spočinutí. Pokud jsem výše zmínil myšlenku Petra Hlaváčka o pomyslném symbolickém souboji mezi Hasištejnskými z Lobkowicz a Fictumy o prostor kláštera františkánů observantů v Kadani, tak v případě nekropole, kterou si zde oba rody zřídily, musíme od této myšlenky ustoupit, neboť před posledním soudem jsme si všichni rovni. Rodové nekropole v patronátních kláštrech či kostelech bývaly součástí rezidenční sítě. Jako protějšek profánnímu panskému sídlu představovaly hlavní centrum sakrální rodové reprezentace.⁵¹⁷ Fakt, že zde vedle členů hasištejnské větve rodu Lobkowiczů našlo své místo posledního odpočinku také několik zástupců durynského rytířského rodu, je posledním důkazem potvrzujícím teorii o významném vztahu Fictumů ke kadaňskému klášteru. Přirozeně nejsou jejich náhrobky tak okázalé, jako tumba *prvního zakladatele tohoto kláštera* Jana Hasištejnského z Lobkowicz, jejímž autorem byl Ulrich Creutz.⁵¹⁸ Některé fictumovské náhrobky utrpěly zkázu díky sešlapání jednotlivých reliéfů. Ve většině případů se totiž nacházejí na frekventovaných místech jižní boční lodě.⁵¹⁹ Nicméně lze tušit, že svého času patřily mezi význačná díla sepulkrální tvorby.

Mezi kadaňskými fictumovskými náhrobky překvapí svou kvalitou především mramorový náhrobní kámen Bernardina z Fictumu a na Egerberce (†1544) o rozměrech 240 x 150 cm.⁵²⁰

⁵¹⁷ ŠIMŮNEK, *Dvory a rezidence české středověké šlechty*, s. 251.

⁵¹⁸ Více k tumbě Jana Hasištejnského z Lobkowicz např.: GAVENDA, *Páni Hasištejnští z Lobkovic na sklonku středověku*, s. 65–66, 68–72; CHLÍBEC, Jan, *Kláštevní kostel Čtrnácti sv. Pomocníků jako rodová nekropole*, in: HLAVÁČEK, Petr, *Františkánský klášter v Kadani jako ohnisko kulturního a technologického transferu*, Kadaň, 2018, s. 143–153.

⁵¹⁹ V blízkosti zázračného oltáře Čtrnácti svatých Pomocníků či u výstupu z lavic a zpovědnic.

⁵²⁰ GAVENDA, *Náhrobní kameny pánů z Fictumu v Kadani a Klášterci nad Ohří*, s. 254.

Je umístěn v podlaze naproti zázračnému oltáři Čtrnácti svatých Pomocníků.⁵²¹ Leží při jižní stěně konventního kostela, směrem na východ od vstupu do křížové chodby. Výjev na náhrobku představuje ležící postavu rytíře ve zbroji. V levé ruce drží dřevec s rodovým praporem. Postava je mírně natočena heraldicky směrem vpravo. Rytířova hlava, jež je podložena pravou rukou, leží na podušce s trásněmi. Na pravé straně se podél rytířova těla nachází meč. Prostor v rohu vedle levé rytířovy nohy vyplňuje fictumovský erb. Náhrobní kámen je lemován ornamentálním rámem, tzv. beschlagwerkem, s rostlinnými motivy. Na spodní a heraldicky pravé straně rámu se do dnešních dob zřetelně dochovaly erby. Lze z nich bezpečně identifikovat například rodový erb Fictumů a také štít s dvouocasým českým lvem. Nad postavou rytíře se nachází velice torzovitý epitaf, z něhož jsou patrná pouze slova *ERBERCK CIVIS ANI*, jež nás informují o příslušnosti zemřelého k egerberské větvi. Dále můžeme z torzovitého nápisu vyčíst už jenom obecnou formuli *IN SANCTO PACE*, tedy *ve svatém pokoji*. Díky torzovitému epitafu nelze jednoznačně říct, kterému z Fictumů na Egerberce náhrobní kámen patří, jelikož nám chybí celé jméno. Poněkud po svém provedl identifikaci zemřelého Josef Opitz. V domněnku, že tato sepulkrální památka je dílem Ulricha Creutze, přisoudil náhrobek Bernardinovu otci Ditrichovi (†1530/32). Jelikož si ale uvědomoval, že rok 1530 nebo 1532 je poměrně vzdálen době, kdy Ulrich Creutz v Kadani tvořil, záměrně upravil datum Ditrichovy smrti na rok 1517,⁵²² aby dodal své domněnce na věrohodnosti. V dnešní době se identifikace náhrobku opírá o soupis memorabilií od františkána Angela Amanna z roku 1647, který lokalizuje Bernardinův hrob právě do blízkosti oltáře Čtrnácti svatých Pomocníků.⁵²³ Podle Lukáše Gavendy je autorem náhrobku některý z žáků Ulricha Creutze, anebo někdo, kdo se nechal tvorbou Ulricha Creutze inspirovat.

Dokladem, že se skutečně jedná o Bernardinův náhrobek, je podle mého názoru přítomnost jiných dvou sepulkrálních památek, které byly také nalezeny v prostoru jižní lodi kostela. První z nich je figurální náhrobník bez epitafu, který z důvodu sešlapání zmizel. Později byl náhrobek přisouzen Bernardinově dceři Kateřině z Fictumu. Objeven byl v roce 2017 v podlaze západní poloviny jižní lodi, pravděpodobně v původní poloze, pod barokní

⁵²¹ Náhrobek byl v době baroka zakryt zpodobněním.

⁵²² GAVENDA, *Náhrobní kameny pánů z Fictumu v Kadani a Klášterci nad Ohří*, s. 255.

⁵²³ HLAVÁČEK, *Čtrnáct svatých Pomocníků*, s. 178; GAVENDA, *Náhrobní kameny pánů z Fictumu v Kadani a Klášterci nad Ohří*, s. 251.

zpovědníci.⁵²⁴ Postava na náhrobku představuje mladou neprovdanou ženu s vínkem na temeni hlavy. Dívka má splývající dlouhé vlnité vlasy. Je oblečena do renesančního šatu s okružemi kolem krku a obou zápěstí. V levé ruce svírá Kateřina kytici. Náhrobní deska měří 196 x 96 cm a obdobně jako u jejího otce Bernardina se i zde setkáváme s několika erby. Lze rozeznat rodový fictumovský znak a také znaky spřízněných rodů, totiž Lobkowiczů a Kolovratů.⁵²⁵

Druhou sepulkrální památkou je zděný cihlový hrob, který byl nalezen v roce 2019 těsně u vstupu do křížové chodby. Náhrobní deska je bohužel poškozená. Příčinou poškození náhrobníku je opět sešlapání, ale především druhotné odtesání reliéfu ležící postavy z důvodu předláždění kostela při barokní přestavbě.⁵²⁶ K poškození epitafu naštěstí nedošlo. Původně se totiž jednalo o tumbu, a právě díky tomu se epitaf nachází na zkosené hraně náhrobní desky. Lze tedy jednoznačně určit, že hrob patřil Bernardinově manželce Magdaleně Fictumové z Kolovrat (†15??). Náhrobní deska byla patrně vytvořena ještě za jejího života. Ohledně data úmrtí je totiž vytesán letopočet pouze v řádu tisíců a stovek. Řád desítek a jednotek z nevysvětlitelného důvodu chybí. Stejně tak nechal kameník místo i pro konkrétní den úmrtí.⁵²⁷ Podobně jako u Bernardina či Kateřiny nacházíme i u Magdaleny Fictumové z Kolovrat erby spřízněných rodů. Vidíme zde erb pánů z Plavna či pánů z Törringu. Pochopitelně je na náhrobníku znak Lobkowiczů a Kolovratů. Některé z erbů jsou dobře viditelné, jiné méně. Předpokládaný znak Fictumů je poté úplně setřelý. Předpokládá se, že náhrobní deska byla barevná, neboť jsou v určitých místech náhrobníku patrné zbytky barev. Uvnitř hrobky byla nalezena sesutá zetlelá rakev s rozházenými kosterními pozůstatky. V rakvi se také nacházely zbytky oděvu a chudé hrobové výbavy. Nahodilá poloha kostí je dokladem o manipulaci se zemřelou,⁵²⁸ ke které v minulosti pravděpodobně došlo.

⁵²⁴ DERNER, OLLÉ, GAVENDA, ZAHRADNÍK, CRKAL, *Nové archeologické objevy ve františkánském klášteře v Kadani*, s. 20–21.

⁵²⁵ DERNER, OLLÉ, GAVENDA, ZAHRADNÍK, CRKAL, *Nové archeologické objevy ve františkánském klášteře v Kadani*, s. 30–31.

⁵²⁶ DERNER, OLLÉ, GAVENDA, ZAHRADNÍK, CRKAL, *Nové archeologické objevy ve františkánském klášteře v Kadani*, s. 28.

⁵²⁷ DERNER, OLLÉ, GAVENDA, ZAHRADNÍK, CRKAL, *Nové archeologické objevy ve františkánském klášteře v Kadani*, s. 30.

⁵²⁸ DERNER, OLLÉ, GAVENDA, ZAHRADNÍK, CRKAL, *Nové archeologické objevy ve františkánském klášteře v Kadani*, s. 28.

Ve zdi s fictumovskou nástěnnou malbou jsou vsazeny čtyři náhrobky. Jeden z nich je erbovní, zbylé tři jsou figurální. Objeveny byly v roce 2017. Protože byly náhrobky ukryty za barokními zpovědnicemi, dochovaly se v dokonalém stavu. Podle Petra Hlaváčka patřily dva dívčí figurální náhrobky a také erbovní náhrobek dětem jistého Bussa z Fictumu,⁵²⁹ kterého z rodové genealogie bohužel neznáme. Jejich matka pocházela pravděpodobně z rodu Šliků.⁵³⁰ Dívčí náhrobky patřily dvěma Magdalenám. Starší z nich zemřela roku 1559, mladší poté o 7 let později v roce 1566. Erbovní náhrobník patřil Heinrichu Fictumovi, jenž zemřel roku 1552. Na epitafu chlapeckého figurálního náhrobku je uvedeno jméno Georga z Fictumu. Dále lze vyčíst rok úmrtí 1566 a také, že dotyčný Georg z Fictumu byl potomkem jakéhosi Ditricha. Petr Hlaváček předpokládá, že Georg byl synem Hanse Ditricha z Fictumu a na Egerberce a jeho manželky Barbory Hasištejnské z Lobkowicz.⁵³¹ Epitaf každého náhrobku uvádí pouze rok úmrtí, jméno zemřelého a jméno otce. Smutné je, že o zemřelých dětech nevíme nic bližšího, což by pomohlo domněnky o jejich původu potvrdit.

S jistotou lze rodu Fictumů přisoudit ještě tři náhrobky v západní části jižní lodi. Všechny tři se nachází pravděpodobně v nepůvodním postavení v podlaze částečně pod barokními lavicemi. Dva z nich nesou erb Fictumů. Na třetím je vyobrazen štít s kosmo položeným břevnem.⁵³² Zřejmě se jedná o znak rodu Sacků z Mühldorfu, který měl rodové vazby na Fictumy. Podle mého názoru je možné se domnívat, že náhrobek patřil Kateřině z Mühldorfu. Pokud by tomu tak bylo, mohl by v konventním kostele být pohřben i její manžel Ditrich z Fictumu a na Egerberce (†1530/32), držitel filiační listiny z roku 1474. Vzhledem k filiační listině a také díky tomu, že je zde pohřben jejich syn Bernardin s manželkou a dcerou, dala by se tato domněnka považovat za velice pravděpodobnou.

Ptáme-li se kolik členů rodu Fictumů bylo v konventním kostele Zvěstování Panny Marie a Čtrnácti svatých Pomocníků pohřbeno, jsme na pochybách. Pokud bychom měli věřit františkánskému historiografovi Angelu Ammanovi, pak bylo v okolí zázračného oltáře Čtrnácti svatých Pomocníků pohřbeno celkem třicet členů rodu. Lukáš Gavenda se domnívá,

⁵²⁹ HLAVÁČEK, *Vitzthumové jako hádanka z nejstarších dějin františkánského kláštera v Kadani*, s. 78.

⁵³⁰ Možnost, že by jejich matka pocházela z rodu Šliků podložil Petr Hlaváček šlikovským erbem, který se nachází na obou dívčích náhrobech.

⁵³¹ HLAVÁČEK, *Vitzthumové jako hádanka z nejstarších dějin františkánského kláštera v Kadani*, s. 78.

⁵³² DERNER, OLLÉ, GAVENDA, ZAHRADNÍK, CRKAL, *Nové archeologické objevy ve františkánském klášteře v Kadani*, s. 21.

že Angelus Amman ve svém soupisu memorabilií pravděpodobně prohodil číslovky, a díky tomu chybně uvedl počet zde pochovaných Fictumů.⁵³³ Mnohem pravděpodobnější podle něj je, že v prostoru jižní boční lodi kostela našlo místo svého posledního odpočinku třináct členů fictumovského rodu. V současné době, vzhledem k potvrzení dřívějších domněnek o hrobu Magdaleny Fictumové z Kolovrat, se již hovoří o čtrnácti fictumovských hrobech. Přesná identifikace jednotlivých náhrobních kamenů je bohužel ztížena díky sešlapání či jinému druhotnému poškození některých náhrobků. Z předpokládaného počtu čtrnácti hrobů jsem jich uvedl devět, u nichž je jistota, že se jedná o fictumovské náhrobky. U desátého s erbem Sacků z Mühldorfu je předpoklad příbuzenských vazeb, takže je také zahrnut mezi fictumovské. Z uvedených deseti hrobů lze pouze polovinu bezpečně přiřadit ke konkrétním členům rodu. U druhé poloviny jsou určité odhady a zbylé čtyři z předpokládaného počtu čtrnácti hrobů nejsou známy vůbec. Zásahy do rodové nekropole Fictumů také pravděpodobně způsobily zmíněné barokní přestavby komplexu. Během archeologického výzkumu v letech 2019/2020 bylo v prostorách klášterního kostela objeveno 29 hrobů,⁵³⁴ což už samo o sobě vylučuje možnost 30 hrobů v prostorách samotné jižní boční lodi, jak uvedl Angelus Amman ve svém soupisu memorabilií. Nicméně fakt, že není možné všechny hroby bezpečně identifikovat nahrává domněnce, že zde mohlo spočinout i více než jen 13 či 14 členů fictumovského rodu, jak se dnes uvádí. Na čestném místě před zázračným oltářem Čtrnácti svatých Pomocníků se nachází hrob se zcela ošlapaným reliéfem na náhrobním kameni.⁵³⁵ Díky tomu je hrob prakticky neidentifikovatelný. Umístění náhrobku na čestné místo před zázračný oltář a uvědomění si lokace tohoto oltáře⁵³⁶ mě však přivádí k myšlence, zda by se nemohlo jednat o primární, či spíše o sekundární místo posledního odpočinku Apela III. z Fictumu (†1474). Ovšem o tom, zda skutečně hlavní fundátor poutní kaple spočinul před zázračným oltářem Čtrnácti svatých Pomocníků můžu, vzhledem k nemožnosti identifikovat hrob, pouze spekulovat.

⁵³³ GAVENDA, *Náhrobní kameny pánů z Fictumu v Kadani a Klášterci nad Ohří*, s. 251.

⁵³⁴ DERNER, OLLÉ, GAVENDA, ZAHRADNÍK, CRKAL, *Nové archeologické objevy ve františkánském klášteře v Kadani*, s. 27.

⁵³⁵ DERNER, OLLÉ, GAVENDA, ZAHRADNÍK, CRKAL, *Nové archeologické objevy ve františkánském klášteře v Kadani*, s. 27.

⁵³⁶ Připomínám, že se zázračný oltář má údajně nacházet přesně v místech původního oltáře poutní kaple Čtrnácti svatých Pomocníků.

Výše jsem naznačil, že otázka vztahu mezi Fictumy a Hasištejnskými z Lobkowicz ke kadaňskému františkánskému klášteru není zcela jednoznačná. Při této příležitosti připomeňme symbolický souboj mezi těmito dvěma rody, o kterém dříve hovořil Petr Hlaváček. Otázkou skutečně je, zda oba rody o areál kláštera skutečně soupeřily, anebo Hasištejnští z Lobkowicz při jeho budování s Fictumy spolupracovali. Fictumové se sice nikdy nestali oficiálně potvrzenými fundátory kláštera, nicméně měli vedle Hasištejnských z Lobkowicz velký vliv na rozvoj konventu. Důkazem toho jsou objevy učiněné při restaurování klášterního kostela. Připočteme-li k tomu ještě navíc velice pravděpodobnou teorii o Apelu III. z Fictumu jako hlavním z triumvirátu zakladatelů původní poutní kaple, pak se dostáváme poněkud blíže k odpovědi vztahu obou rodů ke klášteru. Ve světle těchto nových skutečností se domnívám, že Fictumové byli spíše při stavbě klášterního komplexu Hasištejnským z Lobkowicz nápomocni, a právě díky tomu zanechala jejich donátorská činnost svou stopu v dějinách konventu.

Závěr

Členové šlechtického rodu Fictumů, jenž má své kořeny v Durynsku, přišli na území Českého království počátkem 50. let 15. století. Velice důležitou roli při jejich přijetí do země sehrála přímo či nepřímo osobnost tehdejšího nově zvoleného zemského správce a budoucího českého krále Jiřího z Poděbrad. Zásadní úlohu můžeme Jiříkovi připsat také při etablování rodu mezi českou šlechtu, a to díky tomu, že zapojil Fictumy do své politiky. Přestože byli Fictumové do země přijati díky vlivu panovníka, splnili v průběhu následujících let některé podmínky, které byly podle pozdějších nařízení z hlediska českých stavů nutné k přijetí cizího šlechtice do českých zemí. Zbavili se nároků na své rodové majetky v saské domovině, čímž se plně přihlásili k českému panovníkovi jako ke svému jedinému pánovi. Také se z čistě praktických důvodů naučili používat češtinu, neboť tento národní jazyk začínal pronikat do všech administrativních a správních sfér země. Skutečnost, že se Fictumové dostali do blízkého kontaktu s tímto jazykem a alespoň na základní úrovni ho ovládali, dokládají některé dochované a v práci citované písemnosti.

Po příchodu na severozápad Čech zakoupili Fictumové dva hrady, nejprve Nový Šumburk a nedlouho poté Egerberg. Rozdělili se na dvě rodové linie, jež nesly přídomky podle zmíněných hradů. Po celou dobu svého působení v Českém království setrvali členové rodu Fictumů v nižším šlechtickém stavu. Během jagellonské vlády, ale také v době, kdy na český trůn usedli Habsburkové, využili někteří Fictumové možnosti, jež jim skýtal rytířský stav, k budování kariéry ve vyšších politických sférách. Můžeme si všimnout, že ambice navázat na službu první fictumovské generace u dvora Jiřího z Poděbrad měli v následujících letech členové šumburské rodové linie, o níž toho díky tomu víme o něco více než o druhé egerberské větvi. Kryštof I. z Fictumu a na Novém Šumburce zastával na dvoře Vladislava II. Jagellonského nejprve funkci královského komorníka a později dvorského maršálka. Krátce ovšem působil i jako rádce braniborského kurfiřta Albrechta III. Achilla. Kryštofův synovec Apel IV. z Fictumu a na Novém Šumburce měl za vlády Ludvíka Jagellonského jinou pozici. Jeden rok působil jako královský podkomoří a roku 1526 byl jedním z volitelů nového českého panovníka Ferdinanda I. Aktivně se účastnil také Ferdinandovy korunovace. Za pozornost stojí ještě jeden zástupce šumburské větve rodu Fictumů, Kryštof III. z Fictumu, který se naopak jako člen stavovského direktoria aktivně podílel na vyšší stavovské zemské politice v prvních desetiletích 17. století.

Fictumové složili českým panovníkům manskou neboli lenní přísahu poprvé v roce 1481, čímž se zavázali především k vojenským, ale i jiným povinnostem vůči panovníkovi a zemi. Členové šumburské rodové linie si vymohli propuštění z manské služby ještě během vlády Vladislava II. Jagellonského. Jejich egerberští příbuzní zůstali tomuto závazku věrni i v následujících letech a pravidelně opakovali lenní slib před novými českými panovníky. Ohledně dalších veřejných aktivit je z předchozích stránek patrné, že zástupci rodu Fictumů často působili jako přísedící při soudních jednáních, pokud ovšem sami nebyli účastníky projednávaného sporu. Jména významnějších členů rodu, kupříkladu Kryštofa I., Jiříka I., Apela IV. či Hanuše, můžeme dohledat ve svědečných řadách, anebo přímo na místě relátora různých listin. Někteří Fictumové navázali, především během panování otce a syna z jagellonské dynastie, na tradici svých předků z první generace a účastnili se, stejně jako oni za vlády Jiřího z Poděbrad, různých poselstev. Za přispění Vladislava II. Jagellonského také uzavřeli spor s durynským lantkrabětem Vilémem III., jenž měl své počátky v druhé polovině 40. let 15. století a zapříčinil jejich vyhnání ze saského kurfiřtství a následné usazení v Českém království.

S pronikáním Fictumů mezi českou šlechtu souviselo vytváření kontaktů s ostatními šlechtickými rody. Významnou, ve své podstatě rodinnou vazbu, kterou jsem se snažil naznačit v jedné z kapitol práce, utvořili Fictumové se sousedním rodem Hasištejnských z Lobkowicz. Manželstvím byli ale také spojeni například s rodem Trčků z Lípy, Kolovratů, se Smiřickými ze Smiřic, s Rabštejnými z Rabštejna nebo významnými pány západní části Čech, s rodem Šliků. Sňatky ale neuzavírali pouze s českými rody. Důkazem mohou být například Felix I. z Fictumu a na Novém Šumburce či Ditrich z Fictumu a na Egerberce, jejichž manželky pocházely z německého rodu Mühlendorffů.

Vazby mezi Fictumy a ostatními českými šlechtici ovšem nevznikaly jenom uzavíráním sňatků, ale také jinými cestami. Existovalo mnoho dalších způsobů, jakými mohli Fictumové získat přístup mezi českou šlechtu. Vedle výše zmíněné služby některých členů rodu u panovnického dvora, můžeme doložit i kontakty, které nesouvisely přímo s funkcemi, jež tito zástupci fictumovského rodu vykonávali. Například Apel IV. z Fictumu a na Novém Šumburce se uvázal v rukojemství Zdeňku Lvovi z Rožmitálu a prostřednictvím tohoto vztahu se z nich stali přátelé, jak dokazuje několik dopisů z dochované Zdeňkovy korespondence. Apelovi se tak otevřela cesta k dalším šlechticům, kteří se kolem Zdeňka sdružovali.

Fictumovské panství se v průběhu působnosti rodu v Českém království rozšířilo. Zásluhy za rozvoj panství můžeme připsat především bratrům Kryštofovi I., Bussovi IV., Jiříkovi I. a Felixovi I. ze šumburské rodové větve. Nelze opomenout ani Felixova syna Apela IV. a jeho dohodu s Albrechtem Libštejnským z Kolovrat. Úkolu rozšířit panství se také významně zhostil i Apelův prasynovec Kryštof III. Ovšem i ostatní členové obou rodových větví se v tomto směru alespoň trochu přičinili. Fictumové se zdržovali převážně v severozápadní části země. Své majetky soustředili v oblasti kolem Klášterce nad Ohří, Kadaně, Podbořan, Žatce a po určitou dobu také kolem Mostu, Teplic a Ústí nad Labem. V pozdějších letech se krátce dostali také do blízkosti Karlových Varů.

Na příkladu Fictumů lze doložit některé dobové tendence. Jednou z nich byl přesun mocenského centra panství z méně pohodlného hradu do útulnějšího panského domu ve městě. Šumburští Fictumové se tak přesunuli z rodového hradu Nový Šumburk do panského domu a pozdějšího zámku v Klášterci nad Ohří. Fictumové také obývali domy v jiných městech. V pozdějších letech vlastnili dům v Kadani. Díky službě u panovnického dvora měli dva domy i v Praze. Při rozšiřování panství se snažili o jeho scelení, což můžeme doložit zmíněnou dohodou s Albrechtem Libštejnským z Kolovrat o směně perštejnského a teplického panství.

Fictumové zřejmě spravovali svá panství rozumně, aniž by se dostali do nějakého závažnějšího střetu se svými poddanými, kteří naopak, jak dokládá příklad Felixe I. z Fictumu a na Novém Šumburce při sporu o vaření piva, našli u své vrchnosti zastání. I přes víceméně rozumnou správu panství ale Fictumové výrazně nezbohatli. V obou větvích bylo vždy poměrně dost potomků, mezi něž se rodový majetek postupně drobil. Čas od času se Fictumové navíc dostávali do finančních problémů. Spravovat panství totiž není levná záležitost, a pokud se jeho majitel ještě rozhodne žít život, který je nad jeho poměry, je jasné, že se snaží získat peníze, kde se jenom dá. Apel IV. z Fictumu a na Novém Šumburce se rozhodl řešit nedostatek peněz založením penězokazecké dílny na rodovém sídle a po dobu několika let razil falešné mince. Bohužel tím přivedl sebe i své bratry do značných problémů, jež byly navíc ještě znásobeny jeho útekem na území Saska. Díky jednání Apela IV. se tak třetí generace českých Fictumů dostala opět do sporu se zeměpanskou mocí, obdobně jako dříve v jiném konfliktu jejich předkové v původní saské domovině. Nicméně tentokrát bylo řešení poněkud mírnější než v minulosti. Zkonfiskovaný majetek se šumburským Fictumům podařilo po necelých deseti letech vysoudit zpět.

Členové fictumovského rodu byli také velice zbožní. Někteří z nich zvolili řeholní způsob života a vstoupili do observantské odnože řádu sv. Františka. Fictumové zmíněný řád podporovali, jak dokládá příklad mostecké komunity či té, která se usadila v Kadani. Podle výsledků současného výzkumu byl Apel III. z Fictumu vedle Hasištejnských z Lobkowicz a kadaňské městské obce jedním z fundátorů původní poutní kaple zasvěcené kultu Čtrnácti svatých Pomocníků, jež stála na počátku kadaňského kláštera františkánů observantů, přičemž krátce po jeho založení se Fictumové stali jeho významnými donátory a někteří členové se nechali v klášterním kostele také pohřbít.

Fictumy jsme mohli po jejich příchodu do Čech zaznamenat mezi přívrženci katolického vyznání. S nástupem reformace se však jejich náboženské přesvědčení pozvolna začalo proměňovat a postupně inklinovali k luterství. Oficiálně se k protestantskému vyznání přihlásili až v 70. letech 16. století pozváním luteránského kazatele na své panství. Odklon od katolické víry k protestantismu se jim později stal osudným. Jejich majetek jim byl, zvláště díky aktivitám Kryštofa III. z Fictumu na Novém Šumburce a Klášterci, během stavovského povstání zkonfiskován a následně předán do rukou šlechtického rodu Thunů.

Rytířský rod Fictumů je v historiografii zastíněn významnějšími sousedy, především Hasištejnskými z Lobkowicz či Šliky, anebo později rodem Thunů. Domnívám se, že je to škoda, protože dějiny fictumovského rodu jsou velice zajímavé a dotvářejí vývoj české šlechtické stavovské obce od druhé poloviny 15. století až po události po bitvě na Bílé hoře. Rozhodně stojí za to se do jejich osudů více ponořit, vyzvednout je na povrch a přál bych si, kdyby k tomu přispělo i bádání shrnuté v předložené diplomové práci.

Seznam pramenů a literatury

Tato diplomová práce využila databázi Czech Medieval Sources online, kterou poskytuje výzkumná infrastruktura LINDAT/CLARIAH-CZ (<https://lindat.cz>) podporovaná MŠMT ČR (projekt č. LM2023062); databázi AHISTO – Historické prameny na dosah, jež je spolufinancována se státní podporou Technologické agentury ČR (<https://tac.r.gov.cz/>) v rámci Programu Éta (projekt č. TL03000365) a databázi projektu Monasterium, jehož hlavním koordinátorem je Institut zur Erforschung und Erschließung kirchlicher Quellen se sídlem St. Pölten v Rakousku.

Archivní prameny

Národní archiv:

Národní archiv, České gubernium - guberniální listiny, Praha (0993-1526), č. 449, in: <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/449/charter>, accessed at 2024-12-14+01:00.

Národní archiv, České gubernium - guberniální listiny, Praha (0993-1526), č. 624, in: <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/624/charter>, accessed at 2024-12-30+01:00.

Národní archiv, České gubernium - guberniální listiny, Praha (0993-1526), č. 627, in: <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/627/charter>, accessed at 2024-12-30+01:00.

Národní archiv, České gubernium - guberniální listiny, Praha (0993-1526), č. 669, in: <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/669/charter>, accessed at 2024-12-30+01:00.

Národní archiv, České gubernium - guberniální listiny, Praha (0993-1526), č. 695, in: <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/695/charter>, accessed at 2024-12-30+01:00.

Národní archiv, České gubernium - guberniální listiny, Praha (0993-1526), č. 707, in: <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/707/charter>, accessed at 2024-12-30+01:00.

Národní archiv, České gubernium - guberniální listiny, Praha (0993-1526), č. 718, in: <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/718/charter>, accessed at 2024-12-30+01:00.

Národní archiv, České gubernium - guberniální listiny, Praha (0993-1526), č. 1009, in: <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/1009/charter>, accessed at 2024-12-30+01:00.

Národní archiv, České gubernium - guberniální listiny, Praha (0993-1526), č. 1048, in: <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/1048/charter>, accessed at 2025-01-10+01:00.

Národní archiv, Františkáni Kadaň (1450-1780), č. 4, in: <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RF-Kadan/4/charter>, accessed 2024-11-20+01:00.

Národní archiv, Františkáni Kadaň (1450-1780), č. 7, in: <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RF-Kadan/7/charter>, accessed at 2024-08-28+02:00.

Národní archiv, Františkáni Praha (1283-1524), č. 56, in: <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RF/56/charter>, accessed at 2024-08-27+02:00.

Národní archiv, Františkáni Praha (1283-1524), č. 68, in: <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RF/68/charter>>, accessed at 2024-05-25+02:00.

Národní archiv, Františkáni Praha (1283-1524), č. 77, in: <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RF/77/charter>, accessed at 2024-08-28+02:00.

Národní archiv, Úřad desk zemských-listiny (1351-1831), č. 773, in: <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/UDZ-L/773/charter>, accessed at 2025-01-20+01:00.

Státní oblastní archiv Děčín:

Státní oblastní archiv Děčín, Rodinný archiv Thun-Hohensteinů, Klášterec, sign. C III 1.

Státní okresní archiv Most:

Státní okresní archiv Most, Archiv města Most, inv. č. 81, [citováno 2. 12. 2024]. Dostupné také z: <https://vademecum.soalitomerice.cz/vademecum/permalink?xid=866e5d363ea24d8aa14cf640bb0ff1e2>.

Edice pramenů

BECKOVSKÝ, Jan František, REZEK, Antonín (ed.), *Poselkyně starých příběhů českých. Díl druhý (od r. 1526-1715). Svazek třetí (L. 1625-1715 i s dodatky)*, Praha, 1880, [citováno 27. 8. 2024]. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:6f19e5ad-517f-4949-bc4b-54e008ee75c9>.

ČELAKOVSKÝ, Jaromír (ed.), *Archiv český, čili, Staré písemné památky české i moravské. Sebrané z archivů domácích i cizích. Díl XXXII.*, Praha 1915, [citováno 29. 12. 2024]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=825&page=0>.

ČELAKOVSKÝ, Jaromír (ed.), *Archiv český, čili, Staré písemné památky české i moravské. Sebrané z archivů domácích i cizích. Díl XXXIII.*, Praha 1918, [citováno 30. 12. 2024]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=238&page=0>.

ČELAKOVSKÝ, Jaromír (ed.), *Codex iuris municipalis. Díl III.*, Praha 1948, [citován 18. 1. 2025]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=119&page=0>.

ERŠIL, Jaroslav, PRAŽÁK, Jiří (edd.), *Archiv pražské metropolitní kapituly. Díl II. Katalog listin a listů z let 1420–1561*, Praha 1986, [citováno 22. 1. 2025]. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:f7ba3ac5-c5c2-4e09-a691-7f4125d89413>.

HAAS, Antonín (ed.), *Archiv Koruny české. Díl VI. Katalog listin z let 1438–1526*, Praha 1958, [citováno 21. 12. 2024]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1121&page=1>.

HAAS, Antonín (ed.), *Codex iuris municipalis. Díl IV-3.*, Praha 1961, [citováno 21. 12. 2024]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=122&page=0>.

HÁJEK Z LIBOČAN, Václav. *Kronyka Česká*. Česko: Rytíř Jan Ferdinand z Ssenfeldu, 1819, [citováno 27. 8. 2024]. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:a60f64f0-b2aa-11e6-8028-001018b5eb5c>.

JIREČEK, Hermenegild (ed.), *Codex juris Bohemici. Tomi II. Pars II.*, Praha 1870, [citováno 8. 11. 2024]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1100&page=0>.

JIREČEK, Hermenegild (ed.), *Codex juris Bohemici. Tomi IV. Pars I. Sectio I.*, Praha 1882, [citováno 6. 11. 2024]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=296&page=0>.

KALOUSEK, Josef (ed.), *Archiv český, čili, Staré písemné památky české i moravské. Sebrané z archivů domácích i cizích. Díl VII.*, Praha 1887, [citováno 29. 12. 2024]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=797&page=0>.

KALOUSEK, Josef (ed.), *Archiv český, čili, Staré písemné památky české i moravské. Sebrané z archivů domácích i cizích. Díl IX.*, Praha 1889, [citováno 29. 12. 2024]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=799&page=0>.

KALOUSEK, Josef (ed.), *Archiv český, čili, Staré písemné památky české i moravské. Sebrané z archivů domácích i cizích. Díl X.*, Praha 1890, [citováno 29. 12. 2024]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=800&page=0>.

KALOUSEK, Josef (ed.), *Archiv český, čili, Staré písemné památky české i moravské. Sebrané z archivů domácích i cizích. Díl XI.*, Praha 1891, [citováno 29. 12. 2024]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=801&page=0>.

KALOUSEK, Josef (ed.), *Archiv český, čili, Staré písemné památky české i moravské. Sebrané z archivů domácích i cizích. Díl XII.*, Praha 1893, [citováno 16. 12. 2024]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=802&page=0>.

KALOUSEK, Josef (ed.), *Archiv český, čili, Staré písemné památky české i moravské. Sebrané z archivů domácích i cizích. Díl XIII.*, Praha 1894, [citováno 30. 1. 2025]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=820&page=0>.

KALOUSEK, Josef (ed.), *Archiv český, čili, Staré písemné památky české i moravské. Sebrané z archivů domácích i cizích. Díl XVIII.*, Praha 1900, [citováno 23. 1. 2025]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=826&page=0>.

KALOUSEK, Josef (ed.), *Archiv český, čili, Staré písemné památky české i moravské. Sebrané z archivů domácích i cizích. Díl XIX.*, Praha 1901, [citováno 16. 12. 2024]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1113&page=0>.

MÜLLER, August (ed.), *Quellen- und Urkundenbuch des Bezirkes Teplitz-Schönau bis zum Jahre 1500*, Praha 1929, [citováno 20. 1. 2025]. Dostupné také z: <https://nlp.fi.muni.cz/projekty/ahisto/portal/book/441?lpage=Ia>.

PALACKÝ, František (ed.), *Archiv český, čili, Staré písemné památky české i moravské. Z archivů domácích i cizích. Díl čtvrtý*, Praha 1846, [citováno 16. 12. 2024]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=795&page=1>.

PALACKÝ, František (ed.), *Archiv český, čili, Staré písemné památky české i moravské. Z archivů domácích i cizích. Díl pátý*, Praha 1862, [citováno 6. 11. 2024]. Dostupné také: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1067&page=1>.

PALACKÝ, František (ed.), *Archiv český, čili, Staré písemné památky české i moravské. Z archivů domácích i cizích. Díl šestý*, Praha 1872, [citováno 21. 12. 2024]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=818&page=1>.

PALACKÝ, František, CHARVÁT, Jaroslav (ed.), *Starí letopisové čeští od roku 1378 do 1527, čili pokračování v kronikách Přibíka Pulkavy a Beneše z Hořovic z rukopisů starých vydané*, Praha 1941, [citováno 30. 12. 2024]. Dostupné také z: <https://nlp.fi.muni.cz/projekty/ahisto/portal/book/813?lpage=1>.

SCHLESSINGER, Ludwig (ed.), *Stadtbuch von Briix bis zum Jahre 1526*, Praha 1876, [citováno 20. 1. 2025]. Dostupné také z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=776&page=0>.

Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu. I., 1526–1545, Praha 1877, [citováno 10. 1. 2025]. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:ee9858a1-1e31-4360-9f02-bd8cb16994da>.

Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu. II., 1546–1557, Praha 1880, [citováno 3. 2. 2025]. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:56f76c46-07cb-4385-b9e4-844da71e0d73>.

Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu. IV., 1574–1576, Praha 1886, [citováno 2. 11. 2024]. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:453c0c00-d5f7-4ae2-b3e4-80b5a99b429c>.

Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu. V., 1577–1580, Praha 1887, [citováno 22. 11. 2024]. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:3effe48e-9dc5-48d3-bde0-bf71d00443c2>.

ŠIMEK, František, KAŇÁK, Miloslav (edd.), *Staré letopisy české z rukopisu Křižovnického*, Praha 1959.

VAVROUŠKOVÁ, Anna (ed.), *Desky zemské Království českého. Řada I, Kvaterny trhové. Svazek I, Kvaterny trhový běžný černý od léta 1541-1542 : (Desky zemské větší č. 1) = Die Landtafeln des Königreiches Böhmen. Reihe I, Kaufquaterne. Band I, Der laufende schwarze Kaufquatern von 1541-1542 : (Grössere Landtafel Nr. 1)*, Praha 1941, [citováno 10. 1. 2025]. Dostupné také z: <https://nlp.fi.muni.cz/projekty/ahisto/portal/book/1171?lpage=I>.

VAVROUŠKOVÁ, Anna (ed.), *Desky zemské království Českého = Die Landtafeln des Königreiches Böhmen. Řada I, Kvaterny trhové. Svazek 2, Kvatern trhový běžný červený od léta 1542-1543 : (Desky zemské větší č. 4)*, Praha 1935, [citováno 10. 1. 2025]. Dostupné také z: <https://nlp.fi.muni.cz/projekty/ahisto/portal/book/540?lpage=Ia>.

Literatura

ANDĚL, Rudolf, KOTEK, Ludvík, *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (III). Severní Čechy*, Praha 1984.

BALÁŠOVÁ, Michaela, ŠIMŮNEK, Robert (ed.), *Kadaň. Historický atlas měst České republiky*, Praha 2011.

BARCAL, Vojtěch, *Reprezentace Trčků z Lípy*, diplomová práce FF UHK, Hradec Králové 2019.

BAUDISCH, Pavel, *Šlikové a Loketský kraj. Vývoj rodových a zástavních držav od roku 1485 do poloviny 16. století*, diplomová práce FF UK, Praha 2009.

BĚLOHLÁVEK, Miloslav, FIALA, Zdeněk, HOSÁK, Ladislav, PAVEL, Jakub, JANÁČEK, Josef et al., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (IV). Západní Čechy*, Praha 1985.

BEHENSKÁ, Radka, *Rok v životě nižšího šlechtice – Jan Jeníšek z Újezda a na Svrčovci*, bakalářská práce FF UK, Praha 2012.

BÍLEK, Tomáš Václav, *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618*, Praha 1882, [citováno 29. 1. 2025]. Dostupné také z: <https://ndk.cz/view/uuid:759efd70-0c13-11df-acee-000d606f5dc6?page=uuid:4e3176e3-8543-487e-ae45-2ed3be2a5695>.

BINTEROVÁ, Zdeňka, *Perštejn a okolí*, Chomutov 1999.

BOBKOVÁ, Lenka, *Cizí šlechta usazená v severních Čechách do poloviny 17. století*, in: BOBKOVÁ, Lenka (ed.), *Život na šlechtickém sídle v 16.-18. století = Das Alltagsleben auf dem Adelsitz im 16. bis 18. Jahrhundert*. Sborník příspěvků z konference na Pedagogické fakultě UJEP v Ústí nad Labem 30.-31. října 1991, Ústí nad Labem 1992, s. 99–113.

BOBKOVÁ, Lenka, *Jan Lucemburský. Otec slavného syna*, Praha 2018.

BOHÁČOVÁ, Ivana, PODLIŠKA, Jaroslav, *Průvodce pražskou archeologií. Památky známe, neznáme i skryté*, Praha 2018.

BŮŽEK, Václav, *Nižší šlechta Království českého v předbělohorské době*, in: BŮŽEK, Václav, KOREŠ, František, MAREŠ, Petr, ŽITNÝ, Miroslav, *Rytíři renesančních Čech ve válkách*, Praha 2016, s. 6–21.

BŮŽEK, Václav, *Nižší šlechta v politickém systému a kultuře předbělohorských Čech*, Praha 1996.

BRŇOVJÁK, Jiří, *Šlechticem z moci úřední. Udělování šlechtických titulů v českých zemích 1705–1780*, Ostrava 2015.

ČECHURA, Jaroslav, *Luxus na dluh? Zadlužení české aristokracie v letech 1550–1650*, Praha 2023.

ČERNÁ, Eva, VELÍMSKÝ, Tomáš, *Česko-saské kontakty a problematika středověkých cest přes Krušné hory a Děčínské stěny*, in: KAISEROVÁ, Kristina (ed.), *Čechy a Sasko v proměnách dějin. Sborník příspěvků konference, která se konala 10.–11.11. 1992 v Ústí nad Labem, Ústí nad Labem 1993.*, s. 359–372.

ČÍZEK, Karel, *Penězokazectví a jeho postih v České republice*, bakalářská práce VSERS, České Budějovice 2021.

ČORNEJ, Petr, BARTLOVÁ, Milena, *Velké dějiny zemí Koruny české. Sv. 6., 1437–1526*, Praha, Litomyšl 2007.

ČORNEJ, Petr, *Velké dějiny zemí Koruny české. Sv. 5. 1402–1437*, Praha, Litomyšl 2010.

DERCACI, Alexandra, *Kostel Nejsvětější Trojice v Klášterci nad Ohří*, bakalářská práce KTF UK, Praha 2017.

DERNER, Kryštof, OLLÉ, Martin, GAVENDA, Lukáš, ZAHRADNÍK, Pavel, CRKAL, Jiří, *Nové archeologické objevy ve františkánském klášteře v Kadani*, in: Comotovia 2019. Sborník příspěvků z konference věnované 150. výročí železniční dopravy v Chomutově (1870–2020) – Chomutov 5. listopadu 2019, Ústí nad Labem 2020, s. 5–47.

DLOUHÝ, Petr. *Příchod Fictumů do Čech za vlády Jiřího z Poděbrad*, bakalářská práce FF UK, Praha 2022.

DRÁBKOVÁ, Adéla, *Rod Smiřických ze Smiřic v pozdním středověku*, bakalářská práce FP TUL, Liberec 2013.

FOLTÝN, Dušan, SOMMER, Petr, VLČEK, Pavel, *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1997.

FRANCEK, Jindřich, *24.10.1517. Svatováclavská smlouva. Urození versus neurození*, Praha 2006.

GAVENDA, Lukáš, *Náhrobní kameny pánů z Fictumu v Kadani a Klášterci nad Ohří*, in: HRUBÁ, Michaela, HRUBÝ, Petr (ed.), *Renesanční sochařství a malířství v severozápadních Čechách. Sborník příspěvků z kolokvia konaného v Muzeu města Ústí nad Labem ve dnech 25.–26. listopadu 1999*, Ústí nad Labem 2001, s. 249–266.

GAVENDA, Lukáš, *Páni Hasištejnští z Lobkovic na sklonku středověku*, diplomová práce FF UK, Praha 2008.

GINDELY, Antonín, *Die Entwicklung des böhmischen Adel sund der Inkolatsverhältnisse seit dem 16. Jahrhunderte*, 1886.

GROSS, Reiner, *Geschichte Sachsens*, Leipzig 2002.

HEROUTOVÁ, Kateřina, *Páni ze Šumburka. Historie rodu v Království českém (od poloviny 13. st. do 1. poloviny 15. st.)*, diplomová práce FF UK, Praha 2009.

Heslo *Fictum z Fictumu*, in: Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Díl 9., Praha 1895.

HLAVÁČEK, Petr, BÍLKOVÁ, Milena, *Františkánské nebe v Kadani. Renesanční příběh kláštera Čtrnácti sv. Pomocníků = Der Franziskanerhimmel in Kadaň. Die Renaissancegeschichte des Klosters der Vierzehn heiligen Nothelfer*, Kadaň 2018.

HLAVÁČEK, Petr, *Čeští františkáni na přelomu středověku a novověku*, Praha 2005.

HLAVÁČEK, Petr, *Čtrnáct svatých Pomocníků. K pozdně středověké spiritualitě elit a její christocentrické dimenzi*, Praha 2014.

HLAVÁČEK, Petr, *Františkánský klášter Čtrnácti sv. Pomocníků v Kadani (1473–1524)*, in: Památky, příroda, život. Vlastivědný čtvrtletník Chomutovska, roč. 30, č. 4, Chomutov 1998, s. 97–99.

HLAVÁČEK, Petr, *Františkánský klášter v Kadani jako ohnisko kulturního a technologického transferu*, Kadaň 2018.

HLAVÁČEK, Petr, *Kadaň mezi středověkem a novověkem. Deset kapitol z kulturních a náboženských dějin severozápadních Čech*, Ústí nad Labem 2005.

HLAVÁČEK, Petr, *Kadaňská domovní znamení*, Kadaň 2019.

HLAVÁČEK, Petr, *Kadaňsko. Kraj středověkých hradů*, Kadaň 2021.

HLAVÁČEK, Petr, *Kadaňský poutník. Kulturně-historický průvodce starou Kadaní*, Kadaň 2015.

HLAVÁČEK, Petr, *Nový Jeruzalém? Příběh františkánského kláštera Čtrnácti sv. Pomocníků v Kadani*, Kadaň 2013.

HLAVÁČEK, Petr, *Obrazy z kadaňských dějin*, Kadaň 2011.

HLAVÁČEK, Petr, *Staré pověsti kadaňské*, Kadaň 2021.

HLAVÁČEK, Petr, *Svatý Jan Kapistrán a Kadaň*, in: Památky, příroda, život. Vlastivědný čtvrtletník Chomutovska, roč. 30, č. 2, Chomutov 1998, s. 37–42.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan, DOBEŠ, Jan, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, Praha 2005.

JANÁČEK, Josef, *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*, Praha 1963.

JANÁČEK, Josef, *Řemeslná výroba v českých městech v 16. století*, Praha 1961.

JANČÁREK, Petr, *Města českého Krušnohoří v předbělohorské době. Příspěvek ke studiu jejich sociální struktury*, Ústí nad Labem 1971.

JIRSÍK, Tobiáš, *Páni z Koldic a páni z Bergova na českém královském dvoře v 15. století*, diplomová práce FF UK, Praha 2018.

JUROK, Jiří, *Česká šlechta a feudalita ve středověku a raném novověku. Majetková a sociální struktura, politická moc a kulturní reprezentace šlechty a feudalit v českém státě ve 13. - první polovině 17. století*, Nový Jičín 2000.

JUŘÍK, Pavel, *Czerninové. Nezahyneš ani ohněm, ani mečem*, Praha 2021.

- JUŘÍK, Pavel, *Harrachové. Český a rakouský rod*, Praha 2023.
- JUŘÍK, Pavel, *Kinští. Bůh, čest, vlast*, Praha 2019.
- JUŘÍK, Pavel, *Lobkowiczové. Popel jsem a popel budu*, Praha 2017.
- JUŘÍK, Pavel, *Šternberkové. Panský rod v Čechách a na Moravě*, Praha 2013.
- JŮZLOVÁ, Jana, KADLEC, Miloš, Rohanové. *Raději zemřít nežli se poddat*, Praha 2022.
- KASÍK, Stanislav, MAŠEK, Petr, MŽYKOVÁ, Marie, *Lobkowiczové. Dějiny a genealogie rodu*, Praha 2002.
- KILIÁN, Jan, *Anbanterové z Rozndorfu. Tři generace kašperskohorských měšťanů na přelomu věků*, České Budějovice 2017.
- KLECANDA, Vladimír, *Přijímání cizozemců na sněmu do Čech za obyvatele. Příspěvek k dějinám inkolátu před obnoveným zřízením zemským*, in: Sborník prací věnovaných prof. dru Gustavu Friedrichovi k šedesátým narozeninám 1871-1931, Praha 1931, s. 456–467.
- KLECANDA, Vladimír, *Zakupování cizozemců v Čechách bez práva obyvatelského. Příspěvek k dějinám inkolátu před OZZ*, in: Časopis archivní školy v Praze, roč. 3, Praha 1926, s. 64–119.
- KUBÍKOVÁ, Anna, *Eggenberkové. Z bankéřské stolice na knížecí stolec*, Praha 2016.
- KUČERA, Zdeněk, *Historický atlas Kadaňska a Doupovska. Kadaňsko a Doupovsko na starých mapách*, Olomouc 2018.
- KULHÁNKOVÁ, Veronika, *Vláda Ludvíka Jagellonského v Čechách (1516–1526)*, bakalářská práce FFUK, Praha 2016.
- KUTHAN, Jiří, *Královské dílo za Jiřího z Poděbrad a dynastie Jagellonců. Díl první, Král a šlechta*, Praha 2010.
- KUTHAN, Jiří, *Královské dílo za Jiřího z Poděbrad a dynastie Jagellonců. Díl druhý. Města, církev, korunní země*, Praha 2013.
- MACEK, Josef, *Česká středověká šlechta*, Praha 1996.
- MACEK, Josef, *Jagellonský věk v českých zemích 1471–1526. 1–2*, Praha 2001.
- MACEK, Josef, *Jagellonský věk v českých zemích 1471–1526. 3–4*, Praha 2002.
- MADĚRA, Ferdinand, *K některým heraldickým památkám v Chomutově. 8. pokračování*, in: Památky, příroda, život. Vlastivědný čtvrtletník Chomutovska, roč. 30, č. 1, Chomutov 1998, s. 9-16.
- MILLER, Václav, RACKOVÁ, Marie, *K správě a naučení synu Jaroslavovi*, in: MOLDANOVÁ, Dobrava, Jazyk a literatura v historické perspektivě, Ústí nad Labem 1998.
- MUDRA, Aleš, *K funkcím donátorských portrétů v presbytáři klášterního kostela Čtrnácti svatých pomocníků v Kadani*, in: Studia mediaevalia Bohemica, roč. 10, č. 1, Praha 2018, s. 65–84.

MUDRA, Aleš, OTTOVÁ, Michaela, *Mýtus Ulrich Creutz. Vizuální kultura v Kadani za Jana Hasištejnského z Lobkowicz (1469–1517)*, Litoměřice 2017.

NOVOTNÝ, Robert, „Hvězdy přejasně okolo slunce.“ *Šlechta na dvoře Jiřího z Poděbrad*, in: ŠANDERA, Martin, BERAN, Zdeněk, *Poděbradská éra v zemích Koruny české*, Praha 2016, s. 56–66.

NOVOTNÝ, Robert, *Uzavírání panského stavu a problematika nobilitací v pozdním středověku*, in: DOLEŽALOVÁ, Eva, NOVOTNÝ, Robert, SOUKUP, Pavel, (ed.), *Evropa a Čechy na konci středověku. Sborník příspěvků věnovaných Františku Šmahelovi*, Praha 2004, s. 291–306.

OTTOVÁ, Michaela, ROYT, Jan, *Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Mostě v době konfesních změn (1517–1594)*, Ústí nad Labem 2014.

PACHNER, Jaroslav, *Hrad Šumburk*, in: Památky, příroda, život. Vlastivědný čtvrtletník Chomutovska a Kadaňska, roč. 40, č. 1, Chomutov 2008, s. 20–33.

PALACKÝ, František, KALOUSEK, Josef, RIEGER, Bohuš (edd.), *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě. Díl V. Věk jagellonský – kralování Vladislava II. a Ludvíka I. od roku 1471 do 1526*, Praha 1900.

PALACKÝ, František, *Popis staropanských rodů v Čechách r. 1500*, in: Časopis Českého museum, č. 2, Praha 1831, s. 172–173, [citováno 20. 11. 2024]. Dostupné také z: <https://www.digitalniknihovna.cz/nm/uuid/uuid:c9129f5c-15c6-11ea-804d-001b63bd97ba>.

PALIVEC, Viktor, *Heraldická symbolika*, Praha 1978.

PAPRČKA, Milan, *Podzimní Chomutovsko z nebe*, Zlín 2018.

ROGGE, Jörg, *Die Wettiner. Aufstieg einer Dynastie im Mittelalter*, Ostfildern 2005.

SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl XIV. Litoměřicko a Žatecko*, Praha 1923.

STARÝ, Marek, *Cizozemci a spoluobytelé. Udělování českého obyvatelského práva (inkolátu) v době předbělohorské*, Praha 2018.

STARÝ, Marek, *Imigrace šlechty do Čech ve středověku a raném novověku. Formy právní úpravy a její politické pozadí*, in: BĚLOVSKÝ, Petr, SKŘEJPEK, Michal, STLOUKALOVÁ, Kamila, *Cizinci, hranice a integrace v dějinách*, Praha 2016, s. 138–154.

ŠIMKOVÁ, Táňa, *"Hrad přepevný je Pánbůh náš." Saská luterská šlechta severozápadních Čech ve světle raně novověké sakrální architektury*, Ústí nad Labem, Praha 2018.

ŠIMŮNEK, Robert, *Dvory a rezidence české středověké šlechty*, in: DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana, ZÁRUBA, František, ZELENKA, Jan, *Dvory a rezidence v proměnách času*, Praha 2023, s. 237–278.

ŠMAHEL, František, *Eneáš Silvius Piccolomini a česká otázka*, in: *Uprostřed Evropy. České země na konci středověku*, Praha 2022, s. 505–533.

TOMEK, Václav Vladivoj, *Základy starého místopisu Pražského. Oddíl I. Staré město Pražské*, Praha 1866, [citováno 14. 12. 2024]. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:e1bcebc8-b703-47cc-8fd7-4442c8723ee5>.

TOMEK, Václav Vladivoj, *Základy starého místopisu Pražského. Oddíl III., IV., V. Malá Strana, Hrad Pražský a Hradčany, Vyšehrad*, Praha 1872, [citováno 6. 1. 2025]. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:96960adf-4f23-4ed0-b68b-cc25d6885b6a>.

TRESP, Uwe, *Zwischen Böhmen und Reich, Ständen und Königtum. Integration und Selbstverständnis der Grafen Schlick in Böhmen um 1500*, in: SEIBERT, Hubertus, SCHLOTHEUBER, Eva, *Böhmen und das Deutsche Reich: Ideen- und Kulturtransfer im Vergleich (13.-16. Jahrhundert)*, München 2009, s. 177–201.

ÚLOVEC, Jiří, *Zaniklá tvrz a zámek Felixburk (I. část)*, in: Památky, příroda, život. Vlastivědný čtvrtletník Chomutovska a Kadaňska roč. 39, č. 1, Chomutov 2007, s. 10–32 + desky.

URBÁNEK, Rudolf, *České dějiny. Dílu III. Část 1. Věk Poděbradský I.*, Praha 1915.

URBÁNEK, Rudolf, *České dějiny. Dílu III. Část 2. Věk Poděbradský II.*, Praha 1918.

URBÁNEK, Rudolf, *České dějiny. Dílu III. Část 3. Věk Poděbradský III.*, Praha 1930.

URBÁNEK, Rudolf, *České dějiny. Dílu III. Část 4. Věk Poděbradský IV.*, Praha 1962.

VACHATA, Zdeněk, *K otázce udělení prvních práv Klášterci nad Ohří*, in: Památky, příroda, život. Vlastivědný čtvrtletník Chomutovska, roč. 24, č. 4, Chomutov 1992, s. 114–115.

VACHATA, Zdeněk, *Kláštorec nad Ohří. Přehled dějin města a okolí*, Klášterec nad Ohří 2015.

VONDRA, Roman, *Peníze v moderních českých dějinách*, Praha 2012.

VOREL, Petr, *Velké dějiny zemí Koruny české. Sv. 7., 1526-1618*, Praha, Litomyšl 2005.

ZICH, Leoš, *Dějiny kostela a farnosti v Želíně do roku 1784*, bakalářská práce FF UK, Praha 2015.

Internetové zdroje

Althochdeutsches Wörterbuch, digitalisierte Fassung bereitgestellt durch die Sächsische Akademie der Wissenschaften zu Leipzig, <https://awb.saw-leipzig.de/?sigle=AWB&lemid=A00348>, abgerufen am 04.11.2024.

Das Apoldaer Stadtwappen, [online], Stadt Apolda, [citováno 3. 11. 2024]. Dostupné z: <https://www.apolda.de/stadt-apolda/stadtinformationen/wappen>.

Prispěvatelé Wikipedie, *Dvorský maršálek* [online], Wikipedie: Otevřená encyklopedie, c2024, Datum poslední revize 20. 07. 2024, 18:41 UTC, [citováno 15. 11. 2024] <https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Dvorsk%C3%BD_mar%C5%A1%C3%A1lek&oldid=24106764>.

Prispěvatelé Wikipedie, *Jiří Bezručický z Kolovrat* [online], Wikipedie: Otevřená encyklopedie, c2024, Datum poslední revize 30. 07. 2024, 08:53 UTC, [citováno 29. 12. 2024]

<<https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Jiří%20Bezručický%20z%20Kolovrat&oldid=24130000>>.

Prispěvatelé Wikipedie, *Mistr IW* [online], Wikipedie: Otevřená encyklopedie, c2023, Datum poslední revize 16. 11. 2023, 12:34 UTC, [citováno 16. 09. 2024]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Mistr IW&oldid=23383110>.

Prispěvatelé Wikipedie, *Petr IV. z Rožmberka* [online], Wikipedie: Otevřená encyklopedie, c2023, Datum poslední revize 9. 10. 2023, 13:35 UTC, [citováno 29. 12. 2024] <<https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Petr IV. z Rožmberka&oldid=23254697>>.

Prispěvatelé Wikipedie, *Podkomoří* [online], Wikipedie: Otevřená encyklopedie, c2024, Datum poslední revize 30. 11. 2024, 17:12 UTC, [citováno 30. 12. 2024] <<https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Podkomoří&oldid=24438206>>.

Prispěvatelé Wikizdrojů, *Vlastenský slovník historický/Fictum* [online], , c2019, Datum poslední revize 13. 12. 2019, 22:47 UTC, [citováno 20. 11. 2024] <<https://cs.wikisource.org/w/index.php?title=Vlastenský%20slovník%20historický/Fictum&oldid=217564>>.

Seite „Vitzthum (Adelsgeschlecht)“. In: Wikipedia – Die freie Enzyklopädie. Bearbeitungsstand: 4. November 2024, 13:07 UTC. URL: [https://de.wikipedia.org/w/index.php?title=Vitzthum_\(Adelsgeschlecht\)&oldid=250035820](https://de.wikipedia.org/w/index.php?title=Vitzthum_(Adelsgeschlecht)&oldid=250035820) (Abgerufen: 28. Februar 2025, 10:37 UTC).

Wikimedia Commons contributors, 'File:Apolda Vitzthum.jpg', *Wikimedia Commons*, 9 September 2023, 05:53 UTC, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?title=File:Apolda_Vitzthum.jpg&oldid=799868075> [accessed 28 February 2025].

Wikimedia Commons contributors, 'File:Kláštepec nad Ohří, zámek 04.jpg', *Wikimedia Commons*, 8 January 2022, 01:05 UTC, <<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?title=File:Kláštepec nad Ohří, zámek 04.jpg&oldid=620005529>> [accessed 8 March 2025].

Wikimedia Commons contributors, 'File:Perstejn hrad.jpg', *Wikimedia Commons*, 19 July 2024, 16:42 UTC, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?title=File:Perstejn_hrad.jpg&oldid=900737890> [accessed 2 March 2025].

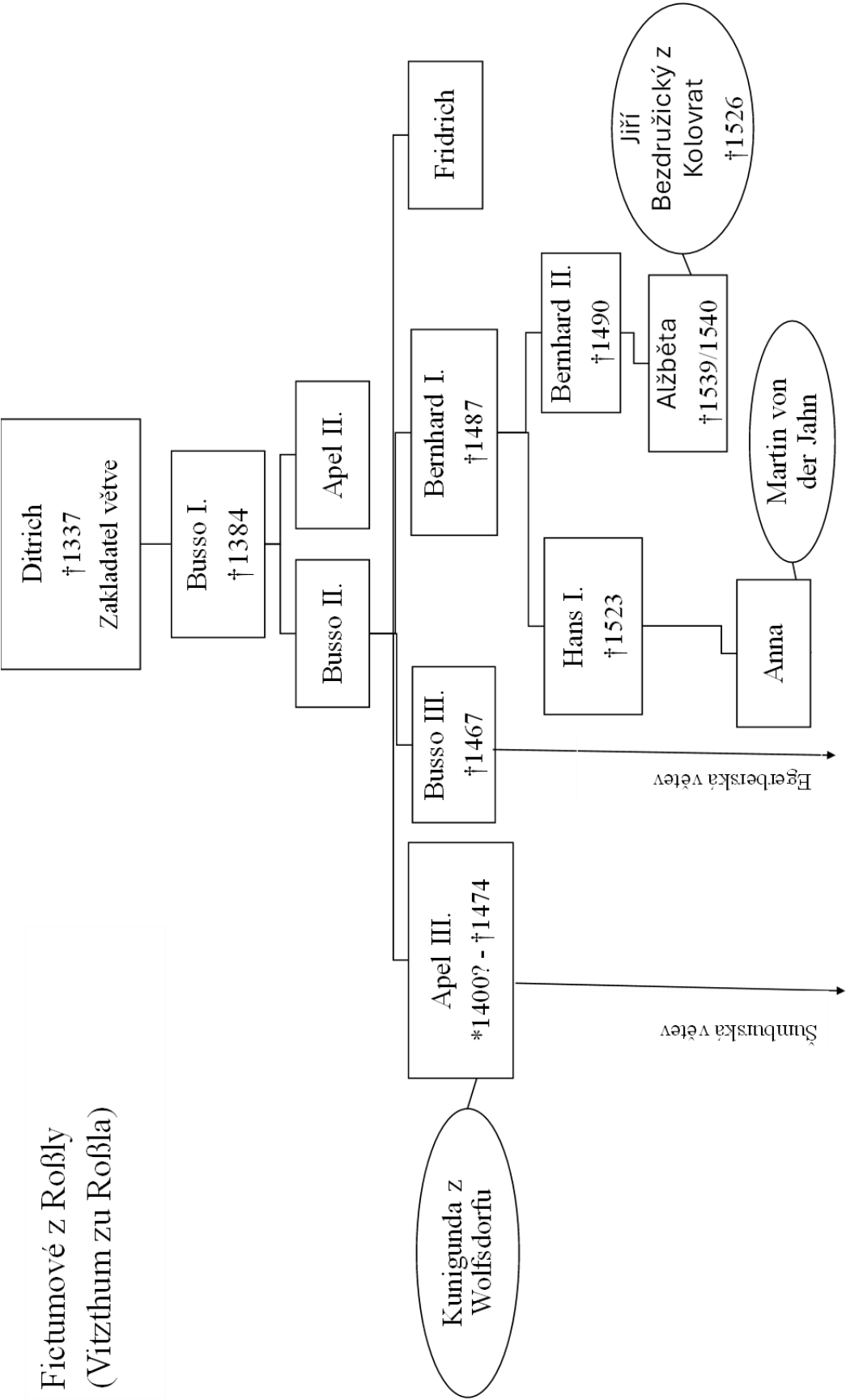
Wikimedia Commons contributors, 'File:Schloss Kláštepec nad Ohří 2014 xy 18.JPG', *Wikimedia Commons*, 10 November 2024, 13:05 UTC, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?title=File:Schloss_Kláštepec nad Ohří 2014 xy 18.JPG&oldid=955109949> [accessed 8 March 2025].

Wikimedia Commons contributors, 'File:Schloss Klášterec nad Ohří 2014 xy 20.JPG', *Wikimedia Commons*, 18 January 2025, 15:19 UTC, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?title=File:Schloss_Kl%C3%A1%C5%A1terec_nad_Oh%C5%99%C3%AD_2014_xy_20.JPG&oldid=984776041> [accessed 8 March 2025].

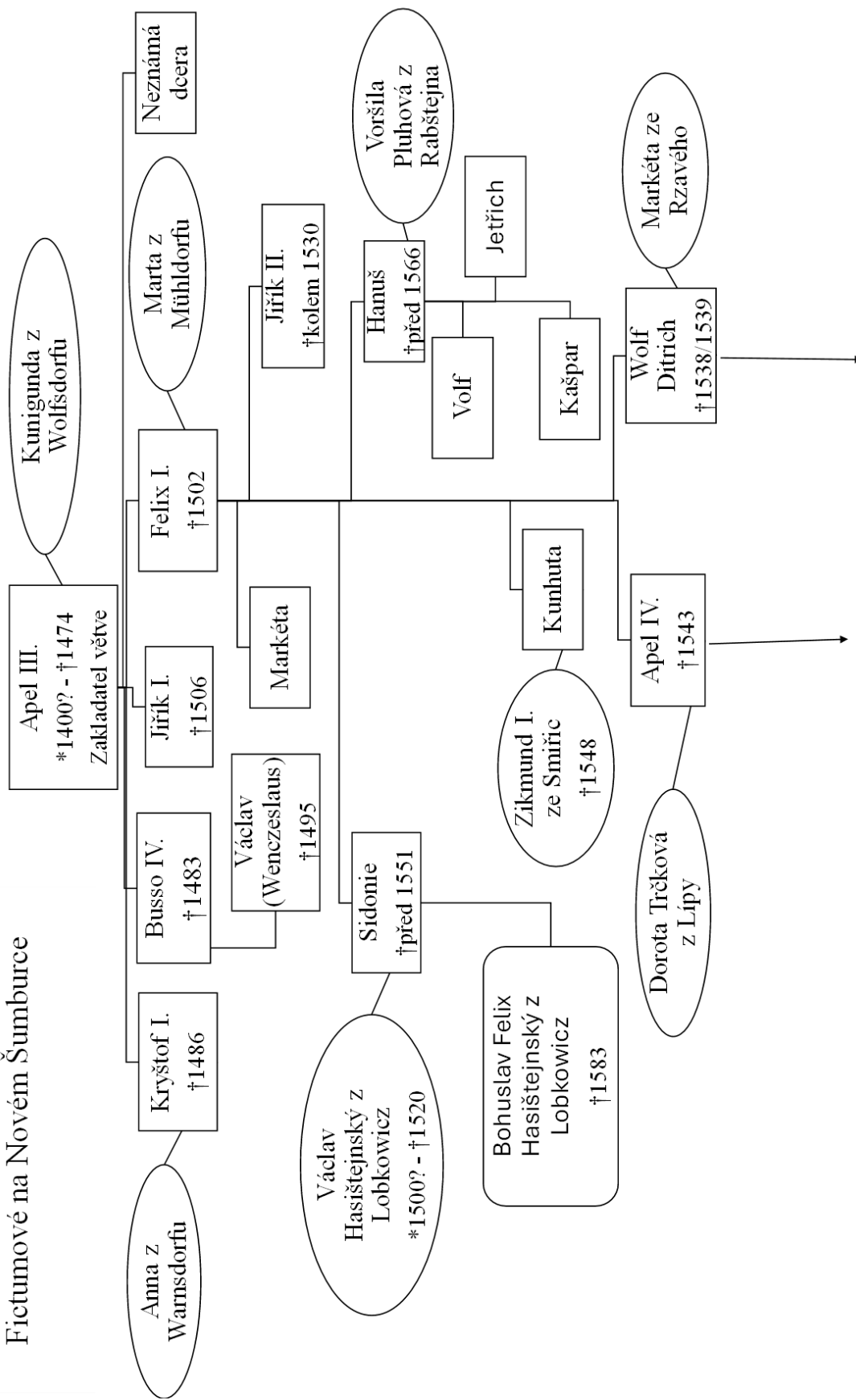
Seznam příloh

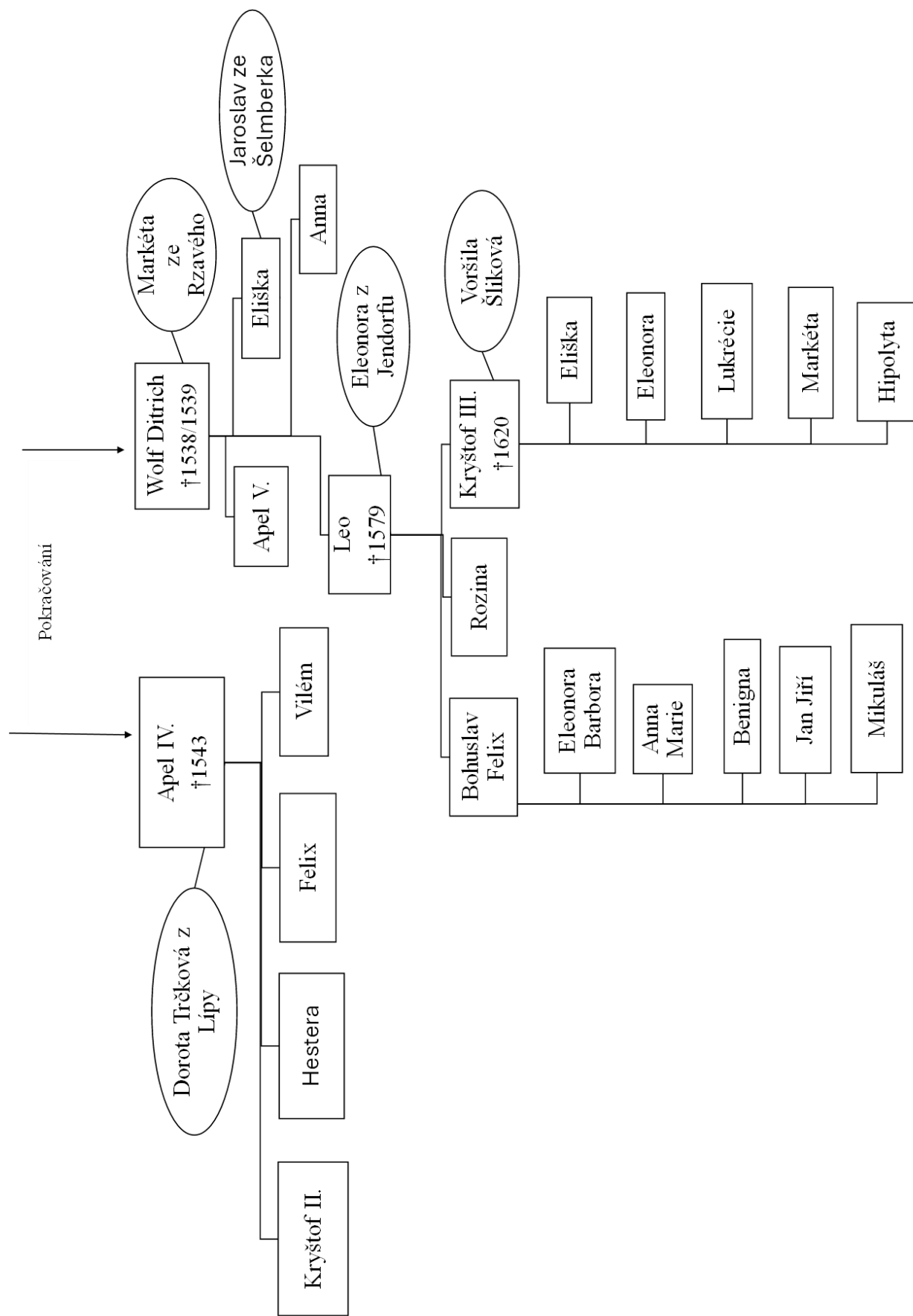
Příloha 1 – Schematický rodokmen Fictumů.....	I
Příloha 2 – Rodové erby	VI
Příloha 3 – Hrad (Nový) Šumburk.....	VII
Příloha 4 – Hrad Egerberg	VIII
Příloha 5 – Klášterec nad Ohří.....	IX
Příloha 6 – Hrad Perštejn	XI
Příloha 7 – Hrad Střekov	XII
Příloha 8 – Pražské fictumovské domy.....	XIII
Příloha 9 – Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Mostě.....	XIV
Příloha 10 – Oltář z kostela sv. Markéty ve Vintířově	XV
Příloha 11 – Tzv. Želinský oltář	XVI
Příloha 12 – Oltářní křídlo z Bystřice u Kadaně.....	XVII
Příloha 13 – Františkánský klášter Čtrnácti sv. Pomocníků v Kadani.....	XVIII

Příloha 1 – Schematický rodokmen Fictumů

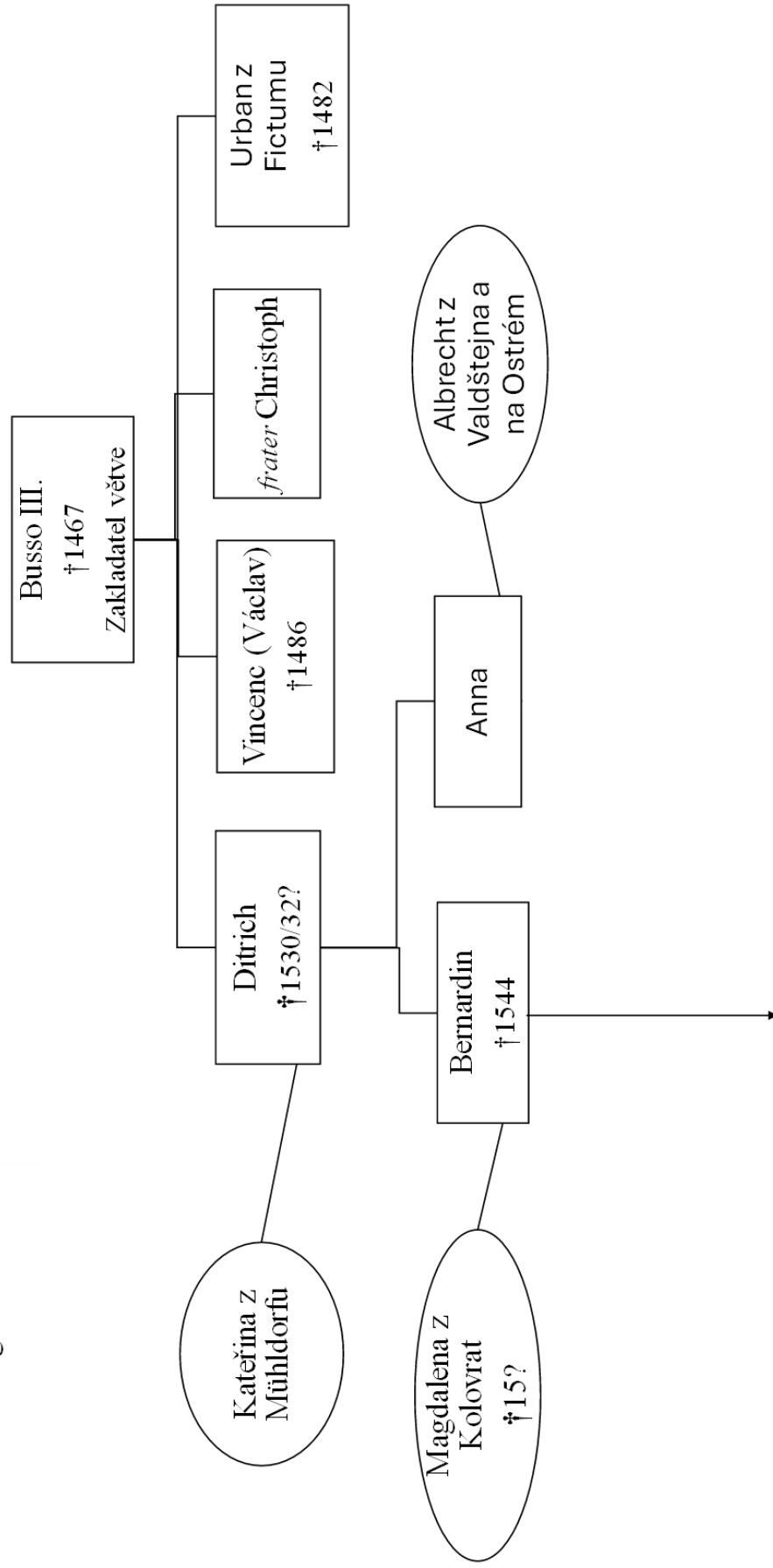

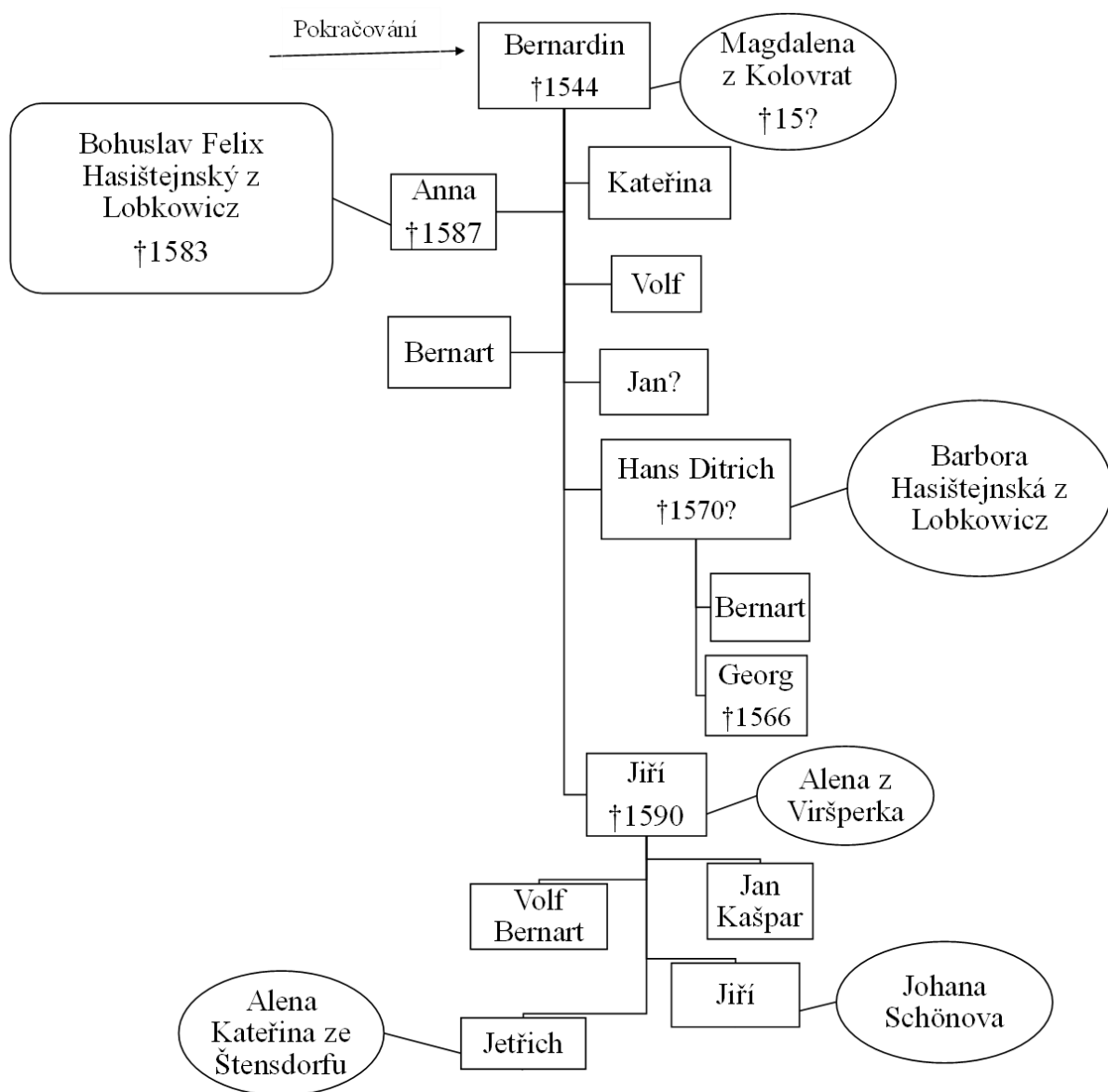
Fictumové na Novém Šumburce

Fictumové na Egerberce

Příloha 2 – Rodové erby

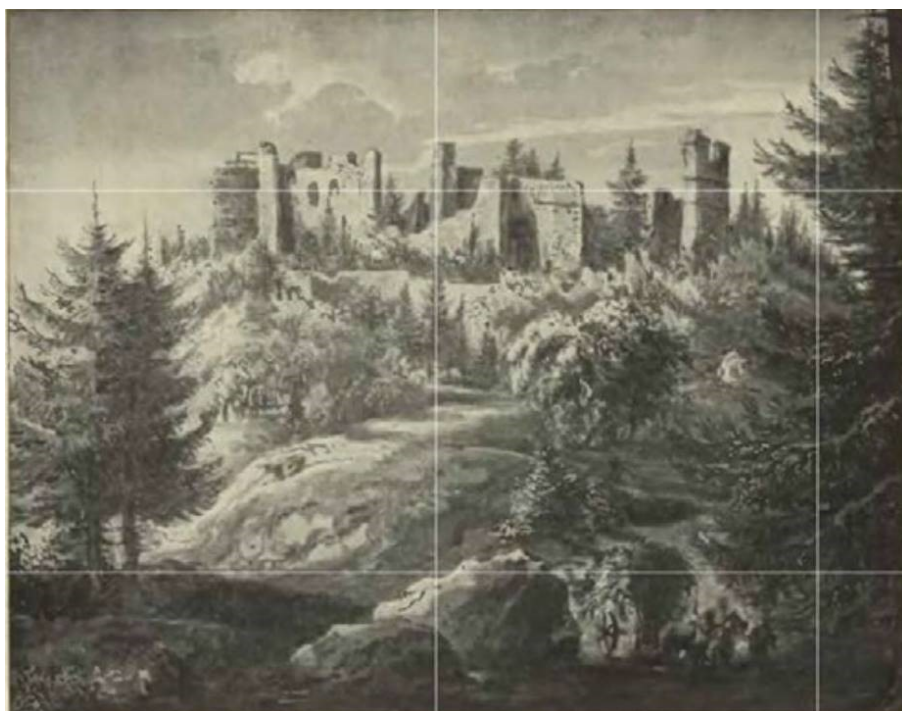

Obr. 1 *Erb Fictumů z Apoldy*; (převzato z: Wikimedia Commons contributors, 'File:Apolda Vitzthum.jpg', *Wikimedia Commons*, 9 September 2023, 05:53 UTC, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?title=File:Apolda_Vitzthum.jpg&oldid=799868075> [accessed 28 February 2025].).

Obr. 2 *Erb Fictumů z Eckstädtu*; (převzato z: Seite „Vitzthum (Adelsgeschlecht)“. In: Wikipedia – Die freie Enzyklopädie. Bearbeitungsstand: 4. November 2024, 13:07 UTC. URL: [https://de.wikipedia.org/w/index.php?title=Vitzthum_\(Adelsgeschlecht\)&oldid=250035820](https://de.wikipedia.org/w/index.php?title=Vitzthum_(Adelsgeschlecht)&oldid=250035820) (Abgerufen: 28. Februar 2025, 10:37 UTC).).

Příloha 3 – Hrad (Nový) Šumburk

Obr. 3 Zřícenina hradu Šumburk; (převzato z: SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl XIV. Litoměřicko a Žatecko*, Praha 1923, s. 58.).

Obr. 4 Zřícenina hradu Šumburk, současný pohled; (převzato z: PAPRČKA, Milan, *Podzimní Chomutovsko z nebe*, Zlín 2018, s. 92–93.).

Příloha 4 – Hrad Egerberg

Obr. 5 Zřícenina hradu Egerberg; (převzato z: SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl XIV. Litoměřicko a Žatecko*, Praha 1923, s. 72.).

Obr. 6 Zřícenina hradu Egerberg, současný pohled; (převzato z: PAPRČKA, Milan, *Podzimní Chomutovsko z nebe*, Zlín 2018, s. 94–95.).

Příloha 5 – Klášterec nad Ohří

Obr. 7 Lokalizace starého farního kostela v Klášterci nad Ohří; (převzato a upraveno z: PAPRČKA, Milan, *Podzimní Chomutovsko z nebe*, Zlín 2018, s. 102.).

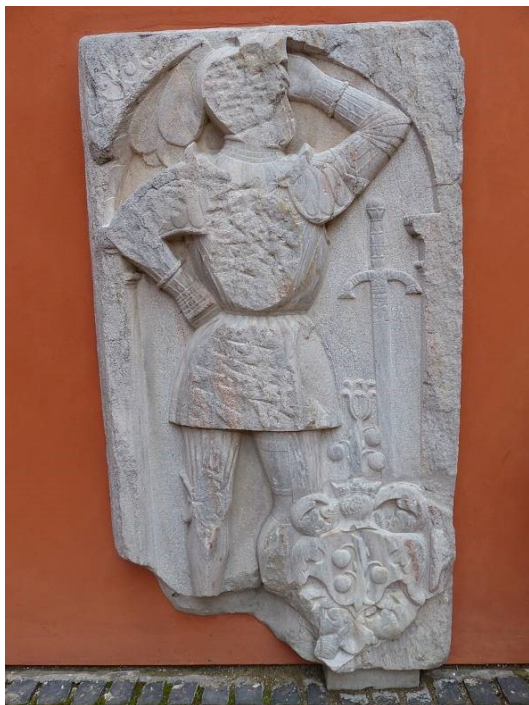

Obr. 8 Zámek Klášterec nad Ohří; (převzato z: Wikimedia Commons contributors, 'File:Klášterec nad Ohří, zámek 04.jpg', *Wikimedia Commons*, 8 January 2022, 01:05 UTC, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?title=File:Kl%C3%A1%C5%A1terec_nad_Oh%C5%99%C3%AD,_z%C3%A1mek_04.jpg&oldid=620005529> [accessed 8 March 2025]).

Obr. 9 *Náhrobek Wolfganga Ditricha z Fictumu a na Novém Šumburce; (převzato z: Wikimedia Commons contributors, 'File:Schloss Klášterec nad Ohří 2014 xy 18.JPG', Wikimedia Commons, 10 November 2024, 13:05 UTC,*

<[https://commons.wikimedia.org/w/index.php?title=File:Schloss Klášterec nad Ohří 2014 xy 18.JPG&oldid=955109949](https://commons.wikimedia.org/w/index.php?title=File:Schloss_Kl%C3%A1%C5%A1terec_nad_Oh%C5%99%C3%AD_2014_xy_18.JPG&oldid=955109949)> [accessed 8 March 2025].).

Obr. 10 *Náhrobek neznámého člena rodu Fictumů; (převzato z: Wikimedia Commons contributors, 'File:Schloss Klášterec nad Ohří 2014 xy 20.JPG', Wikimedia Commons, 18 January 2025, 15:19 UTC,*

<[https://commons.wikimedia.org/w/index.php?title=File:Schloss Klášterec nad Ohří 2014 xy 20.JPG&oldid=984776041](https://commons.wikimedia.org/w/index.php?title=File:Schloss_Kl%C3%A1%C5%A1terec_nad_Oh%C5%99%C3%AD_2014_xy_20.JPG&oldid=984776041)> [accessed 8 March 2025].).

Příloha 6 – Hrad Perštejn

Obr. 11 Zřícenina hradu Perštejn; (převzato z: SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl XIV. Litoměřicko a Žatecko*, Praha 1923, s. 53.).

Obr. 12 Zřícenina hradu Perštejn, současný pohled; (převzato z: Wikimedia Commons contributors, 'File:Perštejn hrad.jpg', *Wikimedia Commons*, 19 July 2024, 16:42 UTC, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?title=File:Perštejn_hrad.jpg&oldid=900737890> [accessed 2 March 2025].).

Příloha 7 – Hrad Střekov

Obr. 13 *Hrad Střekov*; (převzato z: SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl XIV. Litoměřicko a Žatecko*, Praha 1923, s. nečíslováno.).

Obr. 14 *Hrad Střekov, současný pohled*, (foto autor, 2021).

Příloha 8 – Pražské fictumovské domy

Obr. 15 *Dům čp. 647 na rohu Malé Štupartské a Jakubské ulice, (foto autor, 2025).*

Obr. 16 *Dům čp. 178 v Loretánské ulici, (foto autor, 2025).*

Příloha 9 – Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Mostě

Obr. 17 *Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Mostě; (převzato z: OTTOVÁ, Michaela, ROYT, Jan, *Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Mostě v době konfesních změn (1517–1594)*, Ústí nad Labem 2014, s. 10.).*

Obr. 18 *Bronzový nápisový epitaf Bussa IV. z Fictumu a na Novém Šumburce (†1483); (převzato z: OTTOVÁ, Michaela, ROYT, Jan, *Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Mostě v době konfesních změn (1517–1594)*, Ústí nad Labem 2014, s. 10.).*

Příloha 10 – Oltář z kostela sv. Markéty ve Vintířově

Obr. 19 Oltář z kostela sv. Markéty ve Vintířově; (převzato z: KUTHAN, Jiří, *Královské dílo za Jiřího z Poděbrad a dynastie Jagellonců. Díl první, Král a šlechta*, Praha 2010, s. 439.).

Obr. 20 Detail vnitřní strany pohyblivých křídel oltáře; (převzato z: KUTHAN, Jiří, *Královské dílo za Jiřího z Poděbrad a dynastie Jagellonců. Díl první, Král a šlechta*, Praha 2010, s. 439.).

Příloha 11 – Tzv. Želinský oltář

Obr. 21 Želinský oltář; (převzato z: KUTHAN, Jiří, *Královské dílo za Jiřího z Poděbrad a dynastie Jagellonců. Díl první, Král a šlechta*, Praha 2010, s. 440.).

Obr. 22 Desky s obrazy zemských patronů na Želinském oltáři; (převzato z: KUTHAN, Jiří, *Královské dílo za Jiřího z Poděbrad a dynastie Jagellonců. Díl první, Král a šlechta*, Praha 2010, s. 441.).

Příloha 12 – Oltářní křídlo z Bystřice u Kadaně

Obr. 23 Oltářní křídlo ze zaniklého kostela Narození Panny Marie v Bystřici u Kadaně; (převzato z: MUDRA, Aleš, OTTOVÁ, Michaela, Mýtus Ulrich Creutz. *Vizuální kultura v Kadani za Jana Hasištejnského z Lobkovicz (1469–1517)*, Litoměřice 2017, s. 229.).

Příloha 13 – Františkánský klášter Čtrnácti sv. Pomocníků v Kadani

Obr. 24 Klášter františkánů observantů s kostelem Zvěstování Panny Marie a Čtrnácti svatých Pomocníků, (foto autor, 2024).

Obr. 25 Interiér klášterního kostela Zvěstování Panny Marie a Čtrnácti svatých Pomocníků, (foto autor, 2025).

Obr. 26 Oltář Čtrnácti svatých Pomocníků, (foto autor, 2025).

Obr. 27 Fictumovský erb na kostelním pilíři, (foto autor, 2025).

Obr. 28 Alianční erb Hasištejnských z Lobkowicz a Fictumů v kněžišti kostela, (foto autor, 2025).

Obr. 29 *Fragment nástěnné malby s mužskými členy fictumovského rodu, (foto autor, 2025).*

Obr. 30 *Fragment fictumovské nástěnné malby, (foto autor, 2025).*

Obr. 31 *Náhrobek Bernardina z Fictumu a na Egerberce (†1544), (foto autor, 2025).*

Obr. 32 *Detail nápisového epitafu z Bernardinova náhrobku, (foto autor, 2025).*

Obr. 33 Detail plného fictumovského erbu z Bernardinova náhrobku, (foto autor, 2025).

Obr. 34 Detail beschlagwerku s fictumovským erbem z Bernardinova náhrobku, (foto autor, 2025).

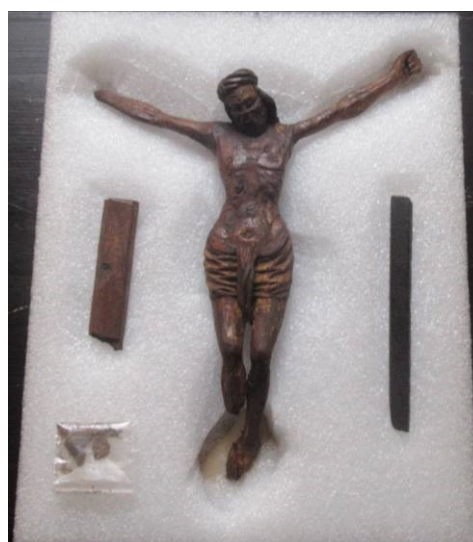

Obr. 35 Náhrobek Magdaleny Fictumové, roz. z Kolovrat, (foto autor, 2025).

Obr. 36 Detail nápisového epitafu z Magdalenina náhrobku, (foto autor, 2025).

Obr. 37 Detail letopočtu z Magdalenina náhrobku, (foto autor, 2025).

Obr. 38 Dřevěný krucifix z Magdaleniny rakve, (foto autor, 2025).

Obr. 39 Kopie náhrobku Kateřiny z Fictumu, (foto autor, 2025).

Obr. 40 Kopie dětského náhrobku Magdaleny z Fictumu (†1559), (foto autor, 2025).

Obr. 41 Kopie dětského náhrobku Magdaleny z Fictumu (†1566), (foto autor, 2025).

Obr. 42 Kopie dětského náhrobku Heinricha z Fictumu (†1552), (foto autor, 2025).

Obr. 43 Kopie dětského náhrobku Georga z Fictumu (†1566), (foto autor, 2025).

Obr. 44 *Fictumovské náhrobky pod kostelními lavicemi, (foto autor, 2025)*

Obr. 45 *Kopie fictumovského náhrobku pod kostelními lavicemi, (foto autor, 2025).*

Obr. 46 *Kopie fictumovského náhrobku pod kostelními lavicemi, (foto autor, 2025).*